

Økonomiske analyser

6/2011

30. årgang

Innhold

Konjunkturtendensene	3
1. Internasjonal økonomi	4
2. Konjunkturutviklingen i Norge	11
<i>Kristian Gimming, Tore Halvorsen, Tor Skoglund og Knut Ø. Sørensen:</i> Reviderte nasjonalregnskapstall 1970-2010	30
<i>Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen:</i> Pensjonsreformen – økte utgifter til alderspensjon motvirkes av sterkere vekst i arbeidsstyrken	38
<i>Ann Christin Bøeng:</i> Hvordan kan Norge nå sitt mål om fornybar energi i 2020?	45
<i>Hilde Eirin Pedersen:</i> Bør forventet levealder beregnes for små befolkninger?	56
<i>Kjersti Helene Hernæs:</i> Faste priser og kjedingsavvik – hvorfor summerer ikke fastpristallene seg?	61
Forskningspublikasjoner	64
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser de siste 12 måneder	68
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser	50*

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 6. desember 2011.

Publisert 8. desember 2011.

Tabellen «Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser» side 50* ble rettet 9. desember 2011.

Spørsmål om konjunkturutviklingen i:

– Norge: Torbjørn Eika, torbjorn.eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07

– utlandet: Andreas Benedictow, andreas.benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98

Signerte artikler står for forfatterens regning.

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen: Torbjørn Hægeland (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Øyvind Langsrud, Bodil Merethe Larsen, Hong Pham og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, e-post: aud.walseth@ssb.no

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Økonomiske analyser

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Forskningsavdelingen ble opprettet i 1950 og har ca. 90 ansatte. Knappt halvparten av virksomheten finansieres av eksterne oppdragsgivere, hovedsakelig forskningsråd og departementer. Avdelingen er delt i 6 grupper og ledes av *forskningsdirektør Torbjørn Hægeland*.

- Offentlig økonomi
Forskningsleder Nils Martin Stølen
- Miljøøkonomi
Forskningsleder Taran Fæhn
- Makroøkonomi
Forskningsleder Torbjørn Eika
- Mikroøkonomi
Forskningsleder Rolf Aaberge
- Energjøkonomi
Forskningsleder Mads Greaker
- Demografi- og levekår
Forskningsleder Kjetil Telle

***Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i året.
Neste utgave publiseres 16. februar 2012.***

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Konjunkturtendensene

Krisen i Europa forverret seg i høst, i stor grad fordi politikere ikke lyktes med å bli enige om tiltak som overbeviste markedet om at statsgjelden var håndterbar. Rentene på statsobligasjoner i mange land steg mye helt fram til slutten av november. I begynnelsen av desember har imidlertid rentene falt i kjølvannet av intervensjoner fra en rekke sentralbanker, forslag om budsjettkutt i Italia og forventninger om ytterligere tiltak fra den europeiske sentralbanken (ESB) og EU i løpet av nær framtid. Finansmarkedene er imidlertid fortsatt volatile, og om ikke forventningene innfris kan rentene øke igjen. En løsning på krisen nå vil antakelig innebære både at ESB flytter fokus fra rollen som forsvarer av lav inflasjon til å trykke penger for å kjøpe statsgjeld, og at det innføres strengere krav til budsjettdisiplin for land som skal motta krisehjelp. På lengre sikt virker det uunngåelig med et tettere finanspolitisk samarbeid dersom euroen skal bestå. Det er måten dette skal skje på som de politiske lederne i eurosoneen nå drøfter. Vi legger til grunn at ESB og eurosoneen gjenvinner markedets tillit ved at tilstrekkelige sparetiltak og strukturelle endringer gjennomføres uten at veksten kveles fullstendig. Selv om man lykkes med dette, ser vi for oss flere år med svak økonomisk vekst og kortere perioder med mindre fall i BNP i euroområdet. Skulle eurosamarbeidet bryte sammen er vi i ukjent farvann, og da blir det nærmest umulig å spå om utviklingen, men det vil antakelig føre hele OECD-området inn i en markert resesjon. Selv om utviklingen i begynnelsen av desember har gjort dette noe mindre sannsynlig, er risikoen fortsatt til stede.

Den svake veksten internasjonalt har allerede rammet norsk økonomi. Prisene på en rekke av våre konjunkturfølsomme eksportvarer har falt i de siste kvartalene, mens oljeprisen har holdt seg oppe. Veksten i eksporten av tradisjonelle varer er for tiden nær null og kan falle ytterligere framover hvis ikke de negative tendensene i internasjonal økonomi blir dempet og avløst av økt tiltro til at myndighetene kan løse gjeldsproblemene. Påslaget på styringsrentene fra Norges Bank har økt og dette gjør at vi tror at sentralbanken vil sette ned renten på sitt kommende møte i desember.

Skal norsk økonomi unngå en ny nedgang slik mange av våre handelspartnere nå opplever, er det i stor grad innenlandsk etterspørsel som må gjøre jobben når veksten ute er så svak. Både pengepolitiske og finanspolitiske stimuli vil kunne bidra. Økende overføringer fra staten til husholdningene – blant annet på grunn av eldrebølgen – kan gjøre det mulig å få til en sterkere vekst i husholdningenes forbruk og boliginvesteringer enn i mange andre land. Høy befolkningsvekst vil også bidra til veksten. Mens husholdningene i mange land er rammet av fallende boligpriser og høy gjeld, er situasjonen i Norge en annen. Selv om man kan være bekymret for om husholdningenes gjeldsgrad er i ferd med å bli så høy at mange vil få betalingsvansker hvis rentenivået skulle øke markert, må man samtidig erkjenne at det delvis er denne opplåningen som gjør at det går så bra i norsk økonomi nå og framover sammenliknet med i andre land.

Økende oljeinvesteringer bidrar nå klart til veksten i fastlandsøkonomien. Ny optimisme når det gjelder ressursgrunnlaget på norsk sokkel tilsier at dette vil forsette også framover. I oljevirkomheten og oljerelatert næringsliv er lønnsnivået stor. For andre sektorer i norsk økonomi, ikke minst annet konkurranseutsatt næringsliv, øker vanskene med å konkurrere på innenlandske faktormarkeder når oljesektoren ekspanderer. Vi kan glede oss over oljesektoren, men den kan bidra til svekket konkurranseevne for tradisjonelt næringsliv - særlig de delene som ikke leverer varer og tjenester til oljevirkomheten.

1. Internasjonal økonomi

1.1. Ny internasjonal konjunkturedgang

Det er stor usikkerhet i internasjonal økonomi, spesielt knyttet til hvordan EU håndterer gjeldskrisen. Veksten er svak i hele OECD-området, og også i framvoksende økonomier tegner veksten til å bli lavere. Veksten i både industriproduksjon og internasjonal handel har stoppet opp, for OECD-landenes del godt under den gamle toppen i 2008. I 3. kvartal økte BNP i euroområdet med bare 0,2 prosent for andre kvartal på rad, og mye peker mot en enda svakere utvikling i 4. kvartal. I Tyskland tok veksten seg noe opp i 3. kvartal, til 0,5 prosent, mens utviklingen var meget svak i Sør-Europa. USA har foreløpig unnsuppet de helt store utslagene i finansmarkedene, og også der vokste økonomien med 0,5 prosent i 3. kvartal. Boligprisene fortsetter å falle i flere land, og arbeidsledigheten er gjennomgående på svært høye nivåer. Tegn til økende kredittørke i Europa skaper ytterligere bekymring og understreker viktigheten av at europeiske myndigheter raskt enes om en løsning på statsgjeldsproblematikken som beroliger markedet. Vi legger til grunn for våre prognoser at gjeldskrisen ikke utarter til en ny global finanskriser, men at konjunkturedgangen i OECD-området likevel vil vare til inn i 2014.

1.2. Gjeldskrisen i Europa tilspisser seg

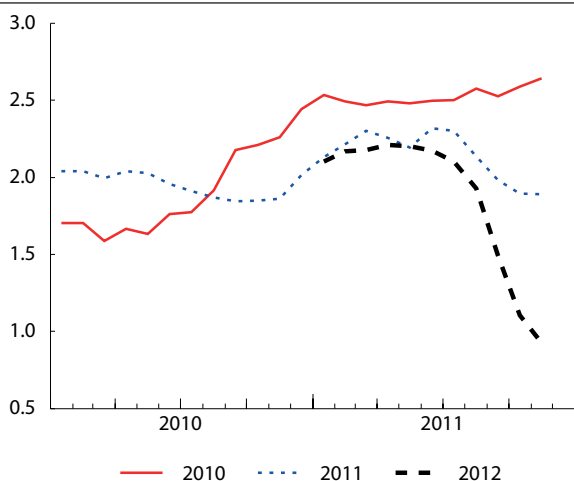
Den statsfinansielle krisen i Europa har forverret seg ytterligere gjennom høsten. Europeiske politikere har ikke lyktes med å enes om tiltak som kan overbevise markedet om at gjelden kan håndteres, og rentene på italienske og spanske statsobligasjoner steg til mer enn 7 prosent i slutten av november, som ikke er bærekraftig på sikt. Også Frankrike og en del mindre euroland, som Belgia og Nederland kom under press. I begynnelsen av desember falt imidlertid rentene markert i Italia, Spania og Frankrike, i kjølvannet av intervensjoner fra

en rekke sentralbanker, varsel om budsjettkutt i Italia og forventninger om ytterligere tiltak fra den europeiske sentralbanken (ESB) og EU i løpet av nær framtid. Mandag 5. desember hadde renten på Italias tiårige statsgjeld falt med over 1 prosentpoeng fra toppen uken før. Finansmarkedene er imidlertid svært volatile, og om ikke forventningene innfris kan rentene øke igjen.

En mer varig løsning på gjeldsproblemet krever antakelig mer omfattende tiltak. Det europeiske redningsfondet (EFSF) er tilstrekkelig til at de tre små PIIGS-landene, Portugal, Hellas og Irland, kan finansiere sine statslån utenfor markedet til subsidierte renter, men fondet er ikke i nærheten av å være stort nok til å kunne redde land som Spania og Italia. Særlig Italia har mye gjeld til forfall det nærmeste året og kan dermed pådra seg betydelige problemer om dette må refinansieres til svært høye renter. Det er så langt heller ikke politisk vilje og kanskje heller ikke økonomisk mulig å øke fondet tilstrekkelig til å skape en troverdig buffer for økonomier av slike dimensjoner. Portugal, Hellas og Irland klarte seg ikke lenge uten krisehjelp da deres renter hadde passert 6-7 prosent.

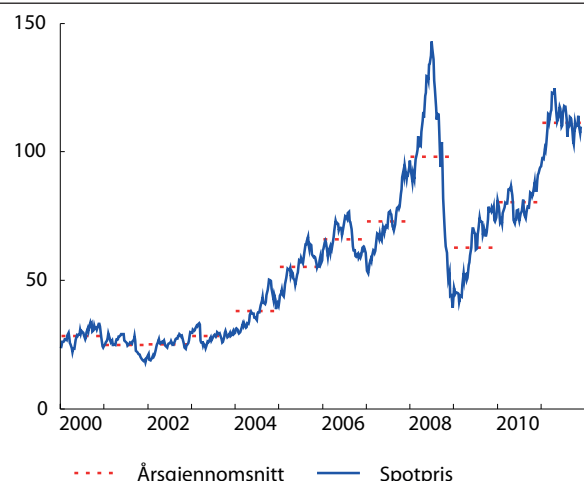
Vi tror at en løsning vil tvinge seg fram der ESB flytter fokus fra rollen som forsvarer av lav inflasjon til "lender of last resort" også for stater, ved å trykke penger for å kjøpe statsgjeld utstedt av de mest gjeldstyngede landene. Slike oppkjøp vil presse ned renten på nye lån for disse landene, hvis det er troverdig at ESB vil forsvare den lave renten gjennom ytterligere kjøp. Lavere rente vil øke landenes mulighet til å kunne betjene de samlede gjeldsforpliktelsene. En slik beslutning sitter imidlertid langt inne. Både ESB og Tyskland har vist sterk motstand mot en slik strategi. Frykten er at slike intervensjoner kan føre til høy inflasjon uten økonomisk vekst, samtidig som det skaper uheldige insentiver

Figur 1.1. BNP-vekstslag for Norges handelspartnere for årene 2009-2011 gitt på ulike tidspunkter. Prosent

Kilde: Consensus Forecasts.

Figur 1.2. Spotprisen på råolje, Brent Blend. Dollar per fat

Kilde: Reuters EcoWin.

dersom uansvarlige land reddes gjennom nedskrivning av gjelden og regningen betales av andre land, via ESB. En må derfor forvente strenge krav til budsjett disiplin og strukturelle reformer for eventuelle mottakere av slik krisehjelp. Det vil i seg selv bidra til lavere rente for disse landene.

Strukturelle endringer vil virke først på noe sikt. Derfor er det avgjørende at finanspolitisk innstramming og sparetiltak ikke kveler den økonomiske utviklingen i eurolandene. En ny kraftig resesjon ville øke gjeldsbyrden ytterligere og øke sannsynligheten for at enkelte land forlater euroen. EU-kommisjonen la siste uken i november fram et forslag om innføring av felleseuropeiske statsobligasjoner (eurobonds). Tyskland har gjentatt sin sterke motstand mot en slik løsning, og dette krever uansett lang behandlingstid, antakelig for lang. En mer realistisk løsning på kort sikt er at ESB etablerer et rentetak på statsobligasjoner som de forsvarer gjennom obligasjonskjøp, til eventuell implementering av strukturelle endringer og troverdige tiltak for gjeldsreduksjon er på plass. Først når markedenes tillit er gjenopprettet kan finansiering skje igjen på mer normaliserte vilkår i markedet. På lengre sikt blir da et tettere finanspolitisk samarbeid nødvendig mellom euro-landene, en nødvendig forutsetning for en eventuell innføring av eurobonds.

I USA har styringsrenta ligget nær null i tre år. Europeiske pengemarkedsrenter steg først gjennom første halvår i år som følge av at ESB satte opp renta og reduserte likviditetstilførselen. I høst begynte pengemarkedsrentene å falle igjen som følge av at ESB nå har reversert både i rente- og likviditetspolitikken.

Mange europeiske banker sliter imidlertid i kjølvannet av den statsfinansielle krisen. Det er blitt klart vanskeligere å skaffe finansiering, noe som har bidratt til økte risikopremier. Dette bidrar isolert sett til høyere renter og strengere utlånsrestriksjoner for husholdninger og næringsliv. 30. november kunngjorde sentralbankene i

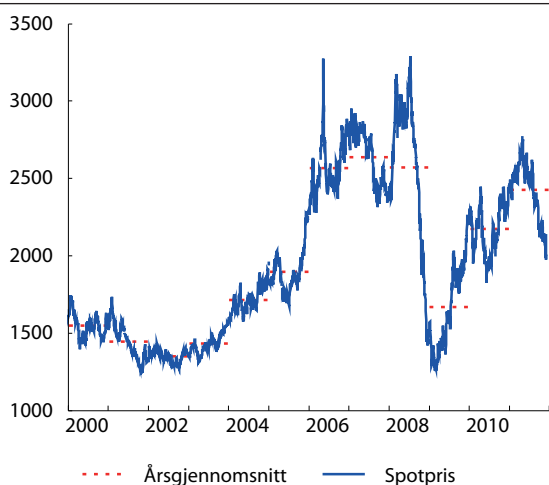
Canada, Storbritannia, Japan, euroområdet, Sveits og USA at de vil gjennomføre en koordinert aksjon for å øke likviditeten i pengemarkedet. Formålet er å bedre tilgang og lånebetingelser for husholdninger og næringsliv.

Skulle noen av de store eurolandene misligholde statsgjelden, vil vi med stor sannsynlighet få en ny bankkrise i Europa. Bankene vil tape egenkapital, som i seg selv vil innebære at utlån må begrenses. Bankenes tilgang på lån er allerede blitt mye dårligere. I en akutt krise vil tilgangen kunne stoppe helt opp og forsterke den realøkonomiske nedgangen markert, slik vi så høsten 2008. Det er allerede tendenser til at husholdninger og næringsliv flytter penger fra banker i land som vurderes å kunne forlate euroen, dette gjelder blant annet Italia. Veien fra "bank walk" til "bank run" kan være kort om forholdene skulle forverre seg ytterligere.

Finanskrisen i 2008 førte til en massiv offentlig redningsaksjon for banksektoren i mange land, og er en medvirkende årsak til den kraftige økningen i offentlig gjeld. Om vi får en ny bankkrise vil myndighetene denne gangen være betydelig dårligere rustet til tilsvarende redningsaksjoner.

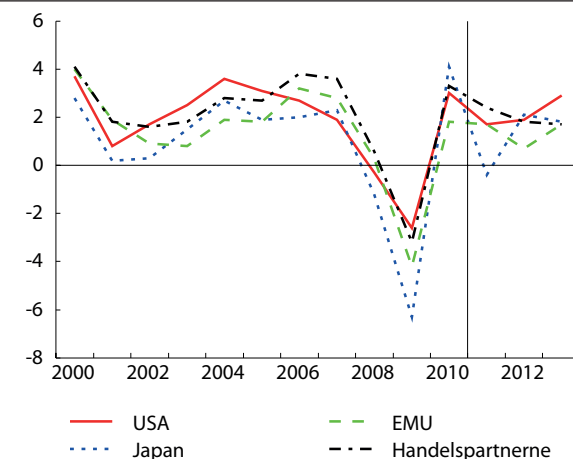
Nøkkelen til den videre utviklingen i internasjonal økonomi ligger i Europa. Selv i vårt relativt optimistiske scenario, der ESB tar i bruk seddelpressen til markedets tillit er gjenvunnet, og tilstrekkelige sparetiltak og strukturelle endringer gjennomføres uten at veksten kveles fullstendig, ser vi for oss en rekke år med svak økonomisk vekst, og ganske sikkert en periode med mindre fall i BNP i euroområdet. Om enkeltland forlater euroen er vi i ukjent farvann, og det blir svært vanskelig å spå utviklingen. Sannsynligheten for at noe slikt vil kunne skje vurderes som betydelig.

Figur 1.3. Spotprisen på aluminium. Dollar per tonn

Kilde: Reuters EcoWin.

Figur 1.4. BNP-vekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Kilder: Gj.sn. av anslag fra IMF, OECD, NIESR og Consensus Forecasts.

Boks 1.1. **Bankkrise – igjen?**

Den forrige internasjonale bankkrisen startet for fire år siden, blant annet som følge av investeringer i verdipapirer knyttet til det amerikanske boligmarkedet. Nå ser vi igjen at banksektoren sliter, og det er blitt stadig vanskeligere for næringsliv og husholdninger å få lån. Problemene er særlig store i Europa, men det er i økende grad også meldt om liknende problemer i Amerika og i Asia. Både OECD og Verdensbanken har nylig advart mot internasjonal kredittørke.

Banksektoren står for en stor andel av investeringene i statsobligasjoner. Investeringer i statspapirer i euroland har tradisjonelt blitt regnet som sikre av investorene. Det har blant annet kommet til uttrykk gjennom svært like renter på lån til de forskjellige medlemslandene. Eksempelvis falt rentene på gresk statsgjeld raskt til nivåer svært nær rentene på tilsvarende tyske lån etter at Hellas ble med i eurosamarbeidet i 2001.

Etter det kraftige realøkonomiske tilbakeslaget i 2008 og 2009 ble europeiske statsfinanser rammet gjennom flere kanaler. Arbeidsledigheten skjøt i været, og mange gikk dermed fra å være skattebetalere til å bli trygdemottakere. Statens utgifter økte mens inntektene falt. I mange land iverksatte dessuten myndighetene såkalte krisepakker, med økt offentlig forbruk og investeringer samt skatteletter. Ikke minst ble store beløp tilført vaklende finansinstitusjoner; noen ble reddet, mens andre gikk under.

På denne måten skjøt statsgjelden i været, og det ble etter hvert klart at utviklingen i en rekke land ikke var bærekraftig. Investorene begynte å kalkulere med usikkerhet også på investeringer i statspapirer, og ville ha stadig bedre betalt for å låne penger til de mest gjelds- og underskuddstyngede statene. Når lånekostnadene på denne måten øker, vil løpende refinansiering gjøre det enda tyngre å betjene gjelda. Dermed øker risikopåslaget investorene krever ytterligere. Slik oppstår negative spiraler. Rentene på statslån har steget til nivåer landene ikke klarer å håndtere. Først i Hellas våren

2010, deretter i Irland og Portugal, som alle nå får refinansiert stasgjeld til subsidierte renter gjennom The European Financial Stability Facility (EFSF) i regi av troikaen EU, IMF og ESB. Til gjengjeld har disse landene forpliktet seg til å gjennomføre omfattende sparetiltak og strukturelle reformer. I høst har også statsobligasjonsrentene til store land som Italia og Spania nådd nivåer landene ikke kan leve med på sikt.

Når fordringene på stater ikke lenger kan regnes som sikre faller verdien av obligasjonene, og bankene må bokføre tap. På denne måten rammes også banksektoren. Bankenes innlånskostnader har steget markert, både i gjelds- og i interbankmarkedet. Siden i sommer har i praksis lånemarkedene vært stengt for mange europeiske banker fordi rentene investorene krever er blitt for høye. Også finansiering i form av bankinnskudd er blitt vanskeligere, og konkurransen om husholdningers sparepenger har ført til svært høye innskuddsrenter i flere land. I land der det å forlate eurosamarbeidet ikke lenger synes utenkelig er også investorer mer tilbakeholdne med å plassere penger i banken av frykt for at innskuddene skal konverteres til ny valuta. Strengere kapitalkrav kan dessuten tvinge banker til holde igjen kapital. Når tilgangen til finansiering tørker ut må utlånsvirksomheten reduseres. Slik tvinges bankene til å slanke sine balanser, og næringsliv og husholdninger rammes tilsvarende. Dermed bremses etterspørselen også i privat sektor, i tillegg til kuttene som kommer i offentlig sektor. Frykten for ikke å få lån i framtida kan i seg selv øke sparingen i privat sektor og dermed gi negative etterspørselsimpulser. Dette skjer i mange land samtidig, og rammer dermed også internasjonal handel, slik at det blir vanskelig å kompensere for svak innenlandsk etterspørsel ved økt eksport. Fem av verdens viktigste sentralbanker, i USA, euroområdet, Canada, England og Sveits annonserte siste uken i november krisehjelp for å øke bankenes lånetilgang. Det gjenstår å se hvor mye det hjelper, og det er nærliggende å tro at det kreves, og kommer, mer.

1.3. Også amerikansk økonomi avhenger av løsning i Europa

Den amerikanske økonomien er fremdeles i dårlig forfatning. Veksten har avtatt markert i år, etter en periode med gjeninnhenting etter finanskrisen i 2008, og arbeidsledigheten holder seg på svært høye nivåer. Samtidig er styringsrenta nær null på tredje året og offentlige budsjettunderskudd nær 10 prosent av BNP. I bakgrunnen lurer gjeldsspøkelset også i den amerikanske økonomien, der statsgjelden er om lag like stor som BNP.

Den økonomiske veksten tok seg noe opp i 3. kvartal i år, med 2,0 prosent sesongjustert og målt i årlig rate. Det er en oppgang fra henholdsvis 0,4 og 1,3 prosent i de to foregående kvartalene. Oppsvinget i 3. kvartal skyldes først og fremst veksten i husholdningenes konsum, som tok seg opp etter en meget svak utvikling i kvartalet før. Realdisponibel inntekt i husholdningene har falt de siste to kvartalene og indikerer at oppsvinget i konsumveksten ikke kan vare ved. Dessuten sliter en fjerdedel av boligeierne med å betjene boliglånene sine. Det dårlige arbeidsmarkedet og svake og fallende fram-

tidsforventninger trekker også i retning av lav konsumvekst framover. Eksportveksten har avtatt markert de siste kvartalene, til tross for at dollaren har svekket seg de siste årene. Hittil i 4. kvartal har dessuten dollaren styrket seg markert. Om den siste utviklingen varer ved kan den, sammen med svak internasjonal etterspørsel, bidra til å dempe eksportveksten ytterligere.

Boliginvesteringene er fortsatt på bunnivåer etter fallet på nær 60 prosent fra 2006 til 2010. Omsetningen av nye så vel som brukte boliger er også rekordlav, og boligprisene har falt igjen det siste året og ligger vel 30 prosent under toppen i 2006. Et lyspunkt i 3. kvartal var veksten i industriens investeringer, som var høy for andre kvartal på rad. En periode med solide overskudd i næringslivet som følge av effektivisering og etterspørselsrekyl etter resesjonen i 2008-2009 har nok bidratt til dette. Resultatene har imidlertid vist en langt mer beskjeden utvikling det siste året. Industriproduksjonen har vist tegn til vekst i høst, etter stillstand i første halvår. PMI-indeksen, som måler innkjøpssjefenes vurderinger, falt markert i sommer og har siden ligget så vidt over 50. Det bærer bud om en svak utvikling i industrien framover.

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag ifølge ulike kilder. Årlig endring i prosent

	BNP-vekst							Prisvekst						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
USA														
NIESR ¹	-0,3	-2,6	3,0	1,8	1,6	3,3	..	3,3	0,2	1,8	2,5	2,4	1,6	..
ConsF	-0,3	-2,6	3,0	1,8	2,1	3,8	-0,4	1,6	3,0	2,1
OECD	-0,3	-2,6	3,0	1,7	2,0	2,5	..	3,8	-0,4	1,6	3,2	2,4	1,4	..
IMF	-0,3	-2,6	3,0	1,5	1,8	3,8	-0,4	1,6	3,0	1,2
SSB	-0,3	-3,5	3,0	1,6	1,2	1,4	2,0
Euroområdet														
NIESR ¹	0,3	-4,2	1,8	1,8	1,0	2,0	..	3,3	0,3	1,6	2,6	1,7	1,3	..
ConsF	0,3	-4,2	1,8	1,6	0,4	3,3	0,3	1,6	2,7	1,8
OECD	0,3	-4,2	1,8	1,6	0,2	1,4	..	3,3	0,3	1,6	2,6	1,6	1,2	..
IMF	0,3	-4,2	1,8	1,6	1,1	3,3	0,3	1,6	2,5	1,5
SSB	0,3	-4,2	1,8	1,6	-0,1	0,6	1,3	3,3	0,3	1,6	2,6	1,6	1,3	1,5
Handelspartnere²														
NIESR ¹	0,3	- 3,3	3,1	2,5	1,8	2,8	..	3,4	0,6	1,7	2,7	1,9	1,6	..
OECD	0,4	- 3,3	3,1	2,4	1,3	2,3	..	3,5	0,2	1,8	3,0	1,8	1,4	..
IMF	0,4	- 3,3	3,2	2,4	2,3	3,5	0,2	1,8	2,9	1,8
SSB	0,6	-3,2	3,3	2,5	1,0	1,4	2,0	3,5	0,2	1,8

¹ Prisanslagene fra NIESR for land utenfor EU gjelder konsumdeflatoren.

² Euroområdet, USA, Storbritannia, Sverige, Japan og Kina.

Kilde: Consensus Forecasts og OECD i november, NIESR i oktober og IMF i september. Historiske tall finnes i vedlegg bakerst i rapporten.

Kraftige kutt i offentlige budsjetter står for døren også i USA. Den såkalte Superkomiteen, bestående av seks demokrater og seks republikanere, oppnevnt i Kongressen for å enes om en tiltakspakke for å redusere det føderale budsjettunderskuddet, måtte kaste inn håndkledet i slutten av november. Det skyldtes i hovedsak republikanernes avvisning av skatteøkninger som del av en totalpakke. Dermed vil en automatisk kuttemekanisme (Budget Control Act) tre i kraft, som innebærer utgiftskutt på til sammen 1200 mrd. dollar fram til 2021.

Den amerikanske sentralbanken (Fed) har holdt styringsrenta nær 0 prosent siden senhøsten 2008, og har signalisert at den kan bli værende der lenge. I den såkalte "operation twist" skal Fed fram mot neste sommer selge statspapirer med kort løpetid for å finansiere kjøp av statspapirer med lang løpetid. Det skal presse ned lange renter og stimulere økonomien. Effekten av dette er i praksis neppe stor. Dersom det skulle gå virkelig dårlig i Europa, for eksempel med italiensk mislighold og bankkrise, er det helt andre tiltak som skal til. Konvensjonelle tiltak er allerede uttømt, men vi vil antakelig få en ny runde med kvantitative lettelsler i pengepolitikken. Om Europa, slik vi legger til grunn for våre prognoser, klarer å unngå en storstilet eskalering av krisen anslår vi at BNP vil øke med 1,2 prosent neste år og at veksten deretter øker gradvis til 2 prosent i 2014.

1.4. Europa på kanten av stupet

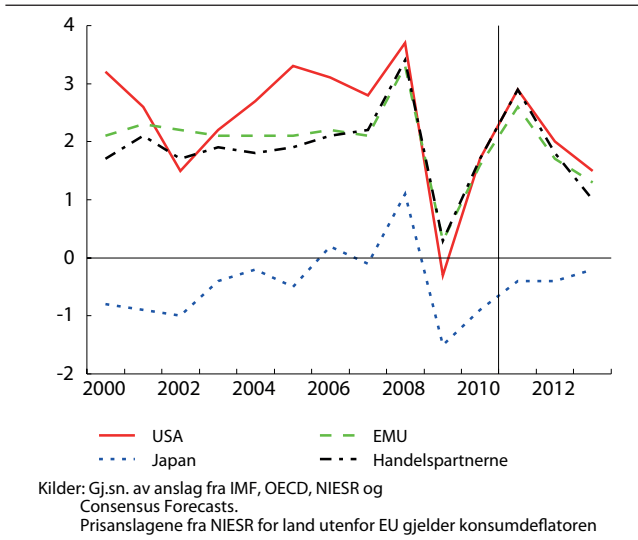
Risikoen for en alvorlig økonomisk krise i Europa er stor. Som helhet utgjør den Europeiske Union verdens største økonomiske enhet. Et økonomisk sammenbrudd

her vil således kunne få alvorlige globale følger både som følge av ikke-fungerende internasjonale finansmarkeder og svekket internasjonal handel. Vi har i våre prognoser har valgt å legge til grunn en relativt rask politisk og økonomisk avklaring av situasjonen i euroområdet, der myndighetene gjør det som er påkrevd for å stoppe dagens tilløp til en ny finanskris.

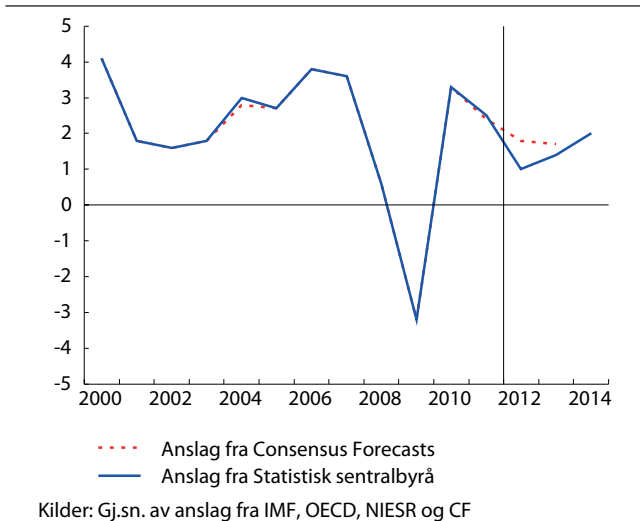
Her er imidlertid usikkerheten stor og skulle vi få et sammenbrudd av euroen er det mye som kan tilsi at vi vil stå ovenfor en nedgangskonjunktur av betydelige dimensjoner og med langt mer alvorlige konsekvenser enn det som ligger til grunn for denne prognosen. Det som spesielt skaper usikkerhet i dagens situasjon er politisk handlingslammelse. Å legge ansvaret for å berolige markedet utelukkende på det enkelte lands evne til å gjennomføre strukturelle reformer er rett og slett ikke tilstrekkelig. Det vil både ta for lang tid og kan få store negative sosiale effekter. Markedet krever en avklaring nå. Kvantitative lettelsler på kort sikt og innføring av eurobond og økt finanspolitisk integrasjon på lengre sikt synes nå som den mest sannsynlige veien ut av krisen.

Løpende data tyder på at euroområdet allerede er inne i en ny nedgangskonjunktur. Kombinert med utsikter til flere år med finanspolitisk konsolidering og store budsjettinnstramminger i mange land, samt banker som er tvunget til å slanke sine balanser og begrense sitt kreditt- og lånetilbud, gir dette liten grunn til å tro på sterk vekst i årene som kommer. I våre prognoser kommer dette til uttrykk ved et vekstanslag for 2012 på -0,1 prosent. Deretter ser vi for oss at veksten vil ta seg opp gradvis, men ikke mer enn at konjunktorene først

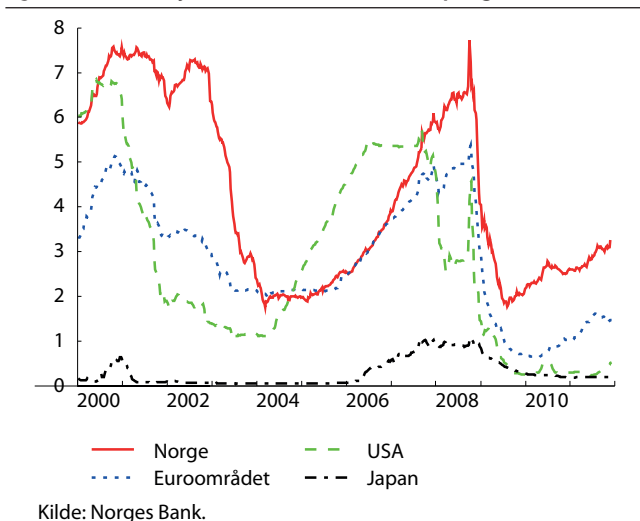
Figur 1.5. Konsumprisvekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Figur 1.6 BNP-vekst for Norges handelspartnere

Figur 1.7. Internasjonale renter. 3-måneders pengemarkedsrente

vil peke oppover i løpet av 2014. Som sist er det viktig i denne sammenheng å understreke at våre vekstanslag vil avhenge av om statsgjeldskrisen i euroområdet finner en permanent løsning. Skulle ikke politikerne raskt klare å komme til enighet om en politikk som på en troverdig og varig måte løser de underliggende svakhetene i euroområdet, vil konsekvensene for den økonomiske utviklingen kunne bli langt verre enn det vi legger til grunn i denne rapporten.

Sett i lys av at 3. kvartal i år var preget av gjeninnhentingseffekter etter jordskjelvet i Japan og i stor grad var beskyttet fra den siste tidens tiltakende turbulens i finansmarkedene var en vekst på 0,2 prosent for euroområdet under ett urovekkende svak. Tyskland og Frankrike opplevde riktignok en vekst på henholdsvis 0,5 og 0,4 prosent, hovedsakelig som følge av vekst i konsumet, og noe vekst i investeringer og internasjonal handel. Men med en meget svak utvikling i Sør-Europa var dette ikke nok til å få fart på euroøkonomien samlet. Løpende tall for både ordre og produksjon i industrien samt detaljhandelen for september tyder på at veksten i euroområdet nå er i ferd med å avta. Dette understøttes også av en rekke stemningsindekser der et uventet kraftig fall i den såkalte innkjøpsjefsindeksen for oktober indikerer et fall i euroområdets totale produksjon i 4. kvartal. ZEW-indeksen tyder også på sviktende tiltro i det tyske næringslivet, og falt kraftig i november til ett nivå som ikke er sett siden oktober 2008, like i etterkant av Lehman-konkursen.

Inflasjonen i euroområdet målt ved tolv månedersveksten i konsumprisene var på 3 prosent i oktober i år, det samme som måneden før. Det er imidlertid utsikter til lavere prisvekst framover. For mens moms- og skatteøkninger antakelig fortsatt vil bidra til å holde inflasjonen oppe på helt kort sikt, vil lavere priser på olje og råvarer, lønnskutt og svak realøkonomisk utvikling bidra til å trekke den ned. I 2012 venter vi således at inflasjonen i euroområdet blir på om lag 1,6 prosent, mot 2,5 prosent i år, og at den vil holde seg rundt 1,5 prosent ut prognoseperioden.

Til tross for tiltakende finansiell uro, rentekutt og tilførsel av store mengder likviditet har tremånedersrenta i pengemarkedet i liten grad falt tilbake fra et nivå på noe i overkant av 1,5 prosent. Den økte likviditetstilførselen har imidlertid presset rentene i markedet for over natten-plasseringer – i en viss forstand den reelle styringsrenta – ned mot gulvet i ESBs styringsintervall, som etter at ESB valgte å kutte styringsrenta med 0,25 prosentpoeng, nå ligger på 0,5 prosent. Det er tegn på at ESB ikke føler seg helt komfortable med nivået på dagens offisielle styringsrente og det kan komme ytterligere kutt i tiden som kommer. Det reflekteres også i markedet for fremtidige renteavtaler. Om risikopåslaget øker ytterligere framover vil fremtidige kutt og likviditetstilførsel kunne gi begrensede utslag i markedsrentene. Vi tror det vil komme nye kutt fra ESB framover og fortsatt rikelig tilførsel med likviditet. Våre prognoser innebærer derfor at pengemarkedsrenta den nærmeste

tiden vil falle ned mot 1 prosent. Deretter ser vi for oss en forholdsvis lang periode med stabilt lave renter før rentene øker noe fra slutten av 2013 og ut prognoseperioden, slik at disse vil ligge rundt 2 prosent i 2014.

1.5. Framvoksende økonomier

I OECD-området har veksten i industriproduksjonen stagnert langt under toppen i 2008. Vi ser nå tegn til at internasjonal handel og industriproduksjon stagnerer også i framvoksende økonomier. I Øst-Europa og Latin-Amerika har industriproduksjonen siden i sommer flatet ut om lag på toppnivået før krisen. I Asia ser det gjennomgående noe lysere ut så langt, men også her er ser vi nå en klar avmatning, og i november falt industriproduksjonen for første gang på tre år i Kina. Eksporten har falt i august og september både i Kina og for Asia samlet, og vi må tilbake til november i fjor for å finne like lave nivåer for framvoksende økonomier sett under ett. Ifølge ledende indikatorer for verdenshandelen fra det nederlandske analysebyrået (CPB), ligger det an til ytterligere nedgang framover. I Kina har BNP-veksten holdt seg godt oppe så langt, i overkant av 9 prosent i gjennomsnitt over årets tre første kvartaler, målt i årlig rate. Kina senket nylig reservekravene til bankene for å stimulere økonomien. Vi venter imidlertid at veksten vil avta noe framover. I India ser vi allerede klare tegn til avmatning av den økonomiske veksten. Markert renteøkning som respons på svært høy inflasjon har bidratt til det. Utenom Kina og India har de andre BRICS-landene vist seg mer følsomme for internasjonale konjunkturer, og vi venter en mer markert oppbremsing i Russland, Brasil og Sør-Afrika.

1.6. Prisutvikling

Råvareprisene har gjennomgående falt siden i vinter. Etter en topp på rundt 125 dollar fatet har oljeprisen vist store svingninger rundt 110 dollar fatet. Uroligheter i mange oljeproduserende land i Nord-Afrika og Midtøsten har, sammen med stor usikkerhet knyttet til utviklingen i verdensøkonomien, bidratt til å skape disse fluktuasjonene. Vi legger til grunn for våre prognoser at oljeprisen faller til under 100 dollar fatet neste år, før den tar seg gradvis opp til 110 dollar fatet i 2014. Også prisene på metaller og matvarer har falt markert siden i vår. Inflasjonen er fortsatt relativt høy både i OECD-området og Kina, men toppen ser nå ut til å være passert. Utviklingen i råvareprisene vil bidra til å dempe inflasjonen framover i disse økonomiene. Også den svake realøkonomien trekker i retning av lavere inflasjon framover.

Boks 1.2. Utviklingen i oljemarkedet

Gjennom de fire første månedene i 2011 steg oljeprisen fra om lag 90 dollar per fat til om lag 125 dollar. Siden har den variert mellom 105 og 120 dollar fatet og lå i begynnelsen av desember på om lag 110 dollar. Som gjennomsnitt over fjoråret var oljeprisen nær 80 dollar per fat, mens den har vært i underkant av 112 dollar i gjennomsnitt over de første elleve månedene i 2011.

Høy vekst i verdensøkonomien bidro til at oljeprisen tok seg opp fra 2009 til 2010. Den høye prisen i inneværende år skyldes i stor grad urolighetene i Midt-Østen og Nord-Afrika. For det første stanset Libyas oljeproduksjon på 1,5 millioner fat per dag nesten helt opp på grunn av borgerkrigen. I tillegg førte urolighetene flere steder i regionen til at det oppsto frykt for at oljeproduksjonen i andre land skulle bli rammet. Dessuten har det vært en viss nedgang i de kommersielle oljelagrene i OECD-området, selv om dette har vært fra relativt høye nivåer.

IEA (International Energy Agency) har nå nedjustert sine etterspørselsanslag som følge av lavere vekst i blant annet USA og Europa og de påpeker at det kan komme ytterligere nedjusteringer dersom dette sprer seg til andre regioner. IEA forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 0,9 millioner fat daglig fra 2010 til 2011 og med ytterligere 1,3 millioner fat i 2012. Økningen neste år er forventet å komme i Kina, Midt-Østen, India og andre asiatiske land og Brasil. IEA antar at etterspørselen i OECD vil gå noe ned i 2012 etter at den nådde sin topp i 2005.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC anslås av IEA til å øke med 0,1 millioner fat daglig i 2011 i forhold til 2010 og med ytterligere 0,5 millioner fat i 2012. Økningen utenfor OECD og OPEC neste år er spesielt forventet å komme i Latin-Amerika og Russland. Neste år forventes en økning i produksjonen i OECD på 0,3 millioner fat, etter å ha falt i syv av de ti foregående årene. Økningen er forventet å komme i Canada, Australia og USA.

Det er ventet en viss økning i produksjonen av våtgass (Natural Gas Liquids) i OPEC i årene fremover, og denne produksjonen er ikke omfattet av OPEC sitt kvotesystem. IEA forventer at Libya makter å øke produksjonen fra 0,5 millioner fat per dag i fjerde kvartal i år til nesten 1,2 millioner fat i fjerde kvartal neste år. Saudi-Arabia har til nå erstattet produksjonsbortfallet i Libya, men det er usikkert i hvilken grad de nå vil redusere produksjonen. Dersom Libya makter å øke produksjonen i takt med IEA sine antakelser og Saudi-Arabia og resten av OPEC holder fremtidig produksjonen på nivået for september og oktober, vil de globale lagrene av råolje øke med 0,5 millioner fat daglig i 2012. Dette vil legge et press nedover på prisene, selv om lagrene av råolje og en del ferdigprodukter er lavere enn gjennomsnittet for de siste fem årene flere steder i OECD. Som følge av økningen i eksporten fra Libya til Europa har lagrene der økt noe. Dette er en av årsakene til at prisen på Brent Blend nå ligger om lag 10 dollar fatet høyere enn den amerikanske lettoljen West Texas Intermediate, mens den tidligere i år lå mer enn 20 dollar høyere.

Etterspørselen som er rettet mot OPEC vil øke med 0,8 millioner fat daglig gjennom 2011 og ytterligere med 0,3 millioner fat i 2012. Det hersker usikkerhet om størrelsen på OPECs ledige produksjonskapasitet, men de fleste analytikere anslår den på om lag 4 millioner fat per dag. Det er usikkert i hvilken grad OPEC makter å øke kapasiteten i løpet av prognoseperioden. Irak, som foreløpig er utenfor OPEC sitt kvotesystem, har ambisiøse planer om å øke kapasiteten, men det er usikkert i hvilken grad det lar seg realisere. Uansett vil en videre nedbygging av den ledige produksjonskapasiteten føre til økt bekymring for mulig produksjonsbortfall og store prisøkninger.

Vi legger til grunn for våre prognoser at oljeprisen vil falle noe fra dagens høye nivåer i tiden fremover og at gjennomsnittsprisen blir 96 dollar fatet i 2012. Vi forventer at oljeprisen deretter øker til om lag dagens nivå ved utgangen av 2014.

Tilbud og etterspørsel av råolje. Millioner fat per dag inkl. NGL

	2009		2010		Prognose							
	2009	2010	2011	2012	11:1	11:2	11:3	11:4	12:1	12:2	12:3	12:4
Etterspørsel	85,6	88,3	89,2	90,5	88,9	87,9	89,6	90,2	90,2	89,4	90,9	91,4
OECD	45,6	46,2	45,8	45,6	46,3	44,5	45,9	46,4	46,1	44,4	45,6	46,0
Europa	14,7	14,6	14,4	14,3	14,2	14,1	14,7	14,6	14,0	13,9	14,6	14,5
Nord-Amerika	23,3	23,8	23,5	23,4	23,8	23,3	23,5	23,5	23,5	23,1	23,5	23,5
Stillehavsområdet	7,7	7,8	7,9	7,9	8,3	7,1	7,7	8,3	8,6	7,4	7,5	8,1
Tidligere Sovjetunionen	4,2	4,5	4,7	4,7	4,5	4,6	4,9	4,7	4,6	4,6	4,9	4,8
Resten av verden	35,7	37,6	38,7	40,2	38,1	38,8	38,8	39,1	39,5	40,4	40,4	40,6
Tilbud	85,6	87,4	88,5	91	88,5	87,5	88,5	89,8	90,6	90,6	91,2	91,6
OPEC	34,1	34,8	35,8	37,2	35,8	35,2	35,9	36,4	36,9	37,0	37,4	37,5
OECD	18,8	18,9	18,9	19,2	19,0	18,6	18,7	19,3	19,5	19,0	18,9	19,3
Tidligere Sovjetunionen	13,3	13,5	13,6	13,8	13,6	13,6	13,6	13,7	13,8	13,8	13,7	13,8
Resten av verden	19,5	20,2	20,2	20,8	20,1	20,1	20,3	20,4	20,4	20,8	21,2	21,0
Lagerendring (og diverse)	0,0	-0,8	-0,6	0,5	-0,4	-0,4	-1,1	-0,4	0,4	1,2	0,3	0,2
Etterspørsel rettet mot OPEC	34,0	35,6	36,4	36,7	36,2	35,7	37,0	36,8	36,5	35,8	37,1	37,2

Kilde: Oil Market Report November 2011.

Indonesia er i Resten av verden i alle år. Ecuador og Angola er i OPEC i alle år.

2. Konjunkturutviklingen i Norge

De siste sesongjusterte tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser at BNP Fastlands-Norge økte med nesten 3,5 prosent regnet som årlig rate i 3. kvartal i år. I 2. kvartal var veksten enda høyere og klart over hva vi regner som trendvekst for norsk fastlandsøkonomi. Den sterke BNP-veksten skyldes delvis midlertidige forhold blant annet knyttet til produksjonen av elektrisk kraft. Man kan derfor ikke tolke veksten som uttrykk for en klar konjunkturoppgang i økonomien. Nasjonalregnskapstallene er bare blitt moderat endret i forbindelse med hovedrevisjonen (se egen artikkel

om dette i denne utgaven av Økonomiske analyser), og sesongjusterte hovedtall er ikke endret på en måte som endrer vår oppfatning av konjunkturhistorien selv om også metodene for sesongjustering er lagt om. Utviklingen i norsk økonomi hittil i 2011 er derfor i store trekk den samme som i forrige konjunkturrapport.

Arbeidsledigheten har holdt seg ganske stabil i år etter å ha falt mot slutten av fjoråret og inn i 2011. Det er vekst i både sysselsettingen og i arbeidstilbudet slik at ledigheten har endret seg lite. Med et omslag til ny

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2009-2011. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2009	2010*	Sesongjustert			
			10:4	11:1	11:2	11:3
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	0,0	3,7	1,0	0,3	0,7	0,2
Konsum i offentlig forvaltning	4,3	1,7	2,7	-0,3	-1,1	0,2
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-7,5	-5,2	8,0	0,7	0,7	1,6
Fastlands-Norge	-13,2	-2,5	6,9	1,1	0,2	-0,8
Utvinning og rørtransport	3,4	-9,0	11,0	4,7	6,0	8,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	-1,6	2,0	2,5	0,3	0,1	0,0
Eksport	-4,2	1,8	1,8	-1,5	-1,4	5,8
Råolje og naturgass	-2,0	-4,8	2,2	1,4	-7,7	11,7
Tradisjonelle varer	-8,0	2,6	-4,6	-1,3	6,0	0,7
Import	-12,5	9,9	0,7	6,3	-7,9	0,7
Tradisjonelle varer	-11,8	7,1	3,7	2,8	-1,4	-0,4
Bruttonasjonalprodukt	-1,7	0,7	2,2	-0,5	0,5	1,4
Fastlands-Norge	-1,6	1,9	0,3	0,4	1,3	0,8
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	-1,7	0,8	0,2	-0,1	1,1	0,9
Sysselsatte personer	-0,4	-0,1	0,4	0,2	0,6	0,6
Arbeidsstyrke ²	0,0	0,5	0,5	-0,2	0,4	0,8
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,2	3,6	3,6	3,2	3,3	3,2
Priser og lønninger						
Årslønn ³	4,2	3,7	4,0	4,8	4,3	3,8
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,1	2,5	2,2	1,4	1,4	1,5
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	2,6	1,4	1,0	0,8	1,0	1,1
Eksportpriser tradisjonelle varer	-6,2	5,5	3,1	3,4	-0,6	-1,1
Importpriser tradisjonelle varer	-1,8	-0,5	3,3	2,3	-0,8	-0,8
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	254,5	342,4	94,0	83,5	100,2	117,5
MEMO (justerte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,5	2,6	2,6	2,8	3,0
Utlånsrente, banker ⁴	4,9	4,5	4,6	4,6	4,7	4,9
Råoljepris i kroner ⁵	388,1	484,3	517,2	601,2	636,6	616,7
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	93,8	90,3	91,1	89,1	87,8	87,4
NOK per euro	8,73	8,01	8,05	7,82	7,82	7,77

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

økning i BNP tok produktivitsveksten seg opp i 2010 slik man kunne forvente, men i mangel av en normal konjunkturoppgang har økningen i produktivitsveksten stoppet opp i 2011.

Den underliggende prisveksten målt med KPI-JAE er lav og ganske stabil. Også inkludert energivarer og avgifts- endringer er inflasjonen lav. Lønnsveksten ser derimot ut til å bli høyere i 2011 enn året før slik at reallønns- veksten blir klart høyere enn produktivitsveksten. Den lave inflasjonen skyldes dels at kronekursen har styrket seg og bidrar til lav importert prisvekst og dels at inflasjonstakten internasjonalt avtar. Blant annet har internasjonale matvarepriser vist en fallende tendens gjennom 2011. Oljeprisen har derimot økt mye sammenlignet med 2010, men har ikke endret seg mye siden tidlig i 2011.

Økt innenlandsk etterspørsel fra fastlandsøkonomien, gjenoppbygging av lagre samt gjeninnhenting av tradisjonell eksport av varer og tjenester bidro til omslaget fra 2009 til 2010. I inneværende år er driverne bak den fortsatte veksten i BNP Fastlands-Norge endret. Samlet etterspørsel fra fastlandsøkonomien har endret seg lite og veksten i eksporten utenom petroleumsrelaterte produkter har i stor grad stoppet opp. Innenlandsk etterspørsel har beveget seg i retning av mindre import og mer hjemmeleveranser. Den sterke veksten i boliginvesteringene er et eksempel på denne vridningen i sammensetningen av etterspørselen. En annet eksempel er at husholdningenes varekonsum har vært ganske stabilt, mens tjenestekonsumet har økt. Samlet import har derfor vist moderat vekst hittil i 2011 sammenlignet med i 2010. Dermed har BNP Fastlands-Norge økt en del til tross for moderat vekst i innenlandsk etterspørsel og svake impulser fra utlandet.

Med et omslag til moderat vekst i fastlandsøkonomien ble ekspansiviteten i finanspolitikken dempet i 2010 og 2011. I mai ble styringsrenta hevet med et kvart prosentpoeng, men ettersom de internasjonale utsiktene forverret seg merkbart etter sommeren i år blir trolig pengepolitikken justert i retning av mer stimulans framover.

Det finanspolitiske opplegget for 2012 må kunne sies å være ganske nøytralt. Utarbeidelsen av statsbudsjettet skjedde imidlertid hovedsakelig i en tid hvor man forventet en tiltakende vekst i norsk økonomi. Nå som utsiktene internasjonalt er mer dystre, har regjeringen signalisert at det kan bli aktuelt å justere budsjettet i 2012. Anslagene for den økonomiske utviklingen hos Norges viktigste handelspartnere, som vi har basert denne konjunkturrapporten på, er ikke så pessimistiske at vi tror det vil bli foretatt store justeringer i finanspolitikken i løpet av 2012. Hvis pengepolitikken lykkes med å stimulere innenlandsk etterspørsel framover, reduserer det behovet for endringer i finanspolitikken.

Den svake veksten internasjonalt har allerede rammet norsk økonomi. Prisene på en rekke av våre

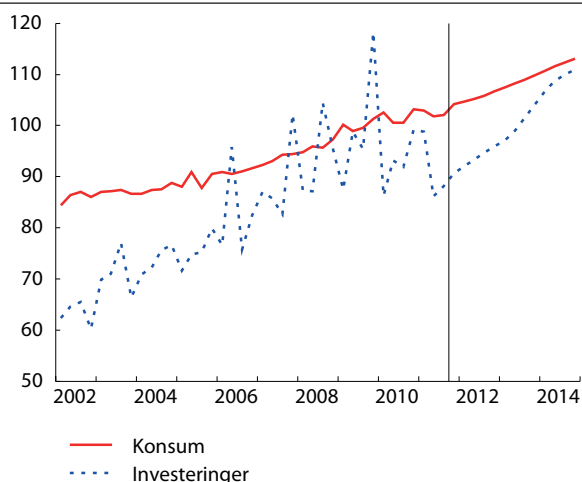
konjunkturfølsomme eksportvarer har falt i de siste kvartalene, mens oljeprisen har holdt seg oppe. Veksten i eksporten av tradisjonelle varer er for tiden nær null og kan falle ytterligere framover hvis ikke de negative tendensene i internasjonal økonomi blir dempet og avløst av økt tiltro til at myndighetene kan løse gjeldsproblemene. Myndighetene står imidlertid overfor betydelige utfordringer i å finne løsninger som gjenoppretter tilliten til det finansielle systemet. Dersom de ikke lykkes i løpet av forholdsvis kort tid, vil man stå overfor en verre krise i internasjonal økonomi enn den vi opplevde for tre år siden. Våre anslag for utviklingen framover er basert på at man unngår en full krise. Men den økonomiske veksten blir lav lenge og så lav at vi ikke får et konjunkturoppsving hos handelspartnerne før i 2014. Vi ser derfor ikke for oss at norsk økonomi vil få noe drahjelp fra eksporten de nærmeste årene og at vi må fram til 2014 for å ane et moderat omslag til økt vekst.

I 2011 øker boliginvesteringene med over 20 prosent. Ifølge våre anslag vil veksten fortsette, om enn i et langt mer moderat tempo i årene framover, godt hjulpet av lave renter, økende boligpriser og høy vekst i disponible realinntekter for husholdningene. Konsumet i husholdningene har på den annen side ikke økt slik vi forventet og konsumveksten i 2011 er overraskende lav. Vi legger til grunn at veksten vil ta seg merkbart opp i tiden framover.

I tillegg til penge- og finanspolitikken bidrar høye oljeinvesteringer og ny optimisme når det gjelder ressursgrunnlaget på norsk sokkel til vekst i fastlandsøkonomien. Samtidig fortsetter internasjonaliseringen av norsk petroleumsvirksomhet og oljerelatert næringsliv. I 2011 er investeringsveksten på norsk sokkel svært høy og vi forventer tosfret vekstrate også i 2012. Veksten modereres noe deretter. I oljevirkomheten og oljerelatert næringsliv er lønnsevnene stor og det gjør at andre sektorer i norsk økonomi, ikke minst annet konkurranseutsatt næringsliv, vil møte økte vansker med å konkurrere på innenlandske faktormarkeder i tiden framover.

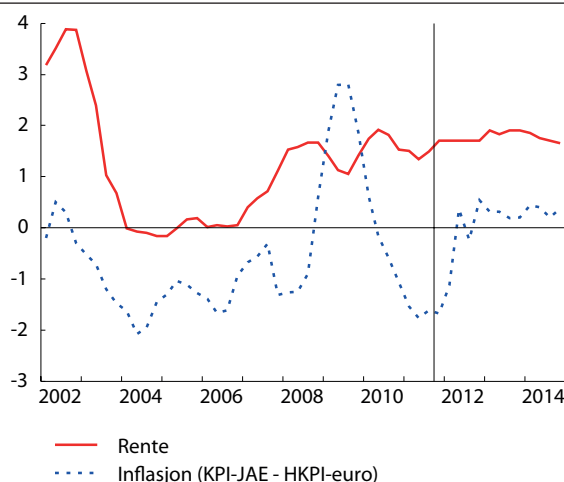
Vi ser for oss en utvikling i norsk økonomi framover der etterspørselen fra fastlandsøkonomien i gjennomsnitt øker fra vel 3 prosent i 2012 til vel 4 prosent i 2014. Med om lag nullvekst i eksporten, vil dermed BNP Fastlands-Norge øke i området 2,5-3,5 prosent. Igjen er vekstratene økende i prognoseperioden. Med en normalisering av produktivitsveksten i fastlandsnæringene til rundt 2 prosent årlig, vil sysselsettingsveksten i fastlandsnæringene bli noe under 1 prosent årlig. Samlet sysselsettingsvekst blir noe høyere som følge av veksten i offentlig forvaltning. Med sterk befolkningsvekst vil arbeidsstyrken øke mye slik at ledigheten øker svakt i tiden framover. Det vil legge en demper på lønnsveksten som også blir moderat framover som følge av svakere lønnsomhet i konkurranseutsatt virksomhet og lav generell prisvekst. Vi ser ikke for oss at inflasjonsmålet nås i løpet av prognoseperioden.

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjusterte volumindekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Reallønnsveksten anslår vi til å bli om lag som produktivtetsveksten i økonomien.

2.1. Større impulser fra finanspolitikken framover?

Nye tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser en svak sesongjustert vekst i konsumet i offentlig forvaltning hittil i 2011. Det innebærer at selv om veksten i 4. kvartal blir høy, er årsveksten fra 2010 til 2011 anslått til å bli 1-1,5 prosent. Veksten er lavere enn det vi tidligere la til grunn, og er også klart lavere enn 2011-anslaget i Nasjonalbudsjettet 2012 (NB 2012). Veksten i konsumet i kommuneforvaltningen ser ut til å bli høyere enn i statsforvaltningen.

De samlede bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning har ikke økt som forventet. Det har vært en nedgang i bruttoinvesteringene gjennom 2011 som følge av at det i 1. kvartal i år var høye investeringer i forsvarsmateriell. Vi regner med at bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning blir om lag på samme nivå i 2011 som i 2010.

Stønader til husholdningene økte med vel 6,5 prosent i årets tre første kvartaler sammenlignet med samme periode året før. Vi regner med at veksten vil holde seg på dette nivået ut året slik at dette også blir vekstraten på årsbasis fra 2010 til 2011. Som følge av den lave veksten i konsumprisene vil realveksten i stønadene bli om lag 5,5 prosent i 2011, mot en realvekst på vel 3 prosent året før. Alderspensjonene har bidratt mest til denne økningen, mens summen av barnetrygd og kontantstøtte var nominelt uforandret og dagpenger ved arbeidsløshet har falt noe. De samlede etterspørselsimpulsene fra offentlig kjøp av varer og tjenester samt stønader vil kunne øke reelt med vel 2,5 prosent i 2011, som er om lag på linje med trendveksten i fastlandsøkonomien.

Våre anslag for finanspolitikken i 2012 ligger nær anslagene i Nasjonalbudsjettet 2012 (NB 2012) og baserer seg blant annet på de vedtatte skatte- og

avgiftsendringene. Avgiftsendringene innebærer at indirekte skatter øker noe utover inflasjonsjustering, og bidrar til å trekke opp konsumprisveksten med knapt 0,1 prosentpoeng fra 2011 til 2012. Det er den økte satsen for matmoms som bidrar til dette. Nominelle beløpsgrenser i personbeskatningen er oppjustert med 4 prosent, som er anslått årslønnsvekst i NB 2012. Vi anslår at lønnsveksten i 2012 vil bli et halvt prosentpoeng lavere enn dette. Det vil i så fall innebære en reduksjon i den direkte beskatningen og vil føre til at finanspolitikken gir litt mer stimulans enn om lønnsveksten skulle bli 4 prosent.

Den høye veksten i stønader til husholdningene ser ut til å fortsette i 2012. Det skyldes delvis at antall personer som tar ut alderspensjon etter de nye pensjonsreglene forventes å øke mye. Vi legger til grunn at stønader til husholdningene vil øke med om lag 7 prosent i 2012.

Med lavere anslag for lønnsveksten i 2012 enn i NB 2012, vil vedtatt budsjetttramme gi rom for litt høyere realvekst i konsumet i offentlig forvaltning enn anslått i NB 2012. Vi regner med en vekst i offentlig konsum neste år på 2 prosent mot et anslag på 1,5 prosent i nasjonalbudsjettet, mens bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning endres lite i 2012 sammenlignet med 2011. Til sivile formål vil det dermed bli en klar økning ettersom investeringene i fregatter nå er avsluttet. De samlede etterspørselsimpulsene i 2012 ventes da å bli litt høyere enn i 2011.

Strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) ser ut til å bli klart innenfor 4-prosentbanen i 2011. Ifølge stortingsproposisjonen Ny saldering av statsbudsjettet 2011 vil SOBU utgjøre 3,2 prosent av fondskapitalen i 2011. Basert på våre beregninger kan SOBU se ut til å bli enda mindre. Ifølge anslagene i NB 2012 vil man bruke mindre enn handlingsregelen også i 2012, men avstanden til fireprosentbanen er anslått til å bli mindre enn i 2011. Det er imidlertid stor usikkerhet

knyttet til dette. I NB 2011 ble SOBU for 2011 således anslått 29 milliarder kroner høyere enn det siste anslaget fra Nysalderingen, noe som tilsvarer 0,9 prosentpoeng av fondskapitalen ved inngangen til 2011. Det er også knyttet betydelig usikkerhet til fondets verdi, både med hensyn til utviklingen i oljeprisen – og dermed tilførselen til fondet – og til markedsverdien av fondets aktiva. Oljeprisene har holdt seg høyere mot slutten av 2011 enn tidligere antatt. Det bidrar til at fondsverdien ved inngangen til 2012 kan bli høyere enn anslått i NB 2012.

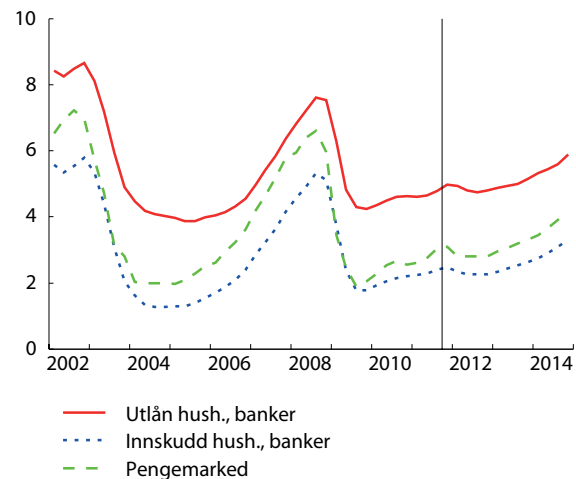
Finanspolitikken antas å gi noe sterkere etterspørselsimpulser i 2013 og 2014 enn i år og neste år. Vi forutsetter et reelt uendret skattenivå i 2013 og 2014. Den sterke veksten i pensjonsstønadene antas også å fortsette. Veksten vil imidlertid etter hvert drives mer av økningen i antall eldre enn av at mange som er 62 år og eldre velger å ta ut AFP og fortsetter å arbeide. Overføringene til husholdningene antas å øke reelt med om lag 5 prosent årlig i 2013 og 2014. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å øke med omtrent 3 prosent årlig. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning antas å øke med 6,5 prosent i 2013 og vel 9 prosent i 2014. Veksten i de samlede etterspørselsimpulsene fra kjøp av varer og tjenester samt overføringer anslås da til å ville bli knapt 4 prosent i disse to årene. Dette er høyere enn anslått trendvekst for fastlandsøkonomien, og også høyere enn anslått vekst i BNP Fastlands-Norge framover.

Vi legger til grunn en noe høyere vekst i Statens pensjonsfond utland sammenlignet med anslagene i NB 2012 som følge av våre antakelser om noe høyere olje- og gasspriser. Mens NB 2012 anslår at realoljeprisen vil falle en god del fra 2011 til 2015, regner vi med at oljeprisen faller noe i 2012, men at den så vil holde seg ganske stabil eller øke svakt reelt videre framover. Med våre anslag vil SOBU regnet som andel av fondskapitalen vil kunne falle med om lag 1 prosentpoeng fra 2011 til 2014. Den internasjonale gjeldskrisen gjør at dette anslaget er beheftet med en spesielt stor usikkerhet, som kommer i tillegg til at det både er vanskelig å anslå strukturelle, oljekorrigerte inntekter og utgifter knyttet til en gitt innretning av politikken og å anslå hvilken politikk som faktisk vil bli ført så langt fram i tid.

2.2. Lave renter lenge

Norges Bank setter styringsrenta med sikte på å stabilisere inflasjonen på 2,5 prosent på mellomlang sikt, samtidig som det skal tas hensyn til konjunktursituasjonen og utsiktene for produksjon og sysselsetting. Inflasjonen, målt ved 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), var i oktober i år 1,2 prosent. Ifølge våre beregninger kom BNP Fastlands-Norge under trendnivået i 2009 og har i halvannet år ligget om lag 2 prosent under trenden. Ledigheten falt fra i fjor til i år og har høsten 2011 likevel ligget noe under gjennomsnittet for perioden etter 2000.

Figur 2.3. Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

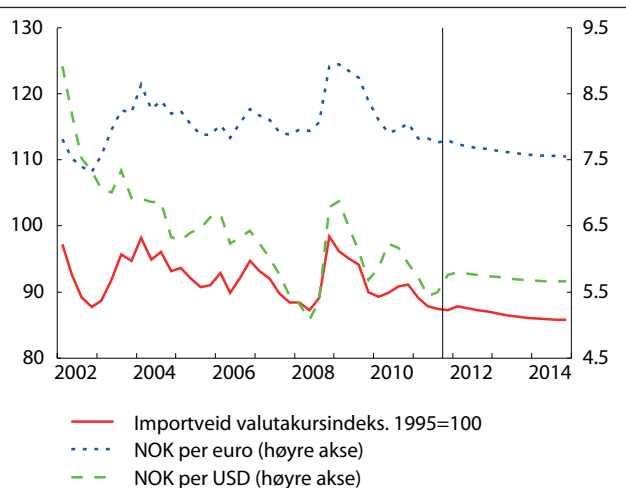
Statgjeldskrisen i eurosone har blitt forverret siden i sommer, og ESB har satt ned styringsrenta. I Norge har risikopåslaget mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta i løpet av høsten økt og er tidlig i desember på om lag 1,2 prosentpoeng. Fram til sommeren 2007 fulgte pengemarkedsrenta stort sett styringsrenta med et påslag på om lag 0,25 prosentpoeng. Finanskrisen medførte at dette påslaget økte, og i oktober og november 2008 var påslaget i gjennomsnitt på om lag 1,5 prosentpoeng. Fra sommeren 2009 til sommeren i år beveget påslaget seg mellom 0,5 og 0,75 prosentpoeng.

Krisen i verdens finansmarkeder og svake konjunktursikter medførte at Norges Bank fra høsten 2008 og gjennom ni måneder satte styringsrenta ned med 4,5 prosentpoeng slik at den i juni 2009 var 1,25 prosent. Fra oktober 2009 til mai 2010 ble styringsrenta satt opp tre ganger. Deretter ble styringsrenta holdt uforandret inntil den igjen ble satt opp i mai i år. Hver av renteøkningene har vært på 0,25 prosentpoeng slik at styringsrenta nå er 2,25 prosent. Pengemarkedsrenta var i begynnelsen av desember om lag 3,25 prosent.

Norges Banks rentesetting påvirker aktiviteten i økonomien gjennom flere kanaler. For det første vil rentene påvirke aktivitetsnivået gjennom kronekursen. Økt norsk rente drar i retning av styrket krone, og bidrar til økt import og redusert eksport. For det andre påvirker rentenivået husholdningenes konsum og boliginvesteringer, samt næringslivets realinvesteringer. Økt rente vil trekke både konsum og investeringer ned og dermed bidra til å dempe aktiviteten i økonomien. Begge deler reduserer innenlandsk produksjon, og bidrar til å dempe presset i en oppgangskonjunktur.

Rentenivået påvirker også publikums etterspørsel etter kreditt, som i sin tur er viktig for den finansielle stabiliteten i økonomien. Veksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2) fra 2. til 3. kvartal 2011 var på 7,4 prosent, sesongjustert og regnet som årlig rate. Dette er en økning i forhold til kvartalet før, da veksten var på 6,4 prosent. Publikums kredittvekst var på det

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

laveste i 4. kvartal 2009, med 2,4 prosent som årlig rate. Kredittveksten er fortsatt klart lavere enn før finanskrisen, da årsveksten i flere år var over 10 prosent. Økningen i publikums innenlandske gjeldsvekst fra 2. til 3. kvartal skyldes økning i gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak. Mens ikke-finansielle foretak økte gjelden med 3,4 prosent fra 1. til 2. kvartal i år, kom gjeldsveksten opp i 7,1 prosent fra 2. til 3. kvartal, regnet som årlig rate. Dette er den høyeste gjeldsveksten for ikke-finansielle foretak siden 1. kvartal 2009. Gjeldsveksten i husholdningene var på 7,3 prosent fra 2. til 3. kvartal, om lag som i kvartalet før. I kommunene var gjeldsveksten 9,1 prosent fra 2. til 3. kvartal, mot 12,0 prosent kvartalet før. Tall for publikums kredittvekst fram til oktober viser fortsatt økt kredittvekst og tyder dermed ikke på at det har vært problemer med kreditttilgangen så langt.

Målt med den importveide kronekursen styrket krona seg med 3,7 prosent fra 2009 til 2010. Dette innebar i stor grad en reversering av svekkelsen året før. Kronestyrkingen har fortsatt inn i 2011, og i gjennomsnitt over de elleve første månedene i år var krona verdt 2,5 prosent mer enn årsgjennomsnittet for 2010. Det er i første rekke mot dollaren at krona har styrket seg. Som årsgjennomsnitt kostet en amerikansk dollar i overkant av 6 kroner i 2010. Fra april til august i år har prisen på en dollar stort sett ligget mellom 5,40 og 5,50 kroner, mens dollaren styrket seg slik at kursen var om lag 5,70 kroner i november. Euroen har i gjennomsnitt kostet nær 7,80 kroner i de elleve første månedene i 2011, og ligger også på dette nivået i begynnelsen av desember.

Statsgjeldskrisen mange land nå opplever leder til kutt i offentlige utgifter og økte skatter, og bidrar dermed til å redusere den internasjonale veksten som allerede er lav. Dette resulterer i lavere etterspørsel for norsk eksportrettet næringsliv. Videre kan rentereduksjoner i utlandet forsterke problemene for konkurranseutsatt næringsliv hvis krona styrker seg. Begge deler drar i retning av reduserte renter også i Norge. Siden

Boks 2.1. Krisetiltak rettet mot finansmarkedene

Den internasjonale statsgjeldskrisen kan være i ferd med å slå over i en ny finanskrisen hvor finansmarkedene går i stå. Da får næringsliv og husholdninger ikke tilgang til så mye kreditt som de under normale forhold ville fått. Dette vil raskt få realøkonomiske konsekvenser med lavere økonomisk aktivitet og høyere arbeidsledighet. Rentepolitikken blir i denne sammenhengen mindre viktig. En rask normalisering av finansmarkedene vil i betydelig grad kunne redusere styrken og lengden av den realøkonomiske nedgangen som følger.

I forbindelse med finanskrisen i 2007-2009 innførte norske myndigheter flere tiltak for å få finansmarkedene til å fungere bedre og å hindre kredittørke for norske bedrifter. Norges Bank økte blant annet utlånsvolumet for fastrentelån (F-lån), samtidig som løpetiden på disse lånene ble utvidet og sikkerhetskravene bankene måtte stille ble redusert. Stortinget innførte en midlertidig ordning med utlån av statspapirer til bankene med sikkerhet i obligasjoner. Ved å stille disse statspapirene som sikkerhet kunne bankene få bedre tilgang til lånemarkedene og lavere innlånskostnader. Ordningen blir administrert av Norges Bank. Siden utgangen av 2009 har det ikke blitt auksjonert ut nye utlån av statspapirer gjennom denne ordningen, men norske banker har fortsatt en beholdning av statspapirer som de har byttet til seg på denne måten. Statens finansfond og Statens obligasjonsfond ble også opprettet som midlertidige tiltak. Førstnevnte ble opprettet som et eget rettssubjekt og bidro til kjernekapital i norske banker. Statens obligasjonsfond blir forvaltet av Folketrygdfondet med formål å kjøpe obligasjoner utstedt av bedrifter i Norge. Verken Statens finansfond eller Statens obligasjonsfond bidrar med nye lån, men er fremdeles operative i og med at de fortsatt har utestående lån.

Hvis norsk økonomi skulle bli utsatt for en ny alvorlig finanskrisen vil disse ordningene raskt kunne bli benyttet for å komme ut av en situasjon der norske bedrifter og husholdninger får problemer med å få lån.

innenlandsk prisstigning er lav, vil ikke argumentet om å forankre inflasjonsforventningene være til hinder for rentereduksjoner. Men rentereduksjoner kan bidra til økt kredittvekst, høyere boligpriser og økt fare for en boligboble.

Vi tror Norges Bank setter ned styringsrenta med 0,5 prosentpoeng på rentemøtet 14. desember, blant annet for å kompensere for økningen i risikopåslaget til pengemarkedsrenta. Som følge av økt risikopåslag har tremåneders pengemarkedsrente steget markert til tross for at markedet for framtidige renteaftaler priser inn en klar rentenedgang framover. Neste rentemøte etter desembermøtet er først i mars neste år, og vi tror ikke Norges Bank vil vente så lenge før de bidrar til en reduksjon i pengemarkedsrenta.

Hvis påslaget mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta holder seg på over ett prosentpoeng framover, kan det bli nødvendig med en ytterligere reduksjon i styringsrenta neste år. I prognosene har vi lagt til

grunn at man klarer å unngå ytterligere forverring av statsgjeldskrisen i EU, og det blir da ikke behov for flere rentekutt. For 2012 som helhet regner vi med at pengemarkedsrenta blir på om lag 2,8 prosentpoeng. Fra begynnelsen av 2013 legger vi til grunn at renta igjen økes, og pengemarkedsrenta kommer opp i overkant av 4,0 prosent i slutten av 2014.

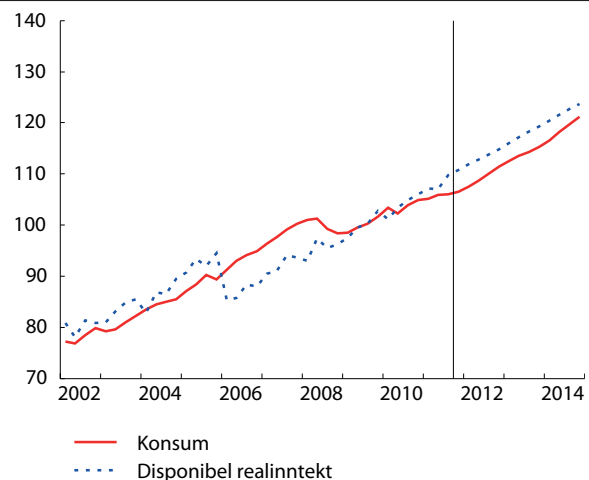
I våre prognoser har vi lagt til grunn at krona styrker seg noe framover. Høyere rente i Norge enn i EU i hele prognoseperioden bidrar til dette. Det samme gjør en høyere prisvekst i EU enn i Norge i år. Målt mot euro kan kursen komme ned i 7,55 i slutten av 2014. Det innebærer en styrking på om lag 3 prosent fra dagens nivå på 7,80 de kommende 3 årene. Prognosene for kronekursen er svært usikre. Under finanskrisen svekket krona seg kraftig uten at denne svekkelsen kunne forklares ut fra inflasjons- og renteforskjeller. Det kan skje igjen ved en eskalering av krisen i euroområdet.

2.3. Høyere konsumvekst framover

Sesongjusterte KNR-tall viser at konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner økte med kun 0,2 prosent i 3. kvartal i år. Varekonsumet falt med 0,1 prosent i samme periode. Fallet i varekonsumet kan tilskrives sterk nedgang i kjøp av varige konsumgoder, deriblant biler, møbler og hvitevarer. Klar økning i forbruket av elektrisitet bidro imidlertid til å dempe denne nedgangen. Tjenestekonsumet økte med 0,7 prosent i 3. kvartal. Sammenligner vi årets tre første kvartaler med tilsvarende periode i fjor, er husholdningenes konsum samlet sett 2,4 prosent høyere. Varekonsumindeksen uten kjøp av egne transportmidler viser for oktober en oppgang på 0,3 prosent fra måneden før. Antall førstegangsregistrerte personbiler har holdt seg på et høyt nivå så langt i år. I oktober og november ble det registrert til sammen vel 28 800 nye personbiler, som er om lag 4,5 prosent flere enn i samme periode i fjor. Dette peker i retning av god vekst fra 3. til 4. kvartal. På årsbasis venter vi nå en konsumvekst på 2,3 prosent, som er nær 1,5 prosentpoeng lavere enn i 2010.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, boligformue og renter er viktige faktorer for konsumutviklingen. Husholdningenes disponible realinntekter økte med 3,5 prosent i 2010. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for husholdningene, bidro særlig til denne inntektsveksten ettersom sysselsettingsnedgangen fra året før stoppet opp og det var klar reallønnsvekst. Institusjonelt kvartalsvis nasjonalregnskap viser at disponibel inntekt gjennom årets tre første kvartaler økte med vel 6,5 prosent sammenlignet med samme periode i fjor. Bak denne utviklingen ligger en sterk vekst i både lønnsinntektene og i offentlige stønader blant annet

Figur 2.5. **Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjusterte volumindekser, 2009=100**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

som følge av at flere tar ut alderspensjon etter innføringen av de nye pensjonsreglene. Sammen med lavere konsumprisvekst vil dette bidra til at disponibel realinntekt trolig blir hele 5 prosent høyere i år sammenlignet med i fjor. Selv om de store vekstbidragene fra lønnsinntektene og offentlige stønader ventes å fortsette de nærmeste årene, vil etter hvert noe høyere renter og økende konsumprisvekst virke modererende på veksten i disponibel realinntekt gjennom prognoseperioden. Vi venter således en årlig vekst i husholdningenes disponible realinntekter på mellom 3,5 og 4 prosent i årene 2012-2014.

Boligformuen øker med stigende boligpriser, noe som vil stimulere konsumet de nærmeste årene. Vi anslår nå konsumveksten til rundt 3,5 prosent neste år, økende til om lag 4 prosent i 2013 og nær 4,5 prosent i 2014. Dette er en svakere konsumutvikling enn under konjunkturoppgangen fra 2004 til 2007. Den gjennomsnittlige årlige vekstraten i konsumet fra 2011 til 2014 ligger vel ett prosentpoeng lavere enn under årene fra 2004 til 2007. Dersom vi korrigerer for befolkningsveksten blir forskjellen i gjennomsnittlig årlig vekstrate større. Mens gjennomsnittlig årlig konsumvekst per innbygger var 3,8 prosent i perioden 2004-2007, innebærer våre prognoser en gjennomsnittlig årlig vekstrate på 2,2 prosent i perioden 2011-2014.

Revisjonen av nasjonalregnskapstallene har medført at husholdningenes sparerate (sparing regnet som andel av disponibel inntekt) i 2010 nå er 6,3 prosent, nær 1,5 prosentpoeng lavere enn tidligere. Vi ser nå for oss at spareraten vil øke til vel 8,5 prosent i år, for så å falle til noe under 8 prosent i 2014. Spareraten framover er høy

Tabell 2.2. **Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Totalt	7,8	-6,4	6,3	3,9	3,9	3,5	5,1	3,6	4,0	3,7
Eksklusive aksjeutbytte	3,7	4,2	5,0	3,1	4,0	3,2	4,9	3,5	4,4	3,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.2. Revisjoner i husholdningenes finansielle stilling

Våre prognoser innebærer høy sparing hos husholdningene sett i et historisk perspektiv. Brorparten av sparingen skjer imidlertid i form av investeringer i bolig. Et mål på utviklingen i husholdningenes finansielle stilling er nettofinansinvesteringer som kan beregnes både fra inntektsregnskapet og fra finansregnskapet. Tidligere har disse to kildene gitt store avvik i anslaget for nettofinansinvesteringer – spesielt for 2009 og 2010. I forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet har avvikene blitt betydelig redusert.

I inntektsregnskapet, som er en del av nasjonalregnskapet, beregnes nettofinansinvesteringer ved å trekke konsumutgifter og investeringer i ikke-finansiell kapital (hovedsakelig boliginvesteringer) fra disponibel inntekt. I finansregnskapet beregnes nettofinansinvesteringer som differansen mellom nettoinvesteringer i finansielle eiendeler (kjøp minus salg) og nye lån fratrukket avdrag på eksisterende lån.

I prinsippet skal de to beregnede størrelsene på nettofinansinvesteringene være like. Begge størrelsene framkommer imidlertid som forskjeller mellom store bruttotall. Relativt små feil eller mangler i disse kan derfor slå kraftig ut i anslaget for nettofinansinvesteringer. I Økonomiske analyser nr. 3/2011 (boks 2.3) ble avvik i beregnede størrelser for nettofinansinvesteringer med utgangspunkt i tidligere nasjonalregnskapstall diskutert nærmere. Avviket mellom inntekts- og finansregnskapet for husholdningene viste seg å være langt større etter finanskrisen høsten 2008 enn tidligere. Mens avviket mellom de to beregnede størrelsene for nettofinansinvesteringer var 30 milliarder kroner i 2009, var avviket hele 78 milliarder kroner i 2010.

Husholdningene og ideelle organisasjoner. Inntekter, konsum og investeringer. Årstall. Milliarder kroner¹

	2009		2010	
	Nytt regnskap	Gammelt regnskap	Nytt regnskap	Gammelt regnskap
Tilgang på midler/finansiering	1 209	1 208	1 298	1 300
Disponibel inntekt m.v. ²	1 098	1 092	1 156	1 157
Gjeldsøkning (nye lån minus avdrag)	111	116	142	143
Andvendelse av midler	1 203	1 177	1 258	1 222
Konsum	1 028	1 015	1 088	1 073
Nettoinvesteringer i ikke-finansiell kapital	48	34	47	34
Nettoinvesteringer i finansielle eiendeler	127	128	122	115
Avvik/ikke anvendte midler	5	31	40	78
Memo				
Nettofinansinvestering i inntektsregnskapet	22	43	21	50
Nettofinansinvestering i finansregnskapet	16	13	-19	-28

¹ Finansregnskap per 1. april 2011 (gamle tall) og per 29. september 2011 (nye tall). Inntektsregnskap per 26. mai 2011 (gamle tall) og per 22. november 2011 (nye tall).

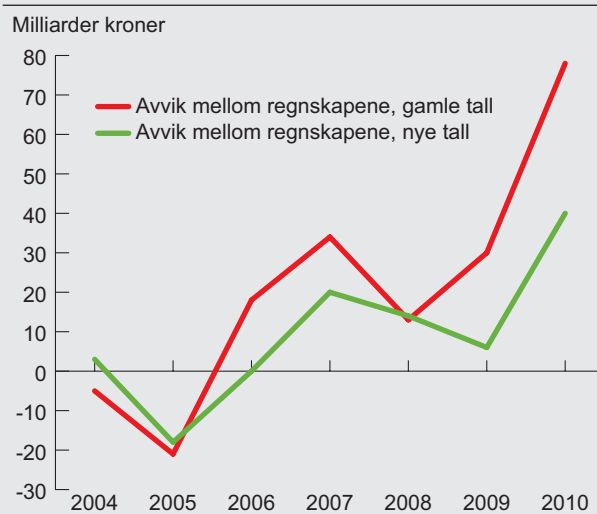
² Disponibel inntekt medregnet korreksjon for sparing i pensjonsfond og kapitaloverføring, netto.

Revisjonen av nasjonalregnskapstallene har medført at avvikene i 2009 og 2010 nå er betydelig redusert (se tabell). Avviket mellom inntekts- og finansregnskapet er kommet ned i kun 6 milliarder kroner i 2009 og om lag halvert til rundt 40 milliarder kroner i 2010. At både konsumutgifter og nettoinvesteringer i ikke-finansiell kapital er betydelig oppjustert som følge av hovedrevisjonen har medført at nettofinansinvesteringer beregnet fra inntektsregnskapet i 2009 og 2010 er redusert med henholdsvis 21 og 29 milliarder kroner. Disponibel inntekt er lite revidert i disse årene. Den løpende oppdateringen av datagrunnlaget for finansregnskapet har heller ikke medført store endringer når det gjelder gjeldsøkningen hos husholdningene, verken i 2009 eller i 2010. Nettoinvesteringer i finansielle eiendeler har imidlertid blitt oppjustert med 7 milliarder kroner i 2010 og således bidratt til oppjusteringen av nettofinansinvesteringer beregnet fra finansregnskapet fra -28 milliarder kroner til -19 milliarder kroner.

Selv om aviket mellom inntektsregnskapet og finansregnskapet i 2010 nå er vesentlig mindre når det gjelder beregning av nettofinansinvesteringer, er aviket like fullt nokså stort sammenlignet med tidligere år (se figur). De beregnede størrelsene for nettofinansinvesteringer er viktige for vurderingen av husholdningenes gjeldsbetjeningsevne om de skulle oppleve uventede negative sjokk i privatøkonomien, for eksempel gjennom kraftige renteøkninger på boliglån. Finansregnskapets negative nettofinansinvesteringer på 19 milliarder kroner i 2010, innebærer at husholdningene låner mer enn de investerer i finansielle eiendeler. Da er husholdningenes likviditet trolig en god del svakere enn om nettofinansinvesteringene er positive på 21 milliarder kroner, slik inntektsregnskapet viser for 2010.

Samtidig er det verdt å understreke at tallene for 2010 er foreløpige i både finans- og inntektsregnskapet og at aviket har en tendens til å bli mindre etter hvert som regnskapene oppdateres med ny informasjon.

Nettofinansinvesteringer i husholdningene og ideelle organisasjoner i inntektsregnskapet og finansregnskapet. Milliarder kroner¹

¹ Finansregnskap per 1. april 2011 (gamle tall) og per 29. september 2011 (nye tall). Inntektsregnskap per 26. mai 2011 (gamle tall) og per 22. november 2011 (nye tall).

sett i et historisk perspektiv. I kjølvannet av finanskrisen økte trolig den forsiktighetsmotiverte sparingen hos husholdningene, som følge av usikkerhet omkring egen inntekt. Vi antar at med den usikkerheten som nå råder omkring internasjonal økonomi vil denne spareatferden gjøre seg gjeldende også i prognoseperioden.

Mye av sparingen til husholdningene er i form av investeringer i bolig. Et mål på utviklingen i husholdningenes finansielle stilling er nettofinansinvesteringer. I nasjonalregnskapets inntektsregnskap framkommer disse ved å trekke investeringer i ikke-finansiell kapital (hovedsakelig boliginvesteringer) fra sparingen. Husholdningene anslås, i takt med utviklingen i boliginvesteringene, å redusere sine nettofinansinvesteringer fra 2010 til 2014. Se boks 2.2 for en nærmere omtale av utviklingen i husholdningenes nettofinansinvesteringer.

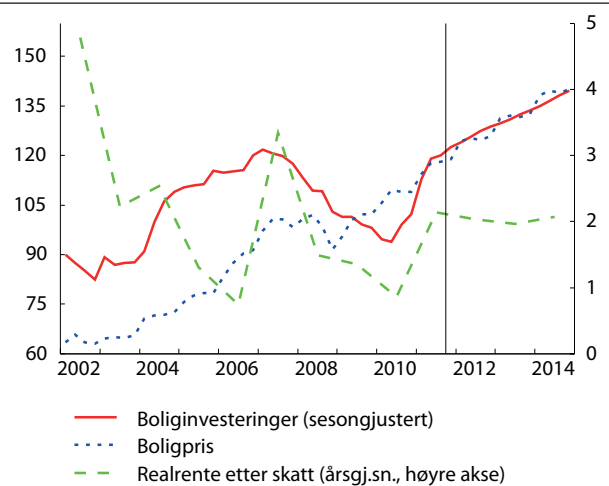
2.4. Avtakende vekst i boliginvesteringene

De sesongjusterte KNR-tallene viser at boliginvesteringene fortsatte å øke i 3. kvartal i år. Oppgangen var imidlertid mye lavere enn i de fire foregående kvartalene. Mens boliginvesteringene i 1. og 2. kvartal økte med henholdsvis 10,4 og 5,5 prosent fra kvartalet før, var veksten i 3. kvartal bare på 0,8 prosent.

Vi anslår en moderat vekst i boliginvesteringene i 4. kvartal. Det vil gi en årsvekst i boliginvesteringene på om lag 22 prosent i 2011. Byggearealstatistikken, som er hovedkilden for beregning av boliginvesteringene, viser at nivået på igangsatt bruksareal til bolig hittil i år har holdt seg høyt etter en klar økning gjennom fjoråret og inn i inneværende år. Nivået i de tre første kvartalene i år var over 30 prosent høyere sammenlignet med samme periode i fjor. Framover ventes fortsatt oppgang i igangsettingen, men i et mer moderat tempo. Veksten i boliginvesteringene vil således kunne avta framover. Ifølge våre prognoser vil boliginvesteringene øke med 6,7 prosent neste år og om lag 4 prosent årlig ut prognoseperioden.

Siden prisfallet i 2008 har boligprisene tatt seg betydelig opp. Nivået på boligprisene, justert for inflasjonen, var i 3. kvartal i år vel 9 prosent høyere enn toppnivået i 2008. Det var kraftig vekst i boligprisene i 1. kvartal i år, og en mer moderat vekst i de to påfølgende kvartalene. Målt fra kvartalet før var veksten i boligprisene 0,3 prosent i 3. kvartal i år mot henholdsvis 5,1 og 2,8 prosent i 1. og 2. kvartal. Utviklingen i månedstallene for boligprisene peker i retning av lav vekst i boligprisene også i siste kvartal i år. Ifølge eiendomsmeglerbransjens boligprisstatistikk økte boligprisene sesongjustert i oktober og november med henholdsvis 0,6 og 0,5 prosent, og vi regner med at veksten i år blir 8,3 prosent. Økte krav til egenkapital vil virke dempende på boligprisveksten. Vi anslår nå at boligprisene, som følge av utviklingen i ferdigstilte nye boliger, renter og husholdningenes inntekter, vil stige med nær 6,5 prosent i 2012 og rundt 5,5 prosent årlig i de neste to årene.

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser, 2009=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.5. Klar oppgang i oljeinvesteringene

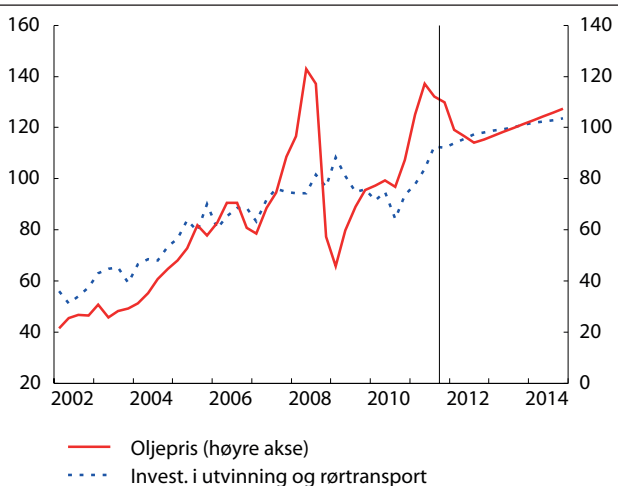
De siste KNR-tallene viser nå en markert oppgang i investeringene i næringen oljeutvinning og rørtransport etter en svak utvikling i 2010. I tillegg viser de siste KNR-tallene at oljeinvesteringene i 1. og 2. kvartal er oppjustert betydelig slik at veksten fra 4. kvartal 2010 til 2. kvartal 2011 er på nær 11 prosent. Videre økte investeringene fra 2. kvartal til 3. kvartal med hele 8,5 prosent. Investeringene i oljenæringen er nå tilbake på det samme høye nivået som i 2009. På årsbasis forventer vi en investeringsvekst på 15 prosent fra 2010 til 2011.

Økningen i investeringene skyldes fortsatt høy aktivitet innen produksjonsboring og oljeleting. Samtidig har flere utbyggings- og vedlikeholdsprosjekter blitt igangsatt de siste månedene. De nye prosjektene består av utbygging av nye felt i tillegg til utvidelser av og vedlikehold på eksisterende felt. Blant annet har flere såkalte "fast-track" utbygginger blitt igangsatt. Med dette menes i første rekke bunnrammer med en eller flere brønner som plasseres på havbunnen og kobles opp mot eksisterende infrastruktur. Disse har en kortere planleggingsfase. I tillegg er kostnadene knyttet til slike investeringer lavere slik at lønnsomheten til mindre funn bedres.

Framover venter vi en videre oppgang i oljeinvesteringene. Så vel investeringer innen lete- og produksjonsboring som investeringer i plattformer antas å øke. Flere nye prosjekter ventes igangsatt og i tillegg fortsetter oppgraderingen av store felt som Ekofisk og Troll. I takt med flere feltutbygginger vil produksjonsboringen ta seg opp. Aktiviteten innen leteboring har vært høy de siste tre årene og vi forventer derfor kun en svak økning framover. Samlet venter vi at investeringsveksten blir om lag 10 prosent neste år. Deretter anslår vi bare en svak oppgang i investeringene i 2013 og 2014.

Produksjonen av olje og gass tok seg betydelig opp i 3. kvartal 2011 sammenlignet med 3. kvartal 2010.

Figur 2.7. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD.**
Sesongjusterte volumindekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Oppgangen skyldes i stor grad flere nedstenginger i fjor sommer og dermed spesielt lav produksjon. Produksjonen gjennom de tre første kvartalene i år er samlet klart lavere enn i samme periode i fjor. Dette gjelder produksjonen av både olje og gass, som har falt med om lag 17 prosent siden toppen i 2004. Det ventes en svak produksjonsutvikling gjennom hele prognoseperioden, selv om en svakt tiltakende gassproduksjon vil bremse nedgangen noe. En produksjonsøkning som følge av flere nye funn ventes ikke å slå ut i produksjonsoppgang før etter 2014.

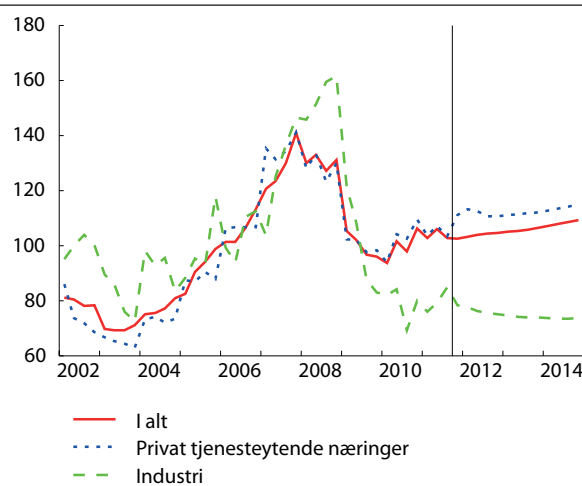
Prisene på olje og gass økte kraftig gjennom de to foregående årene og i første halvår i år. Vi venter en nedgang i oljeprisen et stykke inn i 2012, som også vil slå ut i eksportprisene på gass. Korreksjonen nedover vil bli avløst av en forsiktig oppgang fra slutten av 2012, noe som bidrar til en moderat vekst i eksportprisene på både olje og gass.

2.6. Beskjeden økning i næringsinvesteringer

Lav internasjonal etterspørsel har bidratt til en svak utvikling i næringsinvesteringene gjennom 2011. Nivået i 3. kvartal var om lag det samme som i 1. kvartal. Sammenlignet med 2. kvartal er det registrert en nedgang på 3,0 prosent. Det er spesielt investeringer innen tjenester og annen vareproduksjon som trekker veksten ned.

Industriinvesteringene har vokst gjennom året. Det registrerte nivået i 3. kvartal er 11,7 prosent høyere enn i 1. kvartal og 7,0 prosent høyere enn nivået i 2. kvartal. Veksten i industriinvesteringene kommer på tross av den store usikkerheten rundt internasjonal økonomi generelt og i europeisk økonomi spesielt. Selv om den siste uroen internasjonalt ikke gjenspeiles i utførte investeringer, er det tegn til at bedriftene skrinlegger framtidige investeringsplaner. SSB kartlegger i noen næringer bedriftenes egne antagelser om framtidige investeringer gjennom en utvalgsundersøkelse. Ved

Figur 2.8. **Investeringer i fastlandsnæringer.** Sesongjusterte volumindekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

innrapporteringen i 2. kvartal lå det an til en investeringsvekst i industrien på om lag 10 prosent i 2012 etter å ha korrigert for normal underrapportering. Innrapporteringen i 3. kvartal indikerer derimot at investeringene i 2012 vil være om lag på nivå med investeringene i 2011.

Innen kraftforsyning har det vært høy investeringsvekst de siste årene. Utbygging av vindmølleparker samt flere store prosjekter innenfor produksjon og distribusjon av fjernvarme har bidratt til dette. En varm høst og mangel på tele i jorden har svekket framkommeligheten mange steder og har således vanskeliggjort ferdigstilling av en del prosjekter. Den antatte investeringsveksten i inneværende år er derfor redusert fra tidligere prognoser til om lag 15 prosent. Investeringene neste år er ventet å øke med om lag 10 prosent.

Det har vært et moderat fall i igangsatt bruksareal til næringsbygg siden midten av 2010. Denne utviklingen har stoppet opp gjennom 2011. Mens det fra 1. til 2. kvartal i 2011 var registrert et fall på 11,2 prosent, var reduksjonen fra 2. til 3. kvartal kun 0,9 prosent. Videre var igangsatt bruksareal i oktober 4,2 prosent høyere enn det månedlige gjennomsnittet i 3. kvartal.

I inneværende år forventer vi en vekst i næringsinvesteringene på om lag 5 prosent. Den svake utviklingen internasjonalt demper lønnsomheten av framtidige investeringsprosjekter. Dette gir seg utslag i lav vekst i næringsinvesteringene i årene som kommer. En mer restriktiv utlånspolitikk i bankene trekker i samme retning. Ut prognoseperioden venter vi en årlig vekst fra 1 til 3 prosent. Det er særlig investeringer i industrien som demper veksten framover.

2.7. Lavere overskudd i utenrikshandelen

Den internasjonale lavkonjunkturen i kjølvannet av finanskrisen i 2008 har svekket vekstimpulsene til norsk eksport de seneste årene. Prisutviklingen på

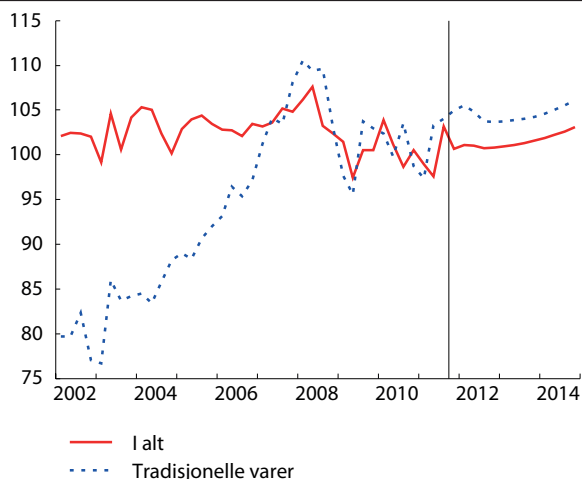
Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2010-2014. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regn- skap 2010*	Prognoser									
		2011			2012			2013		2014	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger mv.	3,7	2,3	2 3/4	2,7	3,4	4 1/2	4,0	4,2	4 1/2	4,4	3
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,4	2	2,4	2,0	1 3/4	1,5	2,9	..	3,2	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,2	7,4	..	9,3	5,3	..	5,6	3,0	..	3,9	..
Utvinning og røtransport ¹	-9,0	15,0	12 3/4	12,5	10,4	14	11,0	2,3	5 1/2	2,3	4
Fastlands-Norge	-2,5	8,1	8	8,8	3,6	6 1/2	4,1	3,2	..	4,5	..
Næringer	-0,2	4,7	..	5,2	2,8	..	3,9	1,3	..	2,5	..
Bolig	-2,2	21,6	..	24,0	6,7	..	10,0	4,0	..	4,3	..
Offentlig forvaltning	-7,5	-0,7	..	2,5	0,9	..	-2,3	6,5	..	9,2	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,0	3,1	3 1/2	3,7	3,1	4	3,3	3,7	3 3/4	4,1	2 3/4
Lagerendring ³	1,9	-0,2	-0,4	0,0	..	0,0	..
Eksport	1,8	-0,6	..	0,4	0,4	..	1	0,5	..	1,2	..
Råolje og naturgass	-4,8	-4,1	..	-1,9	-0,5	..	-2,2	-1,1	..	-1,1	..
Tradisjonelle varer ⁴	2,6	1,7	1 1/2	1,3	0,4	3	2,4	0,1	..	1,3	..
Import	9,9	2,8	7	6,5	3,1	3 1/2	4,3	4,8	..	5,2	..
Tradisjonelle varer	7,1	6,3	..	5,7	4,4	..	4,7	4,7	..	5,6	..
Bruttonasjonalprodukt	0,7	1,6	1 1/2	1,7	2,0	3	2,4	1,9	2 1/2	2,5	2 1/4
Fastlands-Norge	1,9	2,6	2 3/4	2,8	2,5	3 3/4	3,1	2,7	3 1/4	3,3	3
Arbeidsmarked											
Sysselsatte personer	-0,1	1,4	1	1,2	1,2	1 1/4	1,5	1,2	1 1/4	1,3	1 1/4
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,6	3,3	3 1/4	3,3	3,6	3	3,3	3,7	3	3,7	3
Priser og lønninger											
Årslønn	3,7	4,2	4 1/4	4,0	3,4	4 1/4	4,0	3,7	4 1/2	4,2	4 3/4
Konsumprisindeksen (KPI)	2,5	1,3	1 1/2	1,5	1,4	1 1/2	1,6	1,6	2	1,9	2 1/4
KPI-JAE ⁵	1,4	1,0	1	1,1	1,5	1 3/4	1,8	1,6	2 1/4	1,9	2 1/4
Eksportpris tradisjonelle varer	5,5	8,1	..	6,3	-2,4	..	0,2	0,5	..	2,6	..
Importpris tradisjonelle varer	-0,5	4,6	..	3,8	0,2	..	-0,7	0,4	..	1,5	..
Boligpris	8,3	8,3	6,5	5,5	..	5,6	..
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	342,4	425,8	..	379,8	402,8	..	324,3	359,6	..	350,3	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	11,5	15,7	..	14,0	14,3	..	11,5	12,3	..	11,4	..
MEMO:											
Husholdningenes sparerate (nivå)	6,3	8,6	..	8,6	8,6	..	9,3	8,5	..	7,9	..
Pengemarkedsrente (nivå)	2,5	2,9	2,9	2,8	2,8	3	2,6	3,1	3,4	3,8	4,2
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	4,5	4,8	4,8	5,0	..	5,6	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	484	623	..	588	555	..	575	565	..	595	..
Eksportmarkedsindikator	10,9	5,2	1,5	3,1	..	4,2	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-3,7	-2,6	-2 1/2	-2,0	-0,6	1/2	0,1	-1,1	3/4	-0,6	1/2

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

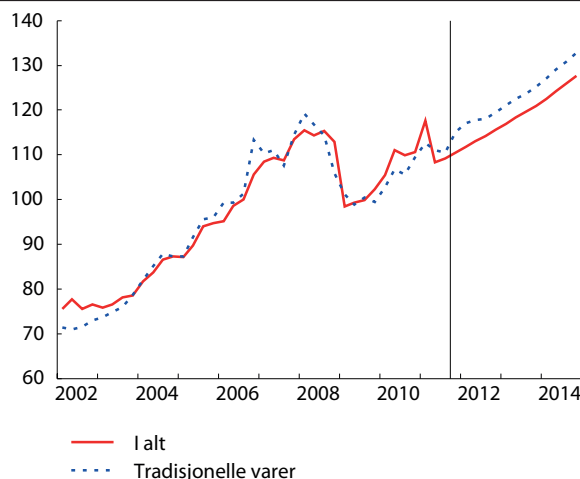
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.1 (2011-2012), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2011 (NB).)

Figur 2.9. Eksport. Sesongjusterte volumindekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Import. Sesongjusterte volumindekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

norske eksportvarer, blant annet råvarer, har derimot vært gunstig. Økning i innenlandsk etterspørsel ga høy vekst i tradisjonell import i 2010 og en svak utvikling i importprisene understøttet importveksten. I år har den innenlandske etterspørselveksten i større grad vært rettet mot innenlandsk produksjon og bidratt til lavere importvekst. Handelsoverskuddet har økt igjen, ikke minst på grunn av økt oljepris.

Sesongjusterte KNR-tall viser at volumet av tradisjonell norsk eksport vokste med under en prosent i 3. kvartal i år. Hittil i år har eksporten for store varegrupper som fisk og fiskeprodukter økt, mens kjemiske produkter samt metaller og metallvarer har gått litt ned. En kraftig økning i eksporten av gass i 3. kvartal må ses i lys av et stort fall i 2. kvartal. Eksporten av råolje fortsatte en svak trendmessig nedgang. Tjenesteeksporten økte i 3. kvartal, men ligger i hvert av årets tre første kvartaler litt under nivået i samme kvartal i fjor. Lavere priser på fisk og fiskeprodukter samt store industrivaregrupper har bidratt til at tradisjonelle eksportvarer har falt i pris de siste til kvartalene. I 3. kvartal var det oppgang i samlet tjenesteeksport etter fall i de fire foregående kvartalene. Olje- og gassprisene fortsatte å stige i 3. kvartal.

I perioden januar-oktober i år økte verdien av samlet norsk vareeksport utenom skip og oljeplattformer, råolje, kondensater og naturgass med vel 8 prosent i forhold til samme periode i fjor. Verdien av eksporten til nære og store handelspartnere i Europa økte mest, mens eksporten til flere land i Øst-Asia og USA falt i verdi. Den finansielle uroen i Sør-Europa bidro til at PIGS-landene (Portugal, Italia, Hellas og Spania) importerte mindre fra Norge, mens tidligere problemland som Irland og Island doblet verdien av sin import fra Norge i forhold til fjoråret. Med unntak av Brasil økte eksporten til BRICS-landene (Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika) betydelig i verdi. Vekst i disse store og framvoksende økonomiene antas å bidra til å holde veksten i verdens samlede etterspørsel oppe.

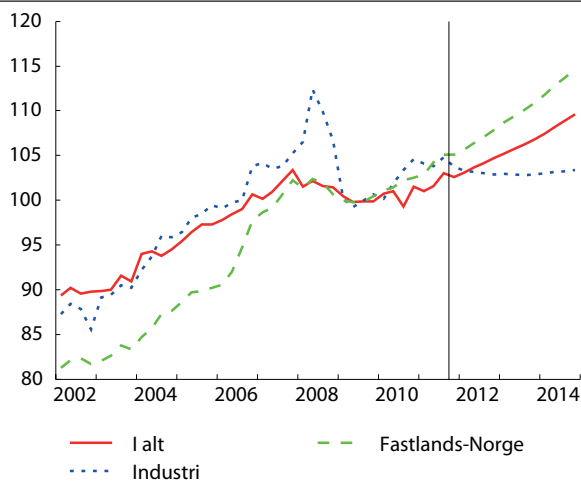
Den internasjonale konjunktursituasjonen er ytterligere svekket siden forrige konjunkturrapport. Det skyldes i stor grad den økonomiske og politiske utviklingen i Europa. Vi ser for oss at veksten i etterspørselen etter tradisjonelle norske eksportvarer reduseres i år, og at veksten svekkes ytterligere i 2012 og 2013 før den igjen tar seg noe opp. Eksporten av olje og gass vil bli redusert i takt med at produksjonen går ned.

For inneværende år vil prisene på tradisjonelle eksportvarer vise høy vekst. I de neste tre årene forventer vi derimot en mye svakere prisvekst, også for olje og gass.

Importen har utviklet seg svakt hittil i år. Holder vi raffinerte oljeprodukter (som det ble importert om lag 14 prosent mindre av i 3. kvartal) utenom, steg tradisjonell import med 0,3 prosent. Tjenesteimporten økte i 3. kvartal, etter fire kvartaler med svak nedgang. Utviklingen i importprisene i år viser en svak tendens, med nedgang i prisene på tradisjonelle varer, tjenester og samlet import i 3. kvartal.

Den internasjonale lavkonjunkturen og usikkerheten i Europa virker i noen grad dempende også på innenlandsk etterspørsel, og dermed på import til konsum og investeringer. Importen av tjenester ventes å gå ned i forhold til fjoråret, mens tradisjonell vareimport vil øke. Våre vekstanslag for de kommende årene er litt nedjusterte fra forrige prognose, men viser fortsatt moderat vekst.

Overskuddet på handelen med utlandet anslås å øke med hele 26 prosent i år, til vel 394 milliarder kroner. Økningen kan tilskrives høyere olje- og gasspriser. Mye av den store økningen i handelsoverskuddet ventes reversert i løpet av prognoseperioden, og handelsoverskuddet i 2014 anslås til om lag 330 milliarder kroner. Større vekst i importen enn eksporten og ingen bytteforholdsgevinst av betydning i 2012-2014 ligger bak anslagene. Utenriksregnskapets tallrevisjon har medført store endringer i rente- og stønadbalansen fra og med 2008. Ny regnskapsstatistikk viser mer reinvestert

Figur 2.11. **Bruttonasjonalprodukt. Sesongjusterte volumindekser, 2009=100**

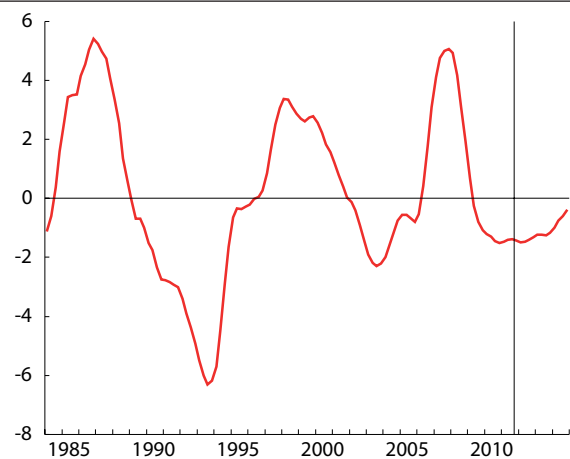
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fortjeneste i utenlandskeide selskaper i Norge og større utbyttebetalinger i utenlandske selskaper med norske eierandeler. Det har styrket rente- og stønadsbalansen med opp til 50 milliarder kroner, noe som i 2010 ga overskudd for første gang på denne siden av årtusenskiftet. Også i år ligger det an til overskudd på rente- og stønadsbalansen, og vi forventer overskudd hvert år i prognoseperioden. Overskuddene på driftsbalansen som andel av BNP anslås til å falle fra over 15 prosent i år til under 12 prosent i 2014.

2.8. Todelt produksjonsutvikling

Finanskrisen fikk aktiviteten i norsk økonomi til å falle for første gang siden slutten av 1980-tallet og det er nå to år siden denne nedgangen tok slutt. I disse to årene har veksten i fastlandsøkonomien svingt rundt trendvekst. Regnet som årlig rate økte BNP Fastlands-Norge med 2,6 prosent fra 3. kvartal 2009 til 3. kvartal 2011. I de tre første kvartalene i 2011 var veksten i de sesongjusterte tallene på henholdsvis 0,4, 1,3 og 0,8 prosent. De siste to vekstratene er klart høyere enn trendvekst. Utviklingen i kraftproduksjon, som i liten grad er et resultat av konjunkturutviklingen, har imidlertid trukket veksten kraftig opp i de to siste kvartalene, men kraftig ned i kvartalet før. Veksten i BNP Fastlands-Norge utenom kraftforsyning var i 3. kvartal således 0,6 prosent, som er svært nær trendvekst. Veksten var noe høyere i de to foregående kvartalene.

Finanspolitikken ble brukt aktivt for å dempe nedgangen i norsk økonomi etter finanskrisen, blant annet ved at produksjonen i offentlig forvaltning økte klart mer enn i økonomien ellers. Veksten i bruttoproduktet i offentlig forvaltning har vært jevnere og gjennomgående lavere enn veksten i Fastlands-Norge for øvrig etter at veksten i norsk økonomi tok seg opp igjen. Dette var også tilfellet i 3. kvartal i år. Bruttoproduktet for Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning har gjennom de to siste årene økt 0,5 prosentpoeng mer enn BNP Fastlands-Norge samlet, og veksten i 3. kvartal var 1,1 prosent eller 0,7 prosent hvis man ser bort fra kraftforsyning.

Figur 2.12. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

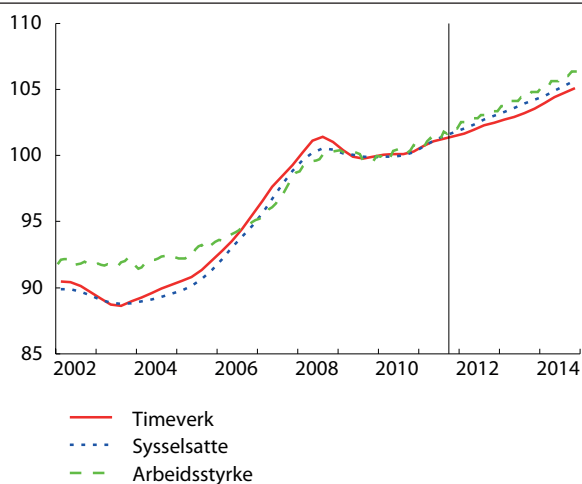
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Aktivitetsutviklingen i de ulike næringene har vært ganske forskjellig etter finanskrisen. Fastlandsøkonomien samlet passerte allerede i 4. kvartal 2010 BNP-nivået fra før finanskrisen, det vil si i 2. kvartal 2008. Bruttoproduktet i industri og bergverk lå i 3. kvartal 2011 fortsatt klart lavere enn før finanskrisen. Godt hjulpet av en kraftig vekst i fiske og oppdrett lå nivået for annen vareproduksjon bare litt lavere enn nivået før finanskrisen, mens aktiviteten i bygg og anlegg, som også er en del av "annen vareproduksjon" lå klart lavere. Aktiviteten i privat tjenesteyting var derimot markert høyere i 3. kvartal 2011 sammenlignet med nivået i 2. kvartal 2008.

Produksjonen i de råvarebaserte næringene i industrien viste en klar nedgang i 3. kvartal, noe som i betydelig grad skyldes den svake internasjonale utviklingen. De fleste av industrinæringene som i hovedsak leverer til hjemmemarkedet viste derimot en klar vekst. Ifølge SSBs konjunkturbarometer fra slutten av oktober venter industrien selv en avtakende vekst i 4. kvartal. Kapasitetsutnyttelsen i industrien samlet ble for 3. kvartal anslått til 79 prosent, som er litt under gjennomsnittet for de siste 10 årene. Etter fire kvartaler med markert vekst i bygg og anlegg, var det bare svak vekst i 3. kvartal. Utenom finansierings- og forsikringsvirksomhet og omsetning og drift av fast eiendom var det vekst i alle de fastlandsbaserte tjenestenæringene i 3. kvartal.

Det ligger an til at veksten i fastlandsøkonomien ikke tar seg opp så raskt som vi tidligere har lagt til grunn. Dette kommer blant annet av at den høye veksten i husholdningenes realinntekter i år ikke ser ut til å slå ut i tilsvarende forbruksvekst. De dempede vekstutsiktene internasjonalt slår ikke bare ut i lav produksjonsvekst i eksportnæringer, men vil også trekke ned investeringene i disse næringene. Dette vil redusere etterspørselen rettet mot hjemlige leverandører av investeringsvarer. Økt etterspørsel fra oljevirksomheten er et positivt trekk i konjunktur bildet. Veksten i boligbyggingen er et annet og vil bidra til at aktiviteten i bygg og anlegg tar

Figur 2.13. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk. Sesongjusterte og glattede indekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

seg opp igjen etter det litt svake 3. kvartalet. En liten reduksjon i rentene gjennom første halvår neste år, sammen med reduserte konsolideringsbehov i husholdningene, vil etter hvert bidra til litt høyere vekst i den innenlandske etterspørselen og dermed til økt aktivitet i næringer rettet mot hjemmemarkedet.

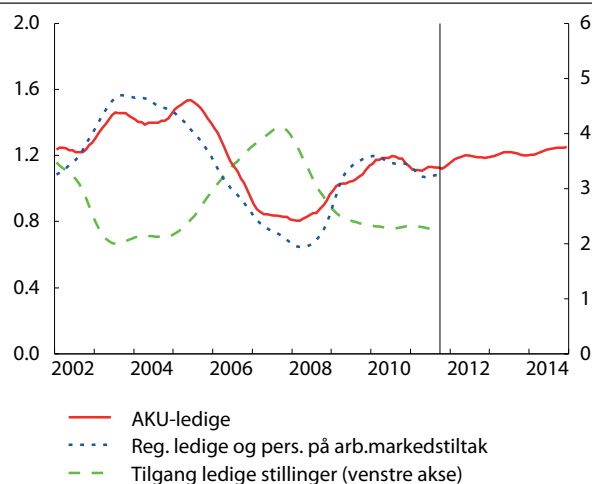
Fram til 2014 venter vi bare svak bedring i etterspørselen i norske eksportmarkeder. Produksjonen i eksportorientert virksomhet kommer derfor trolig til å utvikle seg svakt i hele prognoseperioden. Til tross for økte oljeinvesteringer anslår vi derfor en liten nedgang i industriproduksjonen i 2012 og 2013, og beskjeden vekst mot slutten av prognoseperioden. Produksjonsutviklingen i andre deler av næringslivet ventes å utvikle seg betydelig bedre. Aktivitetsveksten både i privat tjenesteyting og i bygg og anlegg er ventet å ligge noe over 3 prosent i de tre neste årene. Produksjonsveksten i offentlig forvaltning vil ligge klart lavere slik at veksten i BNP Fastlands-Norge ifølge anslagene vil bli 2,5 prosent i 2012, og øke gradvis til 3 prosent i 2014. Med en slik utvikling er norsk økonomi i hele perioden fra 2009 til 2014 inne i en moderat lavkonjunktur. Framover forventes en ganske konjunktur- og turnøytral utvikling, som slår over i en klar konjunktur- og oppgang i 2014.

2.9. Litt høyere ledighet

Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) viser at de arbeidsledige utgjorde 3,2 prosent av arbeidsstyrken, eller 84 000 personer, i perioden fra juli til september. Ledigheten ligger imidlertid godt under toppen på 3,6 prosent i 4. kvartal 2010. Så langt i 2011 har ledighetsraten holdt seg stabilt rundt 3,3 prosent av arbeidsstyrken.

Tall for registrert ledighet fra Arbeids- og velferdsetaten viser samme tendens som AKU-ledigheten. Ifølge denne statistikken falt ledigheten med om lag 1 000 personer i november. Sammenlignet med november i fjor har registrert ledighet falt med om lag 8 000 personer, mens

Figur 2.14. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger. Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

antall helt ledige inklusive ordinære tiltaksdeltakere har falt med vel 4 000 personer.

Arbeids- og velferdsetaten melder at det var en moderat økning i antall ledige stillinger i 3. kvartal. Det ble lyst ut færre stillinger i oktober sammenlignet med oktober i fjor, mens nivået i november er om lag på samme nivå som i fjor. Færre utlysninger kan gjenspeile en økt usikkerhet og at bedrifter er mer tilbakeholdne med å ansette nye personer. Nedgangen i utlyste stillinger i oktober var spesielt stor innen yrker som butikk- og salgsarbeid, kontorarbeid og for meglere og konsulenter og denne nedgangen fortsatte i november. På den andre siden er det flere utlyste stillinger innen en konjunkturfølsom sektor som bygg- og anlegg både i oktober og november. Det var også flere ledige ingeniør- og IKT-stillinger i samme periode.

Nedgangen i ledigheten fra 4. kvartal 2010 må ses i sammenheng med utviklingen i sysselsetting, arbeidsstyrke og befolkning. Fra 4. kvartal 2010 til 3. kvartal 2011 har antall sysselsatte økt med 34 000 og antall arbeidsledige har gått ned med 10 000 personer i henhold til AKU-tallene, mens befolkningen mellom 15 og 74 år har økt med 45 000 personer. Yrkesandelen er lik summen av arbeidsledige og sysselsatte delt på antallet personer i befolkningen mellom 15 og 74 år. I følge den samme statistiken er andelen yrkesaktive 71,4 prosent i 3. kvartal, om lag uendret fra 4. kvartal i 2010. Imidlertid er andelen yrkesaktive fortsatt lavere enn nivået i 4. kvartal 2008, som var på 73,6 prosent. I denne perioden har alderssammensetningen i befolkningen blitt noe endret, slik at gruppen av både eldre og yngre yrkesaktive personer har økt. Dette bidrar isolert sett til å redusere arbeidstilbudet og gir følgelig en lavere yrkesandel enn vi ellers ville hatt. Andelen yrkesaktive mellom 16 og 24 år har økt fra 17 til 18 prosent, og yrkesaktive mellom 55 og 74 år har økt fra 26 til 27 prosent, mens andelen yrkesaktive for gruppen mellom 25 til 54 år har falt. I tillegg har yrkesdeltagelsen blant yngre arbeidstagere falt i denne perioden.

Sesongjusterte tall fra KNR viser en vekst i sysselsettingen på knapt 17 000 personer, eller 0,6 prosent, i 3. kvartal i år. Økt sysselsetting i arbeidsintensive næringer som industri, varehandel samt bygg og anlegg bidrar til dette. Med unntak av industrien har sysselsettingen i disse næringene vært høyere i årets første tre kvartaler sammenlignet med samme periode i fjor. I offentlig forvaltning har sysselsettingen utviklet seg om lag i takt med samlet sysselsetting, og veksten var i 3. kvartal 0,7 prosent.

Det har vært en svak økning i sysselsettingen siden 2. kvartal 2010. Samlet sysselsetting har økt med i underkant av 56 000 personer fra 2. kvartal 2010 til 3. kvartal 2011. De største bidragene kommer fra forretningsmessig tjenesteyting, bygg og anlegg, varehandel og reparasjon av motorvogner. Relativt til næringens størrelse har veksten vært størst innen forretningsmessig tjenesteyting og bygg- og anleggsvirksomhet. For disse to næringene var veksten henholdsvis 5,1 og 5,8 prosent i denne perioden.

Fra og med 2011 er det innført nye fleksible regler for uttak av alderspensjon fra folketrygden. Virkningen av pensjonsreformen på arbeidstilbudet fra eldre arbeidstakere kan bli særlig stor i inneværende år, siden fem årskull har kunnet benytte seg av ordningen for første gang. Utviklingen i de justerte tallene fra AKU for de tre første kvartalene i år sammenlignet med samme periode i fjor indikerer at antallet yrkesaktive i aldersgruppen 60 til 64 år har økt noe. Tall fra Arbeids- og velferdsetaten viser at det er flest menn som har valgt å ta ut alderspensjon.

I årene framover venter vi at etterspørselen fra husholdningene vil bidra til at sysselsettingen innenfor arbeidsintensive tjenestenæringer holder seg på et stabilt nivå. Vekst i etterspørselen etter boliger og næringsbygg bidrar til vekst i sysselsettingen i bygge- og anleggsnæringen. Sysselsettingen innen offentlig forvaltning øker om lag i takt med samlet sysselsetting. Industrisysselsettingen faller svakt i prognoseperioden, men det er store forskjeller mellom de ulike næringene. Samlet antar vi at antall sysselsatte personer vil øke med om lag 100 000 personer de neste tre årene. Det innebærer en sysselsettingsvekst på 1,4 prosent for inneværende år og litt lavere deretter.

Uroen i de internasjonale finansmarkedene og svakere vekstutsikter på eksportmarkedet bidrar til at vi ser for oss en moderat økning i ledigheten fram mot sommeren. Den svake utviklingen i andre europeiske land vil også innebære høyere innvandring, men noe mindre enn tidligere antatt som følge av at arbeidsledigheten øker noe mer i prognoseperioden. Ifølge AKU var gjennomsnittlig ledighetsrate 3,6 prosent i 2010, en oppgang på 0,4 prosentpoeng fra 2009. Ledigheten vil trolig fortsatt være på et lavt nivå ut 2011, og vi regner med at gjennomsnittlig arbeidsledighetsrate i 2011 blir 3,3 prosent. Deretter antar vi at antall ledige øker til

vel 100 000 personer i 2014. Da vil arbeidsledigheten utgjøre 3,7 prosent av arbeidsstyrken.

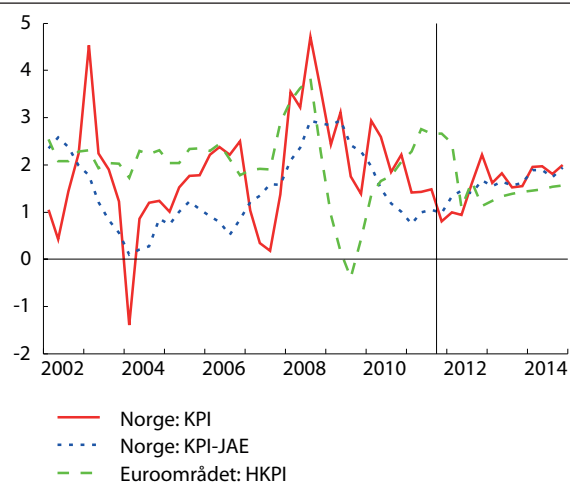
2.10. Moderate lønnsoppgjør

Til tross for svake internasjonale konjunkturer har veksten i norsk næringsliv vært forholdsvis høy så langt i år. Produksjonen har vokst om lag med trendveksten og arbeidsledigheten har vært stabilt lav. Vi anslår en vekst i samlet årslønn på 4,2 prosent i år. Dette er høyere enn i fjor, da årslønnen vokste med 3,7 prosent. Pengemarkedsrentene er på et lavere nivå enn de innenlandske forholdene isolert sett tilsier, og sammen med sterk reallønnsvekst har dette satt fart i boligmarkedet og bidratt til vekst i enkelte tjenesteytende næringer. I tråd med dette viser de kvartalsvise lønnsindeksene høyest lønnsvekst blant ansatte i omsetning og drift av fast eiendom. Fra 3. kvartal i fjor til 3. kvartal i år økte utbetalt månedslønn med 5,8 prosent, og en stor del av økningen kan forklares med høyere utbetalinger av bonuser og uregelmessige tillegg. Blant de store næringene i fastlandsøkonomien var lønnsveksten høy også for ansatte i varehandelen og industrien. Lønnsveksten fra 3. kvartal i fjor til 3. kvartal i år var nesten 5 prosent i begge næringene. I bygge- og anleggsvirksomheten var lønnsveksten forholdsvis moderat på 3,5 prosent. Den relativt lave lønnsveksten har falt sammen med at sysselsettingen har økt, og har trolig sammenheng med at innslaget av arbeidsinnvandrere er høyt og at disse ofte ansettes til en lavere lønn enn gjennomsnittet.

Industrien har tradisjonelt en ledende rolle i den norske lønnsdannelsen. Utviklingen i industriens lønnsomhet er derfor av stor betydning for den samlede lønnsveksten framover. Driftsresultatet svinger mye med konjunkturerne og ble nesten halvert fra 2008 til 2010. Lønnsveksten har dessuten vært høyere i Norge enn hos våre handelspartnere. Lønnskostnadenes andel av verdiskapningen i industrien er nå på høyde med det som tidligere var ansett som et normalt nivå. Skal den konkurransutsatte delen av industrien opprettholde lønnsomheten, er det neppe rom for en vesentlig høyere kostnadsvekst i industrien i Norge enn hos våre konkurrentland uten en sterkere produktivitsvekst eller en klar bedring i prisene på norske eksportvarer. Det ser ut til at den internasjonale lavkonjunkturer blir dypere og varer lengre enn tidligere lavkonjunkturer. Lønnsveksten hos våre handelspartnere vil derfor kunne bli svak også i årene framover. På den andre siden vil høye oljeinvesteringer gi vekstimpulser både mot industrien og øvrige tjenesteytende næringer. Vi regner derfor med noe høyere lønnsvekst både i industrien og i økonomien ellers enn i våre naboland.

Vi ser nå for oss en svak økning i arbeidsledigheten framover. Dette demper lønnsveksten. Prisene på norske eksportprodukter utvikler seg særlig svakt neste år, og sammen med svak produktivitsutvikling bidrar det til at lønnsandelen i industrien blir lav. Vi antar derfor at årslønnen vokser med bare 3,4 prosent i 2012. Mot slutten av prognoseperioden antar vi at prisene

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

på norske eksportvarer utvikler seg gunstigere, noe som bidrar til økt lønnsomhet i industrien. Litt høyere generell inflasjon vil også øke lønnsveksten. I 2014 antar vi at årslønnsveksten er tilbake på dagens nivå igjen. Med en prisvekst på under 2 prosent i de nærmeste årene innebærer våre lønnsanslag at reallønnen øker med nesten 3 prosent i år og rundt 2 prosent årlig ut prognoseperioden. Dette er litt under gjennomsnittlig reallønnsvekst de siste 10 årene, og høyt i forhold til reallønnsveksten både på 1980- og 1990-tallet.

2.11. Fortsatt lav inflasjon

Den underliggende prisstigningen har vært lav gjennom 2010 og 2011. Justert for normale sesongvariasjoner økte konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) med 1,2 prosentpoeng i både september og oktober 2011 i forhold til samme måned året før. Den underliggende inflasjonstakten har vært relativt stabil i hele år, og 12-månedersveksten i KPI-JAE har ligget i intervallet 0,7-1,2 prosent. Vi forventer ingen store endringer i den underliggende prisveksten framover. For året som helhet vil trolig KPI-JAE stige med 1,0 prosent, mens veksten i konsumprisindeksen totalt (KPI) antas å bli 1,3 prosent.

KPI steg med 1,4 prosent fra oktober 2010 til oktober 2011. De viktigste bidragene til oppgangen kom fra drivstoff og smøremidler, alkoholholdige drikkevarer og tobakk samt alkoholfrie drikkevarer. Tolvmånedersveksten i KPI ble dempet av prisnedgang på audiovisuelt utstyr og elektrisitet.

Utviklingen i elektrisitetsprisene har særlig bidratt til forskjeller i forløpet mellom 12-månedersveksten i KPI og KPI-JAE det siste året. På våren var fyllingsgraden i norske vannmagasiner svært lav i forhold til historiske medianverdier. Årets store nedbørsmengder og vedvarende mildvær har vært en medvirkende årsak til at fyllingsgraden nå er over normalen for årstiden. Systemprisen på kraft i Nord Pool-området falt i perioden desember 2010 til september 2011 fra 64,7 til 22,3

øre/kWh, men har siden tatt seg noe opp igjen. Ved utgangen av uke 47 ble terminkontraktene for 1. og 2. kvartal 2012 handlet for henholdsvis 33,3 og 30,2 øre/kWh ved den nordiske kraftbørsen. Med dagens systempriser utgjør avgifter og nettleie mer enn halvparten av gjennomsnittlig sluttbrukerpris på kraft levert til husholdningene. Vi har lagt til grunn at husholdningenes elektrisitetspris neste år vil være litt lavere enn i år som årlig gjennomsnitt. I 2013 og 2014 forventes elektrisitetsprisene å stige om lag i takt med den generelle prisveksten. Usikkerheten i prisanslagene for 2013 og 2014 er imidlertid stor.

Lavere importpriser demper konsumprisveksten direkte ved anvendelser av importerte produkter i konsum, og indirekte ved at importerte produkter benyttes som innsatsfaktorer i innenlandsk produksjon. En nedgang i prisene på næringslivets faktorinnsats bidrar isolert sett til lavere priser for forbrukerne. Det siste tiåret har vridningen i retning av økt import fra lavkostnadsland gitt negative prisimpulser innenlands. Uroen internasjonalt vil trolig bidra til å dempe lønns- og prisveksten hos våre handelspartnere på mellomlang sikt. Den importveide kronekursen har styrket seg i andre halvår i år, og det vil bidra til en reduksjon i inflasjonsimpulsene fra importerte varer i en periode framover. Med de forutsetningene vi har lagt til grunn i prognosebanen, fortsetter den importveide kronekursen å styrke seg moderat fram mot 2014. Bidragene til innenlandsk prisvekst via importerte produkter fra utlandet forventes derfor å bli beskjedne framover.

For 2012 har vi innarbeidet endringer i indirekte avgiftssatser som vedtatt i Stortinget. For 2013 og 2014 er avgiftssatsene inflasjonsjustert. Over nyttår øker momssatsen på næringsmidler med 1 prosentpoeng. Avgiftsøkninger vil isolert sett bidra til høyere vekstrater i KPI enn i KPI-JAE. Et antatt fall i oljeprisen trekker i motsatt retning.

Utviklingen i kostnader per produsert enhet er en sentral størrelse for utviklingen i den underliggende inflasjonstakten. Lønnsutviklingens betydning for prisveksten øker proporsjonalt med arbeidsintensiteten i produksjonen dersom vi forutsetter kostnadsoverveltning. Gjennomsnittlig lønnskostnad per time antas å vokse med 3,7 prosent i 2012, litt ned i forhold til i inneværende år. For årene 2013 og 2014 har vi lagt til grunn om lag samme vekst i timelønnskostnadene som i år og neste år. Mer effektiv utnyttelse av innsatsfaktorene trekker produksjonskostnadene per enhet ned. Med en årlig vekst i arbeidsproduktiviteten på opp mot 2 prosent, og lav prisstigning på importert produktinnsats, ligger det an til beskjedne inflasjonsimpulser også fra norsk produksjon i årene framover. Med de forutsetningene vi har lagt til grunn for utviklingen i lønninger og priser venter vi at KPI-veksten som årsgjennomsnitt blir 1,3 prosent i år og 1,4 prosent neste år. Deretter venter vi en gradvis økning slik at KPI-veksten i 2014 kommer opp i 1,9 prosent. Veksten i KPI-JAE ligger i hele perioden nær KPI-veksten i våre beregninger.

Tabell 2.4. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009- priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09.4	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 027 714	1 065 455	261 348	265 846	262 728	266 892	269 404	270 103	272 008	272 594
Konsum i husholdninger	979 235	1 016 238	248 905	253 623	250 474	254 670	256 904	257 735	259 811	260 310
Varekonsum	495 674	516 722	126 711	129 521	126 766	128 987	130 737	129 638	131 019	130 824
Tjenestekonsum	452 357	462 851	113 829	114 900	115 078	116 213	116 683	117 932	118 281	119 051
Husholdningenes kjøp i utlandet	57 328	64 407	15 200	15 959	15 608	16 368	16 527	16 914	17 490	17 474
Utlendingers kjøp i Norge	-26 124	-27 742	-6 836	-6 756	-6 979	-6 898	-7 043	-6 750	-6 979	-7 039
Konsum i ideelle organisasjoner	48 479	49 218	12 443	12 223	12 254	12 222	12 499	12 367	12 197	12 284
Konsum i offentlig forvaltning	530 682	539 925	134 422	136 113	133 453	133 345	136 973	136 611	135 044	135 355
Konsum i statsforvaltningen	275 487	274 466	70 072	69 441	67 512	67 651	69 826	69 464	67 984	67 764
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	239 948	240 019	61 434	60 790	58 839	59 174	61 183	61 141	59 402	59 371
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	35 539	34 446	8 638	8 652	8 673	8 478	8 643	8 323	8 582	8 393
Konsum i kommuneforvaltningen	255 195	265 459	64 351	66 672	65 941	65 693	67 147	67 147	67 060	67 591
Bruttoinvestering i fast realkapital	515 580	488 870	132 375	118 074	123 616	118 750	128 260	129 174	130 086	132 232
Utvinning og rørtransport	134 400	122 370	32 246	30 807	31 876	28 331	31 452	32 943	34 906	37 890
Tjenester tilknyttet utvinning	9 716	1 240	4 771	770	-25	-34	529	-169	0	340
Utenriks sjøfart	22 230	24 836	6 284	6 024	6 784	6 032	5 997	5 151	3 794	3 313
Fastlands-Norge	349 234	340 423	89 073	80 473	84 981	84 421	90 282	91 249	91 386	90 689
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	263 475	261 091	63 815	62 047	65 082	64 801	69 105	70 132	72 988	71 862
Næringer	168 164	167 865	40 410	39 440	42 684	41 144	44 720	43 205	44 583	43 233
Industri og bergverk	25 577	20 060	5 323	5 261	5 401	4 449	5 126	4 876	5 089	5 445
Annen vareproduksjon	37 320	39 916	9 241	9 445	9 886	9 748	10 766	11 026	11 269	10 581
Tjenester	105 267	107 889	25 846	24 734	27 398	26 947	28 828	27 303	28 225	27 207
Boliger (husholdninger)	95 311	93 226	23 404	22 607	22 398	23 657	24 385	26 927	28 405	28 630
Offentlig forvaltning	85 759	79 332	25 258	18 425	19 898	19 620	21 177	21 117	18 398	18 827
Lagerendring og statistiske avvik	13 915	58 542	-4 895	5 963	23 333	17 941	12 338	23 350	13 098	6 786
Bruttoinvestering i alt	529 495	547 412	127 479	124 036	146 949	136 691	140 598	152 524	143 185	139 018
Innenlandsk sluttanvendelse	2 087 891	2 152 792	523 250	525 995	543 130	536 928	546 975	559 237	550 237	546 968
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 907 630	1 945 804	484 843	482 432	481 162	484 658	496 659	497 962	498 439	498 639
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	616 441	619 257	159 680	154 538	153 352	152 964	158 150	157 728	153 442	154 182
Ekspert i alt	929 116	945 560	233 852	241 575	235 280	229 479	233 702	230 118	226 872	239 926
Tradisjonelle varer	278 869	286 101	71 741	71 310	69 509	72 102	68 777	67 856	71 954	72 459
Råolje og naturgass	414 366	394 295	100 983	103 005	101 959	93 350	95 414	96 735	89 325	99 759
Skip, plattform og fly	11 878	10 167	2 311	4 148	2 209	2 024	1 786	1 718	2 753	3 480
Tjenester	224 003	254 997	58 818	63 112	61 603	62 003	67 725	63 808	62 841	64 228
Samlet sluttanvendelse	3 017 007	3 098 353	757 103	767 570	778 411	766 407	780 677	789 355	777 109	786 894
Import i alt	660 408	725 811	168 875	174 138	183 322	181 430	182 770	194 262	178 978	180 233
Tradisjonelle varer	407 841	436 677	101 373	104 783	108 877	107 608	111 585	114 742	113 164	112 685
Råolje og naturgass	4 553	5 728	1 127	1 100	2 243	1 673	929	3 159	874	572
Skip, plattform og fly	31 649	30 720	10 889	7 455	8 409	8 396	6 535	17 419	6 393	6 257
Tjenester	216 365	252 686	55 486	60 800	63 792	63 754	63 721	58 941	58 546	60 719
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 356 599	2 372 542	588 228	593 433	595 089	584 977	597 907	595 093	598 130	606 660
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 875 850	1 910 616	470 894	473 957	475 812	479 372	480 633	482 411	488 753	492 902
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	480 749	461 926	117 333	119 475	119 277	105 605	117 274	112 683	109 377	113 758
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 614 567	1 639 237	404 438	406 594	409 032	411 233	412 069	413 612	419 661	423 696
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 234 453	1 253 354	308 747	310 339	312 241	314 870	315 677	316 824	321 218	324 627
Industri og bergverk	175 062	179 219	43 992	43 772	44 525	45 185	45 726	45 507	45 386	45 815
Annen vareproduksjon	200 781	201 957	50 486	50 770	49 643	50 296	50 852	50 030	52 365	54 108
Tjenester inkl. boligjenester	858 610	872 178	214 269	215 797	218 073	219 389	219 099	221 287	223 467	224 704
Offentlig forvaltning	380 114	385 884	95 691	96 255	96 791	96 364	96 392	96 788	98 442	99 069
Produktavgifter og -subsidier	261 283	271 379	66 457	67 363	66 780	68 138	68 564	68 799	69 092	69 206

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09.4	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0	3,7	1,5	1,7	-1,2	1,6	0,9	0,3	0,7	0,2
Konsum i husholdninger	-0,2	3,8	1,4	1,9	-1,2	1,7	0,9	0,3	0,8	0,2
Varekonsum	-0,4	4,2	1,3	2,2	-2,1	1,8	1,4	-0,8	1,1	-0,1
Tjenestekonsum	0,4	2,3	0,8	0,9	0,2	1	0,4	1,1	0,3	0,7
Husholdningenes kjøp i utlandet	-5,2	12,3	8,9	5	-2,2	4,9	1	2,3	3,4	-0,1
Utlendingers kjøp i Norge	-5,4	6,2	6,9	-1,2	3,3	-1,2	2,1	-4,2	3,4	0,9
Konsum i ideelle organisasjoner	4,3	1,5	3,2	-1,8	0,3	-0,3	2,3	-1,1	-1,4	0,7
Konsum i offentlig forvaltning	4,3	1,7	1,7	1,3	-2	-0,1	2,7	-0,3	-1,1	0,2
Konsum i statsforvaltningen	4,6	-0,4	3	-0,9	-2,8	0,2	3,2	-0,5	-2,1	-0,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	4,6	0	3,9	-1	-3,2	0,6	3,4	-0,1	-2,8	-0,1
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	4,4	-3,1	-3,1	0,2	0,2	-2,3	2	-3,7	3,1	-2,2
Konsum i kommuneforvaltningen	3,9	4	0,4	3,6	-1,1	-0,4	2,2	0	-0,1	0,8
Bruttoinvestering i fast realkapital	-7,5	-5,2	8,2	-10,8	4,7	-3,9	8	0,7	0,7	1,6
Utvinning og rørtransport	3,4	-9	1,1	-4,5	3,5	-11,1	11	4,7	6	8,5
Tjenester tilknyttet utvinning	-4,2	-87,2	..	-83,9	-103,2	36,4	..	-131,9	-99,9	..
Utenriks sjøfart	53,7	11,7	14,5	-4,1	12,6	-11,1	-0,6	-14,1	-26,3	-12,7
Fastlands-Norge	-13,2	-2,5	5,2	-9,7	5,6	-0,7	6,9	1,1	0,2	-0,8
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-18,3	-0,9	-0,7	-2,8	4,9	-0,4	6,6	1,5	4,1	-1,5
Næringer	-23,1	-0,2	-0,5	-2,4	8,2	-3,6	8,7	-3,4	3,2	-3
Industri og bergverk	-35,4	-21,6	-5,3	-1,2	2,7	-17,6	15,2	-4,9	4,4	7
Annen vareproduksjon	-15,7	7	-0,9	2,2	4,7	-1,4	10,4	2,4	2,2	-6,1
Tjenester	-21,9	2,5	0,6	-4,3	10,8	-1,6	7	-5,3	3,4	-3,6
Boliger (husholdninger)	-8,2	-2,2	-1,1	-3,4	-0,9	5,6	3,1	10,4	5,5	0,8
Offentlig forvaltning	7,4	-7,5	23,9	-27,1	8	-1,4	7,9	-0,3	-12,9	2,3
Lagerendring og statistiske avvik	-78,5	320,7	-166,9	-221,8	291,3	-23,1	-31,2	89,3	-43,9	-48,2
Bruttoinvestering i alt	-17,1	3,4	-1,7	-2,7	18,5	-7	2,9	8,5	-6,1	-2,9
Innenlandsk sluttanvendelse	-4,1	3,1	0,7	0,5	3,3	-1,1	1,9	2,2	-1,6	-0,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	-1,6	2	2,2	-0,5	-0,3	0,7	2,5	0,3	0,1	0
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	4,7	0,5	4,7	-3,2	-0,8	-0,3	3,4	-0,3	-2,7	0,5
Eksport i alt	-4,2	1,8	0	3,3	-2,6	-2,5	1,8	-1,5	-1,4	5,8
Tradisjonelle varer	-8	2,6	-0,7	-0,6	-2,5	3,7	-4,6	-1,3	6	0,7
Råolje og naturgass	-2	-4,8	-4,4	2	-1	-8,4	2,2	1,4	-7,7	11,7
Skip, plattform og fly	-25,1	-14,4	19	79,5	-46,7	-8,4	-11,8	-3,8	60,2	26,4
Tjenester	-3,9	13,8	8,9	7,3	-2,4	0,7	9,2	-5,8	-1,5	2,2
Samlet sluttanvendelse	-4,1	2,7	0,5	1,4	1,4	-1,5	1,9	1,1	-1,6	1,3
Import i alt	-12,5	9,9	2,4	3,1	5,3	-1	0,7	6,3	-7,9	0,7
Tradisjonelle varer	-11,8	7,1	-1,1	3,4	3,9	-1,2	3,7	2,8	-1,4	-0,4
Råolje og naturgass	31,1	25,8	-28,7	-2,3	103,9	-25,4	-44,5	240	-72,3	-34,6
Skip, plattform og fly	-23,2	-2,9	65,8	-31,5	12,8	-0,2	-22,2	166,6	-63,3	-2,1
Tjenester	-12,8	16,8	2,2	9,6	4,9	-0,1	-0,1	-7,5	-0,7	3,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-1,7	0,7	0	0,9	0,3	-1,7	2,2	-0,5	0,5	1,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	-1,6	1,9	0,6	0,7	0,4	0,7	0,3	0,4	1,3	0,8
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-1,8	-3,9	-2,6	1,8	-0,2	-11,5	11	-3,9	-2,9	4
Fastlands-Norge (basisverdi)	-1,6	1,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,2	0,4	1,5	1
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-2,5	1,5	0,6	0,5	0,6	0,8	0,3	0,4	1,4	1,1
Industri og bergverk	-7,4	2,4	0,7	-0,5	1,7	1,5	1,2	-0,5	-0,3	0,9
Annen vareproduksjon	-6	0,6	1,5	0,6	-2,2	1,3	1,1	-1,6	4,7	3,3
Tjenester inkl. boligjenester	-0,4	1,6	0,4	0,7	1,1	0,6	-0,1	1	1	0,6
Offentlig forvaltning	1,4	1,5	0,1	0,6	0,6	-0,4	0	0,4	1,7	0,6
Produktavgifter og -subsidier	-1,7	3,9	1,6	1,4	-0,9	2	0,6	0,3	0,4	0,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2009=100**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09.4	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100	102,1	100,2	102,1	101,8	102,1	102,6	103	103,5	103,6
Konsum i offentlig forvaltning	100	103	101,1	102,1	102,2	103,7	104,2	106,5	106,3	106,6
Bruttoinvestering i fast kapital	100	102,1	99,3	100,5	102,5	102	102,8	103,8	103,4	103,8
Fastlands-Norge	100	102,5	99,6	101,6	102,2	102,5	102,9	104,9	105,4	106,2
Innenlandsk sluttanvendelse	100	102,7	99,7	102,3	103,1	102,2	103,3	105,1	105,8	103,4
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	100	102,4	100,4	102	102	102,6	103,1	104,3	104,6	104,9
Eksport i alt	100	109,8	102,8	105,9	107,6	109,2	116,7	120,4	119,5	124,4
Tradisjonelle varer	100	105,5	98,4	100,3	105,7	106,5	109,8	113,5	112,9	111,6
Samlet sluttanvendelse	100	104,9	100,7	103,4	104,5	104,3	107,3	109,6	109,8	109,8
Import i alt	100	100	97,7	98,7	101	98,7	102,5	103,7	103,1	101,1
Tradisjonelle varer	100	99,5	97,9	97,1	100,1	98,8	102	104,4	103,5	102,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100	106,4	101,5	104,8	105,5	106,1	108,8	111,5	111,8	112,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	100	103,9	101,1	102,9	103,3	104,2	105,1	106	107	106,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2009	2010	09.4	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,5	2,1	-0,3	1,9	-0,3	0,2	0,6	0,4	0,4	0,1
Konsum i offentlig forvaltning	4,2	3	0,1	0,9	0,1	1,5	0,5	2,2	-0,1	0,2
Bruttoinvestering i fast kapital	2,8	2,1	-1,5	1,2	2	-0,5	0,8	1	-0,4	0,4
Fastlands-Norge	1,6	2,5	-0,7	1,9	0,7	0,3	0,4	2	0,4	0,8
Innenlandsk sluttanvendelse	2,7	2,7	-0,7	2,5	0,8	-0,9	1	1,8	0,6	-2,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,8	2,4	-0,2	1,6	0	0,6	0,5	1,2	0,3	0,3
Eksport i alt	-18,9	9,8	1,9	3,1	1,6	1,5	6,9	3,2	-0,8	4,1
Tradisjonelle varer	-6,2	5,5	-1,7	2	5,3	0,8	3,1	3,4	-0,6	-1,1
Samlet sluttanvendelse	-5,1	4,9	0,1	2,7	1	-0,2	2,9	2,1	0,2	0
Import i alt	-0,1	0	-2,7	1	2,4	-2,3	3,9	1,2	-0,5	-2
Tradisjonelle varer	-1,8	-0,5	-1,7	-0,8	3,1	-1,3	3,3	2,3	-0,8	-0,8
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-6,4	6,4	0,9	3,3	0,7	0,5	2,6	2,5	0,2	0,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,4	3,9	0,5	1,8	0,3	0,9	0,8	0,9	0,9	-0,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.12. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2005-2011

OA 4/2011

- Europas gjeldsstruktur til besvær, 10
- Den spanske og italienske statsgjeldskrisen, 11
- Betydningen av sterkere kronekurs, 17
- Bedriftenes finansielle stilling, 27

ØA 3/2011

- Husholdningenes gjelds- og rentebelastning, 14
- Hva er konsumveksten per innbygger? 16
- Hva er husholdningenes finansielle stilling? 17
- Renteøkningenes bidrag til å dempe konjunkturoppgangen, 26

ØA 1/2011

- Statsgjeldkrisen i Europa, 9
- Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014, 17
- En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014, 18
- Kraftmarkedet framover, 31
- Direkte og indirekte importandeler, 37

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- "Boligpriskrakk" – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.

ØA 3/2007

- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekte importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.

ØA 1/2006

- Alternativ lønnsvekstberegning, 20.
- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 22.
- Konjunkturtrekk i norsk økonomi i de siste 25 årene, 28-29.
- Direkte og indirekte importandeler, 30.

ØA 6/2005

- Virkninger av høyere rente, 11.
- Sykefravær og lønnsinntekter, 19.
- Lønnsvekst i lys av industribedriftenes lønnsomhet, 20.

ØA 4/2005

- Hva skjer dersom handlingsregelen ikke følges?, 11.
- Forklaringsfaktorene bak valutakursutviklingen de senere år, 13.

ØA 3/2005

- Virkningen av en sterkere krone, 14.

Reviderte nasjonalregnskapstall 1970-2010

**Kristian Gimming, Tore Halvorsen,
Tor Skoglund og Knut Ø. Sørensen**

Statistisk sentralbyrå har nettopp gjennomført en hovedrevisjon av nasjonalregnskapet. Ved denne revisjonen er SSBs nye næringsstandard SN2007 innarbeidet i nasjonalregnskapets tidsserier tilbake til 1970. For årene etter 2003 har ny informasjon ført til at bruttonasjonalproduktet er revidert opp. Oppjusteringen varierer fra 0,6 prosent for 2004 til 1,5 prosent for 2007, målt i løpende kroneverdi.

Innledning

Den forrige hovedrevisjonen ble gjennomført i 2006, se Brathaug m.fl. (2006). Nasjonalregnskapet har nå innarbeidet ny statistikk som er kommet til siden denne hovedrevisjonen, blant annet for eksport og import av tjenester og for boligjenester. Kvaliteten på tallene for næringen eiendomsdrift er dessuten forbedret gjennom et eget prosjekt. Nasjonalregnskapet har også fulgt opp de internasjonale anbefalingene om bedre beskrivelse av illegal og annen uregistrert økonomi. På området lønn og sysselsetting er det innført et nytt begrep, årslønnsvekst, påløpt, og det tidligere begrepet sysselsatte normalårsverk er døpt om til årsverk, heltidsekvivalenter.

Den nye næringsstandard er innarbeidet i nasjonalregnskapets tidsserier ved å omklassifisere produktionsenheter i overensstemmelse med den nye næringsstandard. Dette betyr at nasjonalregnskapet gir sammenliknbare tall over en 40-årsperiode for utviklingen i industri og andre næringer. I SSBs næringsstatistikk er den nye næringsstandard lagt til grunn for tallene fra og med 2007.

I denne artikkelen skal vi belyse virkningene av revisjonen for referanseåret 2007, som er det siste året som det tidligere forelå et fullstendig endelig nasjonalregnskap for. Revisjonene for årene 2008 og 2009 blir omtalt til slutt i artikkelen. Tallene fram til og med 2009 er nå endelige. Nasjonalregnskapet har dessuten publisert foreløpige tall for 2010 og for de tre første kvartalene av 2011.

Kristian Gimming er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (kgi@ssb.no)

Tore Halvorsen er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (toh@ssb.no)

Tor Skoglund er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (tsk@ssb.no)

Knut Ø. Sørensen er seniorrådgiver i Seksjon for nasjonalregnskap (kns@ssb.no)

Næringsendringer

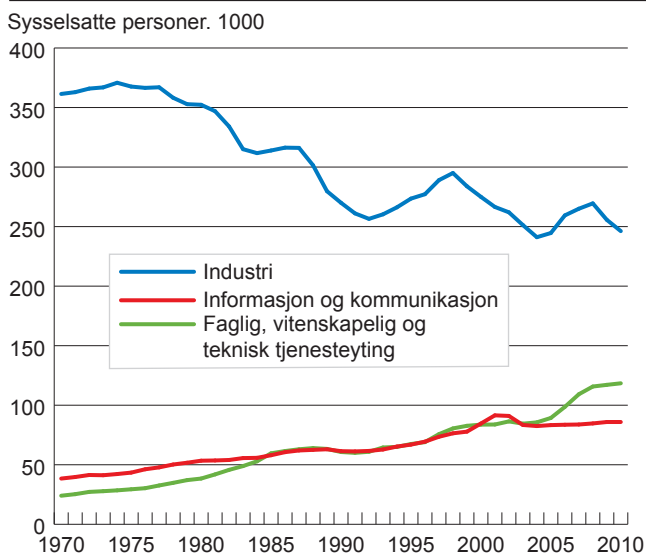
Næringsinndelingen i nasjonalregnskapet er nå tilpasset SSBs nye næringsstandard SN2007 som bygger på EU-standarder NACE Rev. 2. Alle EU- og EØS-land er forpliktet til å ta i bruk denne standarden fra høsten 2011. Statistisk sentralbyrå (2008) gir en detaljert beskrivelse av SN2007. Sammenliknet med den tidligere næringsstandard, SN2002, som lå til grunn for nasjonalregnskapet, er det nå en mer detaljert inndeling av tjenesteytende næringer og en mer aggregert beskrivelse av industrien. Den nye inndelingen innebærer omfattende flytting av produktionsaktiviteter mellom hovednæringer.

En av de viktigste nyskapingene er den nye hovednæringen informasjon og kommunikasjon, som omfatter forlagsvirksomhet (overført fra industri), telekommunikasjon (overført fra samferdsel), databehandling (overført fra forretningsmessig tjenesteyting), og dessuten film- og fjernsynsproduksjon (overført fra kulturell tjenesteyting). Bruttoproduktet i denne næringen utgjorde 83 milliarder kroner i 2010, og næringen sysselsatte 86 000 personer. Forlagsvirksomhet, telekommunikasjon og databehandling (tjenester tilknyttet informasjonsteknologi) er omtrent like store og utgjør hovedtyngden av virksomheten.

Vannforsyning, avløp og renovasjon er også en ny hovednæring i næringsstandard og i nasjonalregnskapet. Denne næringen inneholder blant annet gjenvinning av avfall som tidligere var en del av industrien.

Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting er en annen ny hovednæring med et samlet bruttoprodukt på 95 milliarder kroner og 118 000 sysselsatte i 2010. Næringen omfatter juridisk tjenesteyting, arkitektvirksomhet, teknisk konsulentvirksomhet, forskning og utviklingsarbeid, og annonse- og reklamevirksomhet. Dette er virksomhet som tidligere lå under forretningsmessig tjenesteyting. Forretningsmessig tjenesteyting er også redusert ved at utvikling av byggeprosjekter er overført til bygge- og anleggsvirksomhet. Alle omklassifiseringene har ført til bruttoproduktet i forretningsmessig tjenesteyting nå bare er en fjerdedel av det tidligere nivået.

Figur 1. Sysselsatte personer. 1000

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Av andre endringer kan vi nevne at reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr er skilt ut som egen næring under industri og at tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning er påvirket av flere omklassifiseringer, blant annet er ingeniørtjenester overført til arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet.

Som en konsekvens av at virksomheter er flyttet fra industri til andre områder er sysselsettingen i industrien redusert med 21 000 sysselsatte i 2007 og 23 000 sysselsatte i 2010.

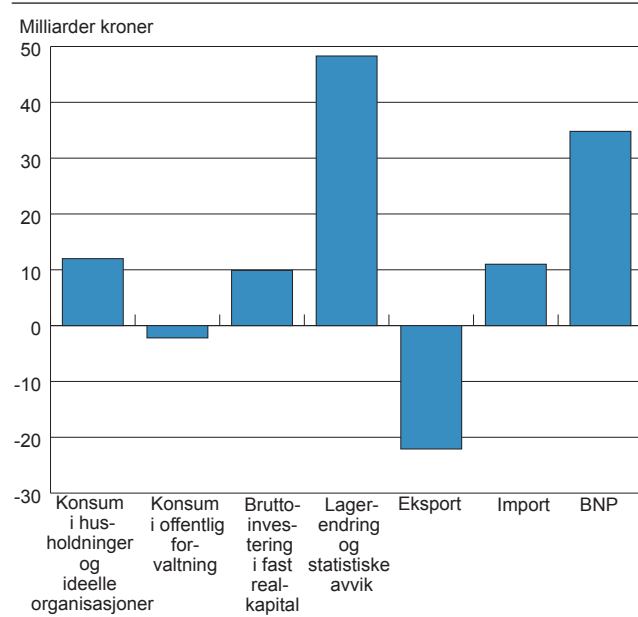
Endringer i nivå og struktur

BNP er revidert opp med 35 milliarder kroner, eller 1,5 prosent, for 2007. Om lag halvparten av oppjusteringen gjelder nye beregninger knyttet til eiendomsdrift, se nedenfor. Revisjonene i boligsektoren og anslagene for uregistrert økonomi har også bidratt til å trekke opp BNP. Den illegale økonomien er anslått å utgjøre rundt en halv promille av BNP, se Evensen (2011).

På anvendelsessiden er både konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner og bruttoinvesteringer i fast kapital revidert opp, med henholdsvis 12 og 10 milliarder for 2007. De nye beregningene av boligjenester er den viktigste faktoren bak oppjusteringene av konsumet. Flere andre konsumgrupper er også revidert som følge av ny informasjon, blant annet er passasjertransport med fly og båter revidert opp, mens konsum av noen personlige tjenester er revidert ned. Konsumet i ideelle organisasjoner er revidert opp med 3,6 milliarder ved forbedrede beregningsmetoder og innarbeiding av nytt kildegrunnlag, blant annet for undervisningstjenester.

Bruttoinvesteringer i fast kapital er i alt oppjustert med 10 milliarder kroner til 514 milliarder. Det er nye beregninger for husholdningenes boliginvesteringer som forårsaket det meste av oppjusteringen. I tillegg er investeringene i tjenester tilknyttet oljeutvinning opp-

Figur 2. BNP og komponenter. Revisjoner 2007. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

justert. For fastlandsnæringene er investeringene i fast kapital totalt sett ikke revidert, men det er foretatt noe omfordeling mellom enkelte næringer.

Eksport er revidert ned 22 milliarder kroner, eller 2,1 prosent, hovedsakelig innenfor tjenesteprodukter. Samtidig er import revidert opp med om lag 11 milliarder kroner, eller 1,6 prosent. Eksportoverskuddet er dermed nedjustert med 33 milliarder kroner, og var i følge de nye tallene på 315 milliarder kroner i 2007.

Posten for lagerendring og statistiske avvik utgjør en nå større andel av BNP enn tidligere for årene 2007-2009. Denne posten beregnes i nasjonalregnskapet ved å konfrontere tilgang av varer og tjenester mot anvendelser. En nærmere analyse av denne posten vil stå på programmet i et kvalitetsprosjekt som sikter mot den neste hovedrevisjonen som er planlagt i 2014.

Nye beregninger for eiendomsdrift

Historisk har det vært stor usikkerhet rundt kvaliteten på strukturstatistikken for næringen eiendomsdrift og behandlingen av næringen i nasjonalregnskapet. Det er blitt gjennomført en grundig gjennomgang og vurdering av denne næringen i forbindelse med omleggingen til den nye næringsstandard SN2007 (se Evensen m.fl. 2010). Som et resultat av prosjektet ble det besluttet å beregne nasjonalregnskapstall på nytt med et detaljert grunnlag basert på ny strukturstatistikk med ny næringsfordeling.

Næringen eiendomsdrift er splittet opp i næringene utvikling av byggeprosjekter, omsetning og drift av fast eiendom og tjenester tilknyttet eiendomsdrift. Dessuten er Statsbygg og Forsvarsbygg overført fra markedsrettet virksomhet (eiendomsdrift) til eiendomsdrift i offentlig forvaltning.

Tabell 1. Revisjon av bruttoprodukt i eiendomsdrift for 2007. Millioner kroner

	Før revisjon	Etter revisjon	Endring
Eiendomsdrift, tidligere næring	46 063	64 281	18 218
Utvikling av byggeprosjekter		9 933	
Omsetning og drift av fast eiendom		51 213	
Bidrag til tjenester tilknyttet eiendomsdrift		2 144	
Eiendomsdrift i offentlig forvaltning		991	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det nye tallgrunnlaget fra strukturstatistikken har bidratt til en kraftig oppjustering av bruttoproduktet i eiendomsdrift. I tillegg er det gjennomført en rekke endringer i beregningsopplegget for å få en bedre beskrivelse av sammenhengen mellom aktivitetene i disse næringene og innsatsen av varer og tjenester fra andre næringer og anvendelsene av produksjonen. Dette gjelder blant annet behandlingen av underentreprenører i næringen utvikling av byggeprosjekter og behandlingen av eiendomsmeglertjenester.

Det er foretatt revisjoner av tallene for næringen eiendomsdrift totalt tilbake til 2003, mens oppsplittingen i undernæringer er ført tilbake til 1970.

Under hovedrevisjonen er det også foretatt store revisjoner i bruttoinvesteringene for eiendomsdrift. Tidligere var bruttoinvesteringene i denne næringen i nasjonalregnskapet på 56 milliarder kroner i 2007, mens strukturstatistikken viste om lag 71 milliarder kroner i bruttoinvesteringer for samme næring. Etter ny beregning i nasjonalregnskapet på grunnlag av ny næringsstandard ble bruttoinvesteringene revidert opp med 9,7 milliarder kroner for 2007.

Revisjon av bolig tjenester

I nasjonalregnskapet skiller det mellom *beregnete* husleier for selveiere, dvs. husholdninger som eier boligen de bor i selv eller gjennom borettslag/boligaksjeselskap, og *betalte* husleier for leietakere. Beregnede husleier for selveiere beregnes ut fra observerte husleier for tilsvarende leide boliger. Boligtjenester omfatter også tjenester fra fritidsboliger og garasjer mv.

Totalt sett er boligkonsumet, altså husleie, revidert opp med 12,9 milliarder kroner for 2007, og det meste (11,3 milliarder) gjelder beregnede leier for selveiere. Hovedgrunnen til denne store revisjonen er at det er foretatt en ny vurdering av husleienivået basert på en ny kilde, leiemarkedsundersøkelsen 2007. Denne undersøkelsen har flere observasjoner og data som omfatter flere sider ved boligen og leieforholdet enn husleieundersøkelsene som lå til grunn for forrige nivåberegning i nasjonalregnskapet, som gjaldt året 2001. De årlige beregningene i nasjonalregnskapet er siden den gang blitt oppdatert på grunnlag av tall for økningen i boligbestanden og prisstigning på husleie ifølge konsumprisindeksen. Dette har imidlertid undervurdert økningen i boligtjenestene som skyldes

husholdningenes investeringer i bedret kvalitet av boligene. Om lag en fjerdedel av økningen skriver seg fra nye beregninger av tjenester fra garasjer.

Husholdningenes konsum inneholder også utgifter til små vedlikeholdsprosjekter, slike som normalt utføres av leietakere og selveiere. Nivået på disse tjenestene har blitt revidert kraftig ned (2,9 milliarder). De nye anslagene bygger på vedlikeholdsutgifter som leietakere oppgav i boligdelen av levekårsundersøkelsen 2007.

Vanlig vedlikehold av boliger oppfattes som produktinnsats i produksjonen av bolig tjenester. Denne produktinnsatsen er også revurdert ut fra data i levekårsundersøkelsen og data fra Transportøkonomisk Instituttts undersøkelse av utgifter for hytteeiere. For selveierne ble produktinnsatsen revidert opp med 2,5 milliarder.

Samlet sett medførte justeringene at det beregnede bruttoproduktet for selveierne økte med 8,8 milliarder. Produksjon og produktinnsats for husholdninger som leier ut bolig utenom næring er revidert ned, noe som først og fremst skyldes bedre identifikasjon av leieinntekter fra boligutleie i andre næringer (i hovedsak eiendomsdrift). Brutttoproduktet i næringen er alt i alt revidert ned med 2 milliarder kroner.

Også boliginvesteringene revidert

Det er foretatt en ny vurdering av nivået på boliginvesteringene. Det er ingen direkte rapportering av boliginvesteringer for husholdningene. Nasjonalregnskapets tall har de siste 10-15 årene bygd på oppdateringer av

Boliger og bolig tjenester i nasjonalregnskapet

De fleste husholdninger i Norge er selveiere, det vil si at de eier den boligen de bor i. Husholdninger i borettslag regnes som selveiere på linje med husholdninger som bor i sameier. Boliger er det eneste unntaket fra regelen i nasjonalregnskapet om at varige forbruks-goder regnes som konsumert idet de anskaffes. Selveieren regnes som en produsent som investerer i boligkapital for å produsere bolig tjenester til eget bruk. Verdien av disse tjenestene anslås ut fra betalt husleie for leietakere av tilsvarende boliger (leieekvivalensprinsippet). Husleieobservasjonene som brukes skal være for betalt markedsleie (ikke for leie av slekt og venner, borettslag mv), og leiene justeres for å uttrykke leien for en ikke-møblert leilighet uten tilleggsytelser som oppvarming, tv-antennar mv. De sammenliknbare husleiene blåses opp til boligbestanden for selveiere. Administrasjonsutgifter mv. i borettslag og sameier ble før revisjonen regnet som produsert i en egen næring i husholdningssektoren, men denne produksjonen inngår nå i næringen omsetning og drift av fast eiendom. Betalt husleie totalt (med unntak av kommunale boliger og boliger leid av arbeidsgiver) blåses opp med tilsvarende bestandstall. Husleie som betales til det offentlige beregnes ut fra offentlige regnskaper. Utleie av boliger som næringsvirksomhet beregnes ut fra næringsstatistikkene, dette gjelder først og fremst næringen omsetning og drift av fast eiendom, men også enkelte andre næringer. Resten av de betalte husleiene anses som produsert av husholdningene.

fjorårets tall basert på byggarealstatistikk. Ved vurdering av nivå-tallene har vi tatt utgangspunkt i tall fra statistikken for kvadratmeterpris for nye boligbygg. Det ble foretatt en vesentlig nivåheving av investeringene i nye eneboliger og småhus (inkl. garasjer) på om lag 10 milliarder kroner for 2007. Nivå-tallene for boligblokker stemte imidlertid godt overens med bakgrunnsdataene for prisstatistikken og er derfor ikke revidert. Verdien av rehabilitering og oppgradering av eksisterende boliger ble vurdert ut fra strukturstatistikken for bygg og anlegg, noe som førte til en revisjon opp på 5,8 milliarder. Transaksjonskostnader ved kjøp og salg mellom husholdninger ble revidert noe ned (- 3,1 milliarder) som følge av ny statistikk om eiendomsmeklertjenester. Ved revisjonen er det regnet med at boliginvesteringer i næringer utenom husholdningene er mer omfattende enn det vi tidligere har antatt. Boliginvesteringer for husholdningene fikk alt i alt en oppjustering på 7,1 milliarder for 2007.

Beregninger av illegal økonomi gir små tall

Ifølge internasjonale standarder skal nasjonalregnskapet inkludere alle aktiviteter hvor det foregår kjøp og salg av varer og tjenester, uansett om virksomheten er lovlig eller ikke. I de siste årene har Eurostat og OECD utviklet retningslinjer for beregninger av illegale aktiviteter, og flere land har inkludert dem i sitt nasjonalregnskap. SSB har nylig beregnet tall for prostitusjon, omsetning av narkotika og omsetning av smuglersprit i Norge, se Evensen (2011). Beregningene er innarbeidet i nasjonalregnskapet fra og med 2002. Samlet er det illegale forbruket anslått til om lag 2,2 milliarder kroner i 2007, det vil si 0,2 prosent av husholdningenes totale forbruk. Det er omsetningen av narkotika som utgjør størstedelen av den illegale økonomien.

Beregninger av illegal virksomhet må nødvendigvis bygge på andre og mer usikre datakilder enn det som normalt brukes i nasjonalregnskapet, blant annet har en i stor grad utnyttet informasjon og forskningsresultater fra institusjoner utenfor SSB.

Nye beregninger av uregistrert økonomi

Nasjonalregnskapet skal ha best mulig dekningsgrad av norsk økonomi, og skal derfor inkludere også virksomhet som ikke blir rapportert eller blir underrapportert til offentlige myndigheter ("svart økonomi"). Eurostat har pålagt landene i EU og EØS å gjennomføre beregninger for å fange opp den uregistrerte økonomi på en best mulig måte. I de reviderte nasjonalregnskapstallene er produksjonen i bygge- og anleggsvirksomhet og drosjebiltransport korrigert ut fra hensynet til dekningsgrad og kvalitet.

I bygge- og anleggsvirksomhet er det innarbeidet et tillegg for uregistrert produksjon fra og med 2002. Tillegget utgjør vel 6 milliarder kroner i 2007, det vil si nærmere 6 prosent av bruttoproduktet i næringen. Beregningene bygger på spørreundersøkelser som er gjennomført av Frisch-senteret og Skattedirektoratet, og skjønnsmessige vurderinger av antall personer som

tilbyr uregistrert arbeidskraft, utførte timeverk og antatt timelønn. Vi har også gjennomført beregninger basert på anslag over produktkjøp knyttet til husholdningenes egen byggeaktivitet. Tilleggene for uregistrert bygge- og anleggsvirksomhet er sammenliknet med tilsvarende beregninger for andre land. De norske tallene ligger blant annet klart under tilsvarende tall for Sverige, og på om lag samme nivå som Finland.

Kontroller fra skatteetaten har de siste årene avdekket at det foregår underrapportering av inntekt i drosjevirksomhet. På grunnlag av en analyse som er gjennomført ved å sammenstille informasjon fra SSBs nye drosjestatistikk, som ble etablert i 2007, og regnskapsstatistikk, er bruttoproduktet oppjustert med 500 millioner kroner (2007) eller om lag 8 prosent i drosjebiltransport. Dette kommer som et tillegg til et anslag på piratdrosjer på 200 millioner. Det er først og fremst data for antall kilometer kjørt i næringen, utgifter til drivstoff og omsetning som har dannet grunnlaget for de nye beregningene. Estimerte tall for utgiftene til drivstoff på grunnlag av kjørelengde fra drosjestatistikken er brukt til å korrigere omsetningen i næringen.

Store revisjoner av eksport og import av tjenester

Samlet eksport av varer og tjenester er beregnet til 1 018 milliarder kroner for 2007, en nedjustering på 22 milliarder i forhold til tidligere publiserte tall. Det aller meste av denne revisjonen, om lag 20 milliarder kroner, gjelder eksport av tjenester. Tallene for vareeksport er i liten grad berørt. Også for importen er det tjenestene som er mest revidert, med en oppjustering på 15 milliarder kroner til 223 milliarder kroner. Tabell 2 viser revisjonene i tjenesteeksport og tjenesteimport fordelt på hovedgrupper.

På eksportsiden er det særlig tjenestegruppen finans- og forretningstjenester som er revidert ned. Også eksport av tjenester knyttet til oljevirksomheten og samferdselstjenester er revidert noe ned. For de andre hovedpostene er det mindre revisjoner. For import av tjenester er hovedbildet, i tillegg til en oppjustering av total tjenesteimport, en omfordeling fra finans- og forretningsmessige tjenester til samferdselstjenester og tjenester ellers.

En nedjustering av eksport og oppjustering av import innebærer at den samlede vare- og tjenestebalansen nå er beregnet til å være 315 milliarder kroner, 33 milliarder kroner lavere enn tidligere publisert for 2007.

Årsaken til revisjonen av tjenestehandelen med utlandet er at nye kilder som har vært i bruk etter 2005 nå er utnyttet på en bedre måte. Før 2005 var det Norges Banks valutastatistikk som var hovedkilden for de fleste tjenestepostene. Valutastatistikken var basert på bankenes rapportering av norske bankkunders valutabetalinger mot utlandet. Da denne statistikken ble lagt ned, blant annet ut fra kvalitetsmessige vurderinger, ble informasjonen som falt bort erstattet av Statistisk

Tabell 2. Eksport og import av tjenester. 2007. Milliarder kroner

	Revidert	Før
Eksport av tjenester totalt	225	245
Bruttofrakter utenriks sjøfart	91	89
Oljevirkosomhet	27	32
Reisetrafikk	26	27
Samferdsel	12	17
Finans- og forretningstjenester	46	59
Tjenester ellers	23	21
Import av tjenester totalt	223	208
Driftsutgifter utenom bunkers, utenriks sjøfart	48	48
Oljevirkosomhet	18	16
Reisetrafikk	71	73
Samferdsel	13	7
Finans- og forretningstjenester	36	45
Tjenester ellers	38	19

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sentralbyrå med en ny undersøkelse som henter inn data direkte fra et utvalg av norske foretak (det såkalte UT-prosjektet).

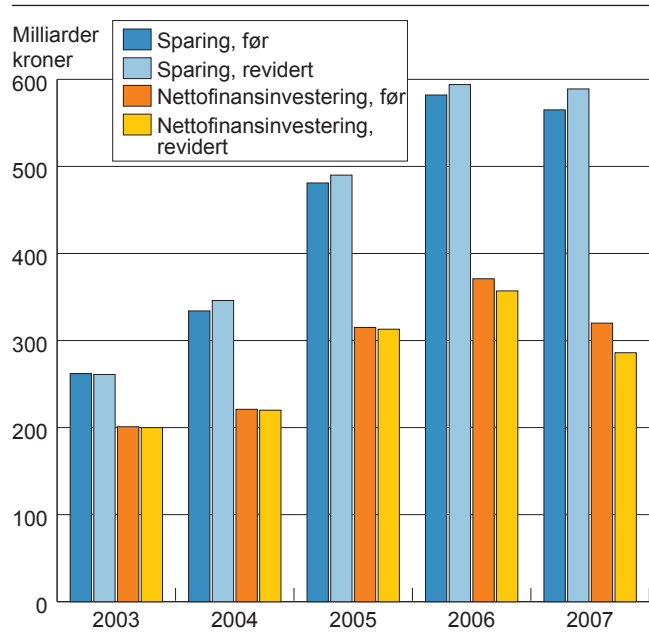
Denne undersøkelsen er relativt komplisert. Et hovedproblem har vært å definere populasjonen, fordi det ikke finnes opplysninger som forteller oss entydig hvem som eksporterer og importerer tjenester. Det trengtes derfor tid til å bygge opp et robust system, og det var først for året 2007 en var i stand til å beregne oppblåste tall som representerer hele foretakssektorens eksport og import av tjenester. Til å begynne med kunne en derfor kun utnytte utviklingen i utvalgstillene i beregningene, mens en beholdt nivået fra den gamle kilden. De nye nivåtallene for 2007 viste seg å avvike såpass mye fra tidligere beregnede nivåer at en, for å unngå et skarpt brudd i tidsserien, har valgt å også justere nivåtallene for 2006 og 2005. I tillegg er beregnet nye tall for import i samband med nye beregninger av uregistrert og illegal virksomhet tilbake til 2003. Tall for 2002 og tidligere er ikke endret.

Også tall i faste priser er revidert, noe som betyr at volum- og prisutvikling for eksport og import er påvirket av revisjonen. Tallene er imidlertid beregnet på nytt tilbake til og med 2005 med tanke på å unngå at utviklingstrekkene endres vesentlig i overgangen mellom 2004 og påfølgende år.

Revisjon av institusjonelt sektorregnskap

I det institusjonelle sektorregnskapet deles økonomien inn i sektorer etter deres samfunnsøkonomiske hovedfunksjon: husholdninger konsumerer varer og tjenester og tilbyr arbeidskraft, foretak produserer varer og tjenester, finansinstitusjoner formidler kreditt og offentlig forvaltning omfordeler inntekt og produserer velferds-tjenester. Denne delen av nasjonalregnskapet beskriver alle økonomiske transaksjoner som de institusjonelle sektorene er involvert i: produksjon og inntektsskaping, inntektsfordeling og -omfordeling, inntektsbruk og sparing og investering.

Figur 3. Sparing og nettofinansinvestering for Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det er foretatt en viktig endring i presentasjonen av tallene for produksjon i de institusjonelle sektorene. Tallene for produksjon er nå presentert i basispriser, dvs. produsentpriser korrigert for produktavgifter og produktsubsidier. På den måten får en bedre fram den andelen av produksjonsverdien som faktisk tilfaller produsentene. Det blir dermed også samsvar mellom produksjonsverdien vist for de institusjonelle sektorene og produksjonsverdien vist etter næring.

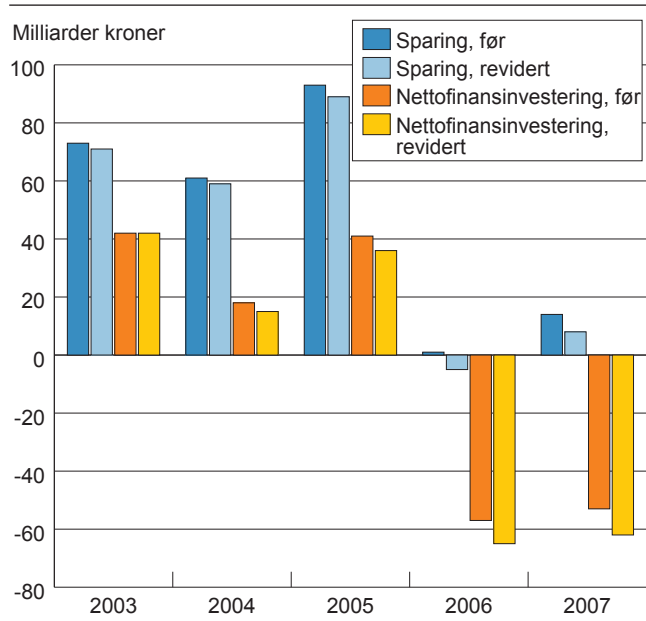
For 2007 har revisjonen av BNP forårsaket en økning av Norges nasjonalinntekt med 33 milliarder kroner til 2 006 milliarder kroner. Nasjonalinntekten beregnes ved å korrigere BNP for kapitalslit og netto formuesinntekter og lønn fra utlandet. Siden løpende overføringer til og fra utlandet er lite revidert, innebærer dette at Norges disponible inntekt er oppjustert i samme størrelsesorden som nasjonalinntekten. Samlet konsum er også justert opp, men ikke i samme grad, slik at Norges sparing er revidert opp fra 565 til 589 milliarder kroner. Realinvesteringer i fast kapital er revidert opp med om lag 10 milliarder kroner, mens lagerendringer og statistiske avvik (del av bruttoinvesteringer) er oppjustert med nærmere 50 milliarder kroner. Det betyr at de totale nettofinansinvesteringene for Norge har blitt justert ned med 33 milliarder kroner til 286 milliarder kroner i 2007.

Utviklingen i landets samlede sparing er lite endret med de nye tallene. Sparingen er beregnet å være noe høyere for årene 2004-2007, mens nettofinansinvesteringene er nå litt lavere for 2006 og 2007 sammenliknet med de tidligere tallene, se figur 3.

Husholdninger og ideelle organisasjoner

Husholdningssektoren dekker både husholdninger som konsumenter og produksjonsaktivitetene til selvstendig næringsdrivende. Dessuten er produksjon av bolig-tje-

Figur 4. Sparing og nettofinansinvestering. Husholdninger og ideelle organisasjoner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

nester i selveierboliger og produksjon av varer til eget bruk behandlet som produksjonsaktivitet i husholdningssektoren.

Som nevnt over presenteres produksjonen i de institusjonelle sektorene nå i basisverdi og er således ikke direkte sammenliknbare med tidligere publiserte tall i produsentverdi. Driftsresultatet er imidlertid direkte sammenliknbart med tidligere tall. For 2007 er det revidert opp med 3 milliarder til 111 milliarder kroner for husholdninger og ideelle organisasjoner, som følge av nye beregnede tall både for selvstendig næringsdrivende og i bolignæringen. For husholdninger og ideelle organisasjoner er sparingen derimot revidert ned. Dette er i første rekke en følge av at konsum både for husholdninger og ideelle organisasjoner er oppjustert. Sparingen i husholdninger og ideelle organisasjoner er nå beregnet til 7 milliarder kroner for 2007, 6 milliarder kroner lavere enn tidligere publisert. Spareraten er i tråd med dette justert ned fra 1,5 prosent til 0,9 prosent i 2007. Som følge av at husholdningenes realinvesteringer, og da særlig boliginvesteringene, er oppjustert, er anslaget for nettofinansinvesteringer i husholdninger og ideelle organisasjoner også nedjustert for 2007. Nedjusteringen er på 9 milliarder kroner. Avviket mot finansregnskapets tall for nettofinansinvesteringer i husholdningssektoren er dermed redusert.

Det er foretatt revisjoner av tallene for sparing og nettofinansinvestering tilbake til 2002, men revisjonene er relativt små slik at utviklingen i de størrelsene er lite påvirket.

Ikke-finansielle foretak

De største revisjonene i de institusjonelle sektorregnskapet angår sektoren ikke-finansielle foretak. Denne sektoren omfatter det ordinære næringslivet utenom finansinstitusjoner, og revisjonene avspeiler endringene

i næringstallene som er beskrevet tidligere i artikkelen. Driftsresultatet i sektoren er revidert opp 24 milliarder til 624 milliarder kroner for 2007. Sammen med en liten nedjustering av skatt på inntekt og formue, som skyldes nye beregninger av skatt på petroleumsvirksomheten, er disponibel inntekt for sektoren justert opp med 33 milliarder kroner til 117 milliarder kroner for 2007. Imidlertid er bruttoinvestering i fast kapital også revidert opp og nå beregnet til 388 milliarder kroner. Nettofinansinvesteringene er dermed negative, -83 milliarder kroner, en nedjustering på 20 milliarder kroner sammenliknet med tidligere publiserte tall for 2007. Også for denne sektoren er tallene revidert tilbake til 2002, uten at utviklingen er særlig påvirket av endringene.

For finansielle foretak og offentlig forvaltning er tallene bare ubetydelig revidert for 2007 og tidligere år.

Nytt lønnsbegrep: årslønnsvekst, påløpt

Som en del av hovedrevisjonen 2011 har SSB publisert tall for vekst i påløpt årslønn etter næring for 2009 og 2010. Nasjonalregnskapet har også tidligere publisert årslønnsvekst, men da var publiseringen begrenset til gjennomsnittet for alle lønnstakere sett under ett. Parallelt med lanseringen av vekst i påløpt årslønn etter næring utgår publisering av vekst i lønn per normalårsverk. Endringen i lønnsbegrep er først og fremst begrunnet med at årlige variasjoner i det folketrygd-finansierte sykefraværet påvirket forløpet i lønn per normalårsverk, og dermed vanskeliggjorde tolkningen av den underliggende lønnsveksten.

Påløpt årslønn

Påløpt årslønn i nasjonalregnskapet er definert som lønnen en lønnstaker normalt vil motta i løpet av kalenderåret dersom vedkommende jobber full tid, ikke har fravær og ikke jobber overtid. Årslønnen omfatter fastlønn inklusive etterbetalinger, feriepengetillegg, bonus og uregelmessige tillegg knyttet til arbeidets art. Naturallønn, overtidslønn og sluttvederlag er ikke inkludert.

Populasjonen er alle lønnstakere i bedriftene som inngår i produksjonsavgrensningen for Norge, det vil si alle lønnstakere som bidrar til norsk verdiskaping. Populasjonen omfatter dermed også ansatte i norske bedrifter som ikke er registrert bosatte i Norge (utenlandsk arbeidskraft på korttidsopphold), ansatte på skip og båter i utenriks sjøfart og vernepliktige i forsvaret.

Mens en før publiserte både årlige og kvartalsvise tall for vekst i lønn per normalårsverk, publiseres det kun årlige tall for vekst i årslønn. Første publisering av årslønnsvekst skjer om lag 7 uker årets utløp som del av Økonomisk utsyn for foregående år. De øvrige to lønnsbegrepene fra nasjonalregnskapet, lønn per utførte timeverk og lønnskostnad per utførte timeverk, er også kun omfattet av det årlige nasjonalregnskapet. Brukere som ønsker mer aktuell informasjon om lønnsveksten vises til den kvartalsvise lønnsindeksen til lønnsstatistikken.

Den gjennomsnittlige årslønnen til lønnstakere skiller seg fra andre størrelser i nasjonalregnskapet ved at begrepet ikke inngår som en variabel vi er forpliktet til å utarbeide og rapportere til Eurostat i henhold til ESA 1995. Påløpt årslønn er en integrert del av arbeidskraftsregnskapet, og etter oppfordring fra brukere publiseres veksten i lønnstakeres gjennomsnittlig årslønn nå også etter næring.

Årslønn, påløpt, er en av flere størrelser som inngår i beregningsopplegget for nasjonalregnskapssystemets arbeidskraftsregnskap. I produksjonssystemet for arbeidskraftregnskapet tas det utgangspunkt i statistikker for blant annet lønnskostnader, årslønn og sysselsetting etter næring. Statistikkene blir i prosessen vurdert i lys av definisjon og konsistens. Ved manglende konsistens vil en eller flere av regnskapsstørrelsene bli korrigert slik at de kan få et annet nivå eller annen utvikling enn hva en finner i primærstatistikken. Dette medfører at publiserte tall for påløpt årslønnsvekst etter næring fra nasjonalregnskapet vil være avstemt og konsistent med regnskapssystemets øvrige størrelser, men kan avvike fra detaljert kildegrunnlag/primærstatistikk.

Den primære statistikkilden for lønnstakeres gjennomsnittlige påløpte årslønnsvekst etter næring er den årlige lønnsstatistikken til SSB. Definisjon og populasjon i lønnsstatistikken tall for årslønn for "heltidsekvivalenter" samsvarer ikke helt med påløpt årslønn fra nasjonalregnskapet, hvilket også framgår av navnet på lønnsbegrepene. Påløptprinsippet, som anvendes i nasjonalregnskapet, medfører at etterbetalinger etter lønnsjustering og feriepengetillegg er inkludert i nasjonalregnskapets tall for årslønn samme år som størrelsene påløp, men ikke inkludert i lønnstatistikken nivå-tall. Videre er vernepliktige i forsvaret samt sysselsatte på skip i utenriks sjøfart ulikt behandlet i nasjonalregnskapet og lønnstatistikken. For mer informasjon om årslønn i lønnsstatistikken, se Bye, Smogeli og Lunde (2011).

Ulikhet i definisjon og populasjon medfører at påløpt årslønnsvekst i nasjonalregnskapet kan avvike noe fra lønnsstatistikken tall for vekst i årslønn. Nasjonalregnskapets tall for årslønnsvekst på aggregert nivå, for eksempel gjennomsnittlig årslønnsvekst for alle lønnstakere, er beregnet ved en sammenveining av årslønnsvekst på næringsnivå med utgangspunkt i nasjonalregnskapets lønnssummer.

Veksten i årslønn vil normalt avvike fra veksten i lønn per utførte timeverk. Den mest sentrale forklaringen til avvik er endring i antall virkedager mellom årene. For lengre tidsserier vil også endringer i normalarbeidstid for heltidsjobber, ferieomfang og næringsstruktur få betydning. Vekst i lønnskostnad per utførte timeverk vil avvike fra vekst i lønn per utførte timeverk når det skjer endringer i satser for arbeidsgiveravgift og pensjonskostnader.

Revisjoner for 2008 og 2009

Som ved normal publisering vil det forekomme revisjoner fra det foreløpige årsregnskapet, beregnet ved indikatorer og sum over 4 kvartaler, til endelig detaljert nasjonalregnskap. Tallene for både 2008 og 2009 er nå for første gang beregnet som et detaljert årsregnskap. Fordi det tidligere bare er publisert foreløpige nasjonalregnskapsstatistikk basert på den gamle næringsstandard (SN2002), vil vi her se på endringene på et relativt aggregert nivå.

2009 er det første året siden 1988 som viser nedgang i BNP i volum. Nedgangen i volum i følge den nye standarden SN2007 er på 1,7 prosent, det samme som tidligere publisert. Aktiviteten både på fastlandet og i olje- og sjøfartsnæringene gikk ned, med henholdsvis -1,6 prosent og -1,8 prosent. Tidligere er det publisert -1,8 prosent for Fastlands-Norge og -1,5 prosent for olje og sjøfart.

Volumveksten i BNP for 2008 er revidert ned med 0,7 prosentpoeng. I stedet for en vekst på 0,7 prosent viser tallene for BNP nå nullvekst i 2008. BNP for Fastlands-Norge er revidert ned med 0,3 prosentpoeng, fra 1,8 prosent til 1,5 prosent, mens utviklingen i oljevirkomheten og utenriks sjøfart er også revidert fra ned -2,6 til -4,7 prosent.

Både vare- og tjenestekonsumet i husholdningene i 2008 er revidert opp. Veksten i samlet konsum i husholdningene er revidert opp med 0,3 prosentpoeng for 2008 og ned med 0,2 prosentpoeng for 2009. Volumutviklingen for husholdningenes konsum er da 1,8 prosent i 2008 og -0,2 i 2009. Dermed er 2009 det første året siden 1989 hvor husholdningenes konsum var lavere enn året før.

Konsum i offentlig forvaltning har blitt revidert ned for begge årene. For 2008 viser de endelige tallene en volumvekst for offentlig forvaltning på 2,7 prosent, som er 1,4 prosentpoeng lavere enn tidligere. Utviklingen i 2009 var preget av mottiltak mot finanskrisen. Volumutviklingen i offentlig konsum var på 4,3 prosent, som er 0,5 prosentpoeng lavere enn tidligere publisert.

Etter høy vekst i bruttoinvesteringer i fast kapital over flere år, stoppet veksten opp i 2008, og i 2009 var investeringene lavere enn i året før. Det var nedgang i de fleste næringer, med unntak av oljenæringene. Totalt for bruttoinvesteringer i fast realkapital var veksten i 2008 på 0,2 prosent, som er revidert ned med 2,3 prosentpoeng fra tidligere publiserte tall. For 2009 var nedgangen på 7,5 prosent, som er en nedjustering på 0,7 prosentpoeng.

Når det gjelder eksport og import er det som vist for 2007 foretatt revisjoner av de løpende nivå-tallene. Også nivå-tallene for de påfølgende årene er revidert noe. For 2008 er volumveksten i samlet eksport revidert

ned, som følge av lavere tjenesteeksport enn tidligere beregnet. Også utviklingen i samlet import er noe svakere i de reviderte tallene enn tidligere publisert. Veksten i import av både varer og tjenester er nedjustert noe. I 2009 ble både eksport og import av varer og tjenester redusert i forhold til året før. Nedgangen i vareeksporten er noe sterkere i følge de reviderte tallene, mens utviklingen i tjenesteeksporten er justert litt opp. På importsiden er også den samlede utviklingen svakere i de reviderte tallene. Her er det nedgangen i tjenester som er forsterket, mens vareimporten nå viser en litt svakere nedgang enn tidligere beregnet.

Neste hovedrevisjon i 2014

Det er nylig publisert en ny versjon av SNA (2008 SNA), og en ny utgave av den europeiske nasjonalregnskapsstandard, ESA 2010, er i ferd med å bli vedtatt. Det norske nasjonalregnskapet skal tilpasses disse nye standardene gjennom en ny hovedrevisjon, som vil bli publisert i 2014. Noen av de største endringene er knyttet til føring av forsknings- og utviklingstjenester som investering i stedet for produktinnsats, og behandling av offentlige tjenstepensjoner.

Referanser

Brathaug, Ann Lisbet, Erling Joar Fløttum, Tore Halvorsen, Knut Sørensen og Steinar Todsén (2006): Reviderte nasjonalregnskapstall 1970-2005. Ny føring av banktjenester hever nivået på BNP, *Økonomiske analyser* 6/2006, Statistisk sentralbyrå.

Bye, Torstein, Per Ove Smogeli og Harald Lunde (2011): Lønnsstatistikk og årslønn. Dokumentasjon av beregningsopplegg for årslønn, Notater 12/2011, Statistisk sentralbyrå.

Evensen, Trude Nygård (red), Erlend Dysvik, Jakob Kalko og Arild Thomassen (2010): Nærmere studie av eiendomsdrift i nasjonalregnskapet. Kvalitetsprosjekt, Notater 44/2010, Statistisk sentralbyrå.

Evensen, Trude Nygård (2011): Illegal økonomi i nasjonalregnskapet, Notater 16/2011, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2008): *Standard for næringsgruppering*. Korrigert utgave. Norges Offisielle Statistikk D 383.

Pensjonsreformen – økte utgifter til alderspensjon motvirkes av sterkere vekst i arbeidsstyrken

Dennis Fredriksen og
Nils Martin Stølen

De siste års konkretisering av elementer i pensjonsreformen har ført til at effektene av reformen på utgiftene til alderspensjon og arbeidsstyrken har blitt noe redusert. Dette skyldes det avtalte opplegget for videreføring av avtalefestet pensjon (AFP) og tjenestepensjon i offentlig sektor, økte insentiver til tidlig uttak av pensjon gjennom pensjonistbeskatningen, samt forslag om delvis å skjerme uførepensjonistene mot levealdersjusteringen. Økt innvandring bidrar derimot sammen med oppdaterte forutsetninger om utdanning og yrkesdeltaking til sterkere vekst i arbeidsstyrken enn lagt til grunn i tidligere analyser. I alt blir dermed byrden med å finansiere utgiftene til alderspensjon fram til 2050 noe mindre enn tidligere anslått.

1. Innledning

Et nytt system for alderspensjon ble innført 1. januar 2011 etter en omfattende utredning og politisk debatt som har pågått i mer enn ti år. Det nye systemet gjelder for personer født i 1943 eller senere og innebærer at alderspensjonen fra folketrygden kan tas ut fleksibelt mellom 62 og 75 år. Reglene er utformet slik at den årlige pensjonen blir høyere desto senere den tas ut. Det skal kunne tas ut hel eller gradert pensjon, og pensjonen skal kunne kombineres fritt med arbeid uten avkorting. Videre skal alderspensjonen levealdersjusteres. Det vil si at personer fra nye fødselskull må arbeide lenger for å oppnå samme årlige pensjon dersom levealderen øker. Opparbeidede rettigheter skal fortsatt reguleres med utgangspunkt i gjennomsnittlig lønnsvekst for arbeidstakerne. Alderspensjon under utbetaling skal reguleres med lønnsveksten fratrukket 0,75 prosent.

Med den nye opptjeningsmodellen skal pensjonen tjenes opp over alle år med pensjonsgivende inntekt, og det innføres en garantipensjon som sikrer et minstenivå tilsvarende minstepensjonen i det gamle systemet. Reglene for opptjening av rettigheter fra det gamle systemet vil fortsatt gjelde i de første årene. De nye opptjeningsreglene innføres gradvis for årskullene 1954-1962. Fram til 2016, når 1954-kullet fyller 62 år, vil det derfor bare ytes pensjon etter de gamle opptjeningsreglene. Nye regler for regulering av opparbeidede rettigheter og årlige ytelser er innført fra 2011 for alle alderspensjonister.

Under lønnsoppgjøret i privat sektor i 2008 ble det mellom partene i arbeidslivet og Regjeringen inngått et forlik om et justert opplegg for AFP fra og med 1948-kullet. Det ble senere vedtatt at ny AFP i privat

sektor skal gjelde fra 1944-årskullet for alle som tar ut AFP i 2011 eller senere. Etter det nye opplegget gis AFP som et påslag til alderspensjonen og utsettes for levealdersjustering og årlig regulering på samme måte som for ytelsene fra folketrygden.

Siden hovedprinsippene for utformingen av ny alderspensjon ble vedtatt av et bredt flertall på Stortinget i mai 2005, har flere av de senere tilpasningene bidratt til å redusere den innstrammende effekten på folketrygdens utgifter til alderspensjon. Som omtalt av Fredriksen, Gunnes og Stølen (2008), bidro den sterke økningen i levealderen som fant sted fra 2002 til 2006 til at det opprinnelige forslaget til levealdersjustering ville gi klart større konsekvenser for de første fødselskullene som ville bli berørt, enn det som opprinnelig var lagt til grunn. I forbindelse med lønnsforhandlingene i 2008 innvilget Regjeringen en *mer lempelig innfasing av levealdersjusteringen*. Den isolerte konsekvensen er naturlig nok økte utgifter til alderspensjon i en overgangsperiode. Konkretiseringen av levealdersjusteringen vedtatt i juni 2009 med en *spareliggende utforming*, der det også tas hensyn til redusert dødelighet før 62 år, har derimot dratt i motsatt retning. Dette skyldes at det blir mindre arvede rettigheter når dødeligheten før 62 år går ned.

Som også belyst i Fredriksen, Gunnes og Stølen (2008), ble det i forbindelse med trygdeoppgjøret i 2008 vedtatt en økning i satsene for særtillegget for å styrke minstepensjonen over perioden 2008 - 2010. Selv om dette ble motvirket av en lavere indeksering av folketrygdens grunnbeløp i 2008, bidrar endringen isolert sett til høyere pensjonsutgifter.

Etter den siste publikasjonen som belyste effektene av pensjonsreformen slik det så ut i 2008, har effektene blitt ytterligere modifisert gjennom de konkrete tilpasningene. En del av disse modifikasjonene er omtalt i Fredriksen og Stølen (2011). I forbindelse med lønnsoppgjøret i offentlig sektor våren 2009 ble det avtalt at de tidligere reglene for AFP og tjenestepensjon skulle

Dennis Fredriksen er seniorrådgiver ved Gruppe for offentlig økonomi (dff@ssb.no)

Nils Martin Stølen er forskningssjef ved Gruppe for offentlig økonomi (nms@ssb.no)

videreføres med tilpasninger til det nye systemet for alderspensjon i folketrygden. Denne videreføringen svekker incentivene til utsatt pensjonering for ansatte i offentlig sektor. Derfor har vi nå nedjustert anslagene på utsatt pensjonering som følge av pensjonsreformen.

Det nye systemet for pensjonistbeskatning, som også er innført fra 2011, støtter opp under intensjonen om utsatt avgang fra yrkesaktivitet ved at marginalsakten på arbeidsinntekter for pensjonister med inntekter noe over minstepensjon blir klart redusert. På den andre siden innebærer mulighetene for skattefradrag for pensjonister med inntekter på dette nivået til at flere av dem vil kombinere arbeid og pensjon enn det som tidligere ble lagt til grunn. Som en følge av det nye skattesystemet vil tidlig uttak av pensjon gi flere år med skattefradrag samtidig som fradraget i hvert enkelt år vil bli større. Økt uttak av tidlig pensjon vil isolert sett bidra til å øke utgiftene til alderspensjon mer i de nærmeste tiårene enn tidligere forutsatt.

Forslaget til opplegg for alderspensjon for tidligere uførepensjonister vil også bidra til at de framtidige utgiftene til alderspensjon kan bli høyere enn tidligere anslått. I tråd med innstillingen fra Pensjonskommisjonen i NOU 2004:1 er det tidligere lagt til grunn at de tidligere uførepensjonistene blir overført til alderspensjon ved 67 år. Dette ble betraktet som et kompromiss mellom to hensyn: For det første har ikke tidligere uførepensjonister muligheten til å motvirke effekten på de årlige pensjonsytelsene ved å utsette pensjoneringen slik tilfellet er for de yrkesaktive. Derfor ville levealdersjusteringen etter hvert ramme de tidligere uførepensjonistene hardt dersom de ble overført til alderspensjon ved 62 år. På den andre siden vil en skjerming av de tidligere uførepensjonistene i betydelig grad svekke innsparelementene i pensjonsreformen. Dette kan bli ytterligere forsterket ved at det kan øke incentivene til å komme over på uførepensjon før overgang til alderspensjon etter hvert som levealderen øker. I lovforslaget til nytt opplegg for uførepensjon (Prop. 130 L, 2010-2011) fra mai 2011, foreslår Regjeringen som en midlertidig ordning at uføre født i årene 1944-1951 gis halv skjerming for levealdersjusteringen sammenlignet med personer som går direkte over til alderspensjon fra yrkesaktivitet. I lys av arbeidsføres tilpasning de nærmeste årene skal det i 2018 vurderes om, og eventuelt hvordan, en konkret skjermingsordning bør utformes.

Denne artikkelen drøfter konsekvensene av pensjonsutformingen i offentlig sektor for utviklingen i arbeidsstyrken samt konsekvensene for framtidige utgifter til alderspensjon av ulike forutsetninger om skjerming mot levealdersjusteringen for de tidligere uførepensjonistene. Analysene er gjennomført med Statistisk sentralbyrås dynamiske mikrosimuleringsmodell MOSART. Modellen simulerer livsløpene for befolkningen i Norge med utgangspunkt i 2007, anslag for befolkningsutviklingen og overgangssannsynligheter mellom ulike tilstander avhengig av egenskaper ved livsløpene. Regel-

verket for blant annet uførepensjon og alderspensjon er innarbeidet i modellen som også ivaretar at ulike deler av befolkningen har ulik opptjening. Skillet mellom uttak av pensjon og faktisk pensjonering er foreløpig ikke tilstrekkelig modellert. Effektene av omleggingen av systemet for pensjonistbeskatning er derfor ikke belyst samtidig som denne endringen innebærer økt usikkerhet om atferdseffektene.

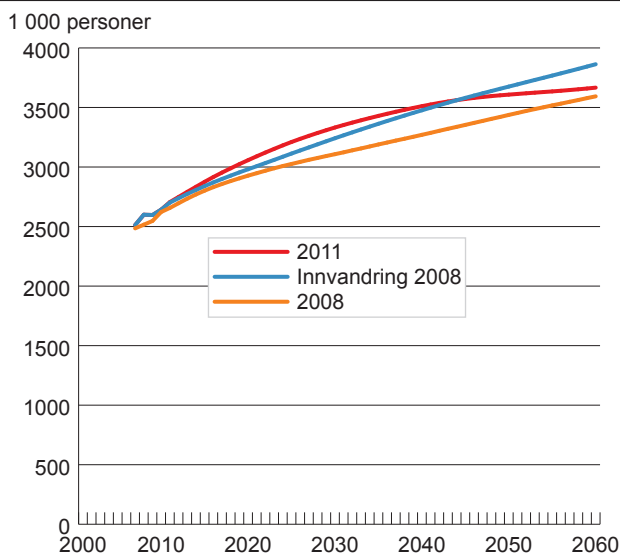
I tillegg til utformingen av pensjonssystemet vil endrede forutsetninger om befolkningsutviklingen og oppdaterte forutsetninger om utdanning og yrkesdeltaking også ha konsekvenser for framtidige anslag på arbeidsstyrken og dermed finansieringsbyrden av framtidige pensjonsutgifter. Alle disse oppdateringene bidrar til å dempe veksten i finansieringsbyrden som følger av aldringen av befolkningen og modifikasjoner av pensjonsreformen. Det er også et viktig moment at selv om pensjonsreformen motvirker videre økning i pensjonsutgiftene som følge av økt levealder, vil størrelsen på de kullene som er født etter krigen likevel bidra til en betydelig økning av utgiftene til alderspensjon. Modifikasjonene fra de siste årene har bare små effekter sammenlignet med dette.

2. Endrede forutsetninger i befolkningsframskrivningene

Framskrivningene med MOSART-modellen er avstemt mot Statistisk sentralbyrås befolkningsframskrivninger. De siste beregningene tar dermed utgangspunkt i befolkningsframskrivningene fra juni 2011 hvor forutsetningene er dokumentert av Brunborg og Texmon (2011). Ettersom levealdersjusteringen i pensjonssystemet motvirker effekten av ytterligere vekst i levalderen, vil ulike forutsetningene om dette bare spille en beskjeden rolle for anslagene på framtidige utgifter til alderspensjon. I anslagene over innsparingseffekten sammenlignet med en videreføring av det gamle systemet, er derimot forutsetningene om levaldersutviklingen av stor betydning. Mens forventet levealder ved fødselen i 2011 er anslått til 78,9 år for menn og 83,2 år for kvinner, er anslagene i mellomalternativet i 2060 på henholdsvis 86,0 og 89,1 år. Dette representerer en liten nedjustering sammenlignet med anslagene gitt i 2008. Basert på faktisk utvikling er derimot den samlede fruktbarheten svakt oppjustert fra 1,85 i 2008-framskrivningen til mellom 1,97 og 1,93 (det siste i 2060) i framskrivningen fra 2011.

Etter utvidelsen av EU til å inkludere land fra Øst-Europa i 2004 har det vært en kraftig økning i innvandringen til Norge. Dette har også bidratt til langt større usikkerhet om hvilke forutsetninger som bør legges til grunn for innvandringen framover. For å systematisere innvandringsforutsetningene på en bedre måte, ble det for befolkningsframskrivningene i 2011 utviklet en ny nasjonal framskrivningsmodell kalt BEFINN. I denne versjonen er innvandrerne delt inn i tre landgrupper:

Figur 1. Anslått vekst i arbeidsstyrken i 2011 sammenlignet med 2008. Basert på nytt pensjonssystem. 1 000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

- Gruppe 1: Vesteuropiske EØS-land, samt Nord-Amerika, Australia og New Zealand
- Gruppe 2: Østeuropiske EØS-land
- Gruppe 3: Resten av verden

For hver av de tre landgruppene blir det gjort forutsetninger om bruttoinnvandringen, mens både utvandringsrater og fødselsrater for innvandrerne er avhengig av hvor lenge de har bodd i Norge. Jo høyere andel innvandrerne utgjør av befolkningen i landet, desto høyere blir utvandringen. Dette påvirker også nettoinnvandringen. Mens den samlede nettoinnvandringen i 2010 er anslått til i overkant av 42 000 personer, er den i mellomalternativet i de siste befolkningsframskrivningene anslått å øke svakt i år og i neste år for deretter å synke jevnt til nærmere 10 000 personer i 2040. Nettoinnvandringen i de siste årene har vært – og forventes i de første årene framover å bli – klart høyere enn det som ble lagt til grunn i framskrivningene i både 2008 og 2010. Når vi nærmer oss 2030, ventes derimot nettoinnvandringen å bli lavere enn tidligere lagt til grunn.

Som vist i figur 1 innebærer de endrede forutsetningene om nettoinnvandringen at veksten i arbeidsstyrken fram mot rundt 2025 blir noe sterkere enn tidligere lagt til grunn, mens veksten deretter blir lavere. Det isolerte bidraget fra de siste forutsetningene om innvandringen er at arbeidsstyrken i 2025 nå er anslått til å bli nærmere 100 000 høyere enn i framskrivningen fra 2008. Selv om økt utdanning reduserer arbeidstilbudet fra ungdom, bidrar høyere utdanningsnivå til senere pensjonering. Sammen med noe høyere utdanning drar forutsetningen om noe høyere yrkesdeltaking også oppover slik at den totale forskjellen i arbeidsstyrken mellom 2011- og 2008-framskrivningen i 2025 er på over 180 000 personer. Etter rundt 2045 gir de nye forutsetningene om innvandringen et negativt bidrag til arbeidsstyrken, mens forutsetninger om høyere utdanningsnivå, yrkesdeltaking og fruktbarhet likevel bidrar

til at arbeidsstyrken i 2060 er om lag 70 000 personer høyere i de siste framskrivningene enn i framskrivningene fra 2008.

3. Effekter på arbeidsstyrken

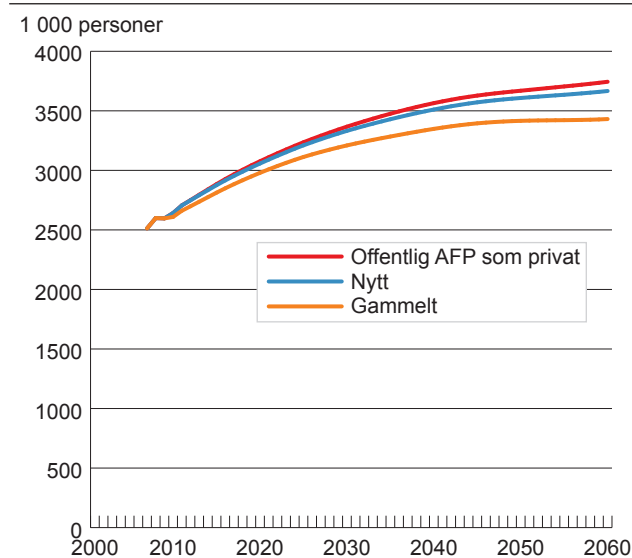
Under forhandlingene om tilpasningen av AFP i offentlig sektor våren 2009 ble det ikke enighet om en påslagsmodell som i privat sektor året før. I stedet ble det inngått en avtale om at de opprinnelige reglene for AFP i offentlig sektor skulle videreføres som en tidsbegrenset ytelse fra 62 til 67 år. Ettersom uttak av AFP mellom 62 og 67 år i offentlig sektor vil ha en forholdsvis beskjeden effekt på alderspensjonen fra og med 67 år, vil insentivene til å utsette pensjoneringen være klart lavere enn i privat sektor. For ansatte i offentlig sektor er det ikke mulig å kombinere AFP med helt eller delvis uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år, og offentlig ansatte kan heller ikke kombinere arbeid og AFP uten avkorting.

For de offentlige tjenestepensjonene fra og med 67 år er det avtalt at levealdersjusteringen skal gjennomføres slik at grunnlovsvernet i forbindelse med allerede opparbeidede rettigheter blir ivaretatt. For de første årskullene som er berørt fram til de som er født i 1958, er det avtalt at medlemmer av en offentlig tjenestepensjonsordning skal være sikret 66 prosent av pensjonsgrunnlaget (ofte sluttlønn) opp til 12 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) etter 30 års opptjening dersom de pensjonerer seg ved 67 år. Avtalen inneholder videre en bestemmelse om at også offentlige ansatte skal gis adgang til å kompensere for levealdersjusteringen av tjenestepensjonen ved å stå i stilling ut over 67 år. Ettersom tjenestepensjonen likevel ikke kan bli større enn 66 prosent av pensjonsgrunnlaget, blir også insentivene til å utsette pensjoneringen etter 67 år mindre i offentlig sektor enn i privat.

I vurderingene av effektene av pensjonsreformen publisert i Fredriksen, Gunnes og Stølen (2008) ble det for de offentlige ansatte lagt til grunn en tilsvarende påslagsmodell for AFP og tjenestepensjon som i privat sektor. Den avtalte videreføringen av hovedelementene i det tidligere pensjonssystemet i offentlig sektor tilsier at det er nødvendig å nedjustere effektene fra pensjonsreformen på arbeidstilbudet. Hovedtrekkene i denne nedjusteringen er drøftet i Fredriksen og Stølen (2011), og konsekvensene for arbeidsstyrken er gjengitt i figur 2.

Effektene fra pensjonsreformen på arbeidsstyrken i løpet av de første årene er anslått til å være forholdsvis små. Økt yrkesaktivitet før pensjonsalderen er anslått å gi en effekt på i overkant av 1 prosent, eller rundt 30 000 personer, og i tillegg kommer en effekt som følge av utsatt pensjonering. Betydningen av denne komponenten øker etter hvert som levealderen øker. Mens den samlede effekten på arbeidsstyrken sammenlignet med gammelt system er anslått til nærmere 100 000 personer i 2025, kan den komme opp i nærmere 240 000 personer, eller rundt 7 prosent, i 2060.

Figur 2. Effekter fra pensjonsreformen på arbeidsstyrken. Justerte beregninger basert på forutsetninger om liten effekt for ansatte i offentlig sektor. Demografiske forutsetninger fra befolkningsframskrivningene 2011. 1 000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

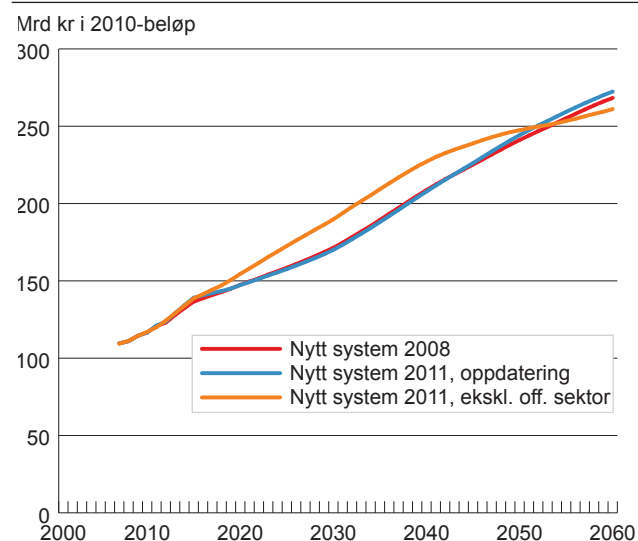
Opplegget for AFP og tjenestepensjon i offentlig sektor har ingen nevneverdig betydning for anslagene på arbeidsstyrken i de første årene. I 2025 er avviket mellom kurvene for det nye systemet og forutsetninger om en tilsvarende påslagsmodell i offentlig sektor som i privat, ikke større enn rundt 25 000 personer. I 2060 har derimot avviket økt til nærmere 80 000. Det ekstra bidraget til arbeidsstyrken som følge av pensjonsreformen når vi kommer så langt fram, er dermed redusert til tre firedele av den effekten som opprinnelig var anslått.

4. Effekter på utgiftene til alderspensjon

Anslagene på framtidige utgifter til alderspensjon er avhengig av forutsetningene om demografisk utvikling, yrkesdeltaking og inntektsopptjening, samt utformingen av pensjonssystemet. For alle disse komponentene har det vært en del endringer siden de siste beregningene publisert i Fredriksen, Gunnes og Stølen (2008). Som det går fram av figur 3 og 4, er effektene av disse endringene forholdsvis små i forhold til at folketrygdens utgifter til alderspensjon vil mer enn fordoble seg fra 2010 til 2050 regnet i faste kroner, selv etter at effekten av pensjonsreformen er inkludert.

Selv om pensjonsreformen motvirker videre utgiftsvekst som følge av økende levealder, vil de framtidige pensjonistkullene være langt større enn dagens kull. Dette har sammenheng med at årskullene født etter krigen er langt større enn årskullene født i mellomkrigsårene. Mellom 2050 og 2060 vil også en del av de store innvandrergруппene fra de siste årene begynne å nå opp i alder hvor de kan få alderspensjon. Videre har opparbeiding av rettigheter fra den gamle modellen fortsatt ikke modnet. Det skyldes et krav om 40 års opptjening etter innføringen av folketrygden i 1967 for å oppnå fulle rettigheter, og det er noen tiår fram til dette også omfatter de eldste pensjonistene. I tillegg

Figur 3. Utgifter til alderspensjon beregnet med ulike forutsetninger. Mrd. kr i 2010-beløp

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

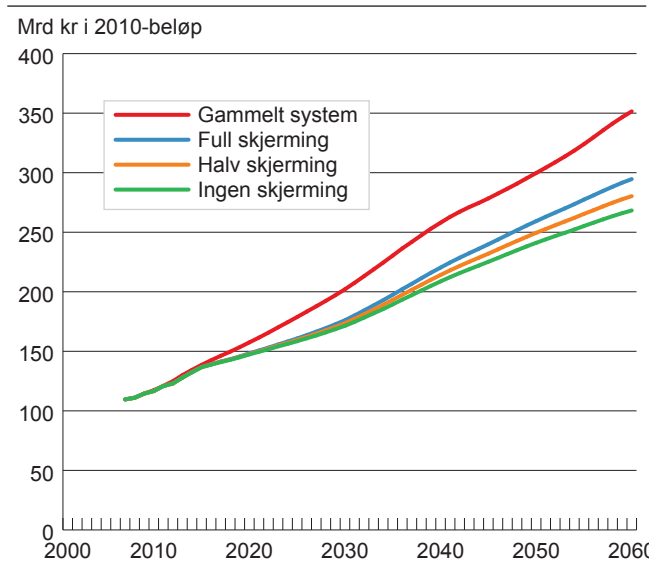
kommer den sterke økningen i kvinners yrkesdeltaking i tiårene etter innføringen av folketrygden. Dette vil øke kvinnenes pensjonsrettigheter. På toppen av det hele gir samme arbeidsinntekt noe større rettigheter til pensjon (før levealdersjustering) i den nye opptjeningsmodellen enn i den gamle.

Figurene 3 og 4 belyser effektene for folketrygdens utgifter til alderspensjon av de siste befolkningsframskrivningene, de modellmessige oppdateringene, pensjonsopplegget i offentlig sektor samt ulike forutsetninger om skjerming av de tidligere uførepensjonistene mot levealdersjusteringen. Kurven for 2008 i figur 3 gjengir framskrivningen av folketrygdens utgifter til alderspensjon slik det er dokumentert i Fredriksen, Gunnes og Stølen (2008), men inflatert til 2010-beløp.

Kurven med oppdaterte forutsetninger for det nye systemet i 2011 inkluderer effektene av de siste befolkningsframskrivningene samt datamessige og modellmessige oppdateringer av modellen når det gjelder utdanning og yrkesdeltaking. Effektene av nye forutsetninger for framskrivningene, spesielt om høyere nettoinnvandring, gir seg ikke utslag i folketrygdens utgifter til alderspensjon før etter 2040. Anslagene fram til 2020 er heller ikke vesensforskjellig fra tidligere. Oppdateringene av modellen, og spesielt oppdateringen av utdanningsblokken, ser ut til å gi noe høyere utdanningsnivå og yrkesdeltaking enn tidligere. Ettersom personer med høy utdanning og høy yrkesdeltaking i større grad enn andre er forutsatt å utsette pensjoneringen som følge av reformen, er anslagene på utgiftene til alderspensjon nå lavere mellom 2020 og 2050 enn det som var tilfellet med 2008-framskrivningen.

Som nevnt innledningsvis har den nåværende versjonen av modellen en klar svakhet ved at det ikke er skilt mellom tidspunkt for uttak av pensjon og tidspunkt for avgang fra yrkesaktivitet. Trolig er det en god del som

Figur 4. **Utgifter til alderspensjon beregnet under ulike forutsetninger om skjerming av tidligere uførepensjonister. Mrd. kr i 2010-beløp**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

vil komme til å kombinere uttak av pensjon og yrkesaktivitet etter fylte 62 år, og som drøftet i Fredriksen og Stølen (2011) vil det nye systemet for pensjonistbeskatning spesielt bidra til dette. Tidligere uttak av pensjon vil øke pensjonsutgiftene de nærmeste årene fram til rundt 2040. Ettersom denne effekten foreløpig ikke er inkludert i modellen, er utgiftene fram til 2040 dermed også undervurdert. I tillegg til at det krever en del programmeringsarbeid å skille mellom uttak av pensjon og pensjonering, er det også betydelig usikkerhet forbundet med omfanget av dette.

Manglende modellering av innvandrere som vender tilbake til opprinnelseslandet etter å ha opparbeidet seg pensjonsrettigheter i Norge er ytterligere en modellmessig svakhet som bidrar til å undervurdere utgiftene til alderspensjon på lengre sikt. Her pågår det imidlertid arbeid med å oppgradere modellen slik at brutto inn- og utvandring med anslag på utenlandsbefolkningen med rettigheter til alderspensjon i Norge, vil være på plass i neste modellversjon som er planlagt tatt i bruk i 2012.

Videreføring av hovedtrekkene i systemet med AFP og tjenestepensjon i offentlig sektor har ikke store konsekvenser for folketrygdens utgifter til alderspensjon. På den ene siden vil tidligere pensjonering etter 67 år i offentlig sektor sammenlignet med om systemet for privat sektor hadde blitt innført, bidra til å trekke utgiftene oppover. På den andre siden er utgiftene til AFP før 67 år ikke inkludert i utgiftene til alderspensjon i figuren.

I tråd med forslaget fra Pensjonskommissjonen (NOU 2004:1) har vi i tidligere beregninger lagt til grunn at tidligere uførepensjonister ble overført til alderspensjon ved 67 år. Dette innebar at uførepensjonistene ble forutsatt skjermet mot levealdersjusteringen fram til 67 år, og deretter utsatt for den samme levealdersjus-

teringen som de som er yrkesaktive fram til pensjoneringstidspunktet. Overgang til uførepensjon ved 67 år i kombinasjon med halv skjerming, vil derfor bidra til å svekke den innstrammende effekten av pensjonsreformen. Foreløpig gjelder forutsetningen om halv skjerming bare fram til 2018, men i figur 4 har vi illustrert effekten av at halv skjerming videreføres. Vi har også illustrert effekten av et alternativ med full skjerming mot levealdersjusteringen.

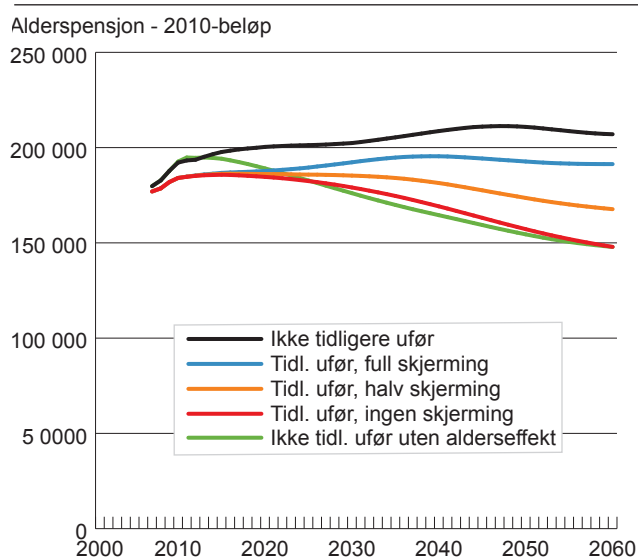
Hel eller delvis skjerming av de tidligere uførepensjonistene vil først ha budsjettmessige konsekvenser etter en del år når levealderen har økt. I 2050 vil halv skjerming innebære en svekkelse av budsjettet med vel 9 mrd kroner per år målt i 2010-beløp, mens full skjerming vil svekke budsjettet med ytterligere 10 mrd. Sammenlignet med det gamle systemet vil den årlige budsjettmessige innstramningen av folketrygden som følge av pensjonsreformen bli redusert til 40 mrd kroner i 2050 mot tidligere anslått nærmere 50 mrd. Under forutsetning av halv skjerming av de tidligere uførepensjonistene, er dermed de årlige utgiftene til folketrygdens alderspensjon anslått å øke med over 130 mrd kroner fra 2010 til 2050 regnet i 2010-beløp. Dette tilsvarer en økning på nærmere 115 prosent.

Som tidligere drøftet av Fredriksen (2004), har valg av tilpasning til pensjonsreformen for de tidligere uførepensjonistene vært et sentralt uavklart spørsmål i forbindelse med pensjonsreformen. Dette skyldes at om lag 40 prosent av befolkningen i de siste årene har kommet over på uførepensjon før overgang til alderspensjon ved 67 år. På den ene siden har uførepensjonistene ikke mulighet til å motvirke levealdersjusteringen ved å utsette pensjoneringen. Dette argumentet tilsier at innstramningen ikke bør være for hard. På den andre siden vil en lempeligere behandling av de tidligere uførepensjonistene øke utgiftene til alderspensjon, og det vil dessuten øke incentivene til å oppnå uførepensjon. I verste fall kan dette undergrave hele intensjonen om at pensjonsreformen skal bidra til å begrense veksten i utgiftene til alderspensjon. Incentivene til å komme seg tidlig over på uførepensjon dersom uførepensjonistene skjerms, er belyst i figur 5.

Den øverste grafen viser den årlige gjennomsnittlige ytelsen til alderspensjonister som tidligere ikke har vært uføre regnet i 2010-beløp. Ytelsene er beregnet etter levealdersjustering, og i standardberegningen er det lagt til grunn at de yrkesaktive utsetter uttaket av pensjon når levealderen øker slik at de i stor grad opprettholder de årlige ytelsene. Ettersom utsatt uttak gir større opparbeiding av rettigheter, holder det å utsette uttaket av pensjon med 8 måneder for hvert år levealderen øker. Økningen av de gjennomsnittlige ytelsene de første årene skyldes modningen av de gjennomsnittlige rettighetene i den gamle folketrygden.

De påfølgende tre kurvene regnet ovenifra viser effekten på ytelsene for tidligere uførepensjonister under forutsetningene om henholdsvis full skjerming, halv

Figur 5. Skjerming og insentivene til uførepensjonering. Gjennomsnittlig årlig ytelse til alderspensjon regnet i 2010-beløp

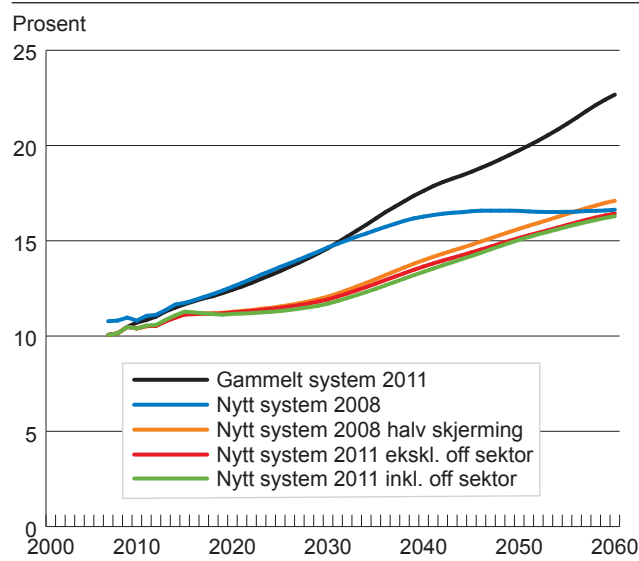
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

skjerming og ingen skjerming. Etter hvert som levealderen øker, vil ytelsene til de tidligere uførepensjonistene synke desto mer jo mindre de skjermes. På den andre siden koster utsatt pensjonering en del i form av tapt fritid for de som er yrkesaktive helt fram til pensjonsalderen (vi ser bort fra skillet mellom tidspunkt for uttak av pensjon og tidspunkt for pensjonering i dette tilfellet). Hvis kostnadene av tapt fritid vurderes som så store at de ikke utsetter pensjoneringen noe når levealderen øker, vil utviklingen i den årlige ytelsen for de tidligere yrkesaktive bli som i den nederste stiplede kurven. Hvis de tidligere uførepensjonistene skjermes helt eller delvis, vil de dermed komme bedre ut. Uavhengig av hvordan de yrkesaktive vurderer verdien av fritiden (som reflekteres i graden av utsatt pensjonering), vil en økt skjerming av uførepensjonistene medføre at insentivene til å oppnå uførepensjon før overgang til alderspensjon øker mer etter hvert som levealderen øker. Hvis uførepensjonister ble fullt skjermet, og alle ble uførepensjonister før pensjonsalderen, ville hele den innstrammende effekten av levealdersjusteringen forsvinne.

5. Effekter på finansieringsbyrden

I Norge finansieres de offentlige pensjonsutgiftene løpende av skatteinntektene. Med et slikt system vil forholdet mellom pensjonsutgiftene og skattegrunnlaget målt med de samlede pensjonsgivende inntektene være et godt mål på finansieringsbyrden. Foruten forholdet mellom antall pensjonister og antall personer i arbeidsstyrken er dette målet avhengig av de gjennomsnittlige pensjonsytelsene sammenlignet med lønnsnivået. Ettersom pensjonsinntektene i Norge beskattes med om lag halvparten av skatteprosenten for de yrkesaktive, er det rimelig å ta dette i betraktning i definisjonen av den såkalte bidragsraten.

Figur 6. Bidragsrate alderspensjon. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Finansieringsbyrden for utgiftene til alderspensjon under ulike forutsetninger er vist i figur 6. Den nederste grønne kurven for nytt system i 2011 inkludert offentlig sektor er også basert på forutsetningen om ingen skjerming av de tidligere uførepensjonistene. Sammenholdt med kurven for nytt system 2008 viser den nederste kurven effekten på finansieringsbyrden som følge av de endrede demografiske forutsetningene og oppdateringen av modellen med ny utdanningsblokk og økt yrkesdeltaking. Som omtalt foran bidrar alle disse elementene til å øke arbeidsstyrken, og de reduserer dermed bidragsraten. Utsatt pensjonering bidrar også i samme retning på grunn av lavere pensjonsutgifter mellom 2020 og 2050.

I alt ser det nå ut som om de endrede forutsetningene bidrar til at bidragsraten til alderspensjon bare vokser moderat fra 2010 til 2030. Kurven vil imidlertid undervurdere veksten i bidragsraten i denne perioden ettersom utgiftene som følger av uttak av pensjon før avgang ikke er tilstrekkelig innarbeidet. Mindre utsatt pensjonering i offentlig sektor (forskjellen mellom den nederste og nest nederste kurven) og halv skjerming av de tidligere uførepensjonistene (forskjellen mellom den nest nederste og den tredje nederste kurven) gir naturlig nok noe økning i bidragsraten, men dette er av mindre betydning sammenlignet med effektene av økt innvandring i kombinasjon med økt utdanning og økte yrkesprosentene.

På grunn av forutsetningen om avtakende innvandring vil imidlertid arbeidsstyrken etter hvert vokse svakere enn det som var tilfellet med framskrivingen i 2008. Rundt 2060 er derfor bidragsraten kommet opp på samme nivå som anslått tidligere, eller litt i overkant. Fra 10,4 prosent i 2010 er bidragsraten til alderspensjon i 2050 i referansealternativet (nytt system 2011, halv skjerming) nå anslått til 15,6 prosent mot 16,6

prosent i artikkelen fra 2008. Med det gamle systemet kunne bidragsraten i 2050 ha kommet opp i 19,7 prosent slik at den innstrammende effekten av reformen er på rundt 4 prosentpoeng. Dette er helt i samsvar med det som er anslått tidligere. Selv om pensjonsreformens innstrammende effekt målt ved utgifter til alderspensjon er noe svekket, innebærer en høyere arbeidsstyrke i nevneren til at effekten på bidragsraten er noenlunde uendret.

6. Avslutning

Etter hvert som ulike elementer av pensjonsreformen har kommet på plass, har konkretiseringene bidratt til å redusere effektene av reformen på framtidige offentlige utgifter. Siden 2008 har dette skjedd gjennom det avtalte opplegget i offentlig sektor som i stor grad viderefører AFP og tjenestepensjon, økte insentiver til tidlig pensjon gjennom pensjonistbeskatningen og forslag om å skjerme uførepensjonistene mot levealdersjusteringen. På den andre siden har forutsetninger om økt innvandring sammen med oppdaterte forutsetninger om utdanning og yrkesdeltaking bidratt til at effekten av pensjonsreformen målt ved byrden med å finansiere utgiftene til alderspensjon ikke er vesentlig svekket fram til 2050. Og fram til den tid, er arbeidsstyrken nå anslått til å vokse såpass mye at utfordringene ser litt mindre krevende ut enn tidligere anslått.

Men utgiftene til alderspensjon vil likevel mer enn fordoble seg fra 2010 til 2050, og finansieringsbyrden vil øke med rundt 4 prosentpoeng. Selv om pensjonsreformen motvirker konsekvensene av økningen i levealderen, vil forholdsvis små kull av pensjonister født i mellomkrigstiden etter hvert avløses av store kull født etter krigen. Samtidig bidrar modning av rettigheter i det gamle systemet og en litt mer gunstig opptjeningsmodell i det nye systemet til at de gjennomsnittlige pensjonsytelsene fortsatt øker noe sammenlignet med gjennomsnittlig lønnsnivå.

Det er en avveining i hvilken grad de tidligere uførepensjonistene skal skjermes mot levealdersjusteringen. Ingen eller liten skjerming innebærer at ytelsene til de tidligere uførepensjonistene kan bli redusert sammenlignet med de yrkesaktive. På den andre siden vil skjerming øke utgiftene til alderspensjon samtidig som insentivene til å bli ufør før alderspensjon også øker. En sterk skjerming vil dermed innebære at intensjonen med pensjonsreformen svekkes ytterligere.

Referanser

Brunborg, H. og I. Texmon. (2011): Befolkningsframskrivning 2011-2100: Modell og forutsetninger. *Økonomiske analyser 4/2011*, Statistisk sentralbyrå, 33-45.

Fredriksen, D. (2004): Betydningen av delingstallet. *Økonomiske analyser 5/2004*, Statistisk sentralbyrå, 43-50.

Fredriksen, D., T. Gunnes og N.M. Stølen, (2008): Oppdaterte framskrivinger av arbeidsstyrke, pensjonsutgifter og finansieringsbyrde. *Økonomiske analyser 4/2008*, Statistisk sentralbyrå, 36-43.

Fredriksen, D. og N.M. Stølen, (2011): *Utforming av ny alderspensjon i folketrygden*. Rapport 22/2011, Statistisk sentralbyrå.

NOU 2004:1: *Modernisert folketrygd. Bærekraftig pensjon for framtida*. Norges Offentlige utredninger 2004:1, Finansdepartementet og Sosialdepartementet, Oslo.

Prop. 130 L (2010-2011): *Ny uføretrygd og alderspensjon til uføre*. Arbeidsdepartementet, Oslo.

Hvordan kan Norge nå sitt mål om fornybar energi i 2020?

Ann Christin Bøeng

Regjeringen sendte et utkast til EØS-direktiv om fornybar energi til EU i juli 2011, der det ble lagt fram et mål på 67,5 prosent andel fornybar energi for Norge i 2020. Det tilsier en økning på 7,6 prosentenheter sammenlignet med andelen i 2005. Ett av de viktigste virkemidlene for å nå det overordnede målet, antas å være det felles sertifikatmarkedet med Sverige som innføres fra nyttår 2012. Om dette er tilstrekkelig for å nå målet, avhenger blant annet av hvordan energiforbruket vil utvikle seg fremover, som igjen har sammenheng med utviklingen av den økonomiske situasjonen i Europa og ellers.

Innledning¹

I 2009 ble det vedtatt et EU-direktiv som sier at andelen fornybar energi innenfor EU skal øke til 20 prosent innen 2020. Dette er mer enn en fordobling fra nivået i 2005 på 8,7 prosent. Direktivet spesifiserer krav om økning i andelen fornybar energi til hvert enkelt medlemsland, slik at den totale andelen for EU blir 20 prosent i 2020. Alle EU-landene har fått individuelle krav til økning. I tillegg skal alle landene oppnå ti prosent fornybar energi i transport innen 2020. Det er 8,8 prosentenheter mer enn Norges andel fornybar energi i transport i 2005. Mye tyder på at det kan bli utfordrende å nå dette delmålet. Ifølge EU er et av de viktigste formålene med direktivet å øke forsyningssikkerheten for energi innen EU, og å redusere importavhengigheten av fossil energi. En annen intensjon er å stimulere til økt utbygging av fornybar energi, noe som igjen på sikt kan bidra til å nå målene om utslippsbegrensninger og redusert bruk av fossil brensel. Direktivet er et av EUs virkemidler for å nå 20/20/20 målene i 2020:

- Redusere EUs utslipp av klimagasser med minst 20 prosent fra 1990-nivået
- Øke andelen av fornybar energi i EU til 20 prosent
- Oppnå en 20 prosents reduksjon av primært energiforbruk i 2020 sammenlignet med en referansebane ved energieffektivisering (EUs energieffektiviseringsdirektiv²).

Effektivisering av energibruken er et viktig virkemiddel for å øke andelen fornybar energi. Om energieffektiviseringsdirektivet vedtas og implementeres i Norge, vil det kunne bidra til å at vi når målet.

Ann Christin Bøeng er seniorrådgiver ved Seksjon for energi- og miljøstatistikk (abg@ssb.no)

¹ Artikkelen er basert på et arbeid som er gjort for og finansiert av Energi Norge.

² Dette såkalte "energieffektiviseringsdirektivet" er et direktiv under behandling og det er betydelig uenighet om mål og midler. Et revidert utkast kommer trolig før årsskiftet 2011/2012, mens et endelig vedtak skal komme første halvår 2012.

I denne artikkelen vil vi drøfte hvordan andelen fornybar energi i Norge vil endres over tid med ulike tiltak. Først redegjøres det for begrepet fornybarandel, og hvordan denne beregnes. Deretter vil vi se på sammensetningen av og utviklingen i energiforbruket de siste årene. Deretter beskrives hvordan ulike virkemidler kan påvirke oppnåelsen av fornybarhetsmålet. Til slutt drøftes det i en modell hvordan alternative forløp for energiforbruk og produksjon fremover vil påvirke fornybarandelen frem mot 2020.

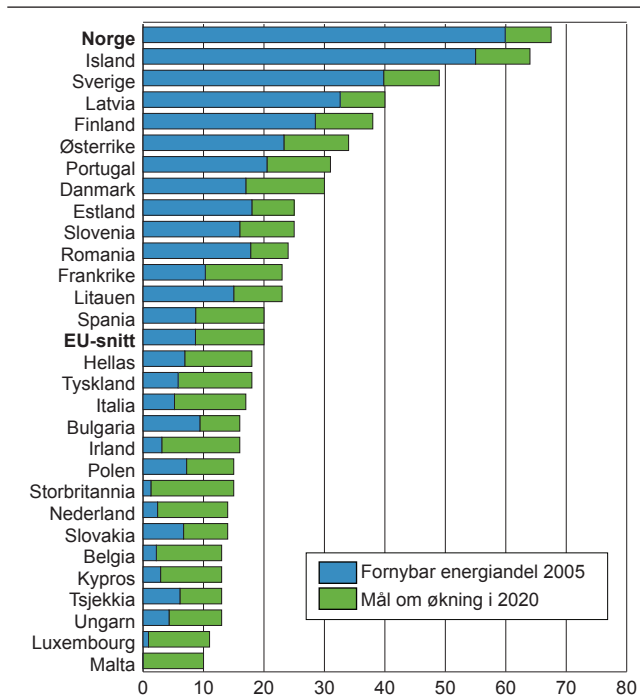
Fornybarandelen

Andelen fornybar energi representeres ved den såkalte fornybarandelen. Hvilke tiltak som påvirker fornybarandelen avhenger av hvordan denne beregnes, derfor vil vi redegjøre for de viktigste elementene i teller og nevner. Utfyllende detaljer om beregningen vil beskrives i en rapport som kommer i serien *Rapporter* i Statistisk sentralbyrå. Mer informasjon finnes også i en tidligere artikkel i Økonomiske Analyser (Bøeng, 2010). I forhold til tidligere publiseringer er fornybarandelen for 2008 korrigert opp fra 58 prosent til nesten 60 prosent på grunn av revisjoner i tallgrunlaget

Definisjon av fornybar energi

Fornybar energi omfatter energi fra kilder som har en kontinuerlig tilførsel av ny energi, og ikke kan tømmes. Fornybare energikilder er for eksempel solenergi, biomasse, vannkraft, vindkraft, bioenergi, bølgekraft, geotermisk energi, tidevannsenergi og saltkraft. Motstykket til fornybar energi er ikke-fornybar energi, som kjennetegnes av begrensede naturressurser som kan utarmes innen en tidsramme på fra et titalls til et hundretalls år. Eksempler er kull, råolje og naturgass. Fornybar energi regnes som mer bærekraftig enn ikke-fornybar energi, fordi utnyttelsen av fornybare energikilder ikke kan utarmes og fordi de er mer jevnt distribuert geografisk. De er også sett på som mer miljøvennlig enn ikke-fornybare kilder, siden de i liten grad medfører klimagassutslipp eller andre utslipp. Biomasse antas å være CO₂ nøytralt på lang sikt siden utslippene av CO₂ ved forbrenning av biomassen er lik den mengden CO₂ som planten har tatt opp fra atmosfæren i vekstprosessen.

Figur 1. Andelen fornybar energi i 2005 og mål for 2020 i EU-land, Norge og Island¹. Prosent

¹ Utkastet til Norges EØS vedtak om fornybardirektivet er til behandling i Stortinget, og vedtak vil gjøres i løpet av desember 2011. Kilde for Island sitt mål er deres utkast til EØS-vedtak om fornybardirektivet som også ble oversendt til EU i juli 2011

Kilde: Eurostat

og en endring i beregningsmetoden. I Norges forhandlinger med EU tok man utgangspunkt i en andel på 58,2 prosent i 2005. Fornybarandelen for 2006-2009 har ikke steget som følge av revisjonene, slik at revisjonen i seg selv ikke har bidratt til at man har kommet nærmere målet i 2020.

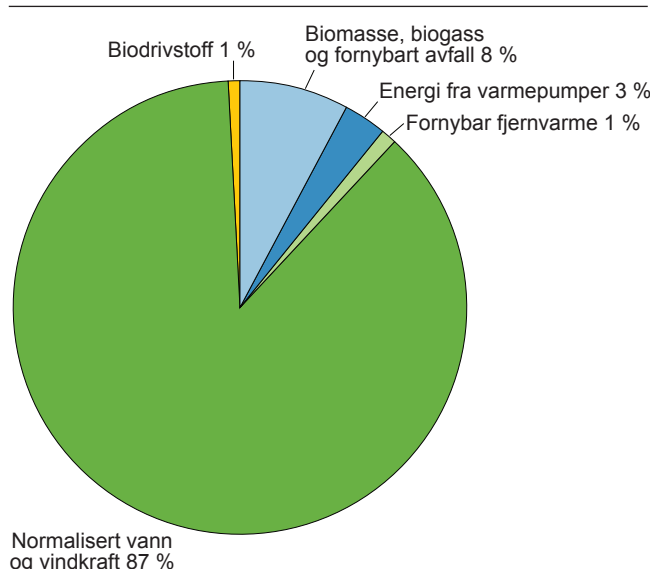
Telleren i fornybarandelen

Telleren i fornybarandelen beregnes som en kombinasjon av tall for både forbruk og produksjon av energi. For elektrisitet og fjernvarme tar man utgangspunkt i produksjonen, fordi man ikke kan vite om forbruket av strøm og fjernvarme er basert på fornybar energi eller ikke. For annen fornybar energi benyttes forbrukstall. Siden Norge har en høy andel vannkraft i kraftproduksjonen, kommer vi godt ut ved bruk av denne beregningsmetodikken. Vann- og vindkraft utgjorde om lag 87 prosent av fornybart energiforbruk i Norge i 2009, som illustrert i figur 2. Produksjonen ”normaliseres” for å korrigere for årlige variasjoner i nedbør og vind.

Normaliseringen for vannkraft skjer ved å multiplisere produksjonskapasiteten i kraftverket for det aktuelle året, med gjennomsnittlig brukstid de siste 15 år. Brukstiden beregnes som årets produksjon dividert på produksjonskapasiteten. Brukstiden viser mange timer per år et kraftverk er i drift.

Om lag 12 prosent av energibruken i telleren er såkalt ”fornybar energi fra varme og kjøling”. Mesteparten av dette gjelder forbruk av ved i husholdninger og flis,

Figur 2. Fornybar energi fordelt på ulike energivarer. 2009. Prosent

Kilde: Data brukt i beregning av telleren i fornybarandelen. Statistisk sentralbyrå

Fornybarandelen beregnes som følgende:

Fornybar energi for varme og kjøling¹ + Fornybar strømprøduksjon med normalisert vann- og vindkraft + Biodrivstoff

Totalt sluttforbruk av energi + Overføringstap av strøm og fjernvarme + Forbruk av strøm og fjernvarme i kraft/varme-sektor + Fornybar energi fra varmepumper

¹ Fornybar energiforbruk i industri, husholdninger, tjenesteytende næringer, landbruk og fiske + fornybar fjernvarmeproduksjon + energi fra varmepumper. I ”fornybar energi for varme og kjøling” inngår ikke strømförbruk.

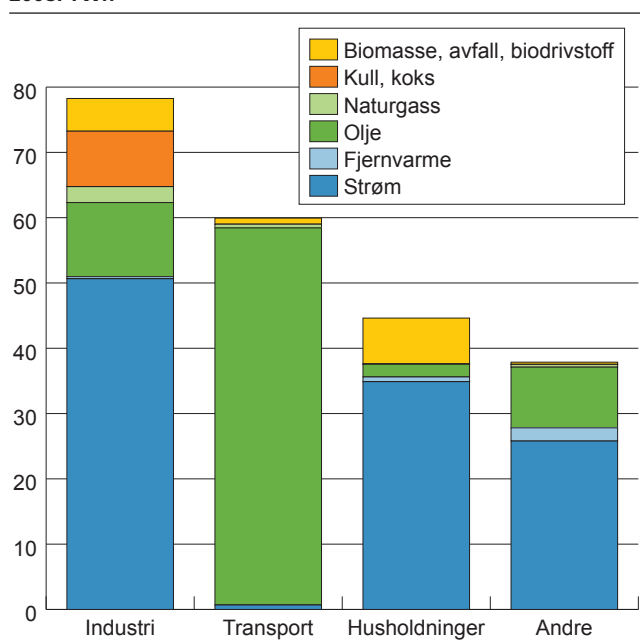
treavfall og avlut innen industri. Nettoenergi fra varmepumper, det vil si varmeproduksjon minus strømförbruk i varmepumper (utenom luft-luft varmepumper), utgjorde omtrent 3 prosent av telleren i 2009.

Nevneren i fornybarandelen

Nevneren omfatter totalt energiförbruk. Her er det *förbruk* av strøm og fjernvarme som kommer inn, ikke produksjon. Energi brukt som råstoff, som for eksempel oljeprodukter brukt til å produsere plast, skal ikke regnes med. Energi brukt i energiproduserende næringer, som olje- og gassutvinning og gasskraftverk, regnes heller ikke med i særlig grad. Det er kun noen små tall for strøm og fjernvarme brukt i elverk og fjernvarmeverk, som skal være med. I tillegg inkluderes tap ved overføring av strøm og fjernvarme. Dette står for vel 4 prosent av nevneren.

Det er sluttforbruk av energi som er det viktigste punktet i nevneren, siden det utgjör omtrent 94 prosent. Dette omfatter det totale förbruket i industri, husholdninger, tjenesteyting, landbruk/fiske og transport innenlands. Fordeling av sluttforbruk på energivare og forbrukergruppe fremgår av figur 3.

Figur 3. Forbruk av energi etter energivare og forbrukergruppe i «Totalt sluttforbruk av energi» i nevneren i fornybarandelen¹. 2008. TWh

¹ Forbruk i utenriks luftfart er inkludert i figuren, under transport. "Andre forbrukere" omfatter tjenesteytende næringer, landbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Beregnet fornybarandel i ulike sektorer 2008. Prosent¹

	Fornybar energi	Ikke fornybar energi
Industri	71,3	28,7
Transport ²	2,7	97,3
Husholdninger	94,8	5,2
Andre sektorer	71,7	28,3

¹ Her antas det at elektrisitet og biomasse er fornybar energi mens halvparten av fjernvarmebruket er fornybar. Om elektrisitetsforbruk i realiteten stammer fra fornybar energi, avhenger av hvor mye, og hva slags strøm som importeres, i tillegg til hvor stor andel av strømproduksjonen som er fornybar.

² I transportmål beregningene brukes en annen beregningsmetode enn det som er gjort i denne tabellen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Mens telleren vil være noenlunde stabil og forutsigbar på grunn av normaliseringen av vannkraftproduksjon, kan nevneren svinge mer ettersom hvordan forbruket utvikler seg.

Med utgangspunkt i data fra figur 3 er fornybarandelen beregnet for ulike forbrukergrupper i tabell 1, basert på forbruk av energi (ikke produksjonstall som i telleren i fornybarbrøken). Som vist i tabellen, er fornybarandelen

høy i alle forbrukergrupper bortsett fra transport, som i hovedsak er basert på oljeprodukter. For husholdninger er om lag 95 prosent av forbruket basert på fornybare energikilder. Tabellen viser ikke fornybarandelen man får ved å benytte direktivets beregningsmetodikk, hvor produksjon av strøm og fjernvarme ligger til grunn i telleren, men den illustrerer at Norge allerede har en høy fornybarandel i de fleste forbrukergrupper. Dermed er potensialet for å øke denne ytterligere i Norge lavere enn i land som har lav fornybarandel i forbruket i utgangspunktet. Norge og Island er de landene som har høyest andel fornybar energi blant EU/EFTA landene, som vist i figur 1.

Direktivets beregningsmetode

Tabell 2 viser utvikling i fornybarandelen for Norge, og for transport fra 2004 til 2009 beregnet etter direktivets regler. Som vist i tabellen har fornybarandelen for Norge i 2005 nylig blitt korrigert opp fra tidligere 58 prosent til nesten 60 prosent. Det skyldes revisjoner i tallgrunnlaget og en liten endring i metoden for å beregne fornybarandelen. Vi ser også at fornybarandelen steg fra 62 prosent i 2008 til nesten 65 prosent i 2009. Dette har sammenheng med finanskrisen som førte til en kraftig nedgang i energibruken for industrien dette året. Telleren i fornybarandelen steg da med 0,7 prosent som følge av økt vann- og vindkraftkapasitet (og dermed økt mengde normalisert vann- og vindkraft), selv om kraftproduksjonen og strømforbruket i realiteten gikk ned. Nevneren, som kun består av forbrukstall, gikk derimot ned med 4 prosent, slik at fornybarandelen totalt steg mye. Andelen for 2010 kan ikke beregnes nøyaktig ennå fordi en del data mangler, men foreløpige tall tilsier at andelen gikk noe ned igjen i 2010. I modellen vi har benyttet er det beregnet en foreløpig fornybarandel i 2010 på omtrent 62 prosent.

Beregning av transportmålet

Fornybardirektivet innebærer et eget transportmål for 2020. Direktivet sier at fornybarandelen innen transport skal økes til 10 prosent for alle landene som implementerer direktivet. Dette målet har fått noe mindre oppmerksomhet enn det overordnede fornybarmålet, men er kanskje mer utfordrende å nå. Beregninger vi har foretatt indikerer at hvis utviklingen fortsetter på samme måte som den har gjort, og bruk av biodrivstoff øker med rundt 5 prosent per år, vil fornybarandelen i transport ligge på litt over 5 prosent i 2020.

Tabell 2: Beregning av fornybar energi andelen for Norge totalt, 2004-2009. GWh¹

	2004	2005	2006	2007	2008	2009*
Total fornybar andel for Norge. Prosent Reviderte tall	58,3	59,9	60,4	60,3	61,9	64,9
Total fornybar andel for Norge. Prosent Gamle tall	56,8	57,9	60,3	60,3	61,9	65,0
Fornybar energi andel ekskl. energi fra varmpumper. Prosent Reviderte tall	57,7	59,4	59,8	59,6	61,2	64,2
Fornybar energi andel ekskl. energi fra varmpumper. Prosent Gamle tall	56,3	57,4	59,7	59,6	61,2	64,3
Fornybarandel i transportsektoren. Prosent	1,2	1,2	1,5	1,9	3,2	3,6

¹ Tallene er også presentert ekskl. fornybar energi fra varmpumper, fordi tallene for energiproduksjon fra varmpumper er noe usikre.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I transportmålet beregnes transportforbruket på en annen måte enn i den overordnede andelen. Det er kun forbruk av bensin, diesel, marine gassoljer til båter, strøm, og biodiesel som inkluderes i forbruket. Forbruk av naturgass, jetparafin til fly og tungolje kommer ikke med. Det er kun biodrivstoff og fornybar strøm³ som regnes som fornybar energi i transportmålet. Forbruk av strøm i transport utgjorde i 2009 kun 1,3 prosent av det som regnes med som totalt energiforbruk til transport i transportmålet. Av dette utgjorde strøm til veittransport, det vil si el-biler, en forsvinnende liten andel (0,014 prosent) selv om det ganges opp med 2,5 i beregningen⁴. Biodrivstoff stod for en større andel, med 2,3 prosent.

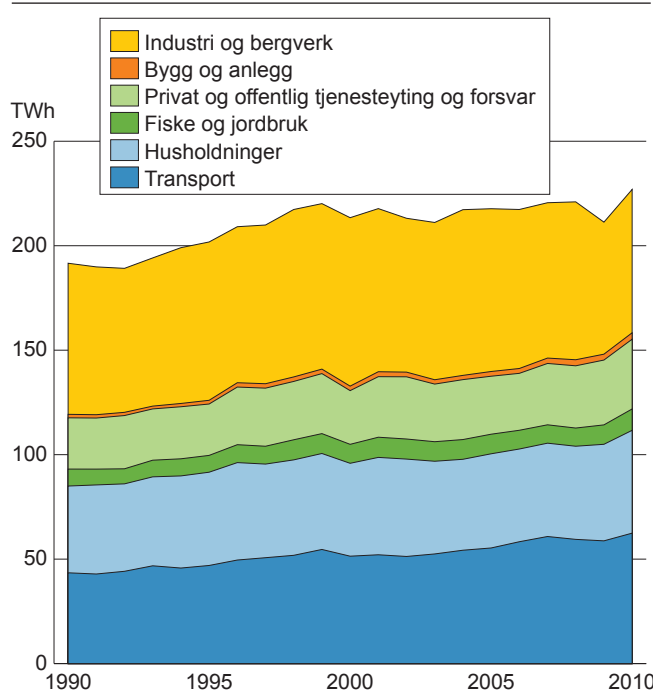
Fornybarandelen i transport økte fra 1,2 til 3,6 prosent i perioden 2005 til 2009, som vist i tabell 2. Økningen skyldtes først og fremst at man startet opp med å blande biodiesel inn i transportdieselen. Dette ble stimulert dels av avgiftslette for biodrivstoff og dels av påbud om en viss andel innblanding biodrivstoff. I 2010 var biodieselinholdet i dieselforbruk på om lag 5 prosent, mens andelen bioetanol i bensin var omtrent 0,6 prosent.

Veksten i total energibruk siden 1990

Veksten i energiforbruket har mye å si for hvordan fornybarandelen vil utvikle seg. I perioden 1990 til 2010 steg det totale energiforbruket innenlands (ikke medregnet energi brukt som råstoff) med rundt 17 prosent, noe som tilsier en årlig vekst på rundt 0,9 prosent. Ser man på perioden 1998-2010 har imidlertid forbruket kun steget med totalt 3,7 prosent, eller 0,3 prosent per år. Den svake veksten har sammenheng med at det har vært en nedgang i energiforbruket til industrien. Mens andre store forbrukergrupper har hatt en årlig vekst på vel 1 prosent, har industriens forbruk falt med 1,2 prosent i gjennomsnitt per år i denne perioden. Industrien hadde en særlig stor tilbakegang i 2009 på grunn av finanskrisen, noe som førte til at energibruken i industrien gikk ned 16 prosent fra året før. Det bidro igjen til at det totale energiforbruket i Norge gikk ned med rundt 4 prosent fra 2008 til 2009. Industriens aktivitet og energiforbruk tok seg noe opp igjen i 2010, men kom ikke helt tilbake på samme nivå som før finanskrisen. Utvikling i industrien fremover er nokså usikker siden store deler av denne er rettet mot eksportmarkedet. Det er fortsatt en del uroligheter og finansielle problemer i Europa og andre land som kan ramme Norges eksportindustri.

Energibruk til transport har steget en del og står for en stadig økende andel av vårt totale energiforbruk. Dette skyldes økonomisk vekst, befolkningsvekst, økende

Figur 4. Innenlands energiforbruk etter sluttbrukergrupper¹. 1990-2010*. TWh

¹ Energi bruk i utenriks luftfart er inkludert i «transport». Dette regnes med i nevneren i fornybarandelen, men regnes ikke med som en del av sluttforbruket av energi i energibalansen.

Kilde: Energibalansen, Statistisk sentralbyrå

handel og dermed større behov for transport av gods og passasjerer. I gjennomsnitt har energiforbruket til transport steget med 1,5 prosent per år fra 1998 til 2010.

Energibruk innen tjenesteyting, husholdninger, bygg og anlegg og primærnæringer har samlet sett steget med rundt 1 prosent per år i gjennomsnitt fra 1998 til 2010. Økningen har imidlertid vært størst for tjenesteytende næringer og bygg og anlegg. Forbruket i husholdninger har variert med temperatur og energipriser, og har ikke hatt noen entydig vekst i denne perioden. Dette forbruket var relativt stabilt i perioden 1998 til 2009, men steg i 2010 på grunn av kaldt vær.

Virkemidler for å øke fornybarandelen

Det er flere tiltak som kan iverksettes for å øke fornybarandelen for landet og for å nå transportmålet. Utbygging av vann- og vindkraft vil være blant de viktigste tiltak som har stor effekt på fornybarmålet for landet. Dette vil man oppnå gjennom innføringen av det felles sertifikatmarkedet med Sverige fra 1. januar 2012. Det er særlig kapasiteten i vannkraftverkene som har betydning. På kort sikt har selve kraftproduksjonen mindre betydning. Vannkraftkapasiteten i 2008 var 29 413 MW og fornybarandelen 61,9 prosent. Hvis kapasiteten hadde vært 1000 MW høyere (og produksjonen uendret) ville fornybarandelen vært 63,6 prosent, det vil si nesten 2 prosentenheter høyere. Dette har sammenheng med normaliseringsmetoden for vannkraft som er beskrevet i avsnittet om telleren. På kort sikt er det dermed kapasiteten som er viktigst. Hvis brukstiden

³ Fornybarandelen i strømforbruk i transport beregnes ved å gange det med andelen fornybart strømforbruk, som beregnes som total fornybar strømproduksjon dividert på bruttoforbruk av strøm.

⁴ En årsak til at forbruket i el-biler multipliseres med 2,5 er at el-biler bruker mindre drivstoff enn bensin- og diesel-biler, målt i kWh, og for at de skal få omtrent like stor vekt i beregningen som biler basert på fossil brennstoff.

for kraftverkene faller vil det på sikt redusere tallet for normalisert kraftproduksjon.

1. Felles el-sertifikatmarked med Sverige

Fra 1. januar 2012 vil Norge og Sverige innføre et felles sertifikatmarked der målsettingen er å øke produksjonen av fornybar kraft i disse landene med 26,4 TWh fra 2012 til 2020. Sverige innførte et el-cert marked allerede i 2003, noe som blant annet har ført til utbygging av mer biobasert kraft i Sverige. Hvordan den økte produksjonen i det felles sertifikatmarkedet vil fordele seg mellom landene avhenger av mange faktorer – blant annet lønnsomhet, tilgang på konsesjoner, tilgjengelig nett, med mer. Likevel er det bestemt at hvert land skal finansiere og dermed kunne godskrive halvparten, dvs. 13,2 TWh i forbindelse med fornybarberegningene. Hvis for eksempel de fleste investeringene kommer i Norge, må man i beregningene av Norges andel fornybar energi overføre den overskytende mengden kraft til Sverige.

Ordnningen vil gjennomføres ved at den norske stat utsteder sertifikater til produsenter av fornybar kraft som i perioden fra 2012 til 2020 skal gi en samlet økning i kraftproduksjonen på 13,2 TWh. Produksjon av 1 MWh kraft gir rett til ett sertifikat. Tildelingen av sertifikater for et godkjent kraftanlegg vil skje i 15 år fremover, og ordningen avvikles helt ved utgangen av 2035. Produsenter som starter opp etter 31. desember 2020 vil ikke få sertifikater, men de som starter opp i løpet av 2020 vil derimot få sertifikater frem til 2035. Kraftleverandører, og noen store forbrukere, får gjennom loven om el-sertifikater plikt til å kjøpe sertifikater tilsvarende en viss andel av deres kraftomsetning eller forbruk. Kraftkrevende industri, veksthusnæringen og noen få andre næringer vil være fritatt fra ordningen.

Prisen på el-sertifikatene bestemmes av tilbud og etterspørsel. De siste årene har prisen ligget på 250 svenske kroner/MWh (25 øre/kWh) i det svenske markedet, og det forventes at i starten på det norsk-svenske markedet vil prisen fortsette å ligge på dette nivået. Prisen på el-sertifikatene vil veltes over på kundene, men om kunden vil betale mer eller mindre for strømmen enn før avhenger av hvordan tilbud og etterspørsel påvirkes i dette markedet. Det er grunn til å tro at systemprisen på den skandinaviske kraftbørsen vil kunne presses noe ned når tilbudet øker. Produsenter av tradisjonell kraft (vann- og vindkraftprodusenter som ikke mottar sertifikater) vil kunne tape på ordningen gjennom et eventuelt fall i prisen. Sammenliknet med fossilbasert kraftproduksjon har de relativt lave driftskostnader i forhold til kapitalkostnader siden vann og vind er gratis. De vil trolig produsere så lenge det er et marked og de får dekket driftskostnader. Hvor mye prisen endres kommer an på hvordan etterspørselen utvikler seg.

Fornybarandelen øker mest når ny fornybar krafttilgang ikke fører til økt forbruk i Norge, men går til for eksempel eksport. Da vil telleren øke, mens nevne-

ren er uendret. Dette krever imidlertid at det er nok overføringskapasitet av strøm til utlandet. Det vil også være gunstig dersom man bruker den økte kraftproduksjonen til å erstatte fossilt brensel innenlands. Da vil fornybarandelen kunne stige mer enn om kraften eksporteres, siden forbruk av elektrisitet er mer energieffektivt enn bruk av fossilt brensel. Målt i kWh trenger man en lavere tilført mengde strøm enn olje for å dekke det samme energibehovet. I et land hvor man gradvis går over fra fossil brensel eller biomasse til strøm, kan veksten i energibruken reduseres på grunn av det. Overføringstapet kan også bli noe mindre når strømmen brukes innenlands, siden dette tapet blir mindre jo kortere overføringsdistansen er. Et alternativ kan også være å bruke kraften til å elektrifisere felt på sokkelen. Det vil samtidig kunne bidra til å redusere energiforbruket på sokkelen, siden landbaserte kraftverk er mer effektive enn gasskraftverk på sokkelen. Det kan igjen gjøre det lettere å nå et eventuelt energieffektiviseringsmål. Det er imidlertid et dyrt tiltak og vil trolig være mest aktuelt for nye felt, eller felt med mange års gjenstående levetid, for at det skal være lønnsomt.

Behandling av søknader om konsesjon for ny kraftverksutbygging tar lang tid, opp til flere år. Utbyggingen av fornybar kraft i Norge vil i hovedsak bli dekket av vann- og vindkraft. Norsk Vassdrags og Energidirektorat (NVE) anslår at det kan bli om lag 6-7 TWh vannkraft og resten i hovedsak landbasert vindkraft frem mot 2020. Fra NVEs konsesjonsdatabase kan man se at det er gitt konsesjon til betydelige mengder vind- og vannkraft, og det ligger også en god del søknader inne, slik at dette ikke er urealistisk. Erfaringsmessig møter imidlertid vindkraftprosjekter, og iblant også vannkraftprosjekter, ofte en del motstand i lokalbefolkning på grunn av støy, naturinngrep osv.

2. Biodrivstoff

Økt bruk av biodrivstoff, som biodiesel og bioetanol er regnet for å være blant de viktigste virkemidlene for å nå transportmålet. Det er nå omsetningspåbud på 3,5 prosent biodrivstoff i drivstoff brukt til transportformål. Dette skulle øke til 5 prosent når bærekraftskriterier for biodiesel ble innført. Opprinnelig var planen å øke påbudet til 5 prosent 1. januar 2011, men EU brukte lenger tid enn antatt på å avklare hvordan systemet med bærekraftskriterier skulle fungere i praksis, derfor ble det utsatt til 1. juli 2011. Imidlertid mente Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) da at bærekraftskriteriene ikke var gode nok. De var også usikre på om dette er et bra klimatiltak, derfor ble det ytterligere utsatt. Omsetningspåbudet på 3,5 prosent gjelder alt drivstoff i veitransport. For å nå dette målet blander man inn en høyere prosent biodiesel, siden bioetanol er mer krevende å blande inn i bensin. Andelen biodiesel utgjorde rundt 5 prosent av den totale dieselen som ble brukt i veitransport i 2010. Bioetanol utgjør en mindre andel av totalt bensinforbruk. Bioetanol og biodiesel til sammen utgjør dermed ikke mer enn om lag 3,5- 3,6 prosent av totalt drivstofforbruk til veitransport. Det er

usikkert om biodrivstoffandelen vil øke utover 3,5 prosent hvis ikke den påbudte andelen øker (se Bye, 2009).

Hvor miljøvennlig bruk av biodrivstoff er, har vært mye diskutert. Det avhenger av hvor og hvordan det produseres. Såkalt første generasjons biodrivstoff produseres blant annet av produkter som alternativt kan brukes til mat, som korn, sukkerrør, palme- og soyaolje, med de konsekvenser det har for matforsyning og matpriser for en stadig voksende befolkning. Dessuten vil det legge beslag på landbruksarealer som har alternative bruksområder. Det kreves store landbruksarealer for at det skal monne, og for å erstatte en relativt liten mengde fossil energi. En studie av International Energy Agency (IEA) fra 2006 viser at for å erstatte 4 prosent av verdens behov for energi til transport i 2030 kreves det et landbruksareal på størrelse med Frankrike og Spania. En undersøkelse viser også at om EU skal dekke 10 prosent av sitt drivstoff-forbruk med biomasse fra egne avlinger, må man ta i bruk hele EUs jordbruksareal. Dette vil i så fall gå utover matproduksjon. Annen generasjons drivstoff er basert på blant annet trevirke og treavfall, men dette er teknologisk mer krevende å produsere og ennå ikke kommersielt tilgjengelig i stor skala. I fornybardirektivet kreves det at forbruk av biodrivstoff er produsert på en bærekraftig måte for at det skal regnes som fornybar energi. Bærekraftskriteriene går blant annet ut på at det skal gi en minimum netto besparelse i klimagassutslipp sammenlignet med fossil brensel.

3. El-biler

Elektrifisering av bilparken har av mange blitt sett på som et viktig virkemiddel for å redusere bruk av fossil brensel til transport. Det er imidlertid relativt få el-biler i Norge. Kjøretøyregisteret viser at det var registrert om lag 2200 el-biler i 2010, og disse kjørte i gjennomsnitt 6800 km i året. En el-bil bruker rundt 0,2 kWh strøm per kilometer, noe som ga et totalt strømforbruk til el-biler i Norge på rundt 2,7 GWh i 2010. Hybridbiler, det vil si biler med elektrisk motor kombinert med annen form for fremdrift som for eksempel forbrenningsmotor, er ikke medregnet. Det skyldes at det er usikkerhet knyttet til data for disse fra kjøretøyregisteret. Ofte blir de kodet som bensin eller diesebil, avhengig av hoveddrivstoff type. Uansett har de foreløpig bare utgjort en brøkdel av el-bilene (90 stykker registrert i 2010, men det er usikkert). Vi har heller ikke informasjon om brenscellebiler, det vil si biler basert på hydrogen som omdannes til strøm som igjen brukes i den elektriske bilmotoren. Ulemper med el-biler er at de er dyrere å produsere enn vanligere biler. Man kan heller ikke kjøre langturer med el-biler siden de må lades opp ganske ofte. Det er innført en del økonomiske incentiver for å anskaffe slike biler, som at de kan kjøre i kollektivfelt, slipper avgift i bomstasjoner, gratis parkering m.v. Det finnes indikasjoner på at en viktig grunn til at el-biler anskaffes, er for å kunne kjøre i kollektivfeltet i rushtrafikken (TØI, 2011). Dermed vet man ikke om de erstatter andre konvensjonelle biler eller kollektivtransport. Hybridbiler og el-biler har potensial til å øke en god del hvis prisen går ned og kjørelengden mellom

hver opplading på el-biler øker. Dette viser blant annet prosjektet "Grønn bil" som Energi Norge, Transnova, KS og Zero har samarbeidet om.

4. Effektivisering av energibruken

Flere momenter tilsier at veksten i energibruken begrenses fremover. For det første er det innført ny boligstandard med strenge energikrav (TEK10)⁵. Det vil imidlertid ta lang tid å skifte ut hele byggmassen til ny standard. Fram mot 2020 vil bare en begrenset andel av bygningene følge de helt nye byggeforskriftene. Videre kan man anta at nye biler blir stadig mer energieffektive. I likhet med boliger tar det også tid å skifte ut bilparken, men det går raskere enn å skifte ut boligmassen. Gjennomsnittlig alder på en bil i Norge er om lag 10 år, og 19 år ved vraking. Noe som trekker i motsatt retning er at bilparken øker etter hvert som befolkningen øker, samtidig som det blir mer godstransport på vei som følge av økonomisk vekst og mer handel. Dessuten får vi stadig flere biler som følge av økt inntekt og velstand. Mens antall biler per 1000 personer var 395 i 1985, så var den oppe i 549 i 2010. Utvikling av energi til transport over tid vil også avhenge av utvikling i drivstoffpriser, kjøretøyrelaterede avgifter, kollektivtilbud og utskifting av bilparken. Det er energi til transportformål som har steget raskest de siste tiårene, til tross for at bilene blir stadig mer energieffektive.

Andre effekter og gjennomføring

Energieffektiviserende tiltak kan skape en del andre effekter, såkalte "rebound"-effekter, som reduserer virkningen av energieffektiviseringstiltaket. For eksempel øker vi ofte bruken av den varen som blir relativt rimeligere. Det kan tenkes at vi kjører mer hvis vi får en mer energieffektiv bil, eller vi øker innetemperaturen når vi får varmpumpe, siden det da blir rimeligere å varme opp huset. Et annet eksempel er at når vi har et godt isolert hus og dermed sparer penger på energi til oppvarming, kan vi bruke mer energi til innkjøp og bruk av elektriske apparater, eller vi kan unne oss en ekstra sydentur eller andre energikrevende aktiviteter. Siden energiinnsparingen kan føre til en økning i både mer eller mindre energikrevende forbruk vil totaleffekten være usikker (se Bøeng, Halvorsen og Larsen, 2011). Vi antar likevel at de fleste energieffektiviserende tiltak vil ha en samlet positiv effekt.

Klimaforliket på Stortinget innebærer en målsetning om at de norske utslippene skal reduseres med 15-17 millioner tonn i 2020. Etatsgruppen Klimakur (www.klimakur.no) har vurdert virkemidler og tiltak for å oppfylle dette klimamålet. Utredningen ble lagt frem i februar 2010, og skulle danne grunnlag for regjeringens vurdering av klimapolitikken. Denne skulle vært lagt frem i Stortinget 2011, men er nå utsatt til 2012. Rapporten som ble skrevet gir en mengde forslag til energieffektiviseringstiltak som trolig vil bidra til å be-

⁵ TEK10 ligner på TEK07, men det er strengere krav til glassareal og forbud mot å installere oljekjel, og også når det gjelder U-verdi i yttervegger, tak, gulv osv.

grense energiforbruket, og fremme veksten i fornybar energi, om de blir gjennomført.

EU har lagt fram et forslag om et energieffektiviseringsdirektiv, som nevnt innledningsvis. Dette kan også bli gjort gjeldende også for Norge gjennom EØS-avtalen. Dette erstatter energitjenestedirektivet og CHP (combined heat and power plant)-direktivet. Direktivet går ut på at EU-området skal oppnå 20 prosent energisparing innen 2020 sammenlignet med en referansebane. Målet relaterer seg til energiforbruk fremskrevet i den såkalte PRIMES-modellen (EC, 2011). Modellen fremskriver et forbruk innen EU27 på 1842 millioner tonn oljeekvivalenter i 2020. Målet for 2020 vil da være 20 prosent under dette nivået, det vil si $1842 \cdot (1-0,2) = 1474$. Dette er 10-15 prosent lavere enn energiforbruket i 2005, så målet vil faktisk innebære at forbruket må gå ned. I motsetning til fornybardirektivet regnes også forbruk i energiproduiserende næringer, som for eksempel olje- og gassutvinning, med i forbrukstallet en tar utgangspunkt i. Det fremskrevne forbruket i PRIMES-modellen følger Eurostats definisjon på brutto innenlands energiforbruk⁶. Målet gjelder EU som helhet og det er foreløpig ingen individuelle mål for enkeltland. Fortsatt er det uavklart om dette direktivet vil implementeres i Norge. Hvis det blir gjennomført i Norge vil det bidra til at vi lettere når fornybarmålet i 2020 gjennom energisparing. Samtidig vil det kunne innebære at vi får et større overskudd av strøm dersom dette gjennomføres samtidig med sertifikatmarkedet.

Modell for beregning av fornybarandelen fremover

Vi har utarbeidet et fremskrivningsopplegg som tar utgangspunkt i den faktiske metoden for beregning av fornybarandelen, og fremskrevet de variablene som inngår her. Modellen viser utvikling i fornybarandelen ved alternative forløp for energiforbruket. I referansebanen og nesten alle scenarioene forutsetter det at produksjonen av fornybar kraft stiger som vedtatt i sertifikatordningen med Sverige.

Sertifikatmarkedet med Sverige tilsier at fornybar kraft vil øke med 26,4 TWh frem mot 2020. Vi vet ikke hvordan produksjonen vil fordele seg mellom Norge og Sverige, men i beregningene av fornybar energi vil man uansett fordele det likt mellom landene. Derfor kan vi anta en økning på 13,2 TWh i Norge. Vi antar at dette vil fordele seg likt på vann og vindkraft. I modellen har vi tatt utgangspunkt i faktisk vann- og vindkraftkapasitet for 2009, og antatt en viss økning i 2010 og 2011 (basert på gjennomsnittlig historisk økning), og at kapasiteten for vann- og vindkraft deretter øker fra 2012 slik at det vil gi henholdsvis 7 TWh mer vannkraft og 6 TWh mer vindkraft i 2020.

⁶ Det vil si primær energiproduksjon + gjenvunnet energi + import – eksport +/- lagerendringer – bunkers (forbruk i skip i utenriksfart). Energi brukt som råstoff i petrokjemisk industri eller annen industri, som LPG brukt i plastproduksjon, smøremidler, asfalt, er ekskludert fra dette forbrukstallet.

I referansebanen antas det at forbruksutviklingen fortsetter på samme måte som den har gjort de siste 10 årene, noe som er en sannsynlig antagelse hvis det ikke settes inn tiltak. I modellen er det i fremskrivningene tatt utgangspunkt i faktiske data frem til 2009 og foreløpige tall for 2010. Noen anslag for 2011 basert på utvikling frem mot høsten 2011 er også lagt inn. Fra 2010 til 2011 er det for tjenesteyting og husholdninger antatt at energiforbruket har gått ned med 6 prosent. Bakgrunnen for denne antagelsen er at SSBs månedlige elektrisitetsstatistikk for 2011 frem til og med september har vist en relativt stor nedgang i strømforbruk i alminnelig forsyning. Nedgangen har sammenheng med at 2010 var et uvanlig kaldt år og energiforbruk til oppvarming steg derfor en del fra året før, mens 2011 har vært mildere. Dermed er det også rimelig å anta at dette energiforbruket går ned i 2011. Hvis man heller hadde antatt at dette forbruket er uendret i 2011, eller stiger, vil man få en svakere økning i fornybarandelen frem mot 2020. Fra 2011 og frem mot 2020 antas det at energibruken for tjenesteyting øker med rundt 1 prosent årlig, mens det for husholdninger stiger med 0,2 prosent årlig (som det har gjort det siste tiåret). Energi til transport har steget med 1,5 prosent per år i gjennomsnitt siden 1998, men vi har her antatt en mer moderat vekst, på 1 prosent årlig fra og med 2011.

Industrien er usikker, siden store deler av industrien er rettet mot eksportmarkedet og dermed avhengig av internasjonale konjunkturer. Siden den er konkurranseutsatt vil også kostnadsnivå sammenlignet med andre land, rammevilkår og hvor gunstige kraftkontrakter den kraftkrevende industrien har, ha en viss betydning. Industrien står også ovenfor relativt store reinvesteringbeslutninger, der betingelsene i nye kraftkontrakter vil være av vesentlig betydning for om investeringene skjer i Norge eller utlandet, eller ikke i det hele tatt. Energiforbruket i industrien gikk ned med om lag 14 prosent fra 1998 til 2010. Nedgangen var særlig stor fra 2008 til 2009 på grunn av finanskrisen, men forbruket økte litt igjen i 2010. I referansebanen har vi antatt at energiforbruket i industrien øker gradvis, med 0,7 prosent årlig fra 2011, slik at det i 2020 kommer opp på nesten samme nivå som i 2008, det vil si før finanskrisen slo til. Disse antagelsene innebærer at det totale energiforbruket stiger til om lag 252 TWh i 2020, eller rundt 0,6 prosent årlig. I referansebanen er det antatt at sammensetningen av ulike energivarer i forbruket ikke endres frem mot 2020, men siden kraftproduksjonen vil stige mye på grunn av sertifikatmarkedet, er det ikke utenkelig at andelen strøm stiger i noen forbrukergrupper. Det vil først og fremst ha betydning for hvor mye strøm som må eksporteres, og ikke ha så mye å si for fornybarandelen. Siden strøm er mer energieffektiv enn fossil brensel, kan imidlertid en overgang til strøm bidra til å redusere nevneren i brøken, og dermed øke fornybarandelen noe.

Energiforbruk i energiproduiserende næringer (olje- og gassutvinning, raffinerier, energiverk og lignende) inngår i liten grad i beregningen av fornybarandelen,

men utviklingen i forbruket av strøm her har likevel en viss betydning, med tanke på hvilken avsetning man får for all den nye kraftproduksjonen, og hvor mye som må gå til eksport. I modellen beregnes nettoeksport av strøm (eksport minus import) som differansen mellom produksjon og forbruk, der totalt forbruk er summen av innenlands forbruk av strøm (forbruk i industri, transport og andre forbrukergrupper) + forbruk i energiproduiserende næringer og nettap. I 2010 ble det brukt 7,5 TWh strøm i energiproduiserende næringer, derav mesteparten innen olje- og gassutvinning, dels på innenlands terminaler, dels på felter elektrifisert fra land. Strømforbruket i olje og gassutvinning har steget svært mye de siste årene, og mer enn fordoblet seg fra 2005 til 2010. Vi har antatt en mer moderat årlig vekst i dette forbruket, på 1 prosent fra 2010. Det gir et strømforbruk på 8,3 TWh i disse næringene i 2020.

Resultater

Figur 5 viser hvordan fornybarandelen utvikler seg i noen ulike scenarier. Her er det antatt at fornybar kraft vil bygges ut som skissert i avsnittet ovenfor. Det er også antatt at fornybar varme/fjernvarmeproduksjon stiger 3 prosent årlig, men det er så lite i utgangspunktet så det vil ikke ha så mye å si. I referansebanen stiger fornybarandelen til 66,6 prosent i 2020, mens det totale forbruket i nevneren i fornybarbrøken stiger til 252 TWh i 2020. Fornybarandelen i transport blir rundt 5,3 prosent i 2020. Det vil si at sertifikatmarkedet alene ikke gjør at vi klarer å nå målene. I referansebanen blir nettoeksporten av strøm rundt 13 TWh i 2020. Antar man at strømforbruket stiger noe raskere enn øvrig energiforbruk i husholdninger og tjenesteyting, sånn at strømandelen her stiger, vil nettoeksporten bli litt lavere. En vekst i strømforbruket på 1 prosent årlig i disse forbrukergruppene (mens totalt energibruk stiger 0,6 prosent årlig) vil redusere krafteksporten i 2020 fra 13 til om lag 11 TWh.

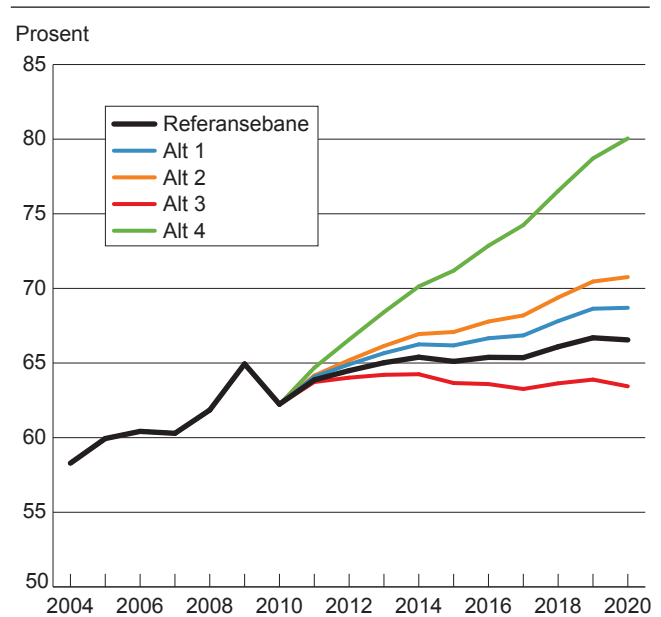
Alternativ 1; Ytterligere nedgang i industrien

Mens man i referansebanen antar at industriens energiforbruk stiger med 0,7 prosent årlig, antas det i alternativ 1 at industriens forbruk avtar med 0,5 prosent per år etter 2010, som det også har gjort i perioden 1998-2008 (se figur 5). Ellers er alt likt som i referansebanen. I dette alternativet vil det totale energiforbruket få en mer moderat vekst, og komme opp i 244 TWh i 2020 i stedet for 252 TWh som i referansebanen, som vist i figur 7. Dette innebærer at vi også må eksportere en langt større del av den økte kraftproduksjonen, rundt 19 TWh i 2020, noe som igjen forutsetter nok kabelkapasitet til utlandet (se figur 6). Fornybarandelen vil i dette tilfellet stige til 68,7 prosent i 2020.

Alternativ 2; Uendret energiforbruk

I alternativ 2 antar vi at forbruket i alle hovedforbrukergrupper (industri, tjenesteyting/husholdninger og transport) er på samme nivå som i 2010/2011, det vil si at det ikke øker. Ellers er alt likt. Da vil det totale energiforbruket bli omtrent 236 TWh i 2020, mens fornybarandelen blir på 71 prosent. Nettoeksporten av

Figur 5. Utvikling i fornybarandelen ved ulike forutsetninger. 2004-2020. Prosent

Referansebane = "business as usual" (Beskrives i avsnitt om referansebanen)

Alt 1 = Årlig nedgang i energiforbruket i industrien på 0,5 prosent fra og med 2011.

Alt 2 = Forbruk av energi holder seg på samme nivå som i 2010 for industri og transport, og på samme nivå som 2011 for husholdninger / tjenesteytende næringer.

Alt 3 = Energiforbruket stiger med 1,5 prosent per år for industri fra og med 2011 og fra og med 2012 for tjenesteyting/husholdninger.

Alt 4 = Energiforbruk i industri og transport går ned 1,5 prosent fra og med 2011 og fra og med 2012 for tjenesteyting og husholdninger.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

kraft i 2020 blir i dette tilfellet på rundt 20 TWh. Hvis det gjennomføres en del energieffektiviseringstiltak i Norge, blant annet noe av det som foreslås i Klimakur, vil ikke det være en helt urimelig antagelse.

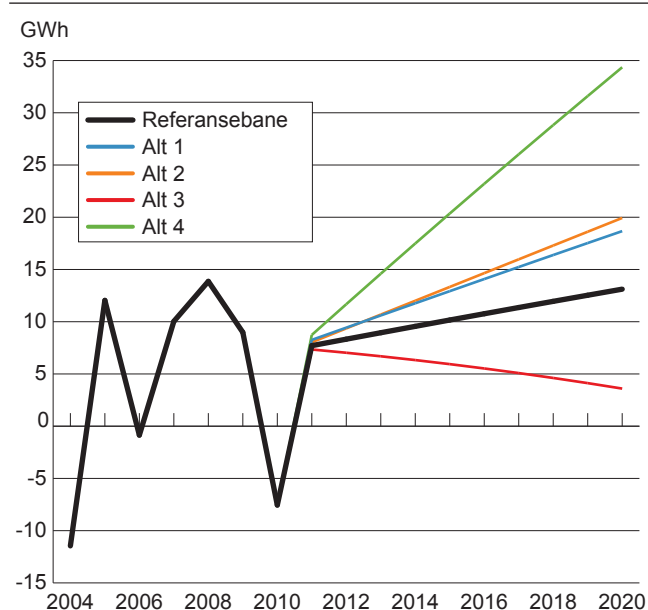
Alternativ 3; Økt energiforbruk

Et annet scenario er at den økte kraftutbyggingen fører til lavere strømpriser som igjen stimulerer til økte kraftforbruk. La oss si at økt kraftproduksjon og lavere strømpriser fører til at det totale energiforbruket stiger med 1,5 prosent årlig for både industri og tjenesteyting/husholdninger frem mot 2020. Da vil fornybarandelen være nede i 63,4 prosent i 2020, og vi har oppnådd det motsatt av det vi ønsker. Energiforbruket stiger mer enn det ellers ville ha gjort, og fornybarandelen blir en god del lavere enn målet. På den annen side får vi brukt opp det meste av den ekstra produksjonen av kraft, og vi slipper å måtte eksportere så mye.

Alternativ 4; Implementering av energieffektiviseringsdirektivet

Et fjerde interessant scenario gjelder implementering og gjennomføring av EU's energieffektiviseringsdirektiv. Dette vil redusere sluttforbruket av energi i alle hovedsektorene (industri, tjenesteyting, husholdninger, transport) med 1,5 prosent per år. Samlet vil det gi en fornybarandel på 80 prosent i 2020. Fornybarandelen i transport vil i dette tilfelle stige til 6,4 prosent siden forbruk i transportsektoren også går ned. Det totale energiforbruket i nevneren i fornybarbrøken for landet

Figur 6. Utvikling i nettoeksport av elektrisitet ved ulike scenarier. 2004-2020. TWh

Referansebane = "business as usual" (Beskrives i avsnitt om referansebanen)

Alt 1 = Årlig nedgang i energiforbruket i industrien på 0,5 prosent fra og med 2011.

Alt 2 = Forbruk av energi holder seg på samme nivå som i 2010 for industri og transport, og på samme nivå som 2011 for husholdninger / tjenesteytende næringer.

Alt 3 = Energiforbruket stiger med 1,5 prosent per år for industri fra og med 2011 og fra og med 2012 for tjenesteyting/husholdninger.

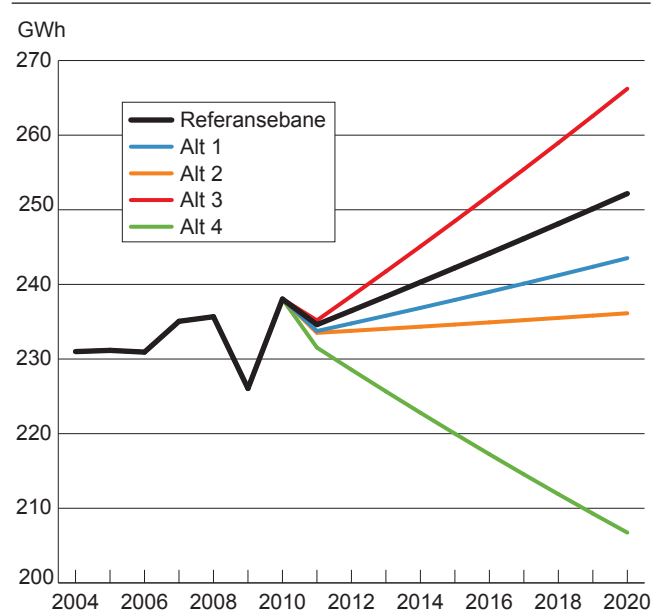
Alt 4 = Energiforbruk i industri og transport går ned 1,5 prosent fra og med 2011 og fra og med 2012 for tjenesteyting og husholdninger.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

vil være nede i 207 TWh i 2020, som er 13 prosent mindre enn i 2005. I dette tilfellet får vi imidlertid en del ubalanse i kraftforsyningen, med et kraftoverskudd på 34 TWh i 2020. Et annet moment er at vi ikke vet hvor mye av de 26,4 TWh ny fornybar kraft i sertifikatordningen som vil produseres i Norge. Hvis det viser seg å være rimeligst å bygge ut i Norge, vil vi kanskje få en økt kraftproduksjon på 20 TWh i stedet for 13,2, noe som gir 7 TWh ekstra strøm som må benyttes i Norge og/eller eksporteres. Hvis vi bygger ut 20 TWh kraft i stedet for 13,2 vil vi få et overskudd av kraft på 42 TWh i 2020 i dette scenarioet. Dette forutsetter også at det er nok overføringskapasitet og behov for så mye norsk kraft i utlandet. Tradisjonelt har halvparten eller mer av vår kraft gått til Sverige, og det er usikkert om de vil ha like stort behov for dette siden de selv er med i el-sertifikatmarkedet. Norge har kun strømkabler til de andre nordiske landene, Nederland og Russland. Men det nordiske kraftmarkedet er tilknyttet Europa gjennom kabler til Tyskland, Nederland, Russland, Estland og Polen, så kraftoverskudd i Norden kan likevel gå til flere andre land.

Hvis man antar en mer moderat nedgang i energiforbruket, på 1 prosent i stedet for 1,5 i hovedsektorene (transport, industri og andre sektorer), så vil fornybarandelen ende på 76,8 prosent i 2020, mens nettoeksporten av kraft blir rundt 30 TWh. Det totale energiforbruket blir rundt 216 TWh i 2020, som er 8 prosent lavere enn i 2008.

Figur 7. Utvikling i totalt forbruk av energi (nevneren i fornybarbrøken) ved ulike scenarier. 2004-2020. GWh

Referansebane = "business as usual" (Beskrives i avsnitt om referansebanen)

Alt 1 = Årlig nedgang i energiforbruket i industrien på 0,5 prosent fra og med 2011.

Alt 2 = Forbruk av energi holder seg på samme nivå som i 2010 for industri og transport, og på samme nivå som 2011 for husholdninger / tjenesteytende næringer.

Alt 3 = Energiforbruket stiger med 1,5 prosent per år for industri fra og med 2011 og fra og med 2012 for tjenesteyting/husholdninger.

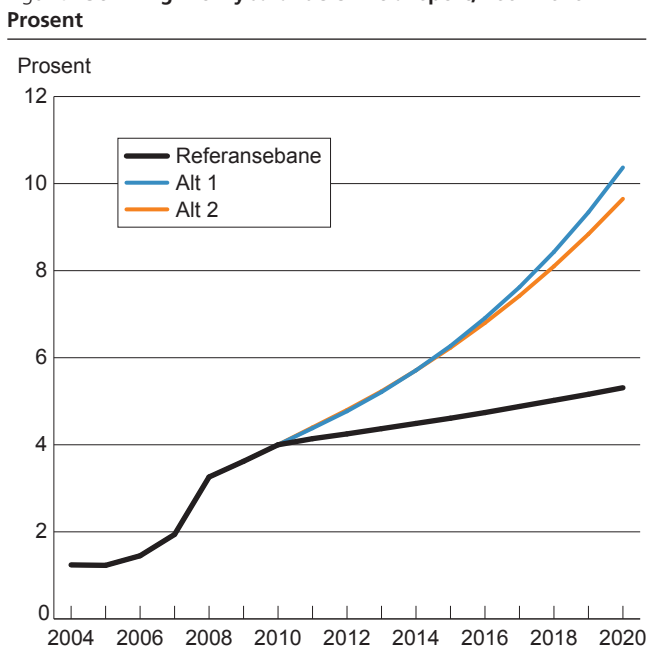
Alt 4 = Energiforbruk i industri og transport går ned 1,5 prosent fra og med 2011 og fra og med 2012 for tjenesteyting og husholdninger.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Man kan også tenke seg en situasjon der kun energieffektiviseringsdirektivet innføres i Norge, mens en felles sertifikatordning med Sverige likevel ikke gjennomføres. Hvis man da antar at energiforbruket går ned med 1,5 prosent per år fra 2011 som beskrevet i et av alternativene ovenfor, men uten at man bygger ut mer kraft fra 2012, vil fornybarandelen i 2020 være på om lag 73 prosent, mens nettoeksporten av kraft i 2020 blir knapt 22 TWh. Det vil si at energieffektivisering alene kan gjøre at vi når fornybarmålet. Om det er realistisk at man greier å redusere energiforbruket så mye kan imidlertid diskuteres.

Figur 7 viser utvikling i nevneren i fornybarandelen, det vil si det totale energiforbruket, for de ulike scenariene, mens figur 6 viser utvikling i nettoeksport av strøm (eksport – import). Det blir en nokså lineær utvikling når det er lagt inn lik prosentvis endring for alle år for de enkelte sektorer. I virkeligheten vil både forbruk og eksport svinge opp og ned avhengig av temperatur, økonomisk vekst, og internasjonale konjunkturer, som det er vanskelig å si noe om. Resultatene viser kun den isolerte effekten av endringer i forbruket fremover. Når forbruket stiger, eller reduseres, vil det igjen påvirke energipriser, som igjen kan ha betydning for forbruket. Slike interaktive prosesser får vi ikke fanget opp i modellen. Men resultatene kan si noe om partielle effekter ved ulike forutsetninger, og det vil kunne si noe om trender fremover. Det kan i prinsippet lages mange scenarier for utviklingen i fornybarandelen, siden det er

Figur 8. Utvikling i fornybarandelen i transport, 2004-2020.

REF = Referansebane

Alt 1: Forbruk av biodrivstoff øker med 14 prosent per år fra og med 2011. Ellers samme utvikling som i referansebanen. Det gir en biodrivstoffandel på ca. 11 prosent i 2020. Fornybarandelen for landet blir 67,7 prosent hvis alt ellers er som i referansebanen.

Alt 2: Økning i forbruk av strøm og biodrivstoff på 10 prosent per år fra og med 2011. Biodrivstoff andelen blir da ca. 8 prosent, mens fornybarandelen for landet blir 67,3 prosent når alt ellers er som i referansebanen

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

mange variable som påvirker fornybarandelen. I denne artikkelen er bare noen enkelte forløp beskrevet.

Sammensetning av energivarer

I de ulike scenariene har vi antatt at sammensetningen av energivarer ikke endrer seg i de ulike forbrukergruppene. Hvis vi antar at forbruk av annen fornybar energi, som for eksempel biomasse, stiger raskere enn øvrig energi, for eksempel 3 prosent per år, mens alt annet stiger som i referansebanen, vil fornybarandelen stige til 67,7 prosent i 2020 slik at vi når målet. Det vil trolig skapes insentiver til å erstatte bruk av fossil brensel med fornybar energi når fornybardirektivet innføres, slik at det er en viss sannsynlighet for at bruk av fornybar energi vil stige raskere enn fossil energi. Den viktigste fornybar energivaren i Norge er imidlertid fornybar strøm, men for vann- og vindkraft, og også fjernvarme, er det produksjonen som kommer inn i telleren – ikke forbruket. Dermed vil ikke økt andel strøm i forbruket påvirke fornybarandelen, men man unngår mye overskuddskraft som må eksporteres. Økt andel strøm i forbruket kan eventuelt også bidra til at vi bruker mindre energi totalt siden strøm er mer effektivt enn fossil brensel og biomasse.

Andelen fornybar energi i transport

Hvilke tiltak som foretas for å nå transportmålet vil også innvirke på den overordnede fornybarandelen for landet siden forbruk i transport utgjør en stor andel av det totale energiforbruket. Fornybarandelen for transport beregnes på en annen måte enn i den over-

ordnede brøken, som forklart i avsnittet om beregning av transportmålet. Det totale strømforbruket i transport har steget med om lag 0,7 prosent per år de siste årene, mens bruk av bensin, diesel og marine gassoljer samlet sett har steget med 1,5 prosent per år. I modellen har vi antatt at både forbruk av strøm- og oljeprodukter i transport stiger med om lag 1 prosent per år frem mot 2020. Ellers antar vi at salg av biodrivstoff stiger med 5 prosent per år som følge av tiltak for å øke biodrivstoffandelen. Biodrivstoffandelen i bensin og diesel sammenlagt vil da være omtrent 5 prosent i 2020. I referansebanen blir fornybarandelen i transport i 2020 på 5,3 prosent. Vi er da bare litt mer enn halvveis frem til målet på 10 prosent.

Hvis man antar at strømforbruket i transport stiger med 15 prosent per år, mens forbruk av oljeprodukter er uendret fra 2009, vil man nå transportmålet. Det vil i tilfelle bety at strømforbruk til tog, bane, el-biler osv. femdobles fra 2009 til 2020, og det er kanskje ikke realistisk i den nære fremtid. Hvis NSB heller effektiviserer strømforbruket vil det paradoksalt nok bidra negativt, siden fornybarandelen da blir lavere.⁷ Alternativt kan man gjøre ting for å begrense veksten i bruk av oljeprodukter. Hovedtyngden (rundt 70 prosent) av forbruket i transportsektoren går til veitransport. Befolkningsvekst og økonomisk vekst som skaper behov for både mer godstransport og frakt av passasjerer vil bidra til å øke energiforbruk til transport fremover. På den annen side så kan teknologisk fremgang og mer energieffektive biler bidra til å dempe veksten i forbruket. Siden naturgass ikke regnes med i transportmålet kan en eventuell overgang fra bruk av naturgass i båter, busser og lignende også bidra positivt. For at vi skal nå målet på 10 prosent fornybarandel i 2020 kun ved å effektivisere/reducere forbruket av transportoljer, må dette forbruket gå ned med 5 prosent per år fra 2010 frem mot 2020. Det vil være krevende eller umulig å oppnå. Det vil i så fall innebære en total nedgang i bruk av transportoljer på rundt 40 prosent fra 2009 til 2020. Dette ville samtidig gi en fornybarandel for landet på 74 prosent i 2020, hvis alt annet er som i referansebanen.

Noen ulike scenarier for utviklingen i fornybarandelen i transport er illustrert i figur 8. For at transportmålet skal nås kun ved å øke innblandingen av biodrivstoff i bensin og diesel, må forbruk av biodrivstoff øke med rundt 14 prosent per år. Biodrivstoffandelen vil da ligge på over 10 prosent i 2020. Dette vil samtidig gi en fornybarandel for landet på 67,7 prosent hvis alt annet er som i referansebanen, det vil si at vi når også det overordnede målet. Om vi øker forbruk av både strøm og biodrivstoff i transport med rundt 10 prosent årlig, vil

⁷ I beregningen av transportmålet er det *forbruk* av strøm som kommer inn i telleren, ikke produksjon som i beregningen av den overordnede fornybarbrøken, derfor får man denne effekten. Om bruk av fornybar energi reduseres like mye i teller og nevner vil fornybarandelen gå ned, fordi det relative forholdet endres. Tilsvarende vil en like stor økning i teller og nevner føre til at fornybarandelen økes. Det gjelder også i den overordnede brøken, men for strøm er som sagt produksjon som kommer inn i telleren og forbruk i nevneren, i motsetning til i transportmålet.

fornybarandelen i transport ligge på rundt 9,7 prosent i 2020, mens fornybarandelen for landet vil være 67,3 prosent. En kraftig økning i el-biler kan også bidra. Om vi som eneste tiltak øker antallet el- eller hybridbiler fra om lag 2 000 i 2010 til 200 000 i 2020, og det erstatter bruk av privatbiler vil fornybarandelen i transport kunne stige til i underkant av 7 prosent i 2020, mot ellers 5,3 prosent i referansebanen.

I modellen innebærer en raskere vekst i bruk av biodrivstoff enn annet drivstoff at stadig mer fossil brensel erstattes av biodrivstoff, slik at bruk av fossil brensel stiger svakere enn det ellers ville gjort. På samme måte vil en raskere vekst i strømforbruk enn annet brensel i transport, gjøre at fossilt drivstoff stiger mindre enn det ellers ville gjort.

Oppsummering

I denne artikkelen er det drøftet hvordan fornybarandelen kan utvikle seg, forutsatt at det etableres et felles norsk-svensk sertifikatmarked for grønn kraft fra 1. januar 2012. Det er utviklet en modell basert på fornybardirektivets metode for å beregne fornybarandelen, og antagelser om hvordan forbruk, kraftproduksjon, og andre variable som inngår i beregningene vil utvikle seg. I fremskrivningene har vi tatt utgangspunkt i en referansebane der det antas at energiforbruket i transport, tjenesteytende næringer og husholdninger øker omtrent like mye som det har gjort de siste 10-årene, og at energiforbruket i industrien øker så mye at det i 2020 kommer opp på samme nivå som før finanskrisen i 2009. Det forutsettes også at sammensetningen av ulike energivarer i forbruket ikke endres. Det er antatt at produksjonen av fornybar kraft frem mot 2020 stiger like mye som vedtatt i sertifikatordningen med Sverige, det vil si 13,2 TWh. Dette fordeles omtrent likt på vann- og vindkraft. Gitt disse forutsetningene vil fornybarandelen stige til rundt 66,6 prosent i 2020. I et annet scenario der energiforbruket i industrien i stedet faller prosentvis like mye som det har gjort i perioden 1990-2008, vil beregnet fornybarandel komme opp i 68,7 prosent i 2020. Det innebærer samtidig en nettoeksport av strøm på rundt 19 TWh i 2020.

Hvis EUs energieffektiviseringsdirektiv innføres i Norge vil det trolig kreve at det totale energiforbruket skal gå ned i forhold til nivået i 2010. Vi har sett på tilfeller der energiforbruket i industri, transport, tjenesteyting og husholdninger går ned med henholdsvis 1 og 1,5 prosent per år fra 2011. Det vil gi fornybarandeler i 2020 på henholdsvis 77 og 80 prosent. Det skyldes at fornybar kraftproduksjon, som inngår i telleren i fornybarbrøken, vil overstige forbruket av kraft betraktelig. Denne utviklingen forutsetter en nettoeksport av kraft på henholdsvis om lag 30 og 34 TWh i 2020, noe som igjen krever at overføringskapasiteten til utlandet må øke betydelig. Det kan bli vanskelig over en periode på 8 år.

Fremskrivningene tyder på at det kan bli utfordrende å nå transportmålet. I referansebanen vil fornybarandelen i transport ligge på 5,3 prosent i 2020. For å øke denne må enten strømbasert kollektivtrafikk (tog, bane), eller bruk av el-biler øke kraftig og/eller forbruk av transportoljer gå mye ned. Vi kan teoretisk sett også øke bruken av biodrivstoff kraftig. Hvis vi gjennomfører tiltak som fører til at vi når transportmålet, for eksempel erstatter en betydelig mengde fossilt drivstoff med biodrivstoff og/eller reduserer vårt totale energibruk til transport kraftig, vil vi samtidig kunne nå fornybar-målet for landet i 2020 uten andre tilleggstilak enn innføringen av sertifikatmarkedet med Sverige.

Referanser

Bøeng A.C (2010): "Konsekvenser for Norge av EUs fornybardirektiv", Økonomiske Analyser 4/2010, Statistisk sentralbyrå.

Bøeng A.C, Halvorsen B, Larsen B,M (2011): "Vil subsidiering av energieffektivt utstyr løse miljøproblemene?" Økonomiske Analyser 5/2011, Statistisk sentralbyrå.

Bye, T (2009): "Det perfekte sertifikat", Samfunnsøkonomen nr. 9/2009.

Holstad M. og Pettersen F.E. (2011): "Hvordan reagere strømforbruket i alminnelig forsyning på endringer i spotpris?" Rapporter nr 15/2011, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå: Energiregnskap og energibalanse, <http://www.ssb.no/emner/01/03/10/energiregn/>

European Commission (2011): Commission staff working paper, impact assessment, Accompanying the document, DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on energy efficiency and amending and subsequently repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC:

http://ec.europa.eu/energy/efficiency/eed/doc/2011_directive/sec_2011_0779_impact_assessment.pdf

Directive 2009/28/EC Of the European Parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing

Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC: http://www.r-e-a.net/document-library/thirdparty/rea-and-fqd-documents/REDDoc_090605_Directive_200928EC_OJ.pdf

TØI (2011): "Strøm til biler", Rapport 1160/2011, Transportøkonomisk institutt

Bør forventet levealder beregnes for små befolkninger?

Hilde Eirin Pedersen

Det er store geografiske forskjeller i dødeligheten i Norge. For eksempel har finnmarkinger lenge hatt en forventet levealder ved fødselen som er omtrent tre år lavere enn personer fra Sogn og Fjordane. Det er stor interesse for tall for levealderen for geografiske områder mindre enn fylker, slik som kommuner og bydeler. Ved å beregne konfidensintervaller på kommunenivå, viser det seg imidlertid at folketallet i de aller fleste norske kommuner er så lavt at estimatene for forventet levealder blir svært usikre, og derfor i liten grad kan gi oss nyttig informasjon om levekårsforskjeller mellom kommunene. I små befolkninger kan tilfeldige utslag, i noen tilfeller bare ett dødsfall i løpet av et år, endre levealdersestimatene betraktelig.

Forventet levealder¹

Forventet levealder ved fødselen, eller forventet gjenstående levetid, er en svært nyttig og mye brukt indikator for å fange opp sosiale og helsemessige forhold for en befolkning. Statistisk sentralbyrå beregner hvert år forventet levealder på landsbasis, og hvert femte år på fylkesnivå. For å estimere forventet levealder konstrueres en overlevelsestabell, også kalt dødelighetstabell. Det er to perspektiver for overlevelsestabeller. Det første og vanligste perspektivet er å basere overlevelsestabellen på periodedata, dvs. data for ett eller flere kalenderår, og beregne dødeligheten for hele befolkningen på alle alderstrinn. Dette brukes til å estimere forventet gjenstående levetid for et hypotetisk årskull (kohort). Det andre perspektivet er å beregne overlevelsestabellen med data for fødselskohorter. På denne måten kan vi beregne den faktiske gjennomsnittlige levealderen for en kohort. Dette kan vi imidlertid først gjøre når alle i fødselskullet er døde, dvs. etter over 100 år. En slik tabell er derfor først og fremst av historisk interesse.

Figur 1 kalles et Lexisdiagram og illustrerer forskjellen mellom en faktisk og en hypotetisk kohort. Området mellom de to diagonale linjene i figuren omfatter livslinjene til alle personer født mellom 1. januar 2004 og 1. januar 2005. Områdene mellom de horisontale linjene angir antall personer i live ved hver eksakt alder hvert kalenderår. Områdene mellom de vertikale linjene viser antall som er i live ved hver alder det aktuelle året, og symboliserer de hypotetiske kohortene for hvert år. Det gråfargede området i Lexisdiagrammet viser den hypotetiske kohorten for 2004. Vi tar utgangspunkt i 100 000 levendefødte per år, det vil si at 100 000 er i live ved alder 0 år. Antall i live reduseres ved hvert alderstrinn ettersom dødsfall inntreffer. Ved

Figur 1. Lexisdiagram

4	99 640	99 663	99 692	99 648	99 738
3	99 647	99 677	99 699	99 655	99 745
2	99 661	99 681	99 713	99 682	99 766
1	99 960	99 716	99 738	99 710	99 786
0	100 000	100 000	100 000	100 000	100 000
	2004	2005	2006	2007	2008

Den horisontale aksene angir kalenderårene fra 2004 til 2008. Den vertikale aksene angir eksakt alder, fra 0 til fire år. Kvinner i hele landet er brukt som eksempel. I hver rute er antall i live angitt per alder per år omregnet til 100 000 levendefødte.

hjelp av sannsynligheten for å dø mellom to alderstrinn i det aktuelle året, beregner vi antall i live ved alder 1 år, deretter ved alder 2 år, og så videre. Ut i fra dette kan vi beregne et estimat for forventet gjenstående levetid ved hvert alderstrinn for den hypotetiske kohorten. Forventet gjenstående levetid for nullåringer kaller vi forventet levealder ved fødselen.

Forventet levealder ved fødsel sier noe om hvor lenge en nyfødt person kan forvente å leve under gjeldende dødelighetsforhold. Dersom dette skal være et realistisk mål for hvor lenge man kan forvente å leve, er det en forutsetning at de aldersspesifikke dødssannsynlighetene holder seg konstante gjennom hele den gjenstående levetiden. Dette er imidlertid usannsynlig ettersom dødeligheten vanligvis går ned over tid, slik

Hilde Eirin Pedersen er førstekonsulent ved Seksjon for planlegging og brukertesting (hep@ssb.no)

¹ Artikkelen bygger i stor grad på Pedersen (2010). Takk til Helge Brunborg, Kjersti Norgård Berntsen og Øyvind Langsrud for kommentarer til artikkelen.

den har gjort i om lag to hundre år i Norge. Forventet levealder estimert fra periodedata er derfor vanligvis systematisk lavere enn den faktiske levealderen, som vi først kan beregne når hele fødselskullet har gått bort. Likevel er forventet levealder et svært nyttig estimat, og det er hyppig brukt blant annet fordi det er en enkel og tolkbar indikator for dødeligheten i en befolkning.

Fylkesvise forskjeller i forventet levealder

Beregninger på fylkesnivå viser store regionale forskjeller i forventet levealder i perioden 1986-2008 (figur 2 og 3). Menn og kvinner fra Finnmark har lavest forventet levealder ved fødsel gjennom hele perioden, mens vestlandsfylkene og Akershus, med Sogn og Fjordane på topp, har høyest forventet levealder.

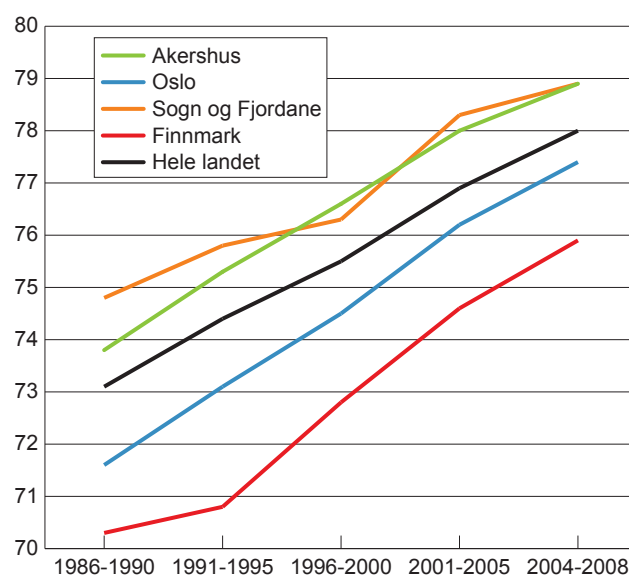
De store fylkesvise forskjellene i forventet levealder gjør at det også kunne være interessant å estimere levealderen for hver kommune samt områder innenfor noen kommuner. På slutten av 1990-tallet publiserte Statistisk sentralbyrå estimater for forventet levealder for alle landets kommuner (SSB 1997; SSB 1999). Beregningene viste svært store forskjeller. For eksempel endte kvinner på øya Sekken i Molde kommune ved et tilfelle opp med høyest forventet levealder av alle, med hele 94 år, mens menn i Berlevåg kom dårligst ut med bare 65 år (VG 26.02.2000; SSB 1999)². Det skapte stor oppmerksomhet i media at forventet levealder kunne variere med 29 år mellom ulike kommuner. På Vestlandet vakte det oppsikt at menn i Fedje kommune kunne vente å leve lengre enn kvinner i den samme kommunen. Det ble også spekulert i hva som forårsaket de store forskjellene i forventet levealder mellom geografisk nærliggende kommuner, for eksempel ulik næringsstruktur (Bergens Tidende 26.07.1997; SSB 1997). En svakhet ved disse estimatene for forventet levealder på kommunenivå var imidlertid at det ikke var noen tallfesting av usikkerheten. I de følgende avsnittene vil jeg vise at dersom man konstruerer et konfidensintervall rundt slike estimater, blir usikkerheten rundt levaldersestimatene svært stor i områder med lavt folketall, og at enkeltdødsfall kan få store utslag for forventet levealder ved fødselen.

Chiangs metode

For å konstruere en overlevelsestabell basert på periodedata i en gitt befolkning, trenger vi antall levende og antall døde ved hvert alderstrinn ved periodens start og slutt. Ved hjelp av overlevelsestabellen beregner vi sannsynligheten for å dø mellom to alderstrinn, og på bakgrunn av disse sannsynlighetene kan vi estimere forventet levealder. Siden forventet levealder er et estimat, er det en usikkerhet knyttet til det. Denne usikkerheten kan vi tallfeste ved å beregne standardfeilen

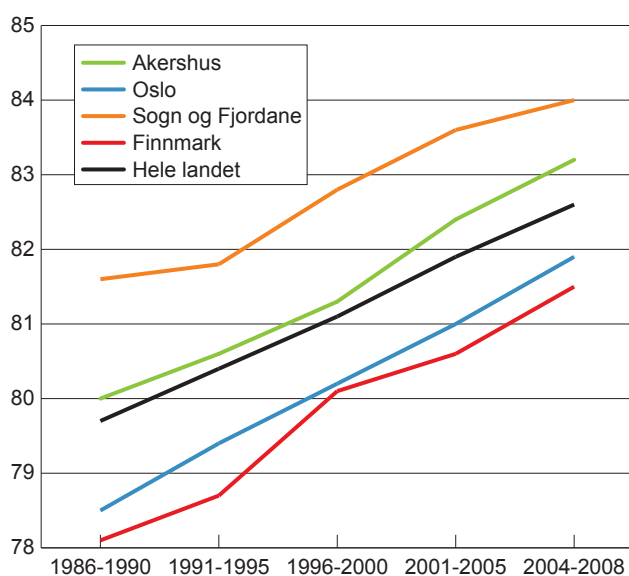
² Estimater for forventet levealder for Sekken har blitt fjernet fra tabellen i SSB (1999) og er derfor ikke etterprøvbare. Tabellen viser derimot at det er menn i Bjarkøy kommune i Troms som kommer dårligst ut med en forventet levealder på 58,3 år, mens menn i Berlevåg kommer nest dårligst ut med 65,2 år. Kvinner i Vardåsen i Asker kommune kommer best ut med 89,2 år i følge tabellen.

Figur 2. Utvikling i forventet levealder ved fødsel for menn. Fylker, 1986-2008

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 3. Utvikling i forventet levealder ved fødsel for kvinner. Fylker, 1986-2008

¹ Forbruk i utenriks luftfart er inkludert i figuren, under transport. «Andre sektorer» omfatter tjenesteytende næringer, landbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

til estimatet. Chiang (1984) presenterer en metode for å finne standardfeilen til forventet levealder. Først regner vi ut variansen til de aldersspesifikke døds sannsynlighetene. Ut fra denne kan vi beregne variansen til forventet levealder, for så å finne standardfeilen til levaldersestimatet. Standardfeilen bruker vi for å konstruere et konfidensintervall rundt levaldersestimatet. Dette er et intervall der vi med stor sikkerhet, for eksempel 95 prosent kan si at den sanne verdien for forventet levealder ved fødselen befinner seg.

I Pedersen (2010) er forventet levealder ved fødselen beregnet med tilhørende standardfeil og 95 prosent

konfidensintervall for alle Norges kommuner, økonomiske regioner og fylker. For å gjøre dette er det tatt utgangspunkt i en overlevelsestabell der dødssannsynligheten for ettårige aldersgrupper ble beregnet på bakgrunn av antall døde og antall levende i perioden 2004-2008. Noen av disse resultatene blir presentert og diskutert i de følgende avsnittene.

Femårsperioder

Beregningene i denne artikkelen baserer seg på antall personer i live og antall døde på ettårige alderstrinn i en gitt administrativ enhet i løpet av en femårsperiode. Gjennomsnittelig antall personer i live og antall døde er beregnet for de fem årene. Årsaken til at det er brukt femårsperioder i stedet for ettårsperioder, er for å få et større observasjonsmateriale, slik at vi glatter ut estimater for år hvor det tilfeldigvis var svært få eller svært mange dødsfall i befolkningen. Perioden kan utvides ytterligere, til for eksempel ti år. En ulempe med å øke observasjonsperioden er at vi i mindre grad kan si noe om endringer over tid. Mange har for eksempel vært interessert i å vite hvorvidt forskjeller i forventet levealder mellom Oslos bydeler har blitt større eller mindre, men dette vil være vanskelig dersom en lang tidsperiode analyseres under ett.

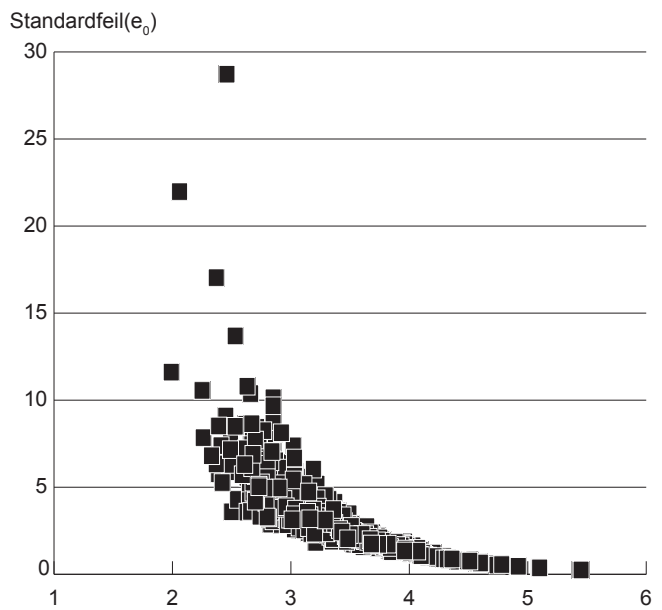
Folketallet

Når vi beregner forventet levealder for hele Norges befolkning under ett, tar vi utgangspunkt i nesten fem millioner mennesker. På fylkesnivå varierer folke­mengden fra 73 000 i Finnmark til 587 000 i Oslo (per 1.1.2010). Norge er inndelt i 430 kommuner, og folketallet i kommunene varierer fra 218 til 587 000 personer, det vil si et gjennomsnitt på litt over 11 000. Når vi beregner forventet levealder er det vanlig å skille mellom menn og kvinner, siden kvinner har betydelig høyere forventet levealder enn menn. Dersom vi estimerer forventet levealder på kommunenivå for menn og kvinner separat, vil et levaldersestimat for den gjennomsnittlige kommunen basere seg på en befolkning på omtrent 5 600 menn eller kvinner. I landets minste kommune vil beregningene kun basere seg på et folketall på omtrent 100 menn eller kvinner, fordelt på over 100 ettårsaldere.

Konfidensintervall for levaldersestimater

På grunn av det lave folketallet er Finnmark det fylket der det er knyttet størst usikkerhet til levaldersestimatene. Ved å regne ut et 95 prosent konfidensintervall, ser vi at den sanne forventede levalderen i Finnmark med 95 prosent sikkerhet er mellom 74,5 og 77,4 år for menn, og 80,2 og 82,7 år for kvinner. Vi kan kanskje godta en usikkerhet på to til tre år som i Finnmark, men i mange kommuner, der folketallet er mye lavere enn i fylkene, vil usikkerheten være langt større. Det mest ekstreme tilfellet er Leka kommune i Nord-Trøndelag, som har en gjennomsnittelig folke­mengde på 287 menn i perioden 2004-2008. Mennene i denne kommunen har en estimert forventet levealder på 79,1 år. Her kan vi med 95 prosent sikkerhet kan si at forventet leval-

Figur 4. Standardfeil(e_0) 2004-2008 vs. \log_{10} (folkemengde)
1.1.08. Menn og kvinner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

der er et sted mellom 23 og 135 år. Gjennomsnittelige standardfeilen for menn på kommunenivå er på 3,34, som tilsvarer et intervall på omtrent 13 år.

For små befolkninger kan ett enkelt dødsfall i observasjonsperioden kunne endre levaldersestimatene betydelig. Dette kan illustreres ved å sammenlikne landets største kommune, Oslo, med landets minste kommune, Utsira. Hvis vi legger til ett dødsfall for nullåringer i den mannlige befolkningen i perioden 2004-2008 i Oslo, endres forventet levalder ved fødsel fra 77,667 til 77,664 år. En endring på 0,003 år kan sies å være ubetydelig. Hvis vi gjør det samme i Utsira, som i perioden 2004-2008 hadde landets høyeste forventede levalder blant menn med 88,4 år, synker forventet levalder ved fødselen med 25 år, til 63,3 år. Dette eksempelet illustrerer at kun ett ekstra dødsfall blant nullåringer ville ført til at Utsira kommune hadde gått fra å være på topp til bunn når det gjelder forventet levalder for menn blant norske kommuner.

Hvor stor bør befolkningen være for å beregne forventet levalder for et gitt område?

Figur 4 viser sammenhengen mellom standardfeilen til estimatet for forventet levalder ved fødsel for perioden 2004-2008 og \log_{10} (folkemengden) fordelt etter kjønn per 1. januar 2008 for alle landets kommuner. Det er brukt logaritmen til folke­mengden i stedet for folke­mengden på grunn av den store variasjonen i størrelsen på folke­mengden i kommunene, fra rundt 100 til nesten 300 000 personer, fordelt på kjønn. Ved å bruke logaritmen blir figuren lettere å lese. En enhets økning av \log_{10} (folkemengde) tilsvarer en tidobling av folke­mengden.

Tabell 1. Forventet levealder ved fødsel med tilhørende standardfeil og 95 prosent konfidensintervall for menn og kvinner i Oslo bydeler, 2006-2010

Menn, 2006-2010	Middelfolkemengde	Forventet levealder	95 prosent konfidensintervall		Standardfeil
			Nedre	Øvre	
03 Sagene	16 060	73,2	71,0	75,4	1,1
02 Grünerløkka	21 671	73,3	71,1	75,5	1,1
01 Gamle Oslo	20 318	74,8	72,5	77,1	1,2
11 Stovner	14 488	76,1	73,9	78,2	1,1
10 Grorud	12 465	76,2	73,8	78,6	1,2
04 St. Hanshaugen	15 129	76,9	74,3	79,5	1,3
12 Alna	22 299	77,8	76,0	79,6	0,9
13 Øststjø	21 011	78,3	75,8	80,8	1,3
09 Bjerke	12 888	79,1	76,6	81,5	1,3
05 Frogner	23 640	79,2	77,4	81,1	0,9
14 Nordstrand	21 532	79,3	77,6	81,0	0,9
15 Søndre Nordstrand	17 405	79,4	76,7	82,1	1,4
06 Ullern	13 700	80,7	78,6	82,7	1,1
08 Nordre Aker	21 548	81,0	79,3	82,8	0,9
07 Vestre Aker	20 099	81,6	79,9	83,3	0,9

Kvinner, 2006-2010	Middelfolkemengde	Forventet levealder	95 prosent konfidensintervall		Standardfeil
			Nedre	Øvre	
02 Grünerløkka	20 546	78,2	76,1	80,3	1,1
03 Sagene	16 371	78,8	76,3	81,2	1,2
11 Stovner	14 780	80,2	78,0	82,3	1,1
01 Gamle Oslo	19 241	80,6	78,3	82,9	1,2
10 Grorud	13 124	80,9	78,6	83,1	1,1
12 Alna	23 111	81,3	79,6	82,9	0,8
04 St. Hanshaugen	15 135	81,5	78,8	84,2	1,4
15 Søndre Nordstrand	17 457	82,6	80,1	85,2	1,3
13 Øststjø	23 509	82,7	80,3	85,2	1,3
09 Bjerke	13 284	83,0	80,4	85,6	1,3
05 Frogner	24 337	83,7	81,9	85,4	0,9
08 Nordre Aker	22 352	83,8	82,2	85,4	0,8
14 Nordstrand	23 504	83,9	82,4	85,3	0,7
06 Ullern	15 283	84,2	82,4	86,0	0,9
07 Vestre Aker	21 988	85,9	83,1	88,8	1,5

Det er en invers sammenheng mellom standardfeilen til levaldersestimatet og folketallet i kommunene. Det vil si at desto færre innbyggere, desto større er standardfeilen og usikkerheten rundt levaldersestimatene. Det er vanskelig å anslå hva som er en akseptabel usikkerhet, det vil si størrelse på standardfeilen, når vi skal beregne forventet levealder. Dersom vi godtar en standardfeil på ett år, det vil si at et 95 prosent konfidensintervall blir omtrent fire år, viser figur 4 at vi må ha en \log_{10} (folkemengde) lik 4,2, noe som betyr 16 000 personer. Det er kun henholdsvis 23 og 25 av Norges 430 kommuner som har en mannlig og kvinnelig befolkning som er så stor. Hvis vi aksepterer en standardfeil på 1,5 år som tilsvarer et intervall på omtrent seks år, må vi ha en \log_{10} (folkemengde) lik 3,8, det vil si 6 500 personer. Henholdsvis 63 og 69 kommuner har befolkninger som tilfredsstillende dette kravet. En standardfeil på to år, eller en intervallbredde på åtte år, krever \log_{10} (folkemengde) lik 3,4, som tilsvarer 2 500 personer. Likevel faller over 70 prosent av kommunene, fordelt på kjønn, utenfor denne grensen.

Bør forventet levealder beregnes på bydelsnivå?

Flere norske byer har uttrykt ønske om at SSB beregner forventet levealder ved fødselen på bydels- eller sone-nivå. I de fleste tilfeller vil slike estimater være forbundet med stor usikkerhet. Det er først og fremst Oslo som har en stor nok befolkning til at det gir mening å beregne forventet levealder på bydelsnivå, bortsett fra for bydelene Marka og Sentrum, som har færre enn 1000 personer per kjønn. Tabell 1 viser forventet levalder, med tilhørende standardfeil og konfidensintervall, for menn og kvinner i ulike bydeler i Oslo basert på data for perioden 2006-2010. Menn i Sagene bydel har en forventet levalder ved fødselen som er 8,4 år lavere enn menn i Vestre Aker bydel. Det er imidlertid også knyttet usikkerhet til disse estimatene. I Sagene bydel vet vi at forventet levalder med 95 prosent sikkerhet ligger et sted mellom 71 og 75,4 år, mens i Vestre Aker bydel er forventet levalderen et sted mellom 79,9 og 83,3 år. Da intervallene ikke overlapper, kan vi si at forventet levalder i Sagene er signifikant forskjellig

fra levealderen i Vestre Aker. Den største usikkerheten i forventet levealder er for menn på St. Hanshaugen, der intervallet er på mer enn fem år.

Konklusjon

Det hefter stor usikkerhet ved estimater for forventet levealder i områder med lavt folketall. Små endringer i antall dødsfall, særlig for de yngste, kan gi store utslag på forventet levealder, uten at de generelle levekårene i området har endret seg. For mange kommuner vil det derfor gi liten mening å estimere forventet levealder, og for å bruke levealderen til å trekke konklusjoner om levekårsforskjeller i forhold til andre kommuner. Oslos bydeler har imidlertid nok innbyggere til at forventet levealder kan beregnes for femårsperioder med rimelig stor grad av sikkerhet.

Referanser

Bergens Tidende (1997): Kvinner i Balestrand lever lengst. Side 2, publisert 26.07.1997.

Chiang, C. L. (1984): The Life Table and its Applications, Robert E. Krieger Publishing Company, Malabar, Florida.

Chiang, Chin Long (1968): Introduction to Stochastic Processes in Biostatistics, John Wiley & Sons, USA.

Pedersen, Hilde E. (2010): Konfidensintervaller for regionale levealderestimater. Masteroppgave i samfunnsøkonomi ved Universitetet i Oslo. Vil bli bearbeidet til Rapport fra Statistisk sentralbyrå.

Rowland, Donald T. (2003): Demographic Methods and Concepts, 3. utgave. Oxford University Press.

Statistisk sentralbyrå (1999): Forventet gjenværende leveår for 0-åringer, 40-åringer og 80-åringer. 1993-1997, endret 11.12.2001. Hentet 25.11.11 fra <http://www.ssb.no/emner/03/hjulet/hjulet99/tabascii/tab-09.txt>.

Statistisk sentralbyrå (1997): Forventet levealder for 0-åringer, 40-åringer og 80-åringer. Menn og kvinner. 1991-1995. Hentet 25.11.11 fra <http://www.ssb.no/emner/03/hjulet/hjulet97/tabascii/tab7.txt>.

VG (2000): Sjøkketall om norske menns levealder, 26.02.00, endret 25.02.03. Hentet 25.11.11 fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=8653389>.

Appendiks

For å finne konfidensintervallet for forventet levealder, må vi først finne variansen til \hat{q}_x . I Chiang (1984) presenteres en formel for variansene til estimatene for sannsynligheten for å dø, \hat{q}_x , og forventet gjensvarende levealder, \hat{e}_x , ved alder x .

Variansen til q_x

Vi antar at et antall dødsfall ved alder x , D_x , fant sted i en befolkning med opprinnelig størrelse N_x . Vi antar at alle individer hadde samme sannsynlighet for å dø, q_x , og at dødsfallene skjedde uavhengig av hverandre.

$$\text{Var}(D_x) = N_x * \hat{q}_x * (1 - \hat{q}_x)$$

$$\begin{aligned} \text{Var}(\hat{q}_x) &= \text{Var}(D_x/N_x) = 1/N_x^2 * N_x * \hat{q}_x * (1 - \hat{q}_x) \\ &= \hat{q}_x (1 - \hat{q}_x) / N_x = \hat{q}_x^2 (1 - \hat{q}_x) / D_x \end{aligned}$$

Variansen til forventet levealder

Ved hjelp av deltametoden finner Chiang at $\text{var}(\hat{e}_x)$ er tilnærmet lik:

$$\text{var}(\hat{e}_x) \approx \sum_{i=x}^{\omega-1} (1 - \hat{q}_i)^2 * [\hat{e}_{i+1} + 0,5]^2 \text{var}(\hat{q}_i),$$

der ω tilsvarer høyeste alder i overlevelsestabellen.

Kvadratrotten av den estimerte variansen ($\sqrt{\text{var}(\hat{e}_x)}$) tilsvarer standardfeilen til forventet levealder. Denne danner grunnlaget for beregning av konfidensintervaller.

Faste priser og kjedingsavvik – hvorfor summerer ikke fastpristallene seg?

Kjersti Helene Hernæs

”De enkelte tallene i faste priser summerer seg ikke opp til summen på grunn av kjedingsavvik.” Dette kan man lese i underteksten på flere av tabellene for nasjonalregnskapet i statistikkbanken, men hva betyr det? I denne artikkelen forsøker jeg å forklare hvorfor det er slik.

Å beregne en tidsserie i faste priser innebærer å korrigere for prisendringer. Det gjør vi for å kunne si noe om de endringene som ikke skyldes pris, og som vi ofte kaller volum- eller aktivitetsendringer. Å korrigere for prisendringer kalles å deflatere.

Klær omsettes i et marked til en observerbar pris. Det betyr at vi kan beregne årlig prisendring på klær ved å sammenligne omsetningspriser for tilsvarende klær i fjor og i år. Ifølge nasjonalregnskapets tall økte konsumet av klær fra om lag 43 mrd. kroner i 2008 til om lag 44,8 mrd. kroner i 2009, en vekst på litt over 4 prosent. Hvordan var så prisutviklingen på klær i 2008?

For å finne ut dette, benytter vi oss av SSBs konsumprisindeks som inneholder egne undersøkelser for blant annet klær. Denne forteller oss at prisen på konsumgruppen klær falt med 3,6 prosent fra 2008 til 2009. Denne prisendringen kan vi bruke til å regne ut konsumet av klær i 2009 i 2008-priser. Det gjør vi ved å dele verdien av konsumet i 2009 på prisendringen:

$$\frac{44,8 \text{ mrd. NOK}}{100 - 3,6} = 46,5 \text{ mrd. NOK}$$

Konsumet av klær i 2009 uttrykt med prisene i 2008, er 46,5 mrd. kroner. Når vi beregner fastpristall med vektorer fra året før, kaller vi det faste t-1-priser, eller bare *faste priser*. Når vi så skal anslå volumveksten, gjør vi det ved å dele 2009-konsumet i faste 2008-priser på 2008-konsumet i løpende priser. I dette tilfellet har volumveksten vært på 8,2 prosent. Klær har altså blitt billigere, samtidig som vi kjøper mer enn før.

Når vi skal deflatere BNP, gjøres dette på svært detaljert nivå. Klær er bare ett eksempel; det beregnes fastpristall for all produksjon og konsum, med litt ulike metoder, blant annet avhengig av hvilken type informa-

Tabell 1. Klær, løpende og faste priser, pris- og volumendring fra 2008 til 2009, mrd. kroner

	Konsum av klær i løpende priser	Prisendring fra året før	Konsum i faste t-1-priser	Volumendring fra 2008 til 2009
2008	43,0			
2009	44,8	-3,6	46,5	8,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sjon man har. Det beregnes en mengde slike volumendringer som deretter aggregeres opp.

Litt teori om deflatering

Når vi skal beregne fastpristall tar vi utgangspunkt i en tidsserie med løpende verdier. Det er litt ulike metoder som benyttes, men her vil jeg holde meg til et eksempel hvor vi har prisendringene fra et år til neste som vi kan bruke til å kontrollere for prisendring, jamfør eksemplet med klær over. La hvert års løpende verdi være definerert som produktet av pris og kvantum i hver periode:

$$(1) Y_{i,t} = p_{i,t} * q_{i,t}$$

$Y_{i,t}$ er den løpende verdien av produktet i i periode t , der $p_{i,t}$ og $q_{i,t}$ angir henholdsvis pris og kvantum på produktet i i periode t . Dersom vi skal si noe om den årlig volumendringen, må vi kontrollere for årlig prisvekst. Det gjør vi ved å dele løpende verdi på prisendringen fra året før. Prisendringen fra periode $t-1$ til t får vi ved å dele $p_{i,t}$ på $p_{i,t-1}$. Dette kan uttrykkes som:

$$(2) Y_{i,t}^F = \frac{Y_{i,t}}{p_{i,t}} = \frac{p_{i,t} * q_{i,t} * p_{i,t-1}}{p_{i,t}} = p_{i,t-1} * q_{i,t}$$

Fastpristallet, $Y_{i,t}^F$, viser altså årets kvantum, $q_{i,t}$, regnet i fjorårets priser, $p_{i,t-1}$. For å få fastpristallet for et aggregat av produkter eller konsumgrupper, må vi summere over alle de detaljerte produktene eller gruppene:

$$(3) Y_t^F = \sum_{i=1}^n Y_{i,t}^F = \sum_{i=1}^n p_{i,t-1} * q_{i,t}$$

(3) Volumutviklingen fra året før kan da skrives som i ligning (4), der A_i er produkt i sin andel av total vareverdi målt i basisåret:

$$(4) \quad \frac{\sum_{i=1}^n p_{i,t-1} * q_{i,t}}{\sum_{i=1}^n p_{i,t-1} * q_{i,t-1}} = \sum_{i=1}^n A_{i,t-1} * \frac{q_{i,t}}{q_{i,t-1}}$$

Deflateringsmetoden i nasjonalregnskapet medfører at den beregnede volumindeksen er en Laspeyres indeks. Den viser forholdet mellom "årets kvantum vurdert i fjorårets priser" og "fjorårets kvantum vurdert i fjorårets priser" og kan tolkes som en sum av volumendringene for hvert produkt, der de enkelte produktenes verdiandeler i basisåret ($t-1$) inngår som vekter. Summen av vektene vil alltid være 1.

Nasjonalregnskapet har såkalt løpende basisår. Det innebærer at utgangspunktet for alle fastpristall er prisene året før. Den årlige volumveksten dette gir, antas å være den som er mest representativ for faktisk utvikling. Fram til slutten av 1980-tallet benyttet nasjonalregnskapet seg av faste basisår i fastprisberegningene. Basisåret ble endret hvert femte år. Midt på 1980-tallet fikk imidlertid oljevirkosomheten så stor betydning i norsk økonomi, og sto for så ekstreme prisvariasjoner, at valg av basisår ga store utslag i BNP-veksten. Mengden av olje og gass som ble produsert steg med 17 prosent fra 1986 til 1987, og samtidig var prisnivået på olje om lag 40 prosent lavere i 1986 sammenliknet med 1984, som da var basisår.

I kvartalsvis nasjonalregnskap som skiftet basisår hvert år, ble foreløpig volumutvikling for 1987 anslått med utgangspunkt i 1986-priser. Da endelig årsregnskap for 1987 ble beregnet, med 1984 som basisår, medførte endringene fra olje og gass alene en revisjon av veksten i BNP med nær 1 prosentpoeng. Totalt ble BNP-veksten revidert opp med 2,5 prosentpoeng (Fløttum 1989). Dette resulterte i at man revurderte metodene for fastprisberegninger, og fra og med publiseringen av endelige tall for 1987 ble det introdusert årlig skifte av basisår også i årsregnskapssystemet (Halvorsen m.fl. 2011).

Det å regne om en tidsserie til faste priser, gir mulighet for å si noe om den årlige pris- og volumutviklingen, men hva om man ønsker å se på utviklingen over en lengre periode? Da må man regne om tidsserien til prisene i et referanseår.

Hvorfor summerer ikke fastpristallene seg?

En nyttig egenskap ved Laspeyres volumindeks, er at fastpristallene er additive når samme basisår ligger til grunn. Et basisår er definert ved at det er det året man henter vektene fra. Fordi vektene summerer seg opp til

1, vil det medføre at man kan lage aggregater som en sum av komponentene.

Fordi man antar at løpende vekter (hvert år har fjorårets priser som vekter) er de som best definerer volumveksten fra ett år til et annet, ønsker man å beholde denne årsveksten også om man velger et annet felles referanseår for tidsserien. Dette gjør man ved å kjede tidsserien (eller indeksere den). Det året hvor verdien settes lik 100 kalles referanseåret. Fordi man kjeder alle serier, både detaljerte og aggregerte, vil ikke lenger summen av de detaljerte seriene bli det samme som den kjedete, aggregerte serien. Man mister additivitet i fastpristallene, og det oppstår såkalte kjedingsavvik.

Kjeding av volumindeksene til et referanseår

Til nå har vi sett på pris- og volumendringer fra én periode til neste. Dersom vi ønsker å si noe om utviklingen over en lengre periode, må vi altså kjede volumendringene, slik at verdiene for hele perioden uttrykkes i ett enkelt års priser. Det er dette som er referanseåret vårt, og her lar vi det være periode t . Vi begynner med å sette verdien i år t lik den løpende verdien i den perioden, som vist i ligning (1). Ved å multiplisere denne verdien med volumveksten fra periode t til $t+1$, får vi uttrykt volumet i periode $t+1$ i t -priser. For å få volumet i periode $t+2$ i t -priser, multipliserer vi igjen med årsveksten fra $t+1$ til $t+2$:

År t	År $t+1$	År $t+2$
Løpende verdi	Volumvekst fra t	Volumvekst fra $t+1$
2000	1,01	1,04

I eksempelet over er veksten fra t til $t+1$ beregnet til 1 prosent og skrevet på "indeksform" blir det 1,01, mens veksten fra $t+1$ til $t+2$ er 4 prosent. Når vi kjeder får vi følgende fastpristall:

År t	År $t+1$	År $t+2$
Løpende verdi	Faste t -priser	Faste t priser
2000	2000*1,01= 2020	2020*1,04= 2100,8

På denne måten ser vi at uansett hvilket referanseår vi velger, vil vi beholde år til år-vekstratene. Det vi nå har gjort er å kjede fastpristallene til referanseår t , slik at vi har fått en ny serie hvor volumet i hver periode er uttrykt med prisene i periode t . Dersom vi skal kjede oss bakover fra år t , må vi dele løpende verdi i år t på volumveksten fra periode $t-1$ til t . Da får vi volumet i $t-1$ uttrykt i t -priser, og ved å dele det igjen på volumveksten fra $t-2$ til $t-1$, får vi volumet i $t-2$ uttrykt i t -priser, og så videre.

Kjedingen over gjøres på ethvert nivå. I det innledende eksemplet så vi på konsumet av klær, hvor prisen hadde gått ned og volumet økt. I statistikkbanken kan man hente ut tall for klær, skotøy og summen av dem, aggregatet Klær og skotøy, i løpende og faste 2005-priser. Vi ser på aggregatet først. I statistikkbanken oppgis ikke seriene i $t-1$ -priser. Jeg velger å vise dem her, fordi det

er de som danner grunnlaget for å beregne den årlige volumveksten. Ved å kjede som vist over, kan alt regnes om til 2005-priser:

Tabell 2. **Klær og skotøy; beregning av 2005-priser, mill. kroner**

Klær og skotøy	Løpende priser	Faste t-1-priser	Årlig volumvekst	Faste 2005-priser
2002	36 995	38 966		29 365
2003	38 021	42 555	1,1503	33 779
2004	40 380	43 389	1,1412	38 548
2005	42 874	44 912	1,1122	42 874
2006	45 567	47 191	1,1007	47 191
2007	50 106	52 762	1,1579	54 642
2008	50 921	53 018	1,0581	57 818
2009	52 912	54 652	1,0733	62 054

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Dersom vi gjør samme øvelse for klær og skotøy separat, og summerer dem, får vi følgende resultat:

Tabell 3. **Klær og skotøy separat i 2005-priser, summen av dem, og avvik mot aggregatet i 2005-priser, mill. kroner**

	Klær, 2005-priser	Skotøy, 2005-priser	Sum	Kjedingsavvik
2002	24 565	4 835	29 400	35
2003	28 555	5 224	33 779	1
2004	32 636	5 911	38 547	-1
2005	36 245	6 629	42 874	0
2006	39 923	7 268	47 191	0
2007	46 537	8 111	54 648	6
2008	49 925	7 950	57 875	57
2009	54 005	8 171	62 176	121

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I den siste kolonnen vises avviket mot 2005-prisene i tabell 1, som ble beregnet direkte fra å kjede aggregatet. Hvis man beregner volumvekstrater basert på summen i 2005-priser i tabell 2, ville man fått andre vekstrater enn de som er basert på t-1 som basisår og som vurderes som "fasiten". Brukere av fastpristall må altså være oppmerksomme på at det ikke gir riktige vekstrater for aggregatene dersom disse er laget ved å summere kjedede tall. Etter hvert som avstanden til referanseåret øker, vil kjedingsavviket øke. Det ser vi en tendens til her, med større avvik i 2002, 2008 og 2009.

Volumvekstrater er basert på mest mulig oppdaterte vekter, fra året før (t-1). Bruker man fast basisår over en lang periode, og man har store relative prisforskjeller, vil årsvekstratene bli vesentlig påvirket av metodevalget. Dersom sammensetningen av varene og tjenestene som inngår i BNP er relativt konstante over tid, vil årsvekstratene i liten grad påvirkes av valg av basisår. Når sammensetningen endres, endrer vektforholdene seg, og jo mer vektene forandrer seg, jo større vil de observerte kjedingsavvikene bli.

Hovedbegrunnelsen for å gå over til løpende basisår var, som omtalt i eksemplet med olje og gass over, at volumveksten i BNP fra ett år til et annet ble sterkt påvirket av valg av basisår. Revisjonen av veksten i BNP

dette medførte, skyldtes som sagt store relative endringer i pris og volum. Det var bred enighet om at bruk av løpende basisår ga det beste bildet av volumutviklingen. Norge var tidlig ute med å gå over til å benytte t-1 som basisår for fastprisberegninger, men dette har etter hvert blitt standarden for de fleste land. I EU er det å benytte t-1 som basisår også lovregulert, og fra og med tusenårsskiftet følger alle EU- og EØS-landene dette prinsippet.

Referanser

Fløttum, Erling Joar (1989): Basisår i nasjonalregnskapet, Økonomiske analyser nr. 3 – 1989, SSB.

Halvorsen, Tore, Liv Hobbeldstad Simpson og Tor Skoglund (2011): Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk, Sosiale og økonomiske studier 112, SSB.

Forskningsspublikasjoner

Nye utgivelser

Rapporter/reports

Torbjørn Hægeland, Lars J. Kirkebøen, Bernt Bratsberg og Oddbjørn Raaum: Value added-indikatorer. Et nyttig verktøy i kvalitetsvurdering av skoler? Rapporten 42/2011. 70 s. ISBN 978-82-537-8249-2 (trykt)

I de fleste OECD-land har det i de senere år blitt lagt mer vekt på resultat kvalitet i skolen og tilhørende dokumentasjon. Verdien av dette avhenger imidlertid kritisk av at de måleinstrumentene man benytter gir pålitelige anslag på forskjeller i kvalitet mellom skoler. Det er etter hvert allment anerkjent at ukorrigerte resultatgjennomsnitt på skolenivå kan være sterkt påvirket av faktorer som er utenfor skolens egen kontroll. Selv om slike resultatmål gir verdifull informasjon om elevenes kunnskapsnivå og prestasjoner, kan de gi et ufullstendig og misvisende bilde av skolekvalitet og hva som er skolens bidrag til resultatene. Mange studier har etter hvert vist at elevsammensetning og tilfeldig variasjon er viktige bidragsyttere til resultatforskjeller mellom skoler. Resultatmål som ikke tar hensyn til disse faktorene, er med stor sikkerhet misvisende som indikatorer på skolekvalitet. Spørsmålet er om man, ved hjelp av ulike datakilder, kan konstruere resultatmål som bedre reflekterer skolens bidrag til elevenes læring enn ukorrigerte skoleprestasjoner.

Value added-indikatorer er i prinsippet mer nøyaktige enn andre resultatmål som uttrykk for skolens kvalitet eller bidrag til elevenes læring. Value added-indikatorer skiller seg fra andre indikatorer ved at de også benytter informasjon om elevenes resultater på et tidligere tidspunkt. De korrigerer dermed for viktige forskjeller mellom skoler med hensyn til elevsammensetning som ikke bør fanges opp av indikatorer for skolens bidrag. I norsk sammenheng har det tidligere blitt beregnet lignende indi-

katorer, men her har man korrigert for forskjeller i elevsammensetning mellom skolens gjennom å kontrollere for elevenes sosioøkonomiske bakgrunn. Ved å ta hensyn til elevenes kunnskaper på et tidligere tidspunkt får indikatoren også en tydeligere tolkning som skolens bidrag til endring i kunnskaper i tidsrommet mellom de to målepunktene.

Denne rapporten drøfter og gjengir beregninger av value added-indikatorer for ulike deler av grunnopplæringen. En viktig forutsetning for arbeidet er at innføringen av nasjonale prøver gir tilgjengelige testresultater for de samme enkelt-elevne på ulike trinn på en slik måte at resultatene kan ses i sammenheng. Formålet med rapporten har vært å se nærmere på hvordan value added-indikatorer kan beregnes med de data som er tilgjengelig i Norge i dag, og drøfte hvordan de eventuelt kan implementeres innenfor Nasjonalt kvalitetsvurderingssystem (NKVS).

Resultatene viser gjennomgående at skoler som skårer høyt med hensyn til ujusterte resultater, også tenderer til å skåre høyt når vi ser på value added-indikatorer og skolebidragsindikatorer. Sammenheng er imidlertid langt fra perfekt. Resultatmål som tar hensyn til at skoler har ulik elevsammensetning gir betydelig tilleggsinformasjon sammenlignet med ujusterte resultater. Indikatorer der elevutfall er justert for kjønn og tidligere resultater synes å være en robust beregningsmåte og har den åpenbare fordel at den kan implementeres av utdanningsmyndighetene selv uten tilleggsinformasjon fra eksterne kilder. Usikkerhet bør rapporteres sammen med indikatorene som grunnlag for å vurdere om resultatforskjeller mellom skoler kan avvises som tilfeldige (statistisk signifikante). I tillegg bør indikatorene beregnes med bakgrunn i data for flere årskull.

Value added- og skolebidragsindikatorer er et hjelpemiddel til å sammenligne resultatene til skoler med forskjellig elevsammensetning, og kan tolkes som det resultatgjennomsnittet vi forventer at en skole ville hatt, om dens elevmasse var gjennomsnittlig i forhold til alle de elevkjennetegn som vi inkluderer i analysen. Indikatorene er et supplement til eksisterende informasjon om skoler og skolekvalitet. De kan ikke erstatte eksisterende informasjon, men kan bidra til å gi et mer utfyllende bilde av virksomheten som foregår på skolene. Erkjennelsen av at skolekvalitet ikke kan oppsummeres i et enkelt tall, gjør at value added-indikatorer bør presenteres sammen med annen relevant informasjon om skoler, slik at det er mulig å danne seg et mer helhetlig bilde av virksomheten ved den enkelte skole. Ukorrigerede resultatmål og value added-indikatorer vil uansett bare være verktøy for å identifisere god praksis i skolen, dvs. finne de skoler som bidrar mye til elevenes læring. For å karakterisere god praksis, dvs. finne hva som kjenner tegner skoler med høyt bidrag eller enda mer ambisiøst hvorfor noen skoler bidrar mer enn andre, kreves andre data og andre analyseverktøy, men value added-indikatorene vil være et viktig grunnlag for slike mer overordnede analyser

Svein Blom: Holdninger til innvandrere og innvandring 2011. Rapporten 41/2011. 75 s. ISBN 978-82-537-8247-8 (trykt).

Undersøkelsen av holdninger til innvandrere og innvandring, som ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå i juli og august 2011, viser at en større andel enn året før sluttet opp om påstanden "Innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene". Andelen som sa seg helt eller nokså enig i påstanden økte med 4 prosentpoeng, mens andelen som var uenige gikk ned

tilsvarende. Endringen er statistisk utsagnskraftig. Det er nå 49 prosent som er uenig i denne påstanden, mens 35 prosent er enige. 14 prosent inntar et mellomstandpunkt idet de svarer "både og".

Økningen i andelen som mener at innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene, kan tenkes å ha sammenheng med den senere tids diskusjon om velferdsstatens bærekraft og muligheten for at eksisterende trygdeordninger for enkelte grupper kan gi en inntekt som svekker motivasjonen for å gå ut i lønnet arbeid som lavtlønte. Antydninger om at slike forhold kan forekomme var framme i samfunnsdebatten ved flere anledninger inneværende år og spesielt i diskusjonen som fulgte etter offentliggjøringen av Brochmann-utvalgets utredning Velferd og migrasjon (NOU 2011:7).

Ingen av de øvrige spørsmålene om holdninger til innvandrere og innvandring viste for øvrig noen endring av betydning fra i fjor. Tre av fire synes fortsatt at innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv, og at de beriker det kulturelle livet i Norge. Ni av ti mener at innvandrere i Norge bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn, og sju av ti at arbeidsinnvandring fra land utenom Norden for det meste bidrar positivt til norsk økonomi. Vel en av tre synes innvandrere flest er en kilde til utrygghet i samfunnet, mens halvparten er uenige i dette. Befolkningen deler seg omtrent på midten når det gjelder holdningen til å ta imot flyktninger. 44 prosent synes det bør bli vanskeligere å få opphold, mens 45 prosent synes adgangen til opphold bør være som i dag. Bare 6 prosent synes det bør innføres lettelsler.

Midt under datainnsamlingen, fant terrorhandlingene 22. juli sted. Vi undersøker om holdningene som ble kartlagt før og etter terrorhandlingene er systematisk forskjellige. Dette viser seg å være tilfelle. Etter 22. juli er holdningene som blir kartlagt mer positive til innvandrere. Tydeligst kommer det til syne i standpunktet til påstanden

"Innvandrere flest er en kilde til utrygghet i samfunnet". Mens 48 prosent av dem som ble intervjuet før terrorhandlingene fant sted 22 juli, var uenig i denne påstanden, økte andelen til 70 prosent etter attentatet. Disse forskjellene er statistisk signifikante

Befolkningens holdninger varierer etter bakgrunnsfaktorer som kjønn, alder, utdanning, bosted osv. Kvinner er i noen sammenhenger mer "innvandrervennlige" enn menn. De har blant annet mindre mistro til innvandrere når det gjelder bruken av sosiale velferdsordninger. Etter alder er det de eldste (67-79 år) som er de mest skeptiske, mens de to yngste aldersgruppene (16-24 år og 25-44 år) er mest positivt innstilt. Høyere utdanning går også sammen med mer positive holdninger til innvandrere og innvandring. Det største skillet i holdninger går som før mellom utdanning på videregående nivå og utdanning på universitets- og høyskolenivå. Bosatte i de mest tettbygde strøk er gjennomgående mer velvillig innstilt til innvandrere og innvandring enn bosatte andre steder i landet. Skoleelever/studentene og personer i inntektsgivende arbeid er også mer innvandrervennlige enn trygde- eller pensjonsmottakere. Det samme gjelder personer med kontakt til innvandrere sammenliknet med personer uten slik kontakt.

Ådne Cappelen, Jørgen Ouren and Terje Skjerpen: Effects of immigration policies on immigration to Norway 1969-2010. Rapport 40/2011. 45 s. ISBN 978-82-537-8241-6 (trykt).

I perioden fra 1951 til 2010 har innvandringen til Norge vært sterkt økende. Fra å ha ligget på vel 10 000 per år i slutten av 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet, økte innvandringen gradvis og var nærmere 40 000 per år rundt år 2000. Etter utvidelsen av EU i 2004 har arbeidsinnvandringen igjen økt mye og har svingt rundt 70 000 de aller siste årene. Mens det var netto utvandring på 1950-tallet, og om lag null nettoinnvandring på 1960-tallet, har nettoinnvandrin-

gen deretter vært positiv og økende. Fra begynnelsen av 1970-tallet iverksatte myndighetene flere tiltak for å påvirke innvandringen til Norge. I dette prosjektet analyseres hvordan ulike politiske tiltak og endringer i økonomiske omstendigheter har påvirket innvandringen til Norge. Tall for brutto innvandring fra i prinsippet alle land i verden til Norge fra 1969 til 2010 studeres.

I økonomisk forskning om migrasjonstrømmer finnes det en slags standardmodell for hva som påvirker individers beslutning om å flytte eller ei. Her vektlegges økonomiske forhold i det landet man nå bor i forhold til det man vurderer å flytte. Forskjeller i hva man vil tjene spiller en rolle, men også mulighetene for å få seg arbeid dit man kommer betyr noe. Kostnadene ved å flytte og etablere seg spiller åpenbart en rolle for om det er verd å flytte. Her kommer kulturelle og språklige forskjeller inn. I noen sammenhenger har økonomiske forhold liten betydning for beslutningene fordi man flykter av politiske grunner fra ett land til andre land, eller det kan være familiære bånd som motiverer flytting.

Mange land regulerer mulighetene for å flytte til landet. Norge hadde generelt et meget liberalt regime etablert gjennom Fremmedloven fra 1957. I 1971 ble denne loven noe modifisert ved at en immigrant måtte søke arbeid før han kom til Norge og måtte i prinsippet også ha skaffet seg et sted å bo før oppholdsløyve ble gitt. Dette liberale regimet representerer utgangspunktet for vår analyse. I 1975 ble det innført innvandringsstopp i prinsippet (midlertidig bestemmelse fra 1974). Senere har det skjedd mange endringer i reglene som vi forsøker å ta hensyn til i vår analyse. Ikke minst skjer det store endringer som følge av Norges medlemskap i EØS, inntreden i Schengen og ikke minst senere utvidelser av EU som får betydning for europeeres adgang til Norge via EØS-avtalen. Samlet sett har vi forsøkt å ta hensyn til over 20 endringer i regelverket siden 1971.

I tråd med eksisterende studier av innvandring finner vi at økonomiske bakgrunnsvariable har betydning for innvandring til Norge. Inntektsforskjellene mellom Norge og utlandet har det forventede fortegnet og også forskjeller i fordelingen av inntekt spiller en rolle. Jo skjevere inntektsfordelingen i Norge er sammenliknet med i opprinnelseslandet, jo større innvandring blir det. Også arbeidsmarkedssituasjonen i Norge har betydning. Er arbeidsløsheten i Norge lav, vil det komme flere til Norge. Vi har ikke data om arbeidsmarkedssituasjonen i alle landene vi studerer, men for de landene hvor data finnes, viser resultatene at høyere ledighet i opprinnelseslandet, øker utvandringen.

Vi finner også at mange innvandringspolitiske tiltak har hatt den tilskattede effekten, dvs. at fortegnet på de estimerte effektene er i tråd med hva vi a priori forventet. Det gjelder for eksempel innvandringsstoppen som formelt ble innført i 1975. Vi har estimert at dette inngrepet hadde en stor og langvarig betydning for samlet innvandring til Norge. Det synes særlig å ha påvirket innvandring fra det amerikanske kontinentet og fra Asia, mens effekten på innvandring fra europeiske land synes utbetydelig. Også den videre innstramming i regelverket som skjedde i 1977 har dempet innvandringen, mens liberaliseringen i 1981, som forventet, bidro til høyere innvandring enn vi ellers ville ha fått. I tiden rundt 1990 var det mange spesielle begivenheter som påvirker innvandringen til Norge, men vi finner ikke at norsk deltakelse i EØS har noen vesentlig effekt på innvandringen. Derimot bidro Schengen-avtalen i 2001 til økt innvandring, og særlig utvidelsen av EU i 2004 har hatt stor betydning for arbeidsinnvandring og senere familieinnvandring til Norge. Også EU-utvidelsen i 2007 har økt innvandringen til Norge. Innstramming i reglene for familiegjenforening i 2008 har hatt en betydelig effekt på innvandringen ifølge vår analyse. Sterk inntektsøkning og lav arbeidsløshet har vært to bakenforliggende

faktorer som også har bidratt til økt innvandring de senere årene.

Hanne Marit Dalen and Bente Halvorsen: Gender differences in environmental related behaviour. Rapporter 38/2011. 83 s. ISBN 978-82-537-8237-9 (trykt).

Denne rapporten diskuterer kjønnsforskjeller i et datasett samlet inn på et OECD-prosjekt om miljøvennlig atferd i husholdningene. Undersøkelsen omfattet 10 000 respondenter fra 10 ulike OECD-land (Norge, Sverige, Canada, Frankrike, Italia, Nederland, Tsjekkia, Mexico, Australia og Korea), og kartla miljørelatert husholdningsatferd for fem områder: Resirkulering, energi- og vannsparingstiltak, konsum av økologiske matvarer og transport. Målet med denne rapporten er å identifisere og beskrive kjønnsforskjeller i atferden, underliggende preferanser og viktige bakgrunnsvariable i dataene. Vi bruker regresjonsanalyser for å identifisere og teste for kjønnsforskjeller i preferansene, og en sammenligning av gjennomsnitt og fordeling for å teste for kjønnsforskjeller i bakgrunnsvariable og atferd.

I estimeringene finner vi mange signifikante kjønnsforskjeller i preferansene. Det var imidlertid få av disse forskjellene som er gjennomgående mellom de ulike områdene. Den eneste systematiske kjønnsforskjellen i preferansene, var at troen på at det man gjør faktisk bidrar til et bedre miljø endret menns atferd mer enn kvinners. Vi finner også mange signifikante forskjeller mellom kjønnene i viktige bakgrunnsvariable, som inntekt, valg av utdanning, tilknytning til arbeidsstyrken, eierskap av motorkjøretøyer, valg av bosted, osv.. Disse forskjellene i preferanser og bakgrunnsvariable fører imidlertid kun i mindre grad til signifikante forskjeller i den miljørelaterte atferden. Unntaket er transport, hvor kjønnsforskjellene er store og signifikante. Menn har en høyere sannsynlighet for å eie bil eller motorsykel enn kvinner, og gitt at respondenten eier et kjøretøy, kjø-

rer menn signifikant mer enn kvinner. For resten av den miljørelaterte atferden er effekten av antall voksne i familien langt sterkere.

Resultatene viser imidlertid klare kjønnsforskjeller i hvordan folk responderer på spørsmål om hypotetiske politikktiltak, hvor kvinner har en tendens til å være mer positive. Siden disse holdningene ikke nødvendigvis gjenspeiles i den rapporterte atferden, indikerer det at det er vanskelig å trekke slutninger om kjønnsforskjeller i atferden basert på kjønnsforskjeller i uttrykte preferanser.

Til slutt er det ikke nødvendigvis slik at signifikante kjønnsforskjeller i atferden bør tas hensyn til i utformingen av miljøpolitikken. Å fokusere på kjønnsforskjeller vil kunne føre til innoptimale politikkanbefalinger, fordi fokuset skiftes vekk fra hovedmålsetningen, som er å bedre miljøet.

Discussion Papers

Dennis Fredriksen and Nils Martin Stølen: Norwegian pension reform. Defined benefit versus defined contribution, DP 669, 2011, 21s.

Artikkelen drøfter i hvilken grad det nye systemet for alderspensjon i Norge kan karakteriseres som ytelsesbasert eller sparelignende. Det nye systemet oppfyller flere kriterier for et sparelignende system:

- Arbeidsinntekter fra alle år i yrkesaktivitet teller i opptjeningen av pensjonsrettigheter
- De årlige pensjonsytelsene blir bestemt ved å dividere de opptjente rettighetene med et delingstall som avspeiler forventet antall år som pensjonist

På den andre siden skal systemet for alderspensjon fortsatt være en integrert del av de generelle offentlige finansene. Utbetalingene vil derfor bli løpende dekket av skatteinntektene, og rettighetene opparbeides på en fiktiv konto. Før justering av ytelsene som følge av indeksering og økende levealder, samt valg av alder for uttak av pensjon, er nivået på ytelsene

også fastlagt i tråd med det gamle systemet.

Drøftingen viser at utformingen i tråd med kriteriene innebærer at det ikke har noen særlig reell betydning om systemet framstilles som ytelsesbasert eller sparelignende. En modifikasjon følger av behandlingen av arvede rettigheter fra personer som dør før pensjone-ringsalderen. Dette elementet kan bare ivaretas ved en sparelignende utforming.

Drøftingen er illustrert empirisk ved hjelp av Statistisk sentralbyrås dynamiske mikrosimuleringsmodell MOSART. Systemet med levealdersjustering bidrar til å motvirke effekten som økende le-vealder ellers ville ha hatt for frem-tidige utgifter til alderspensjon. Ettersom langt større fødselskull enn tidligere er i ferd med å nå opp i pensjonistenes rekker, vil det i de nærmeste tiårene likevel finne sted en betydelig økning i utgiftene til alderspensjon sammenlignet med befolkningens arbeidsinntekter, og dermed skatteinngangen for det offentlige. Et svært gunstig forhold mellom tallet på sysselsatte og tal-let på alderspensjonister i løpet av de siste årene, har ført til at den løpende finansieringsbyrden for de yrkesaktive har vært klart lavere enn den pensjonspremien som hadde vært nødvendig med en ren-dyrket sparelignende utforming.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth,

Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 6/2010:

Konjunkturtendensene, 3-30.

Steinar Todsén: Hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet i 2011, 31-32.

Kari Skrede: Utviklingen i husholdningsinntekt etter kjønn, livsfase og generasjon, 33-42.

Astri Kløvstad: Norsk lastebiltransport i et internasjonalt marked, 43-49.

ØA 1/2011

Økonomisk utsyn over året 2010, 3-130.

ØA 2/2011:

Knut Einar Rosendahl og Halvor Briseid Storrøsten: Gratis klimakvoter og investeringer i ren teknologi, 3-7.

Ådne Cappelen, Torbjørn Eika og Joakim Prestmo: Redusert petroleumsaktivitet: En utfordring for norsk økonomi? 8-15.

Tore Halvorsen og Tor Skoglund: Noen problematiske begreper i nasjonalregnskapet – et historisk tilbakeblikk, 16-20.

Christoffer Berge: Bli korttidsinnvandrerne i Norge?, 21-26.

Magne Holstad og Finn Erik L. Pettersen: Hvordan reagerer strømforsbruket i alminnelig forsyning på endringer i spotpris?, 27-31.

ØA 3/2011:

Konjunkturtendensene, 3-31.

Elin Halvorsen: Norske husholdningers sparing, 31-35.

Helge Brunborg: Befolkningsutviklingen, 36-44.

ØA 4/2011:

Konjunkturtendensene, 3-32.

Helge Brunborg og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2011-2100: Modell og forutsetninger, 33-45.

Helge Brunborg og Inger Texmon: Befolkningsframskrivninger 2011-2100: Nasjonale resultater, 46-51.

Inger Texmon og Helge Brunborg: Befolkningsframskrivninger 2011-2040: Regionale forutsetninger og resultater, 52-58.

ØA 5/2011:

Bjørn K.G. Wold, Geir Øvensen, Irene Tuveng og Ellen Cathrine Kiøsterud: Statistikk som bistand, 3-11.

Ann Christin Bøeng, Bente Halvorsen og Bodil M. Larsen: Vil subsidiering av energieffektivt utstyr løse miljøproblemene?, 12-16.

Mads Greaker: Innretning av støtte til biodrivstoff, 17-20.

Tor Skoglund: Hovedrevisjon av nasjonalregnskapet, 21-22.

Economic Survey

From 2004 will Economic Survey no longer be available in its current form. Economic trends for the Norwegian economy will continue to be published electronically, but will no longer have a printed counterpart.

http://www.ssb.no/kt_en/

Kontaktperson:

Andreas Benedictow,
andreas.benedictow@ssb.no,
tlf. 21 09 47 98

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side
Konjunkturbarometeret		Konjunkturbarometeret	
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
		1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
		1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*
Ordre		Ordre	
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.1. Ordretilgang og ordreservert i industri ialt	3*
2.2. Ordreservert. Sesongjusterte og glattede verdiindekser	2*	2.2. Ordretilgang og ordreservert i bygg og anlegg i alt	3*
Arbeidskraft		Arbeidskraft	
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert	4*	3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*
		3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*
Produksjon		Produksjon	
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100	4*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
		4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*
		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*
		4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg	7*
		4.6. Hotellovernattinger	7*
Investeringer		Investeringer	
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter	6*	5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*
		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg	9*
		5.7. Bygg under arbeid	9*
Forbruk		Forbruk	
6.1. Forbruksindikatorer	8*	6.1. Detaljomsetning	9*
		6.2. Varekonsumindeks	9*
		6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler	9*
Priser		Priser	
7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring	11*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.2. Produktpriser. Nivå og endring	11*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	7.3. Boligpriser	11*
7.4. Månedstortjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*	7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
		7.5. Spotpris råolje, Brent Blend	11*
		7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter	11*
Finansmarked		Finansmarked	
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*	8.1. 3 måneders eurorente	15*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	8.3. Valutakursindekser	15*
		8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator	15*
Utenrikshandel		Utenrikshandel	
9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert	14*	9.1. Utenrikshandel	15*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	9.2. Driftsbalansen	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitetsutnyttning Prosent	Generell bedømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etterspørsel	Kapasitet	Arbeidskraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
2009										
1. kvartal	37,7	41,8	36,1	35,4	77,0	40,0	75	5	3	2
2. kvartal	40,2	44,3	36,8	37,0	76,0	43,8	78	4	1	2
3. kvartal	45,1	47,5	39,6	39,6	77,0	47,6	77	4	1	2
4. kvartal	48,0	50,7	42,5	42,2	77,0	50,6	76	4	2	3
2010										
1. kvartal	50,0	54,0	44,6	44,7	77,0	53,6	74	4	2	4
2. kvartal	51,6	56,2	45,8	47,2	78,0	56,0	73	5	2	4
3. kvartal	52,1	59,3	47,2	50,9	78,0	58,9	71	5	2	4
4. kvartal	53,4	61,0	50,5	53,5	79,0	61,3	68	6	3	4
2011										
1. kvartal	55,5	60,3	53,9	54,0	80,0	60,3	64	6	5	4
2. kvartal	55,8	58,7	55,0	53,4	80,0	57,5	64	6	6	4
3. kvartal	56,5	57,4	54,9	52,1	80,0	55,2	65	6	6	4

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskinindustri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Boligbygg	Andre bygg
2009									
1. kvartal	105,9	97,8	109,5	69,2	119,8	99	130	56	110
2. kvartal	96,9	92,4	80,6	65,7	122,0	104	133	61	117
3. kvartal	91,9	92,0	65,6	62,7	127,7	104	127	58	121
4. kvartal	92,0	94,9	66,9	63,9	134,5	115	144	72	127
2010									
1. kvartal	96,5	99,1	78,0	72,2	141,6	114	147	73	121
2. kvartal	104,7	104,5	96,7	88,2	149,8	124	132	92	143
3. kvartal	115,6	111,9	123,6	107,6	160,0	107	107	90	119
4. kvartal	126,9	120,9	154,6	125,0	170,9	112	106	100	126
2011									
1. kvartal	136,5	129,9	184,8	137,8	180,2	132	156	109	134
2. kvartal	143,1	136,7	209,8	145,5	187,0	133	140	102	153
3. kvartal	146,2	140,5	226,1	147,8	190,2	117	142	82	129

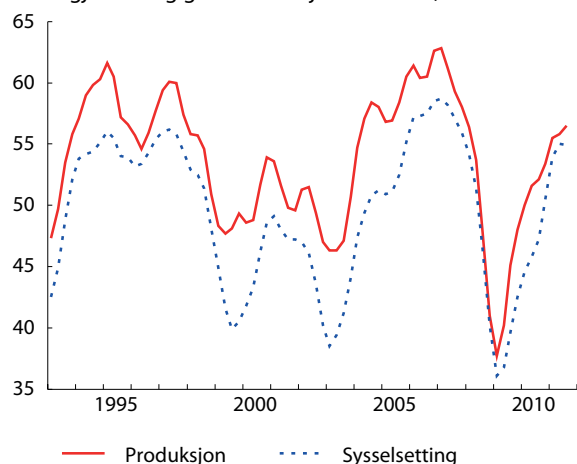
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordreservert. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2005=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskinindustri	Bygging av skip og oljeplattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Boligbygg	Andre bygg
2009									
1. kvartal	207,0	139,5	515,6	151,7	215,5	113	124	62	152
2. kvartal	185,5	135,8	449,7	130,1	217,6	113	130	60	147
3. kvartal	165,8	134,3	376,2	112,1	234,2	114	131	60	150
4. kvartal	150,4	133,1	311,4	100,4	252,3	116	138	61	149
2010									
1. kvartal	140,3	131,2	263,8	96,1	263,6	127	157	69	155
2. kvartal	136,0	129,5	235,1	98,9	268,3	135	159	77	167
3. kvartal	138,1	128,8	224,5	107,8	271,1	136	148	88	171
4. kvartal	144,8	129,5	226,6	119,2	274,8	135	137	95	174
2011									
1. kvartal	153,0	130,4	234,8	130,4	280,1	150	160	112	180
2. kvartal	160,6	130,7	244,2	139,6	283,6	159	166	121	194
3. kvartal	165,9	130,1	252,4	145,6	282,3	159	168	119	194

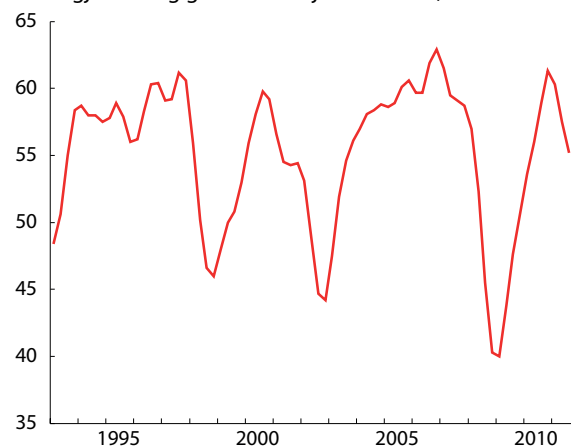
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

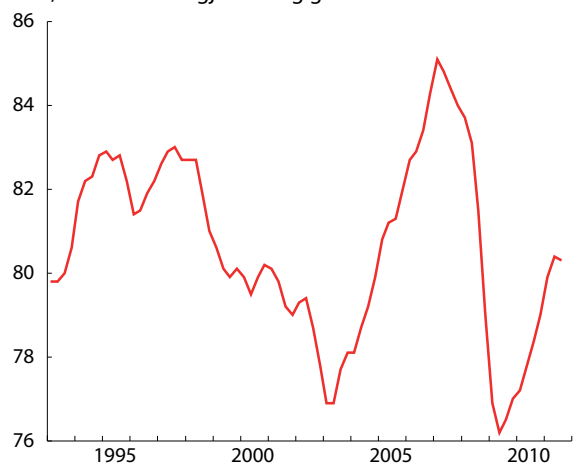
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

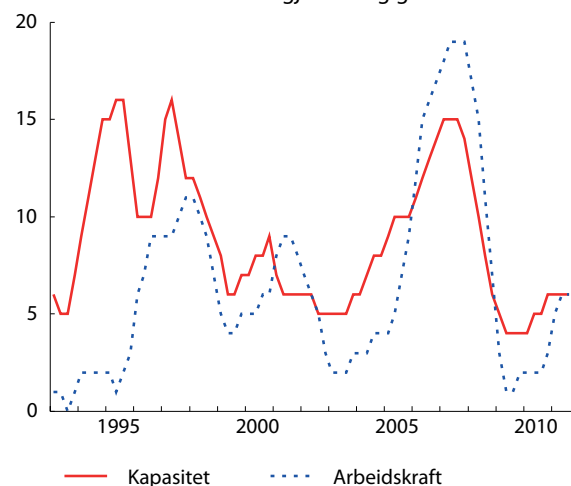
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjons-
nivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

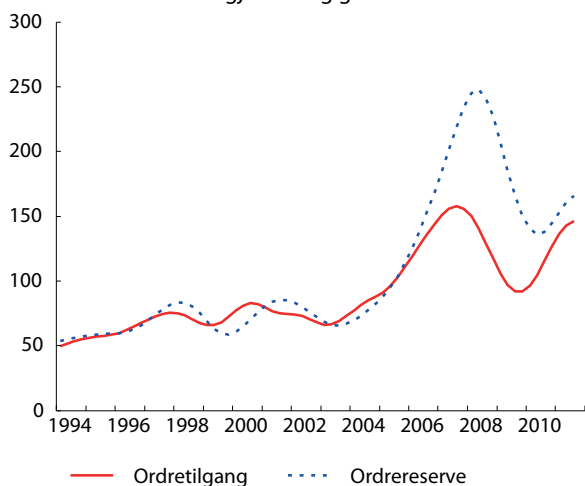
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

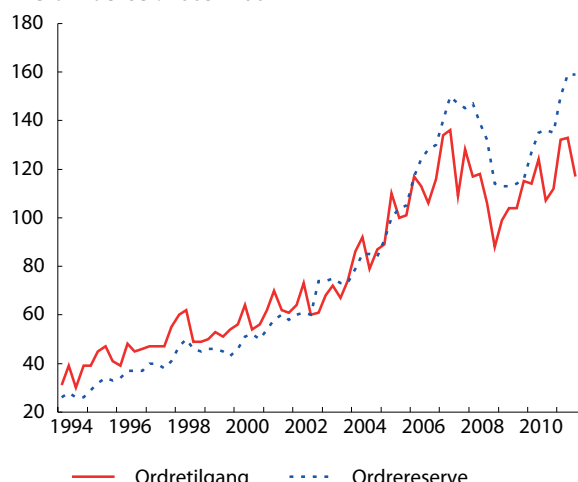
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebasert industri ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordreserve.
Verdiindekser. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					NAV				Sykefravær- statistikk
	Sysselsatte	Utførte ukeverk (37,5 timer)	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige ²	Arbeids- ledighet. Prosent av arbeids- styrken	Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger	Syke- fraværs- prosent ³
2006	2 362	1 825	2 446	84	3,4	62,9	72,8	27,6	18,9	6,9
2007	2 443	1 870	2 507	63	2,5	46,0	56,1	33,3	24,3	6,9
2008	2 524	1 951	2 591	67	2,6	42,5	53,4	29,7	26,6	7,0
2009	2 508	1 893	2 590	82	3,2	69,3	86,9	21,6	23,8	7,5
2010	2 508	1 897	2 602	94	3,6	74,6	91,3	19,6	24,3	6,8
2010										
Juni	2 506	1 867	2 598	93	3,6	74,5	90,2	21,1	24,5	6,3
Juli	2 511	1 873	2 601	90	3,5	73,7	89,2	18,7	24,9	7,0
August	2 503	1 879	2 593	90	3,5	73,2	87,4	21,2	25,1	7,0
September	2 500	1 903	2 592	93	3,6	75,1	89,2	18,4	25,0	7,0
Oktober	2 505	1 908	2 597	92	3,5	75,6	89,4	19,6	25,1	7,0
November	2 513	1 913	2 607	94	3,6	76,1	90,7	18,9	24,9	7,0
Desember	2 515	1 914	2 603	88	3,4	75,1	89,8	19,4	25,7	7,0
2011										
Januar	2 515	1 920	2 600	86	3,3	73,0	87,4	21,4	25,4	7,3
Februar	2 521	1 921	2 603	82	3,2	72,1	86,4	20,5	25,7	7,3
Mars	2 530	1 920	2 615	85	3,3	70,0	84,3	26,9	24,5	7,3
April	2 533	1 924	2 621	88	3,4	69,5	84,6	15,9	28,7	6,5
Mai	2 527	1 922	2 613	86	3,3	68,8	83,1	28,2	28,1	6,5
Juni	2 531	1 908	2 617	86	3,3	68,4	84,1	15,1	26,4	6,5
Juli	2 537	1 884	2 620	83	3,2	68,7	84,7	19,3	27,2	..
August	2 548	1 914	2 633	85	3,2	68,8	85,2	20,3	26,7	..
September	68,5	85,9	17,9	26,6	..
Oktober	68,2	85,5	19,4	26,9	..
November	67,2	85,2	23,6	27,8	..

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal. ² Det skjedde en større omlegging av AKU fra 2006, med brudd i tidsserien som resultat. ³ Egen- og legemeldte sykefraværsværker som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

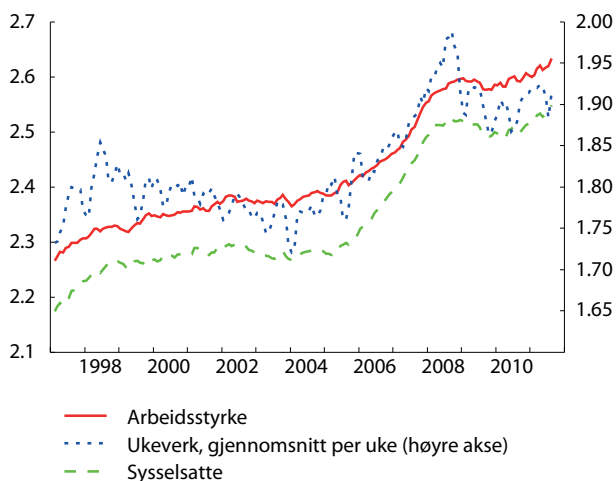
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innsats- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer
2006	97,8	95,3	105,4	88,3	103,1	112,2	100,6	94,9
2007	96,7	90,8	111,2	99,6	107,3	125,4	103,3	91,6
2008	97,1	90,1	114,8	103,7	107,7	142,3	100,9	91,0
2009	93,3	87,6	107,7	95,9	100,0	144,8	94,4	87,5
2010	88,1	80,1	110,5	91,0	105,2	143,8	96,0	79,7
2010								
April	90,1	82,9	111,0	86,8	108,1	144,4	93,9	82,5
Mai	91,2	85,7	108,8	81,2	102,4	142,1	91,2	82,1
Juni	88,5	80,2	114,2	78,7	103,5	149,6	95,8	80,2
Juli	86,7	77,4	114,4	82,4	105,4	146,2	101,2	75,9
August	81,0	70,5	110,7	81,7	102,2	142,9	97,2	69,7
September	83,0	72,5	112,1	85,2	105,4	145,0	99,0	70,0
Oktober	90,1	82,2	112,0	91,2	108,3	145,0	96,6	81,1
November	88,0	78,3	112,9	96,7	108,6	146,4	101,1	77,1
Desember	88,6	79,3	111,9	100,8	111,7	145,7	94,5	78,0
2011								
Januar	86,0	77,5	112,5	79,4	108,8	145,7	95,9	76,0
Februar	85,1	75,9	112,3	81,9	109,0	146,8	94,7	74,8
Mars	84,3	74,4	113,3	82,5	111,6	145,6	94,7	72,9
April	82,8	72,6	111,8	84,1	109,3	141,2	97,2	71,5
Mai	80,2	66,8	113,2	94,2	109,0	148,4	99,0	66,5
Juni	85,1	73,1	111,6	105,6	114,8	145,3	94,9	71,1
Juli	83,7	71,5	109,0	110,4	109,4	143,6	92,5	72,3
August	86,8	74,6	112,9	110,6	111,1	154,4	93,4	74,6
September	86,7	75,6	113,8	99,0	113,1	153,8	93,3	73,7

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

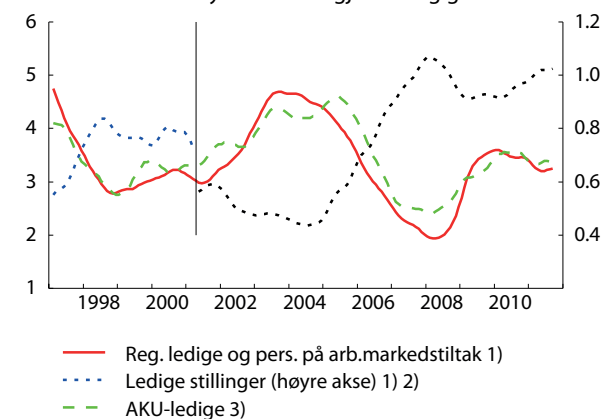
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

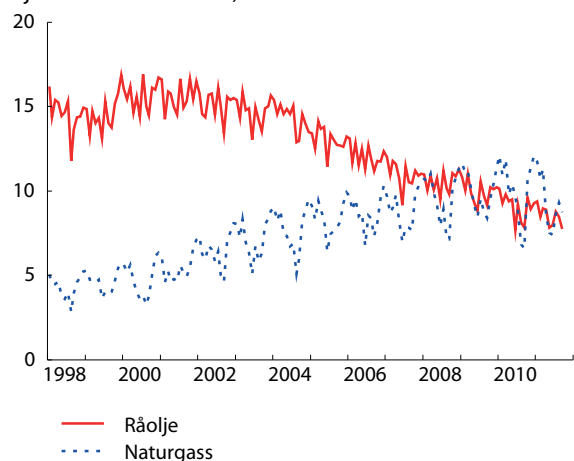
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

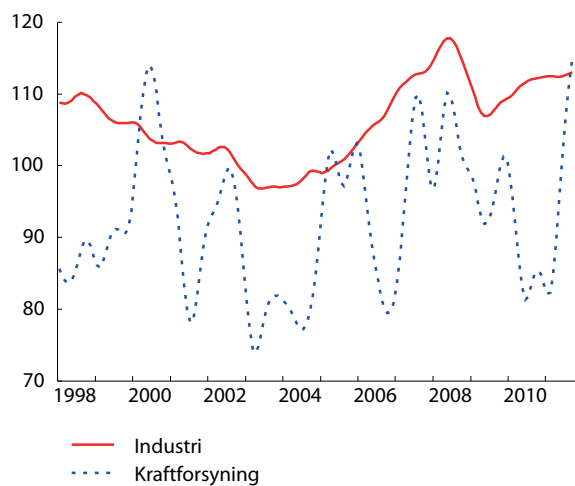
1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.
 2) Brudd i serien fom. mai 2001.
 3) Brudd i serien fom. 2006.
 Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm3)
Ujusterte månedstall 1).

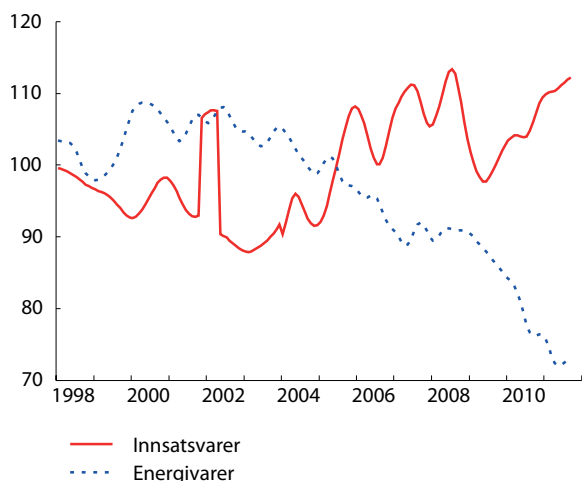
1) Brudd i seriene fra og med 2004.
 Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

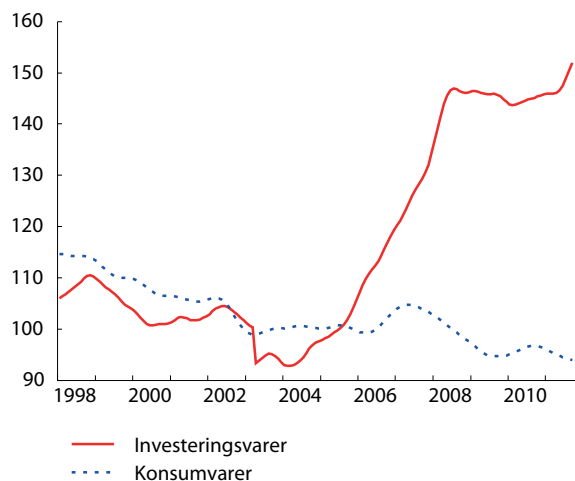
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå	Nivå
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
2009	104,2	-8,8	104,2	-8,1	103,5	-10,8	171,5	150,6	145,3	220,9
2010	104,2	0,0	104,5	0,3	101,9	-1,5	187,6	156,3	154,0	228,9
2008										
4. kvartal	113,2	0,0	111,3	-0,3	114,3	-0,3	166,2	188,6	156,6	205,3
2009										
1. kvartal	105,0	-0,6	106,1	-0,4	105,1	-0,4	165,0	147,1	137,3	205,7
2. kvartal	103,8	0,0	103,6	-0,3	104,4	-0,4	172,6	157,6	144,6	226,8
3. kvartal	104,4	0,0	104,7	-0,1	101,8	-0,1	168,5	128,8	145,7	255,1
4. kvartal	103,2	-0,1	102,5	0,0	102,0	0,0	180,0	168,8	153,5	196,0
2010										
1. kvartal	102,5	-0,1	103,6	0,1	101,7	-0,1	177,0	146,2	139,4	195,8
2. kvartal	103,3	0,1	104,5	0,1	98,1	-0,1	185,2	157,9	150,6	241,9
3. kvartal	104,8	0,2	105,1	0,1	101,7	0,3	191,1	139,1	159,9	273,2
4. kvartal	105,8	0,1	105,0	0,0	105,4	0,3	196,9	182,1	166,2	204,9
2011										
1. kvartal	104,4	0,0	105,3	0,0	103,7	0,1	190,5	156,6	157,7	220,8
2. kvartal	106,3	0,0	105,0	-0,1	109,1	0,5	195,3	171,8	168,7	249,1
3. kvartal	106,4	0,0	103,7	-0,1	112,9	0,3	198,4	147,1	175,1	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri		Kraftforsyning		Antatte i alt	Oljevirkosmhet (ujustert)				
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.	Utførte		Utførte				
						I alt	Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
2009	..	21,9	22,5	12,6	..	135,3	27,9	36,6	63,6	0,5
2010	..	18,0	18,0	14,6	..	124,9	25,5	30,4	62,2	0,6
2009										
4. kvartal	5,8	5,9	4,6	3,8	37,7	32,1	6,5	8,0	15,0	0,2
2010										
1. kvartal	6,1	3,7	4,7	2,2	34,6	28,3	5,7	7,8	13,3	0,3
2. kvartal	5,4	4,6	4,7	3,6	36,9	33,2	6,8	9,2	15,6	0,1
3. kvartal	5,1	3,8	4,0	3,9	37,2	30,5	5,6	7,6	15,5	0,1
4. kvartal	5,4	5,8	4,6	4,9	40,6	32,9	7,4	5,7	17,8	0,1
2011										
1. kvartal	5,1	3,6	4,5	2,9	35,3	31,8	6,1	7,2	16,8	0,2
2. kvartal	5,3	4,6	4,7	4,4	38,7	34,6	6,3	9,2	17,6	0,1
3. kvartal	5,7	4,5	4,7	4,2	40,4	38,8	8,1	10,2	19,3	0,1
4. kvartal	5,5	47,1

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

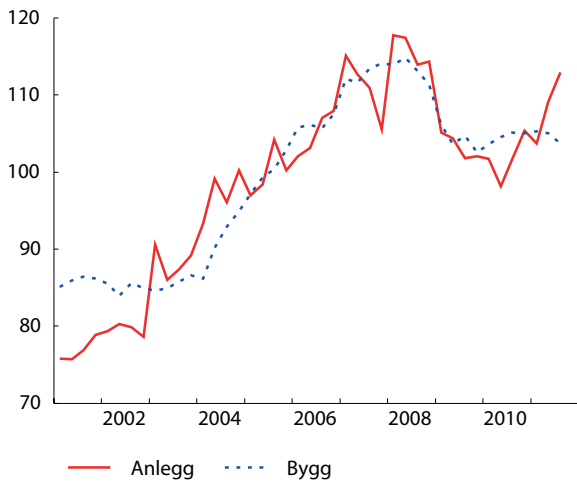
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirkosmhet			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
År t-1												
2. kvartal	21,2	18,1	15,7	16,0	9,9	14,0	19,0	19,6	116,9	136,1	146,3	143,2
3. kvartal	22,9	18,3	16,4	17,3	9,8	15,4	20,1	20,7	133,1	145,4	149,0	172,0
4. kvartal	24,1	18,7	18,9	18,4	12,0	16,3	18,4	20,0	145,5	138,5	150,8	184,6
År t												
1. kvartal	23,4	20,7	20,2	..	12,9	14,5	18,9	..	137,4	135,6	141,1	..
2. kvartal	26,5	19,6	19,8	..	13,0	14,7	18,7	..	145,2	139,6	144,4	..
3. kvartal	26,5	20,5	20,9	..	13,3	15,1	19,0	..	143,5	139,4	151,7	..
4. kvartal	25,0	20,0	20,1	..	13,0	14,5	17,3	..	141,2	133,0	152,6	..
År t+1												
1. kvartal	24,3	19,7	12,6	14,6	135,8	125,4

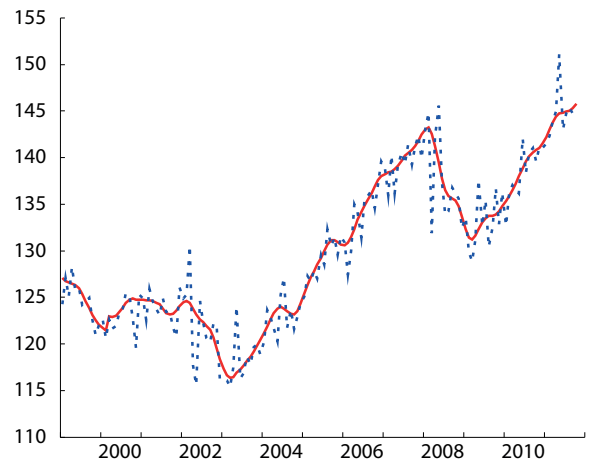
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

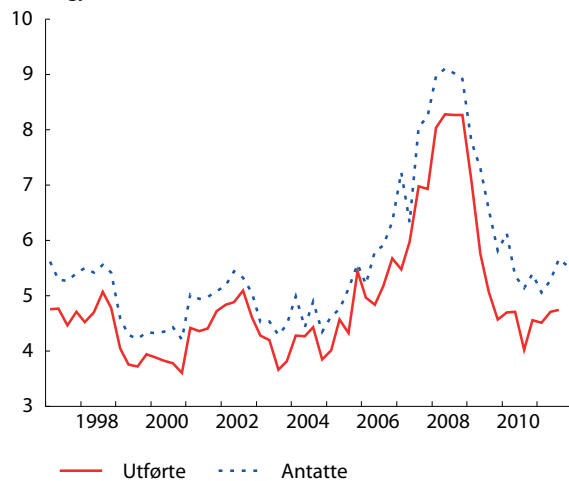
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

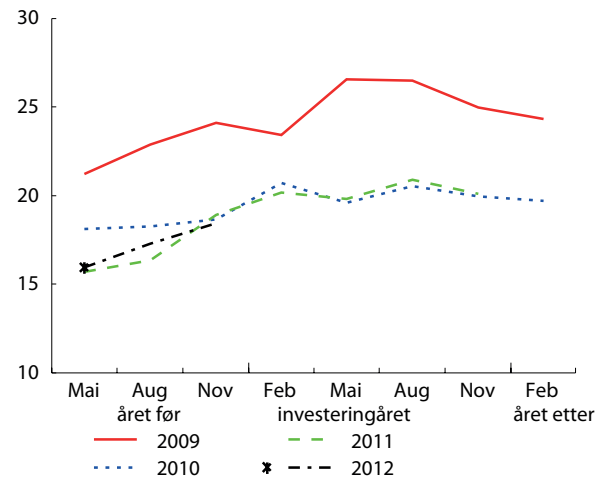
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

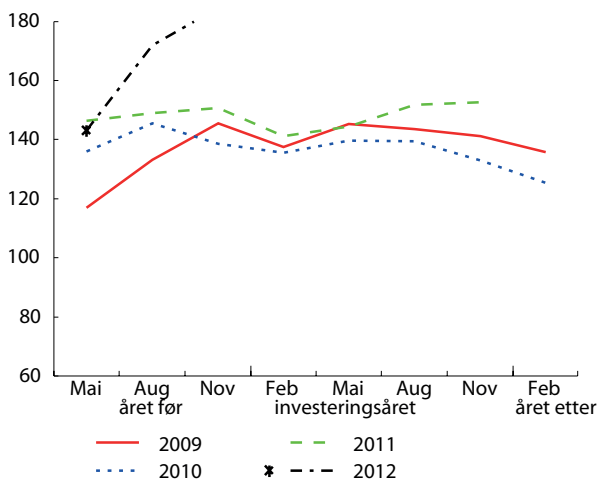
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

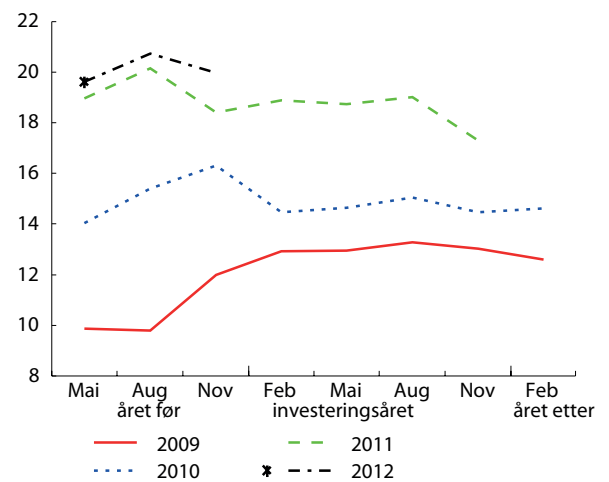
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2009-2012
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang						Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden	
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.		Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend	
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
2007	32 520	-2,4	4 025	-1,4	5 396	5 160	7 179	
2008	25 950	-20,2	3 379	-16,0	5 502	4 953	8 615	
2009	19 748	-23,9	2 749	-18,6	4 422	4 723	8 948	
2010	21 145	7,1	3 059	11,3	5 021	5 512	10 227	
2010								
Mai	1 472	3,8	220	9,3	420	4 916	9 569	
Juni	1 638	10,4	253	16,6	425	4 949	9 733	
Juli	2 171	22,4	326	27,8	429	4 980	9 860	
August	1 684	34,7	254	37,7	432	5 010	9 944	
September	1 758	46,8	242	45,9	434	5 039	10 008	
Oktober	1 759	58,4	258	52,4	435	5 068	10 080	
November	1 972	64,8	291	54,7	434	5 094	10 169	
Desember	1 975	63,9	267	51,7	433	5 120	10 262	
2011								
Januar	2 219	55,4	321	43,9	431	5 150	8 716	
Februar	2 174	42,6	316	33,3	429	5 198	8 778	
Mars	2 485	31,0	341	23,5	427	5 269	8 841	
April	2 906	20,9	395	15,2	424	5 358	8 903	
Mai	2 301	15,1	314	10,0	421	5 452	8 956	
Juni	2 067	10,0	284	5,4	418	5 533	9 002	
Juli	2 800	7,3	374	3,7	415	5 600	9 058	
August	2 111	6,2	292	3,8	413	5 659	9 136	
September	1 914	5,1	287	1,0	410	5 718	9 235	
Oktober	2 497	-1,0	342	-2,9	408	5 783	9 341	

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

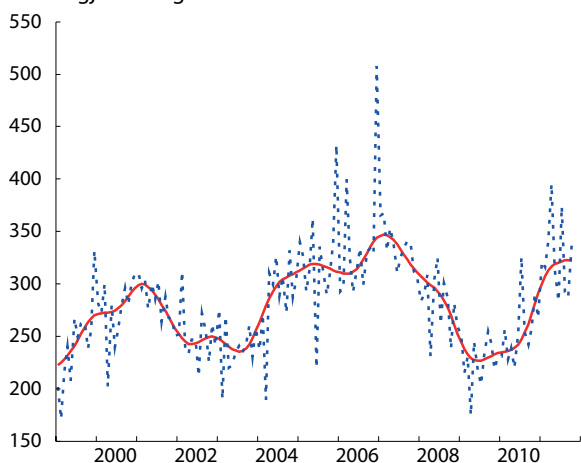
6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomssetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100		1995=100					
2006	1 263,7	5,3	135,5	3,2	11,9	1,5	8 663	1,3
2007	1 349,3	6,8	144,7	6,7	13,7	15,0	8 749	1,0
2008	1 375,5	1,9	143,9	-0,5	11,5	-15,7	8 358	-4,5
2009	1 382,1	0,5	142,6	-0,9	10,5	-8,9	8 355	0,0
2010	1 404,9	1,7	148,4	4,0	13,3	26,6	8 911	6,7
2010								
Juni	115,5	3,5	148,6	2,0	13,7	10,7	741,0	5,0
Juli	117,5	5,7	149,5	4,3	13,5	7,6	711,0	4,9
August	115,9	6,1	148,1	5,0	13,6	3,1	755,0	6,6
September	118,2	5,4	149,6	4,8	13,6	1,9	759,0	6,6
Oktober	118,0	3,8	149,7	3,9	13,1	4,9	808,0	4,9
November	120,7	1,8	153,5	2,4	14,0	9,3	796,0	6,5
Desember	118,2	0,3	150,6	1,6	12,5	13,8	760,0	4,8
2011								
Januar	118,0	0,2	149,9	1,4	14,0	15,3	769,0	4,8
Februar	118,8	0,9	151,7	0,9	14,5	8,5	761,0	4,8
Mars	118,0	1,7	150,0	0,8	14,2	-0,8	785,0	4,8
April	118,2	2,8	151,3	1,3	13,8	-9,2	773,0	4,7
Mai	119,7	3,1	152,6	1,5	15,0	-12,5	791,0	4,7
Juni	119,8	3,1	150,7	1,3	13,4	-9,0	792,0	4,7
Juli	118,6	3,3	149,5	0,9	13,3	-2,3	773,0	4,7
August	120,4	3,3	152,9	1,0	13,9	6,1	794,0	6,3
September	119,7	3,1	152,1	1,0	13,9	11,3	790,0	4,6
Oktober	120,7	3,0	151,7	1,2	14,2	12,1	801,0	6,2
November	14,2	9,3

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomssetningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).

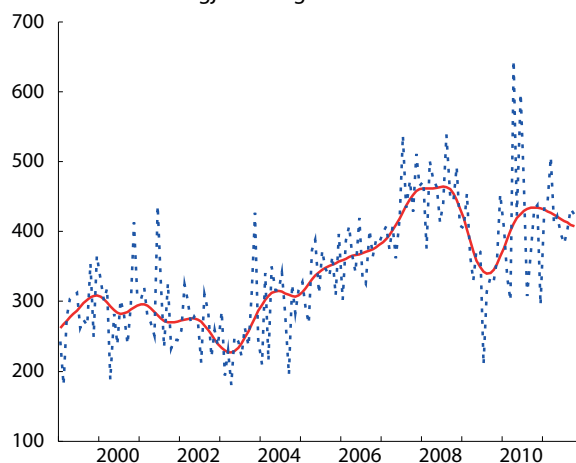
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

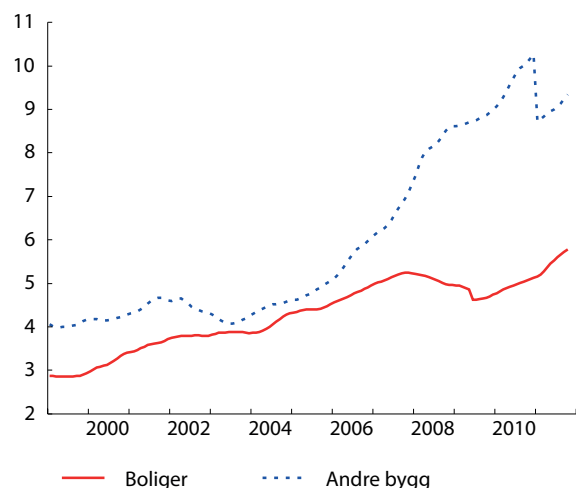
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. Mill. kvm. Månedstall. Trend

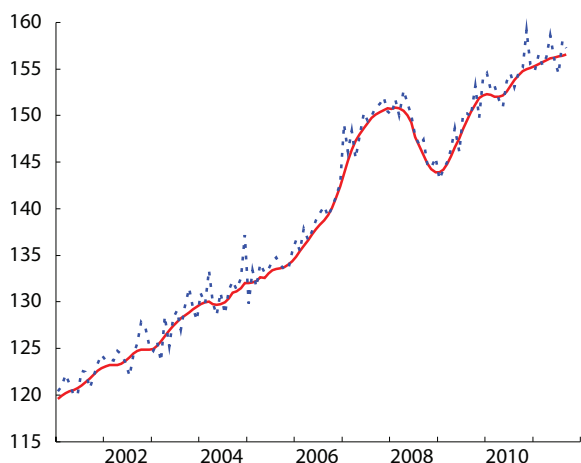
1) Brudd i statistikken for andre bygg fom. 2011.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

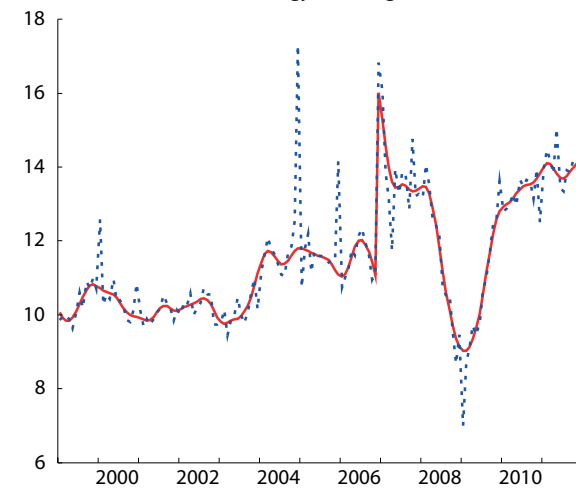
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiprodukter		KPI-JAE ¹	Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring		Norge	EU12 ²	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		1998=100			Norge	EU12 ²	2000=100		2000=100	
2006	117,7	2,3	113,5	1,0	0,8	2,5	2,2	118,4	6,1	123,3	3,7
2007	118,6	0,8	115,3	1,6	1,4	0,7	2,3	119,6	1,0	132,4	7,4
2008	123,1	3,8	118,2	2,5	2,6	3,4	3,3	130,3	9,0	139,9	5,7
2009	125,7	2,1	121,4	2,7	2,6	2,3	0,3	130,1	-0,2	143,2	2,3
2010	128,8	2,5	123,1	1,4	1,4	2,4	1,6	137,8	5,9	147,7	3,2
2010											
Mai	128,9	2,5	123,2	1,5	1,5	2,6	1,7	136,7	6,2	147,7	3,8
Juni	128,8	1,9	123,5	1,3	1,3	1,8	1,5	137,5	4,2	147,8	3,7
Juli	128,1	1,9	122,9	1,3	1,3	1,8	1,7	137,2	4,7	147,8	3,6
August	127,8	1,9	122,7	1,4	1,4	1,7	1,6	136,9	3,2	148,2	3,2
September	128,6	1,7	123,5	1,0	0,9	1,4	1,9	137,8	5,4	148,3	3,0
Oktober	128,7	2,0	123,5	1,1	1,0	1,7	1,9	138,3	6,0	149,0	3,2
November	129,0	1,9	123,5	1,0	1,0	1,5	1,9	140,1	6,5	149,8	3,6
Desember	130,4	2,8	123,7	1,1	1,0	2,7	2,2	143,9	8,2	149,9	3,6
2011											
Januar	129,7	2,0	122,8	0,7	0,7	2,0	2,3	144,7	8,1	150,7	4,0
Februar	130,2	1,2	123,7	0,9	0,8	1,1	2,4	145,7	7,1	151,2	3,7
Mars	130,6	1,0	124,0	1,1	0,8	0,9	2,7	147,0	7,2	151,8	3,8
April	131,3	1,3	125,0	1,5	1,3	1,3	2,8	146,6	6,5	152,2	3,5
Mai	131,0	1,6	124,7	1,2	1,0	1,6	2,7	146,4	7,1	153,0	3,6
Juni	130,5	1,3	124,5	0,8	0,7	1,3	2,7	145,2	5,6	153,3	3,7
Juli	130,2	1,6	124,4	1,2	1,2	1,5	2,5	144,6	5,4	153,3	3,7
August	129,4	1,3	123,7	0,8	0,8	1,3	2,5	143,4	4,7	153,5	3,6
September	130,6	1,6	125,1	1,3	1,2	1,6	3,0	143,3	4,0	153,5	3,5
Oktober	130,5	1,4	125,1	1,3	1,2	1,3	...	143,4	3,7	154,3	3,6

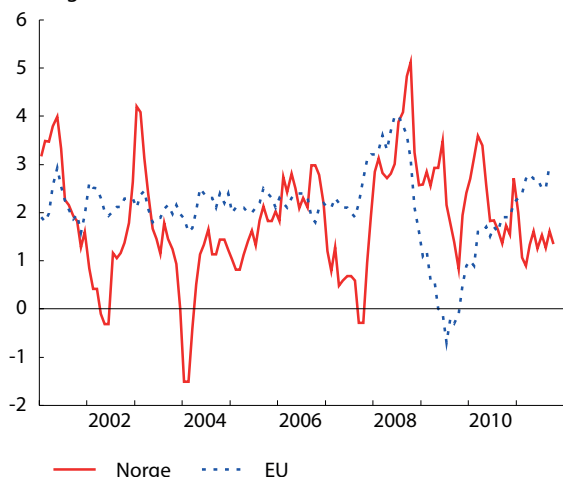
¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ² Omfatter de 12 deltakerne i EU's økonomiske og monetære union (ØMU), der Hellas inngår fra og med 2001. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Spotpriser			Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg	
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat			Aluminium. NOK pr. tonn
2006	120,7	7,8	39,1	422,8	66,1	14 634,7	128,3	32,3
2007	127,9	5,9	22,4	422,2	72,7	12 850,9	136,9	26,6
2008	135,9	6,3	36,9	536,4	98,4	12 329,3	137,1	27,0
2009	136,0	0,1	30,7	387,5	62,5	8 984,7	154,1	30,9
2010	144,9	6,6	42,6	484,1	80,2	12 502,8	174,3	37,3
2010								
Juni	145,0	3,9	35,4	490,2	75,7	11 902,4	160,2	38,5
Juli	145,1	4,9	36,5	472,0	75,4	12 566,4	183,2	39,4
August	145,1	2,6	34,0	473,7	77,1	13 451,5	176,6	39,8
September	145,7	5,5	39,1	473,8	78,4	13 351,4	193,2	37,3
Oktober	146,5	6,4	40,2	487,0	83,5	12 973,8	200,2	36,8
November	147,7	5,9	44,6	513,8	86,2	13 164,0	197,4	36,1
Desember	150,4	8,0	64,7	550,6	92,3	13 478,6	206,2	42,1
2011								
Januar	152,0	8,6	54,4	567,1	96,9	13 292,3	213,2	39,5
Februar	154,2	9,4	50,5	595,1	104,0	13 370,4	216,4	40,5
Mars	157,0	9,6	50,3	640,8	114,7	13 312,5	220,1	40,7
April	158,5	9,6	42,1	664,1	123,1	13 110,9	217,0	42,7
Mai	157,4	8,6	42,7	626,8	114,5	13 177,4	218,2	39,2
Juni	156,2	7,7	37,9	619,2	113,9	12 800,2	220,6	32,7
Juli	156,7	8,0	30,2	635,5	116,8	12 663,6	226,7	31,1
August	155,3	7,0	31,3	597,3	109,9	12 455,6	218,5	28,4
September	155,7	6,9	22,3	617,3	109,9	12 775,1	223,1	26,4
Oktober	155,4	6,1	21,6	613,3	108,8	12 226,5	234,3	23,4
November	32,0	634,5	110,5	11 403,5

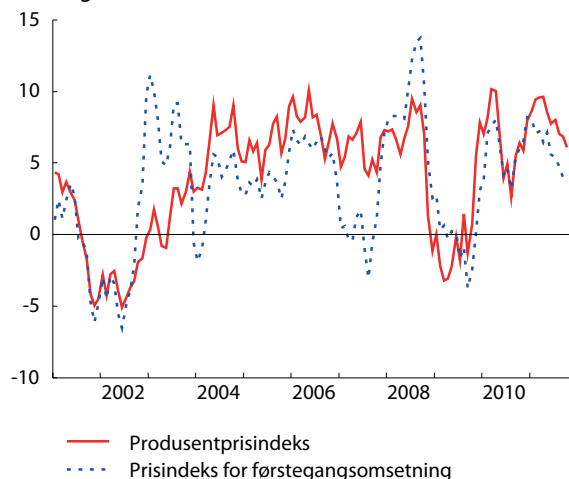
¹ I motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

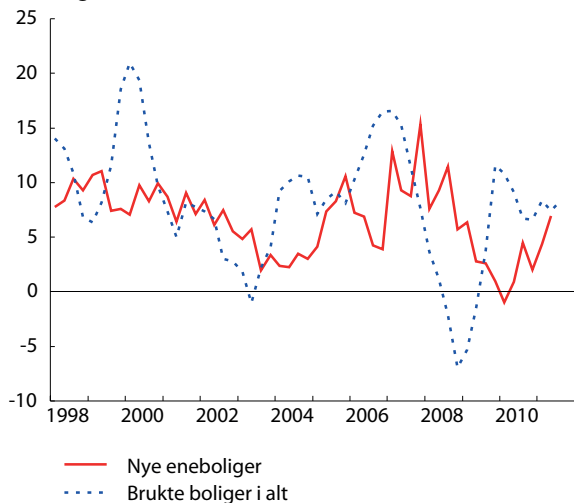
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

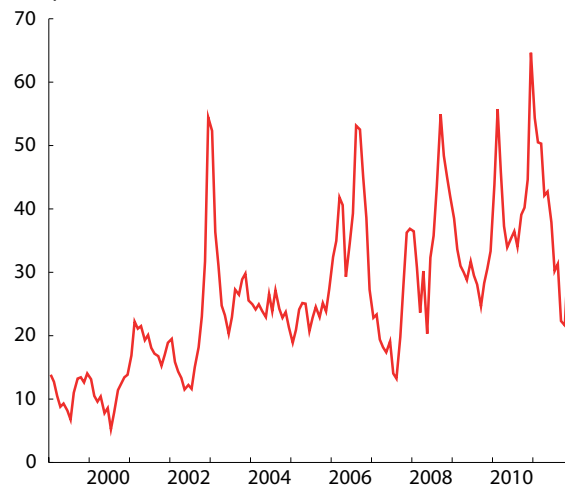
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

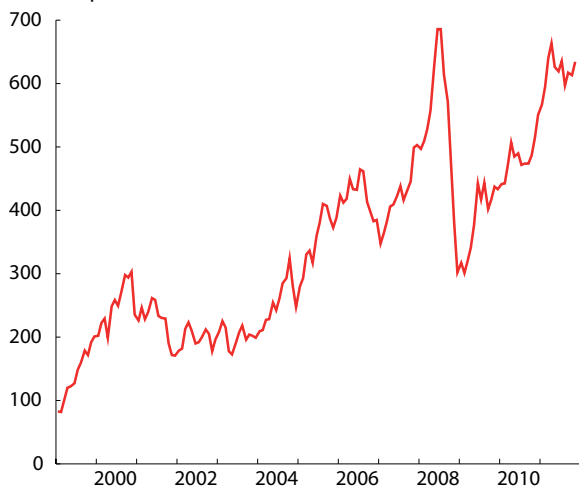
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

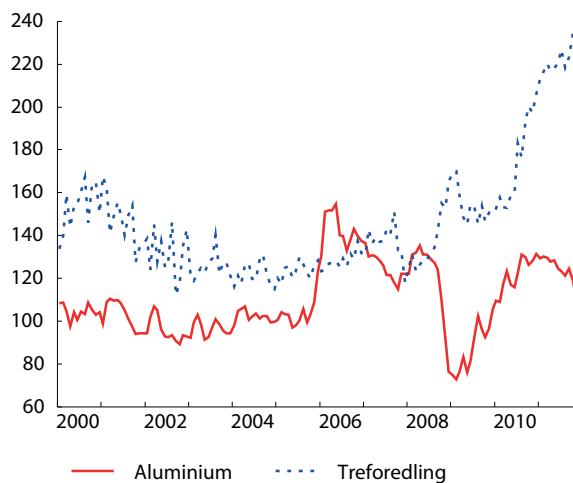
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for treforedlingsprodukter
Månedsindeks. NOK. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger)							
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2007	107,6	3,2	155,9	11,6	128,0	12,6	127,3	13,3	129,7	13,4	128,0	10,2
2008	114,4	6,3	169,1	8,5	126,6	-1,1	128,4	0,9	127,4	-1,7	121,2	-5,3
2009	113,7	-0,5	174,4	3,1	129,0	1,9	130,0	1,2	129,4	1,5	126,3	4,2
2010	118,8	4,4	177,2	1,6	139,7	8,3	140,6	8,1	141,6	9,4	135,6	7,4
2009												
4. kvartal	114,7	0,3	175,1	1,0	131,8	11,6	132,0	9,7	133,0	12,5	130,4	16,0
2010												
1. kvartal	116,4	3,7	172,1	-1,0	136,3	10,8	137,2	10,4	137,9	11,8	132,4	11,0
2. kvartal	118,4	4,6	175,7	0,9	141,3	9,1	143,5	9,2	141,9	10,1	135,3	8,1
3. kvartal	119,5	4,1	182,3	4,5	140,6	6,7	141,0	6,5	143,1	8,3	137,1	5,4
4. kvartal	120,7	5,2	178,6	2,0	140,5	6,6	140,5	6,4	143,3	7,7	137,5	5,4
2011												
1. kvartal	126,2	8,4	179,6	4,4	147,7	8,4	147,5	7,5	150,4	9,1	145,3	9,7
2. kvartal	127,9	8,0	187,9	6,9	151,8	7,4	152,8	6,5	152,9	7,8	148,2	9,5
3. kvartal	125,6	5,1	152,3	8,3	151,7	7,6	154,1	7,7	152,0	10,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedstjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedstjeneste ialt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift
2009										
3. kvartal	123,3	124,6	119,6	122,0	118,3	121,3	124,2	121,3	123,1	118,2
4. kvartal	123,7	124,2	120,2	122,7	118,3	122,3	125,5	122,0	123,4	119,4
2010										
1. kvartal	125,5	131,5	123,0	122,6	120,5	122,3	124,9	123,0	123,7	119,6
2. kvartal	126,9	127,1	122,0	123,4	119,3	122,4	125,5	123,5	123,9	118,9
3. kvartal	125,8	125,6	121,6	126,4	124,0	125,7	128,2	124,3	127,8	124,4
4. kvartal	127,2	125,7	123,7	126,3	122,4	126,9	129,8	125,2	128,7	125,9
2011										
1. kvartal	132,8	140,0	124,7	129,0	129,1	127,1	129,8	125,9	129,4	126,9
2. kvartal	130,5	129,8	126,2	128,2	127,1	128,6	131,5	126,9	129,5	127,9
3. kvartal	131,9	130,6	125,9	130,3	127,8	131,3	133,9	129,2	132,0	128,0

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²		NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³		
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak	Bankinnskudd i alt	3 år		5 år	10 år	
2007	5,7	3,7	5,1	4,8	3,5	4,8	4,8	4,8	4,8	
2008	7,3	4,5	6,1	6,4	5,0	6,1	4,5	4,4	4,5	
2009	4,9	4,0	4,2	4,0	2,4	2,3	2,7	3,3	4,0	
2010	4,5	2,8	3,8	3,5	2,1	2,4	2,5	2,8	3,5	
2009										
3. kvartal	4,2	3,1	3,7	3,2	1,7	1,7	2,8	3,5	4,1	
4. kvartal	4,3	2,7	3,7	3,2	1,9	1,9	3,0	3,5	4,0	
2010										
1. kvartal	4,4	2,7	3,8	3,4	2,0	2,1	2,8	3,3	3,9	
2. kvartal	4,6	2,8	3,8	3,5	2,1	2,4	2,3	2,7	3,5	
3. kvartal	4,7	2,8	3,9	3,6	2,2	2,5	2,4	2,6	3,3	
4. kvartal	4,6	3,0	4,0	3,6	2,2	2,4	2,4	2,7	3,4	
2011										
1. kvartal	4,6	3,0	3,9	3,5	2,3	2,5	2,8	3,2	3,8	
2. kvartal	4,7	2,9	4,0	3,6	2,3	2,6	2,7	3,0	3,5	
3. kvartal	4,9	2,8	4,0	3,8	2,5	2,9	2,0	2,2	2,7	

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2006	2,98	3,06	5,16	0,27	4,80	4,08	3,78	4,79	1,74
2007	4,83	4,25	5,29	0,77	5,95	4,77	4,23	4,63	1,68
2008	6,08	4,61	3,22	1,10	5,48	4,46	4,00	3,65	1,49
2009	2,31	1,21	0,95	0,56	1,15	4,00	3,27	3,24	1,35
2010	2,36	0,75	0,50	0,31	0,78	3,53	2,78	3,20	1,18
2010									
Juni	2,54	0,67	0,75	0,37	0,78	3,36	2,63	3,19	1,21
Juli	2,57	0,81	0,79	0,31	0,82	3,33	2,65	2,99	1,11
August	2,51	0,84	0,47	0,37	0,82	3,12	2,37	2,68	0,99
September	2,49	0,86	0,43	0,31	0,86	3,30	2,34	2,64	1,07
Oktober	2,42	0,99	0,41	0,18	0,78	3,24	2,37	2,52	0,89
November	2,37	1,05	0,48	0,25	0,88	3,28	2,56	2,74	1,05
Desember	2,46	1,02	0,43	0,41	0,92	3,61	2,96	3,28	1,19
2011									
Januar	2,46	1,03	0,46	0,36	0,81	3,75	3,05	3,37	1,21
Februar	2,47	1,11	0,37	0,33	0,88	3,81	3,22	3,56	1,29
Mars	2,49	1,18	0,44	0,29	0,87	3,77	3,24	3,40	1,25
April	2,55	1,34	0,45	0,20	0,86	3,79	3,36	3,43	1,27
Mai	2,59	1,41	0,39	0,21	0,86	3,48	3,12	3,16	1,14
Juni	2,75	1,48	0,30	0,23	0,86	3,36	2,98	2,99	1,13
Juli	2,83	1,58	0,41	0,24	0,86	3,24	2,79	2,98	1,12
August	3,00	1,54	0,37	0,41	1,03	2,60	2,26	2,29	1,03
September	2,98	1,50	0,38	0,74	0,93	2,36	1,87	1,96	1,01
Oktober	2,97	1,55	0,43	0,35	0,95	2,59	2,04	2,13	1,01
November	3,03	1,44	0,49	0,48	1,01	2,49	1,94	2,01	0,99

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kredittindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2006	8,05	6,42	92,50	99,20	1 148,7	11,50	2 438,9	14,10	384,20
2007	8,02	5,86	90,80	97,50	1 335,9	16,40	2 784,1	14,20	478,60
2008	8,22	5,64	90,80	97,10	1 459,7	9,20	3 147,2	13,00	379,50
2009	8,73	6,28	93,80	99,90	1 511,6	3,60	3 373,2	7,20	285,50
2010	8,01	6,05	90,30	95,70	1 559,4	3,20	3 524,5	4,40	375,10
2010									
Juni	7,91	6,48	90,90	95,70	1 549,9	9,00	3 521,8	7,10	351,50
Juli	8,02	6,28	91,40	96,60	1 564,5	8,80	3 533,7	6,40	349,00
August	7,93	6,15	90,60	95,90	1 577,8	7,70	3 557,4	5,50	360,40
September	7,92	6,06	90,40	95,90	1 575,2	6,00	3 566,1	4,90	374,40
Oktober	8,11	5,84	91,00	97,00	1 587,6	5,90	3 582,2	5,20	393,90
November	8,15	5,97	91,90	97,70	1 603,4	7,30	3 609,6	5,50	407,90
Desember	7,91	5,98	90,40	95,90	1 601,7	7,50	3 609,8	5,70	425,80
2011									
Januar	7,82	5,85	89,60	95,30	1 625,6	7,00	3 638,3	5,80	436,30
Februar	7,82	5,73	89,30	95,20	1 624,9	7,10	3 643,1	6,00	441,50
Mars	7,83	5,59	88,50	94,50	1 627,9	7,70	3 666,2	6,00	439,40
April	7,81	5,41	87,50	93,50	1 655,3	7,40	3 683,1	5,90	445,70
Mai	7,83	5,46	88,10	94,10	1 666,3	5,10	3 706,4	5,90	434,70
Juni	7,83	5,44	87,80	93,70	1 647,6	4,20	3 713,2	6,40	417,30
Juli	7,78	5,46	87,60	93,30	1 667,3	4,80	3 743,0	7,00	421,80
August	7,79	5,43	87,40	93,20	1 661,0	7,10	3 768,6	7,80	366,50
September	7,72	5,61	87,20	92,90	1 696,8	9,40	3 804,7	8,10	356,70
Oktober	7,75	5,66	87,30	93,10	1 700,3	9,20	3 814,3	7,70	365,20
November	7,79	5,75	88,00	93,80	374,10

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

				Eksport					Import
	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Metaller	Verkstedsprodukter	Treforedlingsprodukter	Kjemiske produkter	Fisk og fiskeprodukter	Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
2006	775 939	473 758	302 004	65 716	37 359	11 011	35 399	34 791	403 845
2007	785 974	450 864	334 771	78 392	44 789	10 726	39 854	35 707	455 469
2008	941 567	584 749	356 920	70 079	53 930	10 566	43 826	36 959	478 729
2009	707 925	402 508	305 077	46 497	55 584	9 311	37 152	43 486	418 987
2010	785 077	450 794	333 207	60 653	48 161	9 933	44 932	52 184	442 982
2010									
Mai	63 409	35 612	27 769	4 883	3 776	788	3 591	4 291	36 562
Juni	67 381	38 572	28 215	5 405	4 628	872	3 745	4 519	39 152
Juli	63 729	35 168	28 338	5 023	3 966	876	3 863	4 440	37 051
August	59 987	31 589	27 686	5 012	4 114	723	3 892	4 557	36 890
September	65 683	36 684	28 429	5 174	3 981	941	3 765	4 997	38 478
Oktober	64 510	37 992	27 288	5 191	3 765	776	3 846	4 570	38 336
November	69 384	40 024	28 875	5 514	4 513	858	3 912	4 294	37 543
Desember	73 110	43 830	29 198	5 959	3 585	894	4 108	4 505	39 369
2011									
Januar	72 422	44 154	29 266	5 487	4 004	903	4 066	4 487	41 395
Februar	70 553	41 646	29 540	5 519	3 143	874	4 046	4 552	39 278
Mars	74 134	44 187	30 084	5 626	2 933	837	3 875	4 388	40 820
April	75 875	44 553	31 321	5 544	3 650	874	4 044	4 814	38 880
Mai	71 590	38 555	31 310	5 911	4 394	833	4 066	4 434	43 371
Juni	66 295	36 890	29 016	5 275	3 380	838	3 801	3 900	38 549
Juli	75 964	45 803	30 328	5 444	3 807	769	3 856	4 315	39 788
August	76 939	45 214	29 965	5 296	3 474	795	3 685	4 212	40 587
September	78 499	48 772	29 863	5 384	3 495	816	3 559	4 446	39 994
Oktober	68 266	41 250	28 475	5 098	3 398	830	3 487	4 339	41 038

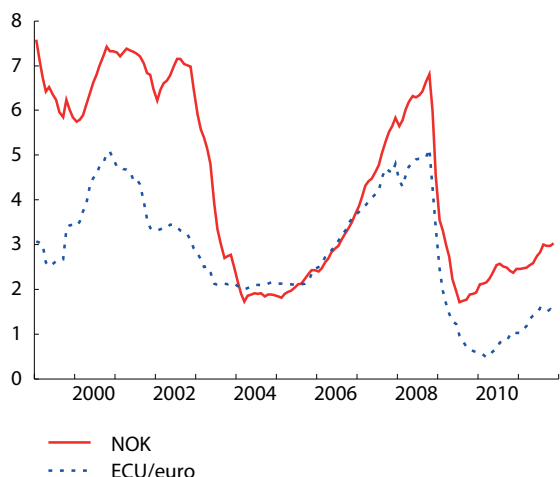
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjenestebalanse	Rente- og stønadsbalanse	Driftsbalanse	Netto kapitaloverføringer	Netto finansinvesteringer	Norske investeringer i utlandet	Utenlandske investeringer i Norge
2007	1 017 589	702 367	315 222	-27 786	287 436	971	286 465	750 401	595 496
2008	1 197 090	755 344	441 746	-33 461	408 285	1 138	407 147	755 388	274 125
2009	929 116	660 408	268 708	-14 179	254 529	1 120	253 409	-161 266	-445 410
2010	1 038 171	725 581	312 590	29 778	342 368	1 268	341 100	611 575	329 981
2007									
1. kvartal	247 061	165 442	81 619	-23 548	58 071	160	57 911	336 035	218 536
2. kvartal	246 094	173 997	72 097	-23 567	48 530	587	47 943	142 549	68 363
3. kvartal	245 291	176 063	69 228	16 910	86 138	116	86 022	224 956	209 512
4. kvartal	279 143	186 865	92 278	2 419	94 697	108	94 589	46 861	99 085
2008									
1. kvartal	289 875	174 790	115 085	-25 157	89 928	320	89 608	40 100	-33 453
2. kvartal	311 211	189 122	122 089	-13 784	108 305	146	108 159	217 383	118 702
3. kvartal	296 680	194 028	102 652	-5 435	97 217	577	96 640	215 896	76 434
4. kvartal	299 324	197 404	101 920	10 915	112 835	95	112 740	282 009	112 442
2009									
1. kvartal	231 563	159 288	72 275	-35 043	37 232	340	36 892	-88 610	-187 286
2. kvartal	222 542	164 008	58 534	17 299	75 833	564	75 269	-93 828	-160 575
3. kvartal	228 509	169 909	58 600	2 881	61 481	71	61 410	-5 968	-69 638
4. kvartal	246 502	167 203	79 299	684	79 983	145	79 838	27 140	-27 911
2010									
1. kvartal	258 935	164 446	94 489	-1 366	93 123	685	92 438	185 044	98 987
2. kvartal	251 833	185 536	66 297	17 713	84 010	196	83 814	358 969	215 329
3. kvartal	244 513	187 233	57 280	13 993	71 273	73	71 200	-49 902	-98 812
4. kvartal	282 890	188 366	94 524	-562	93 962	314	93 648	117 464	114 477
2011									
1. kvartal	281 198	193 437	87 761	-4 305	83 456	254	83 202	309 675	166 859
2. kvartal	270 320	184 834	85 486	14 671	100 157	122	100 035	39 348	-99 903
3. kvartal	287 265	189 927	97 338	20 165	117 503	154	117 349	366 515	228 259

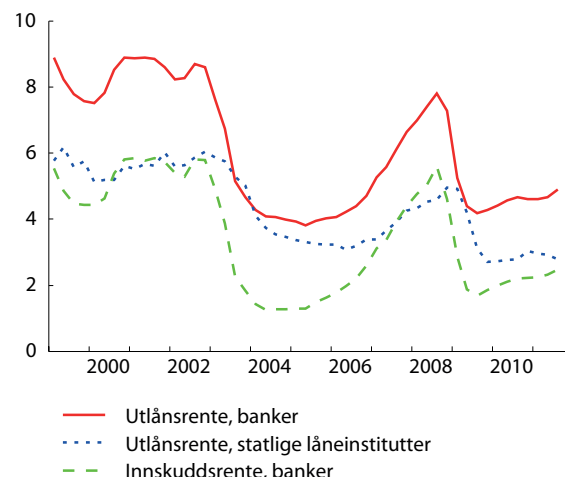
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstill. Prosent

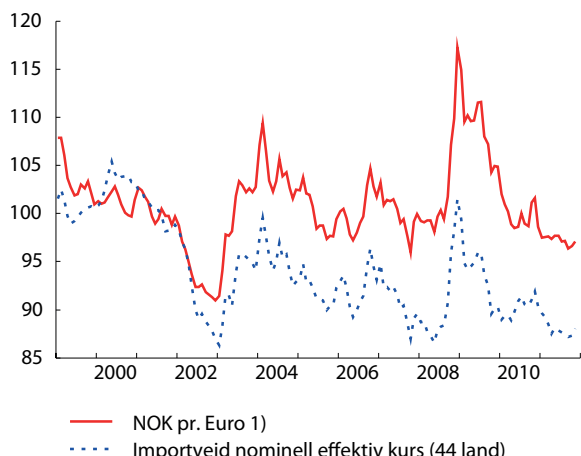
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
I slutten av kvartalet. Prosent

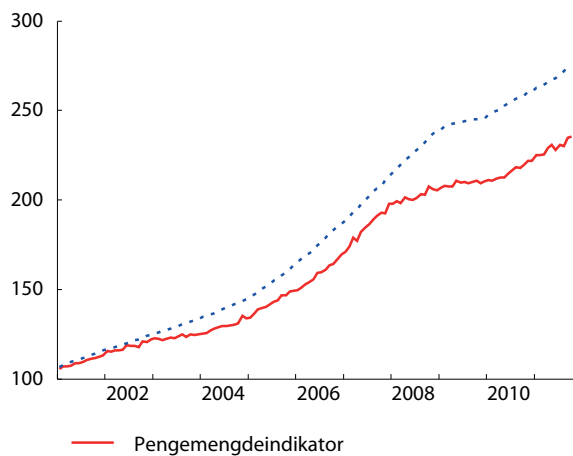
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1991=100. Månedstill

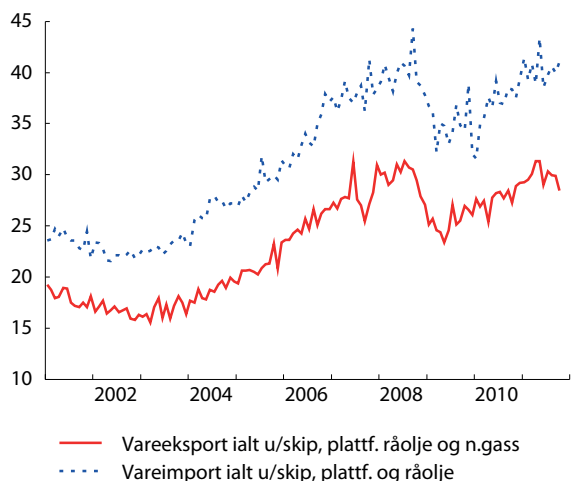
1) Representative markedskurser (midtcurser).
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstill. 2000=100

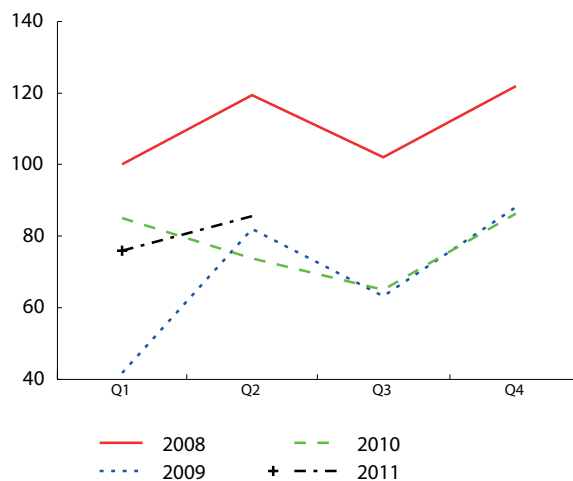
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstill

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstill. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell	Side
1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	19*
3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	20*
4. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	21*
5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	22*
6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	23*
7. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner	24*
8. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	25*
9. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
10. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner	26*
11. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	27*
12. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	27*
13. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner	28*
14. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	29*
15. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	30*
16. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	31*
17. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	32*
18. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	33*
19. Import. Løpende priser. Millioner kroner	34*
20. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	35*
21. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	36*
22. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000	37*
23. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	38*
24. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	39*
25. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	40*
26. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	41*
27. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumendring i prosent	46*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 027 714	1 088 124	259 929	265 535	274 938	287 723	266 354	280 635	285 089
Konsum i husholdninger	979 235	1 037 532	247 298	253 196	262 686	274 352	253 055	267 830	272 415
Varekonsum	495 674	527 692	125 586	126 611	128 774	146 721	124 562	132 433	131 916
Tjenestekonsum	452 357	475 744	113 370	118 946	122 242	121 187	118 888	125 560	127 784
Husholdningenes kjøp i utlandet	57 328	62 545	13 567	15 798	19 654	13 526	14 897	18 245	21 088
Utlendingers kjøp i Norge	-26 124	-28 449	-5 225	-8 158	-7 984	-7 082	-5 292	-8 408	-8 373
Konsum i ideelle organisasjoner	48 479	50 593	12 630	12 339	12 252	13 372	13 299	12 804	12 674
Konsum i offentlig forvaltning	530 682	556 292	137 482	137 435	140 131	141 245	143 608	144 903	146 516
Konsum i statsforvaltningen	275 487	281 993	69 494	69 961	71 381	71 157	72 016	72 867	73 573
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	239 948	246 707	60 763	61 085	62 673	62 186	63 173	63 769	64 676
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	35 539	35 287	8 730	8 876	8 708	8 972	8 843	9 099	8 897
Konsum i kommuneforvaltningen	255 195	274 299	67 988	67 473	68 750	70 087	71 592	72 035	72 943
Bruttoinvestering i fast realkapital	515 580	499 060	112 393	126 955	121 250	138 462	127 428	134 761	137 773
Utvinning og rørtransport	134 400	124 168	28 125	32 982	30 274	32 787	31 470	34 384	38 532
Tjenester tilknyttet utvinning	9 716	1 223	751	-20	-30	520	-169	1	338
Utenriks sjøfart	22 230	24 842	5 858	7 280	5 935	5 769	4 898	4 305	3 640
Fastlands-Norge	349 234	348 827	77 658	86 713	85 070	99 385	91 229	96 072	95 264
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	263 475	267 136	60 782	66 871	64 513	74 969	71 345	77 106	74 551
Næringer	168 164	170 104	37 097	43 469	40 964	48 573	41 966	46 329	44 363
Industri og bergverk	25 577	20 195	3 982	5 254	4 300	6 658	3 861	5 026	5 324
Annen vareproduksjon	37 320	40 341	7 834	10 689	10 353	11 465	9 476	12 380	11 598
Tjenester	105 267	109 568	25 281	27 527	26 311	30 449	28 629	28 924	27 441
Boliger (husholdninger)	95 311	97 032	23 685	23 402	23 549	26 396	29 379	30 776	30 188
Offentlig forvaltning	85 759	81 691	16 876	19 842	20 557	24 416	19 884	18 966	20 713
Lagerendring og statistiske avvik	13 915	67 160	16 549	20 585	15 487	14 538	41 102	4 021	2 340
Bruttoinvestering i alt	529 495	566 220	128 942	147 540	136 737	153 000	168 531	138 782	140 114
Innenlandsk sluttanvendelse	2 087 891	2 210 636	526 352	550 510	551 806	581 968	578 492	564 320	571 719
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1 907 630	1 993 244	475 069	489 683	500 139	528 353	501 191	521 609	526 869
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	616 441	637 983	154 358	157 277	160 688	165 661	163 492	163 869	167 229
Eksport i alt	929 116	1 038 171	258 935	251 833	244 513	282 890	281 198	270 320	287 265
Tradisjonelle varer	278 869	301 781	72 582	73 119	75 450	80 630	78 542	81 542	80 143
Råolje og naturgass	414 366	468 619	122 686	111 356	102 456	132 121	141 433	124 666	140 311
Skip, plattformer og fly	11 878	8 578	3 642	1 914	1 528	1 493	1 702	2 267	2 865
Tjenester	224 003	259 193	60 024	65 444	65 079	68 645	59 521	61 845	63 947
Samlet sluttanvendelse	3 017 007	3 248 807	785 287	802 343	796 319	864 858	859 690	834 640	858 984
Import i alt	660 408	725 581	164 446	185 536	187 233	188 366	193 437	184 834	189 927
Tradisjonelle varer	407 841	434 408	99 808	110 499	106 474	117 627	118 597	117 943	115 797
Råolje og naturgass	4 553	6 967	925	2 115	2 439	1 488	2 991	1 114	1 236
Skip, plattformer og fly	31 649	29 432	7 165	8 617	7 365	6 286	17 774	6 069	5 057
Tjenester	216 365	254 774	56 548	64 305	70 956	62 965	54 075	59 708	67 837
Bruttonasjonalprodukt ¹	2 356 599	2 523 226	620 841	616 807	609 086	676 492	666 253	649 806	669 057
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 875 850	1 985 014	484 234	486 464	490 970	523 346	510 427	513 795	515 544
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	480 749	538 212	136 607	130 343	118 116	153 146	155 826	136 011	153 514
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 614 567	1 702 632	416 521	417 516	420 260	448 335	441 713	438 104	442 391
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 234 453	1 302 866	317 428	318 731	320 074	346 633	337 337	332 517	335 913
Industri og bergverk	175 062	179 214	43 658	45 461	43 745	46 350	49 627	48 158	46 522
Annen vareproduksjon	200 781	230 027	60 680	49 868	54 919	64 560	64 338	53 623	58 275
Tjenester inkl. boligjenester	858 610	893 626	213 090	223 402	221 410	235 723	223 372	230 735	231 116
Offentlig forvaltning	380 114	399 767	99 093	98 785	100 187	101 701	104 376	105 587	106 477
Produktavgifter og -subsidiar	261 283	282 382	67 713	68 948	70 709	75 011	68 714	75 691	73 153

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i husholdninger									
og ideelle organisasjoner	0,0	3,7	5,9	2,2	3,5	3,3	0,8	4,0	2,4
Konsum i husholdninger	-0,2	3,8	6,1	2,2	3,6	3,4	0,8	4,3	2,5
Varekonsum	-0,4	4,2	9,2	1,9	2,8	3,6	-1,6	4,4	1,8
Tjenestekonsum	0,4	2,3	2,0	2,0	2,8	2,5	2,7	2,8	2,4
Husholdningenes kjøp i utlandet	-5,2	12,3	13,1	9,7	16,5	9,0	6,5	11,9	6,6
Utlendingers kjøp i Norge	-5,4	6,2	2,1	10,1	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8
Konsum i ideelle organisasjoner	4,3	1,5	1,6	2,5	1,1	0,8	1,2	-0,6	0,4
Konsum i offentlig forvaltning	4,3	1,7	1,9	2,2	1,2	1,6	0,1	1,3	1,8
Konsum i statsforvaltningen	4,6	-0,4	-0,3	-0,4	0,0	-0,9	-0,4	1,0	0,7
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	4,6	0,0	0,1	0,3	0,8	-1,0	0,1	1,3	0,9
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	4,4	-3,1	-2,6	-4,8	-4,9	0,1	-3,8	-1,1	-1,0
Konsum i kommuneforvaltningen	3,9	4,0	4,3	5,0	2,5	4,3	0,7	1,7	2,9
Bruttoinvestering i fast realkapital	-7,5	-5,2	-12,0	-2,9	-2,8	-3,1	9,9	5,2	11,6
Utvinning og rørtransport	3,4	-9,0	-15,9	-5,9	-11,2	-2,6	7,7	9,8	32,1
Tjenester tilknyttet utvinning	-4,2	-87,2	-83,8	-88,9
Utenriks sjøfart	53,7	11,7	23,8	21,0	11,6	-5,8	-16,0	-41,9	-43,7
Fastlands-Norge	-13,2	-2,5	-8,3	-3,3	-0,1	1,1	14,0	7,4	7,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-18,3	-0,9	-10,1	-2,6	0,7	8,3	13,5	11,9	11,3
Næringer	-23,1	-0,2	-11,9	-0,3	1,1	9,9	10,3	4,4	5,1
Industri og bergverk	-35,4	-21,6	-37,7	-23,9	-22,5	-3,2	-5,6	-6,0	21,0
Annen vareproduksjon	-15,7	7,0	-3,5	8,4	4,8	16,5	18,3	12,7	8,9
Tjenester	-21,9	2,5	-8,3	2,7	4,9	10,9	10,3	3,1	0,9
Boliger (husholdninger)	-8,2	-2,2	-7,0	-6,7	0,0	5,2	18,6	26,1	22,6
Offentlig forvaltning	7,4	-7,5	-1,5	-5,9	-2,5	-16,0	15,7	-7,7	-3,1
Lagerendring og statistiske avvik	-78,5	320,7	12,2	839,9	336,5	..	154,9	-84,0	-83,8
Bruttoinvestering i alt	-17,1	3,4	-9,8	10,0	5,8	8,5	25,9	-6,4	1,6
Innenlandsk sluttanvendelse	-4,1	3,1	0,6	4,1	3,5	4,2	6,8	0,6	2,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	-1,6	2,0	2,1	1,2	2,2	2,4	2,8	3,9	3,1
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	4,7	0,5	1,5	1,1	0,7	-1,4	1,8	0,2	1,1
Eksport i alt	-4,2	1,8	2,9	4,5	-0,6	0,3	-4,4	-3,5	4,4
Tradisjonelle varer	-8,0	2,6	6,1	6,0	1,7	-2,7	-4,2	3,4	1,5
Råolje og naturgass	-2,0	-4,8	-3,1	0,1	-11,3	-5,2	-5,9	-11,9	5,6
Skip, plattformer og fly	-25,1	-14,4	-14,5	-20,0	2,6	-22,1	-58,6	24,4	71,8
Tjenester	-3,9	13,8	13,4	11,5	15,6	14,9	1,7	1,0	3,9
Samlet sluttanvendelse	-4,1	2,7	1,3	4,3	2,2	3,0	3,1	-0,6	2,7
Import i alt	-12,5	9,9	7,2	12,9	11,5	7,9	11,7	-2,5	-0,7
Tradisjonelle varer	-11,8	7,1	1,5	10,1	6,7	9,9	10,1	3,0	4,7
Råolje og naturgass	31,1	25,8	38,8	148,9	17,4	-26,9	151,7	-59,2	-63,0
Skip, plattformer og fly	-23,2	-2,9	23,7	4,5	24,4	-38,3	135,9	-23,5	-29,6
Tjenester	-12,8	16,8	16,6	17,4	18,2	14,7	-3,7	-7,4	-3,9
Bruttonasjonalprodukt ¹	-1,7	0,7	-0,2	1,8	-0,5	1,6	0,7	-0,0	3,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	-1,6	1,9	0,8	2,1	2,5	2,1	2,0	2,3	2,9
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-1,8	-3,9	-3,7	0,4	-12,5	-0,2	-4,0	-9,8	8,4
Fastlands-Norge(basisverdi)	-1,6	1,5	0,0	2,0	2,3	1,7	2,1	2,2	3,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-2,5	1,5	-0,5	1,8	2,8	2,0	2,7	2,2	2,9
Industri og bergverk	-7,4	2,4	-2,5	4,6	4,1	3,6	6,3	-0,2	1,2
Annen vareproduksjon	-6,0	0,6	-1,6	2,1	1,4	0,8	-0,6	3,7	7,0
Tjenester inkl. boligjenester	-0,4	1,6	0,3	1,2	2,8	2,0	2,7	2,5	2,3
Offentlig forvaltning	1,4	1,5	1,7	2,6	1,0	0,8	0,2	1,9	3,1
Produktavgifter og -subsidier	-1,7	3,9	5,6	2,8	3,2	4,0	1,3	3,4	2,4

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,5	2,1	2,9	2,0	1,4	2,2	1,6	1,6	1,3
Konsum i husholdninger	2,4	2,1	3,0	2,0	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2
Varekonsum	1,4	2,1	3,7	2,4	0,8	1,7	0,8	0,2	0,6
Tjenestekonsum	3,2	2,8	3,1	2,6	2,8	2,7	2,1	2,7	2,1
Husholdningenes kjøp i utlandet	4,0	-2,9	-5,0	-5,0	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,7
Utlendingers kjøp i Norge	2,6	2,5	3,5	2,9	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0
Konsum i ideelle organisasjoner	4,3	2,8	2,0	1,9	3,3	4,0	4,0	4,4	3,1
Konsum i offentlig forvaltning	4,2	3,0	4,3	2,1	2,7	3,1	4,3	4,1	2,7
Konsum i statsforvaltningen	3,8	2,7	3,6	2,4	2,3	2,7	4,1	3,2	2,4
Konsum i statsforvaltningen, sivil	4,1	2,8	4,0	2,3	2,3	2,6	3,9	3,1	2,3
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	2,0	2,4	1,0	2,5	2,5	3,8	5,3	3,6	3,2
Konsum i kommuneforvaltningen	4,6	3,3	5,1	1,8	3,1	3,4	4,6	5,0	3,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	2,8	2,1	0,4	2,7	1,3	3,6	3,2	0,9	1,9
Utvinning og rørtransport	6,3	1,5	-1,9	2,4	0,5	4,8	3,9	-5,1	-3,6
Tjenester tilknyttet utvinning	4,0	-1,4	-4,6	-18,4	-14,4	0,9	2,3	..	13,5
Utenriks sjøfart	1,6	0,0	-3,0	6,7	-5,0	0,1	-0,5	1,8	9,0
Fastlands-Norge	1,6	2,5	1,7	2,6	2,1	3,3	3,1	3,1	3,8
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,7	2,3	1,7	2,2	2,3	2,9	3,4	3,1	3,8
Næringer	1,3	1,3	0,4	1,1	1,5	2,3	2,6	2,1	3,1
Industri og bergverk	1,6	0,7	-1,3	0,5	0,7	2,3	2,7	1,8	2,3
Annen vareproduksjon	2,4	1,1	0,3	1,4	-0,2	2,6	2,3	2,7	2,8
Tjenester	0,9	1,6	0,8	1,1	2,3	2,2	2,6	1,9	3,4
Boliger (husholdninger)	2,5	4,1	3,8	4,4	3,8	4,1	4,6	4,3	4,5
Offentlig forvaltning	1,2	3,0	1,5	3,9	1,6	4,3	1,8	3,6	4,0
Lagerendring og statistiske avvik	-23,7	14,7	11,7	35,3	-3,6	-7,6	-2,5	22,1	-6,8
Bruttoinvestering i alt	1,9	3,4	1,9	4,1	1,9	5,7	3,8	0,5	0,9
Innenlandsk sluttanvendelse	2,7	2,7	3,0	2,6	1,9	3,3	2,9	1,9	1,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	2,8	2,4	3,1	2,1	1,9	2,7	2,6	2,5	2,1
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,8	3,0	4,0	2,3	2,6	3,3	4,0	4,0	2,9
Eksport i alt	-18,9	9,8	8,7	8,3	7,7	14,4	13,6	11,2	12,5
Tradisjonelle varer	-6,2	5,5	-1,1	5,1	5,9	11,9	13,0	7,8	4,7
Råolje og naturgass	-31,8	18,8	20,4	15,0	14,8	24,7	22,4	27,1	29,7
Skip, plattformer og fly	20,3	-15,6	-8,2	-18,4	-22,6	-19,6	13,0	-4,8	9,1
Tjenester	-3,5	1,6	0,7	2,5	0,7	2,5	-2,5	-6,4	-5,4
Samlet sluttanvendelse	-5,1	4,9	4,8	4,3	3,6	6,7	6,1	4,7	5,0
Import i alt	-0,1	-0,0	-3,7	0,2	-1,2	4,4	5,3	2,1	2,1
Tradisjonelle varer	-1,8	-0,5	-5,9	0,3	-0,5	3,9	7,9	3,6	3,9
Råolje og naturgass	-17,9	21,6	40,8	31,9	16,3	23,5	28,5	29,2	36,8
Skip, plattformer og fly	5,2	-4,2	-0,0	1,4	-11,2	-7,8	5,1	-7,9	-2,5
Tjenester	3,0	0,8	-0,2	-0,7	-1,8	6,7	-0,7	0,3	-0,5
Bruttonasjonalprodukt ¹	-6,4	6,4	7,2	5,6	5,1	7,4	6,6	5,4	5,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,4	3,9	4,4	3,6	3,5	4,0	3,4	3,2	2,1
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-29,8	16,5	18,2	13,6	13,1	20,7	18,8	15,7	19,9
Fastlands-Norge(basisverdi)	2,4	3,9	4,8	3,4	3,4	3,9	3,9	2,7	2,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,5	4,0	4,5	3,8	3,4	4,1	3,5	2,0	1,9
Industri og bergverk	-5,4	-0,0	-1,9	1,4	0,8	-0,3	7,0	6,1	5,0
Annen vareproduksjon	3,1	13,9	14,2	13,3	10,2	17,6	6,7	3,7	-0,8
Tjenester inkl. boligjenester	2,7	2,5	3,4	2,4	2,4	1,8	2,0	0,8	2,0
Offentlig forvaltning	5,5	3,6	5,7	2,3	3,3	3,1	5,1	4,9	3,1
Produktavgifter og -subsidiar	2,0	4,1	1,6	4,8	4,4	5,2	0,2	6,1	1,0

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

**Tabell 4. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Løpende priser. Millioner kroner**

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Bruttonasjonalprodukt¹	2 356 599	2 523 226	620 841	616 807	609 086	676 492	666 253	649 806	669 057
Jordbruk og skogbruk	14 692	17 422	3 851	900	8 022	4 649	3 977	544	7 863
Fiske, fangst og akvakultur	14 391	21 350	4 881	4 626	5 518	6 326	6 423	4 757	4 063
Bergverksdrift	4 089	4 121	882	1 211	985	1 043	1 010	1 198	1 423
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	437 301	499 208	126 911	119 280	107 566	145 450	148 728	130 406	146 949
Utvinning av råolje og naturgass	398 110	455 040	117 704	107 433	95 426	134 477	137 435	120 683	135 930
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	39 191	44 168	9 207	11 848	12 140	10 973	11 293	9 723	11 019
Industri	170 973	175 093	42 776	44 250	42 760	45 307	48 617	46 960	45 100
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	29 803	29 765	7 424	7 464	7 553	7 325	7 721	8 050	8 028
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	2 210	1 871	519	430	431	491	462	383	380
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	8 932	8 634	1 888	2 246	2 260	2 240	1 870	2 012	1 896
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 105	4 093	1 108	998	951	1 036	1 132	1 096	1 036
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	19 765	22 940	5 369	5 875	5 817	5 878	7 565	8 217	6 279
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	10 642	9 651	2 256	2 660	2 379	2 355	2 306	2 479	2 343
Produksjon av metaller	6 296	10 475	1 758	2 383	3 159	3 175	2 924	3 460	3 602
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	52 663	51 415	13 183	12 702	12 109	13 420	14 156	12 482	13 058
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	19 254	17 999	4 598	4 687	4 030	4 684	5 224	4 414	4 290
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 435	5 117	1 317	1 254	1 149	1 398	1 400	1 214	1 151
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	11 868	13 133	3 355	3 550	2 922	3 305	3 857	3 152	3 037
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	50 309	62 128	21 141	11 894	10 465	18 628	18 999	13 067	11 887
Vannforsyning, avløp og renovasjon	12 522	14 191	3 241	3 489	3 599	3 861	3 734	3 834	3 947
Bygge- og anleggsvirksomhet	121 389	129 126	30 807	32 448	30 913	34 957	34 938	35 256	34 462
Varehandel og reparasjon av motorvogner	171 069	174 529	41 313	44 390	42 310	46 517	42 917	44 272	44 358
Rørtransport	18 348	17 824	4 728	4 160	4 321	4 616	3 605	3 563	3 235
Utenriks sjøfart	25 100	21 180	4 968	6 903	6 229	3 081	3 493	2 042	3 330
Transport ellers	62 706	61 275	14 320	15 882	15 556	15 516	13 225	16 047	15 063
Post og distribusjonsvirksomhet	10 810	10 482	2 668	2 634	2 412	2 767	2 640	2 580	2 379
Overnattings- og serveringsvirksomhet	28 789	29 699	6 255	7 810	8 408	7 227	6 705	7 825	8 868
Informasjon og kommunikasjon	81 875	82 821	21 065	20 134	19 197	22 425	22 392	20 899	20 453
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	97 194	104 293	25 787	26 323	26 341	25 842	25 969	26 179	26 257
Omsetning og drift av fast eiendom	62 992	66 990	15 575	16 473	17 236	17 707	16 916	17 559	18 356
Bolitjenester	93 942	99 204	24 646	24 561	24 796	25 201	25 872	25 981	25 942
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	92 086	95 325	22 222	23 810	21 191	28 102	23 745	24 701	22 421
Forretningsmessig tjenesteyting	56 782	60 806	13 214	14 689	16 908	15 995	15 182	16 394	18 466
Offentlig administrasjon og forsvar	119 083	124 376	31 294	31 188	30 798	31 095	32 590	33 107	33 088
Undervisning	98 090	104 201	25 785	25 692	26 083	26 641	27 241	27 184	27 651
Helse- og sosialtjenester	209 623	221 043	54 115	54 194	55 778	56 956	57 402	58 323	58 946
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	41 161	44 158	10 682	10 919	10 984	11 574	11 218	11 439	11 397
Totalt for næringer (basisverdi)	2 095 316	2 240 845	553 128	547 859	538 377	601 481	597 539	574 115	595 904
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge¹	1 875 850	1 985 014	484 234	486 464	490 970	523 346	510 427	513 795	515 544
Produktavgifter og -subsidiar	261 283	282 382	67 713	68 948	70 709	75 011	68 714	75 691	73 153
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 614 567	1 702 632	416 521	417 516	420 260	448 335	441 713	438 104	442 391

Offentlig forvaltning	380 114	399 767	99 093	98 785	100 187	101 701	104 376	105 587	106 477
Statsforvaltningen	169 284	173 580	42 965	43 086	43 617	43 912	45 267	45 926	46 247
Sivil forvaltning	150 389	154 348	38 147	38 262	38 897	39 042	40 250	40 789	41 114
Forsvar	18 895	19 233	4 818	4 823	4 720	4 871	5 017	5 137	5 133
Kommuneforvaltningen	210 830	226 186	56 128	55 699	56 570	57 789	59 110	59 661	60 230

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Bruttonasjonalprodukt¹	-1,7	0,7	-0,2	1,8	-0,5	1,6	0,7	-0,0	3,8
Jordbruk og skogbruk	-10,0	9,8	3,5	..	9,2	0,5	2,4	-18,0	-0,1
Fiske, fangst og akvakultur	9,8	9,5	18,9	15,7	21,4	-11,6	-6,3	9,9	5,8
Bergverksdrift	-24,5	8,7	6,8	16,9	10,7	0,3	19,7	-3,8	4,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-1,5	-4,7	-4,0	-0,7	-13,7	-0,9	-4,9	-10,3	8,5
Utvinning av råolje og naturgass	-1,6	-5,6	-4,0	-0,7	-15,8	-2,4	-6,5	-13,6	6,2
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-0,1	4,3	-3,4	-1,4	8,8	15,4	12,1	18,5	26,6
Industri	-6,9	2,2	-2,6	4,3	4,0	3,7	6,0	-0,1	1,2
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	5,0	1,4	1,6	2,8	1,6	-0,0	-3,3	-0,9	0,3
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-25,9	-14,6	-16,5	-17,6	-13,8	-10,2	-0,5	6,3	1,9
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	-20,0	12,0	10,9	14,5	14,7	8,2	3,2	-6,7	-12,7
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-7,2	-3,3	-2,4	-2,3	-4,1	-4,7	-1,4	2,0	2,4
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	1,1	16,6	9,9	12,4	24,4	20,5	11,7	12,9	-4,1
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-23,8	1,9	-12,5	11,0	3,3	6,4	14,4	-3,5	-2,1
Produksjon av metaller	-34,4	12,6	17,0	20,9	11,9	2,2	6,0	-0,6	-8,4
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	2,6	-1,3	-7,2	1,4	-0,6	1,8	9,3	-0,3	8,5
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-19,2	-4,4	-11,5	-3,0	-1,5	-0,7	5,4	-1,8	3,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-20,1	-2,7	-8,4	-4,8	1,5	2,2	4,3	-5,9	-4,5
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	3,0	1,4	-1,7	7,0	0,5	0,1	4,2	-7,2	2,1
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-6,1	-2,4	2,1	-5,5	-7,9	-0,6	-11,9	6,9	21,2
Vannforsyning, avløp og renovasjon	-5,9	6,0	7,8	7,5	6,6	2,4	6,7	5,5	5,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	-7,0	-0,4	-6,4	1,3	0,6	3,3	5,6	2,5	4,3
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,5	1,6	3,4	1,3	0,9	0,9	1,2	3,3	2,4
Rørtransport	-2,0	-1,0	0,3	5,9	-17,6	5,6	-3,4	-19,7	19,8
Utenriks sjøfart	-6,7	7,9	-1,7	15,5	10,2	7,6	12,5	2,6	1,6
Transport ellers	-8,1	2,9	-0,5	4,2	5,1	2,8	1,9	3,6	2,0
Post og distribusjonsvirksomhet	-0,9	-1,9	-2,2	-3,2	-1,4	-0,8	-0,1	0,0	0,3
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-5,5	-0,0	-3,1	0,6	2,0	-0,2	5,4	3,6	2,7
Informasjon og kommunikasjon	5,1	0,9	-1,8	2,1	0,2	3,1	5,8	3,6	7,3
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,2	2,0	-1,8	2,7	5,1	2,2	0,8	-0,4	-1,5
Omsetning og drift av fast eiendom	12,0	-1,7	-1,2	-2,6	0,2	-3,0	1,9	1,2	-0,4
Bolitjenester	-2,2	2,9	3,5	2,6	2,5	2,8	2,3	2,7	2,4
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-3,7	0,1	-4,0	-3,8	5,0	3,6	3,1	0,4	2,0
Forretningsmessig tjenesteyting	-2,7	2,6	-1,4	1,5	6,0	3,7	7,1	5,6	4,6
Offentlig administrasjon og forsvar	3,8	0,8	3,9	2,8	-1,8	-1,8	-2,9	0,1	3,3
Undervisning	0,0	2,8	3,0	4,4	2,6	1,3	0,8	1,0	3,0
Helse- og sosialtjenester	0,5	1,9	0,2	2,1	2,5	2,8	2,4	3,5	3,0
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	-1,6	1,8	1,8	2,0	1,8	1,7	1,6	1,9	2,0
Totalt for næringer (basisverdi)	-1,7	0,3	-0,9	1,7	-1,0	1,3	0,6	-0,5	4,0
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	-1,6	1,9	0,8	2,1	2,5	2,1	2,0	2,3	2,9
Produktavgifter og -subsidier	-1,7	3,9	5,6	2,8	3,2	4,0	1,3	3,4	2,4
Fastlands-Norge (basisverdi)	-1,6	1,5	0,0	2,0	2,3	1,7	2,1	2,2	3,0

Offentlig forvaltning	1,4	1,5	1,7	2,6	1,0	0,8	0,2	1,9	3,1
Statsforvaltningen	1,1	-1,1	-1,8	-0,7	-1,0	-1,0	0,2	2,5	2,8
Sivil forvaltning	0,7	-1,2	-2,3	-0,8	-0,6	-0,9	0,5	2,4	2,4
Forsvar	4,5	-0,8	2,2	0,1	-3,7	-1,7	-2,0	3,3	5,9
Kommuneforvaltningen	1,6	3,6	4,5	5,4	2,7	2,1	0,2	1,5	3,3

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

**Tabell 6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Bruttonasjonalprodukt¹	-6,4	6,4	7,2	5,6	5,1	7,4	6,6	5,4	5,8
Jordbruk og skogbruk	4,4	8,0	9,0	..	3,6	9,9	0,8	-26,3	-1,8
Fiske, fangst og akvakultur	11,7	35,5	9,7	16,5	30,6	91,5	40,4	-6,4	-30,4
Bergverksdrift	-0,6	-7,3	-0,5	-8,3	-14,1	-5,0	-4,2	2,9	38,3
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-31,4	19,8	21,9	16,0	14,6	26,0	23,2	21,9	25,9
Utvinning av råolje og naturgass	-34,4	21,1	23,9	16,7	15,6	27,0	24,9	30,0	34,1
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	28,0	8,0	0,4	9,9	4,8	17,2	9,4	-30,7	-28,3
Industri	-5,6	0,2	-2,0	1,7	1,3	-0,2	7,3	6,2	4,3
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-8,4	-1,5	-1,4	5,6	-1,7	-7,8	7,5	8,9	6,0
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	7,9	-0,8	6,5	-6,8	1,2	-4,4	-10,6	-16,2	-13,3
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	0,1	-13,7	-18,3	-14,2	-11,0	-11,9	-4,0	-4,0	-3,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-9,0	3,1	7,0	3,1	4,4	-1,6	3,5	7,7	6,4
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	-19,9	-0,5	-10,9	6,7	6,8	-2,6	26,1	23,9	12,6
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	12,5	-11,0	-6,8	-10,5	-12,0	-14,2	-10,7	-3,4	0,5
Produksjon av metaller	-40,3	47,8	13,9	96,2	41,8	56,9	56,8	46,1	24,5
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-3,2	-1,1	-1,6	-5,5	-0,0	3,1	-1,8	-1,4	-0,6
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	12,8	-2,2	1,5	-1,9	-3,9	-4,9	7,8	-4,1	2,7
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	14,9	-3,3	-4,6	-3,5	-4,3	-0,9	2,0	2,9	4,9
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-2,1	9,1	12,8	13,9	4,5	5,0	10,3	-4,3	1,8
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-4,4	26,5	27,4	27,9	16,4	29,7	2,0	2,8	-6,3
Vannforsyning, avløp og renovasjon	5,6	7,0	5,1	6,8	6,6	9,2	8,0	4,2	3,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,4	6,8	7,5	7,2	6,6	5,5	7,4	6,0	6,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-7,1	0,4	3,6	2,1	-1,3	-2,1	2,6	-3,5	2,4
Rørtransport	-1,9	-1,9	1,0	-11,9	20,0	-10,0	-21,0	6,6	-37,5
Utenriks sjøfart	-12,2	-21,8	-26,3	-3,9	-10,3	-50,0	-37,5	-71,2	-47,4
Transport ellers	7,4	-5,1	-3,1	-4,0	-6,1	-6,9	-9,3	-2,5	-5,1
Post og distribusjonsvirksomhet	19,6	-1,2	0,1	-0,8	-1,7	-2,2	-0,9	-2,1	-1,6
Overnattings- og serveringsvirksomhet	6,6	3,2	5,2	4,6	2,7	0,5	1,7	-3,3	2,7
Informasjon og kommunikasjon	-0,4	0,3	1,0	-0,8	1,6	-0,7	0,5	0,1	-0,7
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	16,7	5,2	8,7	4,2	4,3	3,7	-0,1	-0,1	1,2
Omsetning og drift av fast eiendom	3,4	8,2	4,7	7,0	11,1	9,8	6,6	5,3	6,9
Boligtjenester	1,2	2,7	2,6	2,3	2,7	3,1	2,6	3,0	2,2
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	4,2	3,4	2,8	2,6	2,9	5,0	3,7	3,3	3,7
Forretningsmessig tjenesteyting	3,0	4,4	3,6	3,2	6,1	4,3	7,3	5,7	4,4
Offentlig administrasjon og forsvar	3,6	3,7	4,0	2,8	4,0	3,9	7,2	6,0	4,0
Undervisning	7,2	3,3	5,4	1,7	3,1	3,2	4,8	4,7	2,9
Helse- og sosialtjenester	6,1	3,5	6,2	2,4	2,8	2,5	3,6	4,0	2,6
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	5,5	5,4	5,7	4,8	6,0	4,9	3,4	2,8	1,7
Totalt for næringer (basisverdi)	-7,3	6,6	7,9	5,7	5,3	7,7	7,3	5,3	6,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,4	3,9	4,4	3,6	3,5	4,0	3,4	3,2	2,1
Produktavgifter og -subsidier	2,0	4,1	1,6	4,8	4,4	5,2	0,2	6,1	1,0
Fastlands-Norge (basisverdi)	2,4	3,9	4,8	3,4	3,4	3,9	3,9	2,7	2,2

Offentlig forvaltning	5,5	3,6	5,7	2,3	3,3	3,1	5,1	4,9	3,1
Statsforvaltningen	5,2	3,7	5,6	3,4	3,1	2,8	5,1	4,0	3,2
Sivil forvaltning	5,7	3,9	6,2	3,5	3,1	2,7	5,0	4,1	3,2
Forsvar	1,3	2,6	0,9	2,7	3,3	3,7	6,2	3,1	2,7
Kommuneforvaltningen	5,7	3,5	5,8	1,5	3,4	3,4	5,1	5,6	3,1

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 7. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i alt.	1 558 396	1 644 417	397 411	402 970	415 068	428 968	409 961	425 537	431 605
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 027 714	1 088 124	259 929	265 535	274 938	287 723	266 354	280 635	285 089
Konsum i husholdninger	979 235	1 037 532	247 298	253 196	262 686	274 352	253 055	267 830	272 415
Konsum i ideelle organisasjoner	48 479	50 593	12 630	12 339	12 252	13 372	13 299	12 804	12 674
Konsum i offentlig forvaltning.	530 682	556 292	137 482	137 435	140 131	141 245	143 608	144 903	146 516
Konsum i statsforvaltningen	275 487	281 993	69 494	69 961	71 381	71 157	72 016	72 867	73 573
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	139 637	147 960	35 958	36 264	38 118	37 619	37 957	38 326	39 099
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	135 850	134 034	33 536	33 697	33 262	33 539	34 059	34 541	34 474
Konsum i kommuneforvaltningen	255 195	274 299	67 988	67 473	68 750	70 087	71 592	72 035	72 943
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	206 824	217 896	53 833	53 453	54 621	55 989	56 850	57 307	57 656
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	48 371	56 403	14 155	14 021	14 129	14 099	14 742	14 728	15 288
Personlig konsum	1 374 175	1 453 980	349 720	355 252	367 677	381 331	361 161	376 269	381 844
Kollektivt konsum	184 221	190 437	47 691	47 717	47 392	47 637	48 801	49 269	49 761

Tabell 8. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i alt.	1,4	3,0	4,5	2,2	2,7	2,7	0,6	3,1	2,2
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	0,0	3,7	5,9	2,2	3,5	3,3	0,8	4,0	2,4
Konsum i husholdninger	-0,2	3,8	6,1	2,2	3,6	3,4	0,8	4,3	2,5
Konsum i ideelle organisasjoner	4,3	1,5	1,6	2,5	1,1	0,8	1,2	-0,6	0,4
Konsum i offentlig forvaltning.	4,3	1,7	1,9	2,2	1,2	1,6	0,1	1,3	1,8
Konsum i statsforvaltningen	4,6	-0,4	-0,3	-0,4	0,0	-0,9	-0,4	1,0	0,7
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	4,1	3,7	1,7	2,8	6,4	3,7	2,5	3,7	1,2
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	5,1	-4,5	-2,3	-3,6	-6,5	-5,6	-3,6	-2,0	0,1
Konsum i kommuneforvaltningen	3,9	4,0	4,3	5,0	2,5	4,3	0,7	1,7	2,9
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	2,8	1,9	1,7	3,0	1,1	1,9	1,2	2,3	2,6
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	8,9	13,0	15,6	13,1	8,5	15,0	-1,3	-0,5	4,1
Personlig konsum	0,8	3,4	4,8	2,4	3,4	3,1	1,1	3,7	2,3
Kollektivt konsum	6,1	0,1	2,4	0,8	-2,5	-0,3	-2,9	-1,6	1,3

Tabell 9. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i alt.	3,0	2,4	3,4	2,0	1,8	2,5	2,6	2,4	1,8
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	2,5	2,1	2,9	2,0	1,4	2,2	1,6	1,6	1,3
Konsum i husholdninger	2,4	2,1	3,0	2,0	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2
Konsum i ideelle organisasjoner	4,3	2,8	2,0	1,9	3,3	4,0	4,0	4,4	3,1
Konsum i offentlig forvaltning.	4,2	3,0	4,3	2,1	2,7	3,1	4,3	4,1	2,7
Konsum i statsforvaltningen	3,8	2,7	3,6	2,4	2,3	2,7	4,1	3,2	2,4
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	3,3	2,2	3,9	1,9	1,4	1,7	3,0	1,9	1,4
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	4,3	3,3	3,3	2,9	3,4	3,8	5,3	4,6	3,6
Konsum i kommuneforvaltningen	4,6	3,3	5,1	1,8	3,1	3,4	4,6	5,0	3,1
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	5,3	3,4	5,3	1,7	3,1	3,4	4,4	4,8	2,9
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	1,8	3,2	4,1	2,3	2,8	3,6	5,5	5,5	3,9
Personlig konsum	3,0	2,3	3,4	1,9	1,7	2,4	2,2	2,1	1,5
Kollektivt konsum	3,7	3,3	3,5	2,7	3,2	3,8	5,4	4,9	3,7

Tabell 10. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i husholdninger	979 235	1 037 532	247 298	253 196	262 686	274 352	253 055	267 830	272 415
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	128 752	131 992	31 766	32 120	33 156	34 950	31 281	34 595	34 931
Alkoholdrikker og tobakk mv.	42 394	43 331	10 174	10 845	10 701	11 611	9 681	11 460	11 137
Klær og skotøy.	52 912	53 948	11 135	13 142	13 342	16 328	11 140	13 579	13 485
Bolig, lys og brensel.	201 155	220 867	58 758	52 821	50 770	58 518	60 775	53 739	52 264
Møbler og husholdningsartikler mv.	55 374	56 657	12 870	12 716	14 523	16 548	12 597	13 362	14 857
Helsepleie	26 929	27 878	6 661	6 872	6 956	7 388	6 850	7 169	7 188
Transport	132 854	146 642	33 894	37 825	38 391	36 533	35 619	40 671	39 513
Post- og teletjenester	26 801	27 263	6 768	6 524	6 734	7 237	6 818	6 499	6 669
Kultur og fritid	119 178	126 199	28 210	30 155	33 373	34 461	28 185	32 737	34 758
Utdanning	4 070	4 414	1 105	1 090	1 003	1 216	1 164	1 121	1 066
Overnattings- og serveringstjenester	56 834	58 428	12 389	15 146	16 071	14 822	13 321	16 080	16 974
Andre varer og tjenester	100 778	105 816	25 226	26 298	25 994	28 297	26 018	26 981	26 858
Husholdningenes kjøp i utlandet.	57 328	62 545	13 567	15 798	19 654	13 526	14 897	18 245	21 088
Utlendingers kjøp i Norge.	-26 124	-28 449	-5 225	-8 158	-7 984	-7 082	-5 292	-8 408	-8 373
Varekonsum ¹	495 674	527 692	125 586	126 611	128 774	146 721	124 562	132 433	131 916
Tjenestekonsum ¹	452 357	475 744	113 370	118 946	122 242	121 187	118 888	125 560	127 784
Boligtjenester	164 727	173 130	42 803	43 108	43 385	43 835	44 749	45 066	45 192
Andre tjenester.	287 630	302 614	70 567	75 838	78 857	77 352	74 139	80 494	82 592

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 11. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i husholdninger	-0,2	3,8	6,1	2,2	3,6	3,4	0,8	4,3	2,5
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	1,7	2,1	7,3	-1,8	1,6	2,0	-1,2	8,2	4,8
Alkoholdrikker og tobakk mv.	-0,4	-2,1	3,1	-3,6	-5,2	-1,9	-10,5	-0,3	-2,7
Klær og skotøy.	7,3	6,4	6,3	2,1	6,3	10,4	4,7	7,5	4,5
Bolig, lys og brensel.	2,8	3,2	4,0	3,0	1,9	3,8	-0,1	-0,0	1,4
Møbler og husholdningsartikler mv.	-3,3	2,8	7,0	1,3	1,6	1,9	-0,9	5,7	3,3
Helsepleie	-0,5	1,0	1,5	0,4	0,9	1,2	0,2	1,7	1,2
Transport	-4,9	8,2	14,2	8,8	7,6	3,2	3,1	3,8	-0,1
Post- og teletjenester	7,4	4,1	4,6	4,1	3,1	4,4	3,9	1,9	0,2
Kultur og fritid	-0,6	4,1	8,1	-0,1	3,7	4,9	-0,1	7,9	4,8
Utdanning	6,4	5,2	3,0	8,4	5,5	4,1	2,4	-0,1	3,1
Overnattings- og serveringstjenester	-4,0	-0,3	-3,2	0,2	1,8	-0,6	4,6	3,5	2,4
Andre varer og tjenester	-1,4	1,2	0,0	1,2	1,2	2,1	0,8	-0,8	0,3
Husholdningenes kjøp i utlandet.	-5,2	12,3	13,1	9,7	16,5	9,0	6,5	11,9	6,6
Utlendingers kjøp i Norge.	-5,4	6,2	2,1	10,1	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8
Varekonsum ¹	-0,4	4,2	9,2	1,9	2,8	3,6	-1,6	4,4	1,8
Tjenestekonsum ¹	0,4	2,3	2,0	2,0	2,8	2,5	2,7	2,8	2,4
Boligtjenester	2,6	2,1	2,2	2,1	2,0	2,1	1,8	1,9	1,8
Andre tjenester.	-0,8	2,4	1,8	1,9	3,2	2,8	3,2	3,3	2,7

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 12. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Konsum i husholdninger	2,4	2,1	3,0	2,0	1,3	2,2	1,5	1,5	1,2
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	4,0	0,4	1,2	0,3	0,2	-0,1	-0,3	-0,5	0,6
Alkoholdrikker og tobakk mv.	4,6	4,4	4,7	4,5	4,1	4,1	6,4	6,0	7,0
Klær og skotøy.	-3,2	-4,2	-2,4	-3,5	-4,8	-5,6	-4,4	-3,9	-3,3
Bolig, lys og brensel.	1,8	6,4	6,8	5,9	4,5	8,2	3,5	1,8	1,5
Møbler og husholdningsartikler mv.	3,3	-0,5	-0,1	-0,6	-0,7	-0,4	-1,2	-0,6	-1,0
Helsepleie	3,1	2,5	3,1	2,5	2,1	2,4	2,7	2,6	2,1
Transport	1,6	2,0	3,6	2,4	0,8	1,6	2,0	3,5	3,0
Post- og teletjenester	-5,3	-2,3	-1,6	-2,2	-1,5	-3,6	-3,0	-2,2	-1,1
Kultur og fritid	2,0	1,8	2,8	2,6	1,9	0,1	0,1	0,6	-0,6
Utdanning	4,6	3,1	3,5	3,2	3,2	2,7	2,9	3,0	3,0
Overnattings- og serveringstjenester	3,8	3,1	3,2	3,4	3,1	2,9	2,8	2,6	3,1
Andre varer og tjenester	5,0	3,8	5,4	3,1	3,8	3,0	2,3	3,4	3,0
Husholdningenes kjøp i utlandet.	4,0	-2,9	-5,0	-5,0	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,7
Utlendingers kjøp i Norge.	2,6	2,5	3,5	2,9	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0
Varekonsum ¹	1,4	2,1	3,7	2,4	0,8	1,7	0,8	0,2	0,6
Tjenestekonsum ¹	3,2	2,8	3,1	2,6	2,8	2,7	2,1	2,7	2,1
Boligtjenester	3,4	2,9	3,0	2,6	2,8	3,4	2,7	2,6	2,3
Andre tjenester.	3,2	2,7	3,2	2,6	2,8	2,3	1,8	2,8	1,9

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 13. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	515 580	499 060	112 393	126 955	121 250	138 462	127 428	134 761	137 773
Bygg og anlegg	236 617	242 087	54 808	59 173	60 451	67 655	62 637	66 712	68 350
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	67 605	68 687	16 015	17 533	16 936	18 205	17 744	17 577	18 704
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	67 018	50 554	11 537	14 085	11 652	13 280	12 191	15 549	18 532
Skip og båter	29 934	29 108	6 178	8 754	7 120	7 057	9 686	5 357	4 076
Andre transportmidler	17 403	19 045	4 251	4 937	4 262	5 595	4 368	5 767	4 726
Maskiner og utstyr	97 003	89 579	19 604	22 473	20 830	26 672	20 803	23 799	23 386
Jordbruk og skogbruk	7 029	8 176	1 368	2 526	2 424	1 859	1 452	2 667	2 572
Fiske, fangst og akvakultur	2 478	2 186	436	611	416	722	851	1 161	800
Bergverksdrift	2 607	1 863	259	619	422	563	160	318	407
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	143 588	124 839	28 621	32 857	30 155	33 204	31 111	34 331	38 625
Utvinning av råolje og naturgass	133 872	123 616	27 870	32 877	30 185	32 684	31 280	34 330	38 288
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	9 716	1 223	751	-20	-30	520	-169	1	338
Industri	22 970	18 332	3 724	4 635	3 878	6 095	3 701	4 708	4 917
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	5 336	6 636	1 294	1 758	1 602	1 982	1 672	1 840	1 607
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	55	72	9	12	31	20	35	8	19
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	1 328	1 129	294	282	256	297	143	333	289
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	321	257	26	99	39	93	36	49	63
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	7 313	3 686	823	923	810	1 130	524	797	950
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 738	1 521	307	370	249	595	322	332	499
Produksjon av metaller	1 833	1 755	304	361	306	783	273	398	413
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	3 057	2 051	415	539	362	735	378	564	643
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	721	635	121	115	98	301	111	159	211
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	173	179	24	54	33	68	47	53	28
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	1 095	410	107	121	92	91	160	174	194
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	12 109	14 241	2 270	3 454	3 714	4 803	2 976	4 142	4 077
Vannforsyning, avløp og renovasjon	9 778	10 139	2 546	2 908	2 067	2 618	2 596	2 879	2 319
Bygge- og anleggsvirksomhet	12 744	12 615	3 026	3 306	3 041	3 243	3 336	3 556	3 320
Varehandel og reparasjon av motorvogner	9 742	9 760	1 782	2 072	1 970	3 935	2 466	2 758	2 756
Rørtransport	528	552	255	105	89	103	190	54	244
Utenriks sjøfart	22 230	24 842	5 858	7 280	5 935	5 769	4 898	4 305	3 640
Transport ellers	15 648	16 908	3 484	4 678	4 108	4 638	3 654	4 599	3 306
Post og distribusjonsvirksomhet	1 435	1 412	353	356	324	379	364	362	333
Overnattings- og serveringsvirksomhet	2 039	1 969	442	569	515	444	461	474	511
Informasjon og kommunikasjon	13 143	13 725	3 437	3 432	3 239	3 618	3 522	3 351	3 264
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	5 745	6 320	1 513	1 573	1 599	1 634	1 642	1 611	1 680
Omsetning og drift av fast eiendom	36 039	36 917	8 926	9 181	9 051	9 759	10 630	9 724	9 694
Boligtjenester	95 311	97 032	23 685	23 402	23 549	26 396	29 379	30 776	30 188
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	6 392	6 452	1 510	1 638	1 468	1 836	1 643	1 680	1 564
Forretningsmessig tjenesteyting	4 164	4 830	1 096	1 195	1 274	1 265	1 231	1 406	1 435
Offentlig administrasjon og forsvar	50 182	48 750	9 795	12 324	12 329	14 302	13 089	11 739	12 608
Undervisning	16 547	15 942	3 240	3 077	4 797	4 827	3 077	2 908	4 457
Helse- og sosialtjenester	15 941	13 878	2 984	3 280	3 118	4 496	3 008	3 242	3 201
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 191	7 379	1 785	1 879	1 765	1 951	1 991	2 008	1 856
Fastlands-Norge	349 234	348 827	77 658	86 713	85 070	99 385	91 229	96 072	95 264

Offentlig forvaltning	85 759	81 691	16 876	19 842	20 557	24 416	19 884	18 966	20 713
Statsforvaltningen	42 384	32 988	6 195	8 051	7 974	10 768	9 348	7 324	8 441
Sivil forvaltning	34 858	28 468	5 424	7 098	6 860	9 086	4 981	6 543	7 416
Forsvar	7 526	4 520	771	953	1 114	1 682	4 367	781	1 025
Kommuneforvaltningen	43 375	48 703	10 681	11 791	12 583	13 648	10 536	11 642	12 272

**Tabell 14. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	-7,5	-5,2	-12,0	-2,9	-2,8	-3,1	9,9	5,2	11,6
Bygg og anlegg	-11,7	-1,7	-8,6	-4,6	1,5	4,6	9,3	8,1	8,2
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	3,0	-1,8	-10,5	1,4	-6,7	10,0	4,5	9,4	17,6
Oljeutvinningsplattformer, bore-rigger og moduler	2,0	-23,5	-34,8	-12,9	-19,1	-25,2	4,7	12,5	59,4
Skip og båter	42,7	-3,8	10,3	18,4	7,1	-32,6	65,3	-41,2	-49,7
Andre transportmidler	-32,5	12,0	25,0	3,3	0,3	22,8	4,7	21,0	12,7
Maskiner og utstyr	-12,2	-6,8	-14,2	-2,3	-3,7	-6,8	3,5	4,3	10,2
Jordbruk og skogbruk	-18,0	14,5	12,5	13,7	12,6	19,8	2,9	2,6	2,6
Fiske, fangst og akvakultur	-14,8	-14,5	-20,6	8,1	-45,9	8,2	102,5	79,5	85,3
Bergverksdrift	170,1	-30,8	-53,4	-40,8	-34,1	26,9	-39,4	-49,6	-6,3
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	3,9	-14,3	-24,8	-5,8	-11,7	-13,4	4,7	10,1	32,9
Utvinning av råolje og naturgass	4,5	-9,0	-16,6	-6,0	-10,8	-2,4	8,1	10,0	31,6
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-4,2	-87,2	-83,8	-88,9
Industri	-40,4	-20,5	-36,3	-21,0	-21,1	-5,2	-3,4	-0,3	23,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	-24,2	23,6	4,2	15,4	32,1	42,8	25,1	2,3	-2,6
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-80,2	30,7	-59,0	-39,4	..	62,2	274,1	-32,0	-39,1
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	-38,0	-15,6	-0,6	0,6	-28,2	-27,1	-53,1	16,4	11,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	13,8	-19,6	-81,0	36,2	-19,0	49,6	37,7	-51,6	59,9
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	-46,9	-49,8	-63,8	-44,4	-47,4	-39,3	-38,1	-14,8	14,7
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-23,1	-12,6	-17,3	-40,9	-2,8	22,5	3,1	-11,0	98,1
Produksjon av metaller	-38,4	-5,1	-24,0	-28,8	-18,0	38,7	-12,3	8,2	31,7
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-39,5	-32,9	-38,2	-20,5	-49,0	-26,2	-11,3	2,0	72,6
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-71,6	-11,8	-18,8	-37,4	-28,8	21,0	-10,2	34,6	107,8
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-66,9	4,7	-24,9	21,6	52,3	-6,9	88,9	-2,2	-16,4
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-34,2	-62,3	-57,0	-54,8	-63,5	-71,9	46,2	42,3	108,4
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-16,4	16,3	3,9	14,6	13,9	27,0	27,7	17,1	6,3
Vannforsyning, avløp og renovasjon	-3,3	0,6	-0,6	2,6	-0,9	0,9	-2,0	-4,4	8,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	-9,6	-1,1	-10,8	0,1	1,9	5,6	7,9	5,7	7,3
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-26,4	-0,1	-33,2	5,8	-13,5	37,3	35,9	31,1	36,7
Rørtransport	-71,6	3,3	674,2	22,1	-67,7	-41,4	-31,3	-38,9	229,5
Utenriks sjøfart	53,7	11,7	23,8	21,0	11,6	-5,8	-16,0	-41,9	-43,7
Transport ellers	25,5	6,8	8,1	-0,2	6,9	13,9	5,9	-0,8	-24,7
Post og distribusjonsvirksomhet	478,4	-0,5	-0,5	-1,3	0,2	-0,3	1,1	0,8	1,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-1,7	-4,6	-11,8	2,8	0,9	-11,0	1,2	-17,9	-3,2
Informasjon og kommunikasjon	-15,4	4,9	3,7	9,0	4,6	2,7	0,2	-3,7	-0,9
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-41,6	10,8	15,5	16,2	9,6	3,4	8,0	1,9	4,4
Omsetning og drift av fast eiendom	-35,8	-1,8	-18,5	-2,0	7,0	11,3	13,8	1,5	2,4
Boligtjenester	-8,2	-2,2	-7,0	-6,7	0,0	5,2	18,6	26,1	22,6
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-14,9	1,5	-3,6	-0,7	6,5	4,1	6,4	1,2	4,4
Forretningsmessig tjenesteyting	-47,0	17,7	36,5	22,4	15,4	4,0	12,7	19,5	12,4
Offentlig administrasjon og forsvar	8,7	-5,5	-1,2	-0,7	4,4	-18,2	32,7	-8,0	-1,6
Undervisning	17,6	-6,6	-2,5	-6,8	-5,1	-10,4	-8,6	-8,8	-10,7
Helse- og sosialtjenester	-7,6	-15,1	-5,1	-21,8	-17,5	-13,9	-3,0	-4,2	-1,1
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	9,7	1,3	-4,7	1,3	6,5	2,7	8,0	4,1	2,2
Fastlands-Norge	-13,2	-2,5	-8,3	-3,3	-0,1	1,1	14,0	7,4	7,9

Offentlig forvaltning	7,4	-7,5	-1,5	-5,9	-2,5	-16,0	15,7	-7,7	-3,1
Statsforvaltningen	4,8	-24,2	-17,3	-13,0	-25,8	-32,9	51,7	-12,0	2,0
Sivil forvaltning	11,6	-21,0	-14,2	-12,4	-30,1	-23,1	-11,9	-11,2	4,0
Forsvar	-18,4	-38,9	-33,5	-17,1	16,2	-59,2	479,9	-17,8	-9,7
Kommuneforvaltningen	10,0	8,8	10,9	-0,2	22,0	5,1	-5,2	-4,7	-6,3

**Tabell 15. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt.	2,8	2,1	0,4	2,7	1,3	3,6	3,2	0,9	1,9
Bygg og anlegg	2,5	4,1	3,9	4,4	3,8	4,1	4,6	4,3	4,5
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	8,0	3,5	0,1	4,1	2,2	7,7	6,0	-8,4	-6,1
Oljeutvinningsplattformer, bore-rigger og moduler	5,2	-1,4	-4,8	0,2	-2,6	1,3	0,9	-1,8	-0,2
Skip og båter	-2,0	1,0	7,1	5,5	-6,3	-1,4	-5,1	4,1	13,9
Andre transportmidler	9,5	-2,3	-12,4	-3,3	0,7	4,7	-1,9	-3,5	-1,6
Maskiner og utstyr	-1,9	-0,9	-3,0	-1,1	-1,4	1,3	2,5	1,5	1,9
Jordbruk og skogbruk	3,9	1,6	-0,4	1,9	1,9	2,4	3,2	2,9	3,4
Fiske, fangst og akvakultur	0,8	3,2	21,2	12,9	-11,8	2,6	-3,6	5,8	3,7
Bergverksdrift	3,2	3,2	0,8	2,6	5,4	3,2	2,2	1,8	2,9
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	6,1	1,4	-2,2	2,4	0,5	4,6	3,9	-5,1	-3,6
Utvinning av råolje og naturgass	6,3	1,5	-1,9	2,4	0,5	4,8	3,8	-5,1	-3,6
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	4,0	-1,4	-4,6	-18,4	-14,4	0,9	2,3	..	13,5
Industri	1,4	0,4	-1,4	0,2	0,2	2,2	2,8	1,9	2,3
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	1,6	0,6	-2,0	0,5	0,6	3,1	3,3	2,3	3,0
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-3,5	0,7	-2,2	2,8	-2,2	2,0	3,9	-2,6	-1,7
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	1,1	0,8	-1,2	0,5	1,4	2,3	3,5	1,4	1,1
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-0,0	-0,5	-2,0	-0,1	-0,9	1,7	2,5	1,4	1,4
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	1,8	0,4	-0,9	0,5	0,3	1,8	2,9	1,3	2,3
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1,6	0,1	-1,6	0,2	-0,5	1,5	1,6	0,9	1,2
Produksjon av metaller	1,7	0,9	-0,2	0,8	-0,5	2,0	2,5	1,8	2,4
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	0,5	0,0	-1,6	-0,7	-0,4	1,9	2,5	2,5	3,1
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	1,1	-0,1	-2,1	-0,2	-0,8	1,5	1,9	2,8	3,6
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	2,4	-1,0	-5,1	-1,1	0,7	0,9	1,4	1,4	0,0
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	0,3	-0,6	-2,7	-0,7	-0,9	1,5	2,5	1,3	1,6
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	1,9	1,1	-0,9	1,0	0,8	2,6	2,7	2,4	3,2
Vannforsyning, avløp og renovasjon	2,2	3,0	3,5	2,5	1,9	4,0	4,0	3,6	3,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,7	0,1	-1,5	-0,5	0,0	2,5	2,1	1,8	1,8
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-1,7	0,3	-1,5	0,1	1,2	1,5	1,8	1,5	2,3
Rørtransport	5,6	1,2	2,9	7,5	3,9	16,4	8,4	-15,8	-16,8
Utenriks sjøfart	1,6	0,0	-3,0	6,7	-5,0	0,1	-0,5	1,8	9,0
Transport ellers	2,3	1,1	-4,8	1,6	1,7	5,2	-0,9	-0,9	6,9
Post og distribusjonsvirksomhet	-0,8	-1,1	-3,3	-1,1	-1,4	1,2	2,1	1,1	1,6
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-1,0	1,2	0,2	1,6	0,7	2,2	3,2	1,5	2,4
Informasjon og kommunikasjon	-0,9	-0,5	-2,3	-0,5	-0,8	1,6	2,3	1,4	1,7
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,1	-0,7	-2,2	-1,8	-0,8	1,6	0,5	0,5	0,6
Omsetning og drift av fast eiendom	2,3	4,3	5,5	3,0	6,7	1,6	4,6	4,3	4,6
Boligtjenester	2,5	4,1	3,8	4,4	3,8	4,1	4,6	4,3	4,5
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	-1,5	-0,6	-1,4	-0,6	-1,7	1,2	2,3	1,4	2,1
Forretningsmessig tjenesteyting	4,4	-1,5	-0,1	-3,8	-3,2	1,0	-0,3	-1,5	0,2
Offentlig administrasjon og forsvar	1,2	2,8	2,2	3,3	1,4	4,0	0,7	3,5	3,9
Undervisning	1,1	3,1	1,9	2,8	2,9	4,4	4,0	3,6	4,0
Helse- og sosialtjenester	0,4	2,5	-2,5	6,8	0,2	4,2	3,9	3,2	3,8
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	-0,3	1,3	-0,8	0,3	1,2	4,5	3,3	2,6	2,9
Fastlands-Norge	1,6	2,5	1,7	2,6	2,1	3,3	3,1	3,1	3,8

Offentlig forvaltning	1,2	3,0	1,5	3,9	1,6	4,3	1,8	3,6	4,0
Statsforvaltningen	0,8	2,7	1,8	3,0	2,1	3,3	-0,5	3,4	3,8
Sivil forvaltning	0,6	3,4	3,3	3,7	3,0	3,6	4,2	3,8	4,0
Forsvar	2,1	-1,7	-6,2	-2,0	-3,8	0,1	-2,3	-0,4	1,9
Kommuneforvaltningen	1,6	3,2	1,2	4,6	0,9	5,3	4,1	3,7	4,1

Tabell 16. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Eksport i alt	929 116	1 038 171	258 935	251 833	244 513	282 890	281 198	270 320	287 265
Varer	705 113	778 978	198 910	186 389	179 434	214 244	221 677	208 475	223 319
Råolje og naturgass	414 366	468 619	122 686	111 356	102 456	132 121	141 433	124 666	140 311
Skip, plattformer og fly	11 878	8 578	3 642	1 914	1 528	1 493	1 702	2 267	2 865
Tradisjonelle varer	278 869	301 781	72 582	73 119	75 450	80 630	78 542	81 542	80 143
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	21 211	27 076	5 687	6 437	6 814	8 138	6 609	6 648	5 777
Bergverksprodukter	4 119	4 524	625	988	1 490	1 421	865	1 077	1 961
Industriprodukter	249 132	267 181	65 621	65 433	66 236	69 891	70 937	72 993	70 591
Nærings- og nytelsesmidler	27 900	31 412	7 844	6 452	7 415	9 701	8 569	6 611	7 500
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1 944	1 908	434	415	478	581	493	557	483
Trevarer	2 055	2 202	516	563	557	566	604	607	515
Treforedlingsprodukter	9 190	9 728	2 354	2 282	2 514	2 578	2 490	2 309	2 339
Grafiske produkter	24	15	3	4	3	5	4	3	2
Raffinerte oljeprodukter	23 090	24 785	7 217	6 896	6 726	3 946	9 134	11 894	11 889
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	41 062	48 901	11 671	11 990	12 204	13 036	13 490	12 738	11 720
Metaller	56 980	68 065	15 612	17 581	16 841	18 031	18 105	18 773	17 633
Verkstedprodukter	82 067	74 920	18 727	17 967	18 330	19 896	16 655	18 242	17 265
Andre industriprodukter	4 552	5 002	1 194	1 226	1 076	1 506	1 346	1 190	1 173
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	268	243	49	57	92	45	47	69	72
Elektrisk kraft	4 407	3 000	649	261	910	1 180	131	824	1 814
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	257 467	279 555	66 026	66 915	69 548	77 066	70 366	70 730	69 286
Tjenester	224 003	259 193	60 024	65 444	65 079	68 645	59 521	61 845	63 947
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	80 962	87 409	19 939	23 696	22 984	20 790	20 011	20 032	20 888
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	21 926	25 358	5 632	5 709	5 803	8 214	6 159	5 070	5 453
Rørtransport	12 866	12 630	3 223	3 060	2 980	3 367	2 538	2 423	2 438
Reisetrafikk	26 124	28 449	5 225	8 158	7 984	7 082	5 292	8 408	8 373
Andre tjenester	82 125	105 347	26 005	24 821	25 328	29 192	25 521	25 912	26 795
Samferdsel	12 287	17 938	5 137	4 120	4 483	4 198	4 767	4 650	4 996
Finans- og forretningstjenester	40 553	52 729	12 663	12 290	11 966	15 809	11 895	11 987	11 917
Tjenester ellers	29 285	34 680	8 205	8 411	8 879	9 185	8 859	9 275	9 882

Tabell 17. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Eksport i alt	-4,2	1,8	2,9	4,5	-0,6	0,3	-4,4	-3,5	4,4
Varer	-4,3	-2,1	-0,1	2,1	-5,8	-4,4	-6,4	-5,1	4,6
Råolje og naturgass	-2,0	-4,8	-3,1	0,1	-11,3	-5,2	-5,9	-11,9	5,6
Skip, plattformer og fly	-25,1	-14,4	-14,5	-20,0	2,6	-22,1	-58,6	24,4	71,8
Tradisjonelle varer	-8,0	2,6	6,1	6,0	1,7	-2,7	-4,2	3,4	1,5
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	9,9	6,2	12,6	6,3	4,4	2,7	-4,0	4,8	11,5
Bergverksprodukter	-27,7	16,5	21,6	94,5	5,3	-1,3	26,6	4,0	-6,5
Industriprodukter	-8,4	3,0	6,2	6,2	2,5	-2,3	-4,1	2,7	-1,0
Nærings- og nytelsesmidler	11,4	7,7	19,9	10,2	22,3	-11,1	-9,4	-7,1	-6,0
Tekstiler, beklædningsvarer og skotøy	-13,5	0,1	-19,8	-1,1	-0,8	28,1	8,8	32,7	1,3
Trevarer	-16,6	5,5	-4,2	-0,7	15,1	14,2	11,7	5,6	-10,5
Treforedlingsprodukter	-17,3	10,4	17,4	23,6	4,5	0,4	-1,8	-8,3	-9,6
Grafiske produkter	-4,2	-4,2	-45,2	11,8	19,8	11,8	53,3	-34,3	-38,7
Raffinerte oljeprodukter	-8,3	-13,7	4,8	-14,3	-8,4	-40,4	-0,5	36,7	36,7
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-12,2	23,5	21,7	26,6	20,2	25,4	8,1	2,0	-3,2
Metaller	-11,7	3,3	8,5	11,8	-2,7	-3,2	-5,8	-4,0	-4,3
Verkstedprodukter	-7,4	-5,7	-7,2	-4,1	-6,2	-5,1	-10,9	3,4	-4,8
Andre industriprodukter	-16,8	13,9	13,4	11,2	10,5	19,7	1,7	-8,8	2,2
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-23,7	-8,6	-41,1	-30,9	59,8	14,4	-18,6	12,8	-28,8
Elektrisk kraft	-15,3	-51,3	-49,2	-70,4	-47,2	-46,5	-81,4	179,6	157,6
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-7,9	4,1	6,3	8,2	2,8	-0,0	-4,4	0,8	-1,4
Tjenester	-3,9	13,8	13,4	11,5	15,6	14,9	1,7	1,0	3,9
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	1,2	7,6	-1,8	14,9	9,9	7,3	12,1	2,5	1,5
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	3,6	10,1	-0,8	-4,9	23,3	25,1	1,3	6,4	12,2
Rørtransport	2,3	0,5	2,2	9,3	-18,5	6,9	-1,7	-20,0	20,6
Reisetrafikk	-5,4	6,2	2,1	10,1	7,4	3,8	-0,9	0,3	1,8
Andre tjenester	-10,9	25,5	39,8	13,3	28,0	23,3	-5,2	1,4	3,4
Samferdsel	-15,9	48,2	82,4	19,8	44,7	51,7	-6,5	6,5	8,4
Finans- og forretningstjenester	-20,7	26,6	36,4	16,8	24,6	29,1	-8,7	-5,0	-3,1
Tjenester ellers	10,8	14,5	25,5	5,8	24,8	5,4	1,0	8,4	9,6

Tabell 18. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Eksport i alt	-18,9	9,8	8,7	8,3	7,7	14,4	13,6	11,2	12,5
Varer	-22,9	12,8	11,2	10,4	10,3	19,1	19,1	17,9	19,0
Råolje og naturgass	-31,8	18,8	20,4	15,0	14,8	24,7	22,4	27,1	29,7
Skip, plattformer og fly	20,3	-15,6	-8,2	-18,4	-22,6	-19,6	13,0	-4,8	9,1
Tradisjonelle varer	-6,2	5,5	-1,1	5,1	5,9	11,9	13,0	7,8	4,7
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	11,1	20,2	12,0	13,5	19,1	34,5	21,1	-1,4	-24,0
Bergverksprodukter	-7,5	-5,7	-14,5	-8,3	-9,6	2,9	9,3	4,8	40,7
Industriprodukter	-7,1	4,1	-2,1	4,4	4,6	9,6	12,7	8,6	7,7
Nærings- og nytelsesmidler	-4,5	4,6	-9,0	1,5	3,0	20,3	20,6	10,3	7,6
Tekstiler, beklædningsvarer og skotøy	-1,1	-1,9	0,5	-10,1	2,6	-3,3	4,4	1,1	-0,2
Trevarer	0,5	1,6	-1,9	2,4	-1,1	7,0	4,8	2,1	3,3
Treforedlingsprodukter	6,3	-4,1	-10,0	-7,4	-2,5	2,8	7,8	10,3	2,9
Grafiske produkter	4,3	-34,8	-31,5	-40,4	-37,4	-25,5	-13,0	14,1	8,7
Raffinerte oljeprodukter	-26,7	24,3	46,7	28,2	12,1	18,8	27,2	26,2	29,3
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-3,0	-3,5	-10,5	-4,2	1,5	-0,5	6,9	4,1	-0,8
Metaller	-19,2	15,7	2,1	21,0	17,2	23,1	23,2	11,2	9,4
Verkstedprodukter	6,0	-3,2	-7,4	-5,6	-2,5	2,8	-0,2	-1,8	-1,0
Andre industriprodukter	7,2	-3,6	-11,8	-1,6	-5,0	3,7	10,8	6,4	6,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-0,7	-0,8	-11,4	-0,6	6,6	6,3	17,8	7,3	9,9
Elektrisk kraft	-19,3	39,9	36,6	16,7	36,2	52,1	8,4	12,9	-22,6
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-4,0	4,3	-4,2	3,4	5,6	12,1	11,5	4,9	1,1
Tjenester	-3,5	1,6	0,7	2,5	0,7	2,5	-2,5	-6,4	-5,4
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-10,3	0,3	-0,5	4,5	-2,0	-0,5	-10,5	-17,5	-10,5
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	7,5	5,0	-1,4	5,6	2,9	11,0	8,0	-16,5	-16,3
Rørtransport	-4,4	-2,3	-0,6	-11,1	13,1	-4,9	-19,9	-1,0	-32,2
Reisetrafikk	2,6	2,5	3,5	2,9	1,9	2,2	2,2	2,8	3,0
Andre tjenester	-0,4	2,2	1,8	2,0	1,7	3,3	3,5	2,9	2,3
Samferdsel	1,6	-1,5	-1,9	-0,7	-2,7	-0,0	-0,8	6,0	2,8
Finans- og forretningstjenester	-1,1	2,7	2,7	1,8	2,6	3,7	2,9	2,7	2,8
Tjenester ellers	-0,3	3,4	2,6	3,6	3,0	4,5	6,9	1,7	1,5

Tabell 19. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Import i alt	660 408	725 581	164 446	185 536	187 233	188 366	193 437	184 834	189 927
Varer	444 043	470 807	107 898	121 231	116 278	125 401	139 362	125 126	122 090
Råolje og naturgass	4 553	6 967	925	2 115	2 439	1 488	2 991	1 114	1 236
Skip, plattformer og fly	31 649	29 432	7 165	8 617	7 365	6 286	17 774	6 069	5 057
Tradisjonelle varer	407 841	434 408	99 808	110 499	106 474	117 627	118 597	117 943	115 797
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	11 971	12 572	3 280	3 285	2 492	3 515	4 094	3 722	2 774
Bergverksprodukter	4 446	5 978	1 482	1 558	1 517	1 421	1 609	1 519	1 449
Industriprodukter	389 639	409 682	93 443	103 696	101 556	110 987	109 433	111 567	111 422
Nærings- og nytelsesmidler	27 681	28 144	5 933	6 669	7 735	7 807	6 485	7 605	8 728
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	23 291	24 771	6 210	4 816	7 707	6 038	6 986	5 381	8 397
Trevarer	8 313	9 413	2 124	2 473	2 329	2 487	2 271	2 642	2 446
Treforedlingsprodukter	7 778	7 662	1 859	1 816	1 883	2 104	2 061	1 953	1 974
Grafiske produkter	69	68	16	15	16	21	15	15	14
Raffinerte oljeprodukter	28 802	29 241	5 953	7 978	7 588	7 722	8 873	9 966	8 429
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	60 887	66 158	15 437	16 750	16 717	17 254	16 712	17 968	17 112
Metaller	52 588	59 986	13 578	17 644	13 441	15 323	19 565	18 150	16 051
Verkstedprodukter	139 929	136 368	31 258	33 751	32 921	38 438	34 226	35 539	36 077
Andre industriprodukter	21 115	21 922	5 196	5 024	5 169	6 533	5 467	5 204	5 317
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	19 186	25 949	5 879	6 760	6 050	7 260	6 772	7 144	6 877
Elektrisk kraft	1 785	6 176	1 603	1 960	909	1 704	3 461	1 135	152
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	388 119	410 820	95 014	104 003	100 443	111 360	111 347	109 850	109 359
Tjenester	216 365	254 774	56 548	64 305	70 956	62 965	54 075	59 708	67 837
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	897	240	60	60	60	60	0	0	-
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	25 732	29 396	5 998	7 543	8 161	7 694	6 198	6 182	7 275
Skipsfartens driftsutgifter ekskl. bunkers	19 800	24 771	5 967	5 759	6 326	6 719	5 068	5 302	5 674
Reisetrafikk	75 750	82 643	17 927	20 874	25 970	17 872	19 684	24 108	27 865
Andre tjenester	94 186	117 724	26 596	30 069	30 439	30 620	23 125	24 116	27 023
Samferdsel	14 617	14 000	3 116	3 636	3 616	3 632	2 238	2 790	2 540
Finans- og forretningstjenester	38 951	53 089	11 920	13 823	13 697	13 649	10 526	10 787	12 244
Tjenester ellers	40 618	50 635	11 560	12 610	13 126	13 339	10 361	10 539	12 239

Tabell 20. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Import i alt	-12,5	9,9	7,2	12,9	11,5	7,9	11,7	-2,5	-0,7
Varer	-12,3	6,5	3,0	10,5	7,9	4,9	19,6	0,2	1,2
Råolje og naturgass	31,1	25,8	38,8	148,9	17,4	-26,9	151,7	-59,2	-63,0
Skip, plattformer og fly	-23,2	-2,9	23,7	4,5	24,4	-38,3	135,9	-23,5	-29,6
Tradisjonelle varer	-11,8	7,1	1,5	10,1	6,7	9,9	10,1	3,0	4,7
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-12,7	5,2	3,9	16,2	0,0	1,1	16,1	8,6	7,1
Bergverksprodukter	-37,7	50,7	61,4	74,3	43,2	28,1	-11,5	4,0	-4,4
Industriprodukter	-11,6	5,9	0,2	8,1	5,8	9,4	9,3	3,7	5,4
Nærings- og nytelsesmidler	0,7	1,9	3,9	2,6	-3,8	6,1	1,8	8,0	7,9
Tekstiler, beklædningsvarer og skotøy	-8,2	11,2	1,0	8,1	14,5	23,5	9,6	5,7	5,5
Trevarer	-16,8	13,3	16,9	16,6	10,6	9,8	4,6	7,0	3,2
Treforedlingsprodukter	-4,4	0,1	-1,2	-0,2	0,7	1,2	2,7	1,7	1,4
Grafiske produkter	21,8	18,8	-6,6	4,3	8,4	97,1	7,2	-12,9	-34,2
Raffinerte oljeprodukter	19,5	-15,1	-37,5	-10,2	-2,8	-3,2	15,6	0,5	-12,1
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	-9,7	14,5	14,3	16,9	16,7	10,2	4,8	3,3	0,5
Metaller	-20,9	6,6	8,3	18,1	-4,3	4,6	20,8	0,2	12,4
Verkstedprodukter	-17,1	1,9	-9,4	-0,4	5,8	11,8	8,4	5,4	7,8
Andre industriprodukter	-9,6	8,3	6,8	8,0	7,8	10,3	2,4	-0,2	0,9
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-12,4	34,0	92,9	52,5	13,4	10,6	13,0	3,8	12,2
Elektrisk kraft	65,5	159,8	82,5	193,2	311,6	149,0	100,0	-51,0	-76,2
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	-13,1	7,6	4,0	10,3	6,4	9,7	9,8	3,2	5,7
Tjenester	-12,8	16,8	16,6	17,4	18,2	14,7	-3,7	-7,4	-3,9
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-4,9	-73,3	-70,0	-74,8	-76,5	-71,0
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	14,8	18,9	26,2	18,2	53,4	-6,7	4,8	-12,5	-6,1
Skipsfartens driftsutgifter ekskl. bunkers	-50,1	7,6	-1,8	14,9	9,9	7,3	12,1	2,5	1,5
Reisetrafikk	-6,4	12,3	13,1	9,7	16,5	9,0	6,5	11,9	6,6
Andre tjenester	-7,3	22,6	22,0	25,2	14,8	29,2	-15,7	-22,0	-13,4
Samferdsel	27,0	-3,3	-4,4	0,5	-12,1	4,2	-26,3	-28,0	-30,5
Finans- og forretningstjenester	-5,1	32,8	41,1	37,9	18,9	36,8	-14,5	-24,3	-13,5
Tjenester ellers	-17,1	22,0	15,0	21,6	21,0	30,7	-13,9	-17,7	-8,4

Tabell 21. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
Import i alt	-0,1	-0,0	-3,7	0,2	-1,2	4,4	5,3	2,1	2,1
Varer	-1,6	-0,5	-5,3	0,7	-0,9	3,3	8,0	3,0	3,7
Råolje og naturgass	-17,9	21,6	40,8	31,9	16,3	23,5	28,5	29,2	36,8
Skip, plattformer og fly	5,2	-4,2	-0,0	1,4	-11,2	-7,8	5,1	-7,9	-2,5
Tradisjonelle varer	-1,8	-0,5	-5,9	0,3	-0,5	3,9	7,9	3,6	3,9
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	5,5	-0,1	-8,7	-2,2	1,4	9,8	7,5	4,4	4,0
Bergverksprodukter	-1,7	-10,8	-39,2	-4,8	6,8	10,5	22,7	-6,3	-0,1
Industriprodukter	-2,0	-0,7	-5,7	0,3	-0,8	3,1	7,1	3,7	4,1
Nærings- og nytelsesmidler	1,0	-0,3	-8,5	-2,9	2,8	6,1	7,4	5,6	4,5
Tekstiler, beklædningsvarer og skotøy	5,4	-4,4	-9,7	-5,1	-3,4	1,5	2,6	5,8	3,3
Trevarer	-3,4	-0,1	-6,8	2,7	-0,8	4,1	2,3	-0,1	1,8
Treforedlingsprodukter	3,0	-1,6	-5,1	-3,3	-1,3	3,1	7,9	5,8	3,4
Grafiske produkter	3,0	-17,1	-14,3	-20,1	-22,3	-11,2	-12,5	14,8	33,0
Raffinerte oljeprodukter	-27,2	19,6	19,5	24,0	12,5	18,6	28,9	24,3	26,4
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	3,7	-5,1	-11,0	-6,5	-3,8	0,9	3,3	3,8	1,9
Metaller	-11,0	7,0	-3,8	10,8	7,1	13,1	19,2	2,6	6,2
Verkstedprodukter	3,4	-4,3	-7,8	-3,6	-4,9	-0,8	1,0	-0,1	1,7
Andre industriprodukter	4,9	-4,2	-6,5	-4,0	-3,8	-2,7	2,7	3,8	1,9
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	1,0	1,0	0,5	1,3	2,0	0,2	2,0	1,8	1,3
Elektrisk kraft	-12,5	33,2	40,5	17,9	26,9	63,3	8,0	18,1	-29,7
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	0,4	-1,7	-7,5	-1,0	-1,3	3,2	6,7	2,4	3,0
Tjenester	3,0	0,8	-0,2	-0,7	-1,8	6,7	-0,7	0,3	-0,5
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	2,7	0,2	-0,4	4,6	-1,9	-0,4
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	7,0	-3,9	-12,3	-3,8	-5,0	2,0	-1,4	-6,4	-5,1
Skipsfartens driftsutgifter ekskl. bunkers	-8,2	16,3	25,1	8,6	-4,8	46,4	-24,3	-10,2	-11,7
Reisetrafikk	4,0	-2,9	-5,0	-5,0	-3,3	2,7	3,1	3,2	0,7
Andre tjenester	3,9	2,0	1,7	1,6	1,3	3,3	3,1	2,8	2,5
Samferdsel	0,6	-0,9	-2,2	-1,3	-1,6	1,3	-2,5	6,6	1,1
Finans- og forretningstjenester	8,9	2,6	2,7	1,6	2,6	3,7	3,3	3,1	3,4
Tjenester ellers	0,6	2,1	1,8	2,7	0,7	3,3	4,1	1,5	1,8

Tabell 22. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
I alt	2 601,9	2 599,8	2 590,0	2 584,9	2 608,4	2 615,4	2 606,7	2 622,3	2 658,3
Jordbruk og skogbruk	55,7	56,0	53,4	55,8	59,9	54,9	50,9	55,0	59,3
Fiske, fangst og akvakultur	14,1	14,9	14,4	14,5	15,2	15,3	15,2	15,6	16,7
Bergverksdrift	4,8	4,8	4,7	4,7	5,0	4,9	4,9	5,1	5,4
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	48,7	51,2	49,9	50,3	51,1	53,2	52,7	53,2	54,0
Utvinning av råolje og naturgass	23,4	25,0	24,3	24,7	25,2	25,6	25,9	26,1	26,4
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	25,3	26,2	25,6	25,6	25,9	27,6	26,8	27,1	27,6
Industri	255,7	246,2	247,5	244,9	246,6	245,6	242,1	243,1	247,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	52,4	51,5	51,8	51,1	51,6	51,6	50,3	49,6	50,7
Tekstil-, beklædnings- og lærvareindustri	5,1	4,8	4,9	4,8	4,8	4,7	4,7	4,7	4,7
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	20,0	19,5	19,4	19,4	19,6	19,4	19,1	19,1	19,3
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	7,5	7,1	7,2	7,1	7,1	6,9	6,8	6,7	6,7
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	14,1	14,1	13,9	13,9	14,3	14,2	14,3	14,3	14,4
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	16,3	15,7	15,3	15,8	16,1	15,6	14,9	15,5	15,9
Produksjon av metaller	12,3	11,8	11,6	11,8	12,1	11,8	11,5	11,5	11,9
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	66,4	63,6	64,3	63,1	63,4	63,8	64,0	64,5	65,7
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	31,4	30,0	30,8	29,7	29,7	30,0	29,0	29,4	30,7
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	11,5	10,5	10,8	10,6	10,5	10,4	10,2	10,0	9,9
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	18,7	17,5	17,6	17,5	17,6	17,3	17,5	17,7	18,1
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	12,5	12,7	12,5	12,6	13,0	12,9	12,9	12,9	13,3
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14,2	14,2	14,1	14,1	14,3	14,2	14,2	14,4	13,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	190,2	190,4	186,8	187,9	192,9	193,8	190,4	195,0	201,1
Varehandel og reparasjon av motorvogner	376,2	367,1	365,2	363,8	369,0	370,5	372,4	368,2	373,2
Rørtransport	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Utenriks sjøfart	46,6	45,6	44,6	44,8	46,6	46,3	43,7	43,8	45,2
Transport ellers	108,9	109,0	108,5	108,4	109,5	109,8	109,8	110,5	111,7
Post og distribusjonsvirksomhet	21,9	21,0	20,8	20,5	21,9	20,7	20,1	19,3	20,0
Overnattings- og serveringsvirksomhet	79,9	78,9	78,1	78,5	80,1	78,9	77,4	79,4	80,9
Informasjon og kommunikasjon	85,9	85,9	85,6	85,1	86,1	86,9	87,1	87,7	86,2
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	52,9	53,6	53,0	53,4	53,7	54,1	54,1	53,0	53,6
Omsetning og drift av fast eiendom	23,5	25,0	24,8	24,7	25,1	25,3	25,1	25,5	25,6
Boligtjenester	0,0
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	117,1	118,4	117,9	117,8	118,5	119,5	119,9	120,5	121,8
Forretningsmessig tjenesteyting	116,0	107,5	107,5	105,0	108,6	108,6	109,6	109,5	111,7
Offentlig administrasjon og forsvar	182,1	183,4	190,2	186,3	178,6	178,9	180,8	181,5	183,8
Undervisning	192,2	196,6	196,8	196,1	195,1	198,4	197,1	197,5	200,5
Helse- og sosialtjenester	515,4	529,7	527,1	528,4	528,3	534,8	538,0	542,0	541,1
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	86,9	87,4	86,3	86,9	88,8	87,7	87,8	89,0	90,8
Fastlands-Norge	2 506,2	2 502,7	2 495,1	2 489,5	2 510,3	2 515,5	2 510,0	2 524,9	2 558,6

Offentlig forvaltning	763,7	779,3	783,7	780,2	771,1	782,3	785,1	789,0	793,5
Statsforvaltningen	275,9	281,6	282,7	282,4	283,2	278,3	282,2	285,1	290,9
Sivil forvaltning	245,7	251,7	252,0	252,2	254,2	248,3	252,3	254,7	260,1
Forsvar	30,1	30,0	30,7	30,2	29,0	30,0	29,9	30,4	30,9
Kommuneforvaltningen	487,8	497,7	501,0	497,9	487,9	504,0	502,9	503,9	502,6

Tabell 23. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
I alt	-0,4	-0,1	-0,6	0,1	0,1	-0,0	0,6	1,4	1,9
Jordbruk og skogbruk	-2,8	0,6	2,8	1,2	0,2	-1,5	-4,7	-1,4	-1,0
Fiske, fangst og akvakultur	-7,2	5,7	7,1	6,2	5,1	4,6	5,8	7,4	10,1
Bergverksdrift	-4,4	0,2	-0,2	1,1	0,2	-0,3	4,2	7,8	8,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	5,8	5,0	3,8	4,1	4,6	7,2	5,6	5,8	5,7
Utvinning av råolje og naturgass	6,0	6,5	4,9	6,8	6,6	7,6	6,6	5,5	4,9
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	5,6	3,5	2,8	1,7	2,8	6,8	4,6	6,0	6,6
Industri	-5,1	-3,7	-4,5	-4,3	-3,3	-2,8	-2,2	-0,7	0,5
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	2,5	-1,8	-1,1	-1,7	-2,3	-2,1	-2,9	-3,0	-1,6
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-10,8	-6,3	-7,9	-7,3	-4,8	-5,2	-4,9	-0,9	-0,9
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	-12,2	-2,7	-4,3	-3,2	-1,5	-1,7	-1,8	-1,5	-1,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-8,3	-6,1	-6,3	-5,6	-5,6	-7,1	-5,6	-5,7	-5,4
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	-13,5	0,2	-3,7	-2,5	3,3	3,7	2,7	2,6	1,0
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-11,7	-3,7	-5,5	-3,4	-3,1	-3,0	-2,3	-1,9	-1,3
Produksjon av metaller	-9,9	-3,7	-11,5	-1,6	-1,8	0,4	-0,8	-3,1	-2,1
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	0,7	-4,1	-4,4	-5,2	-4,3	-2,6	-0,5	2,1	3,6
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-9,1	-4,5	-3,9	-5,3	-3,5	-5,2	-5,9	-1,0	3,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-8,9	-8,0	-10,7	-9,1	-6,3	-5,6	-5,4	-5,0	-5,6
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	-7,6	-6,3	-5,6	-7,2	-7,1	-5,4	-0,9	1,3	3,2
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-6,4	2,2	1,6	1,4	2,7	3,1	3,4	2,7	2,1
Vannforsyning, avløp og renovasjon	-5,0	-0,1	1,4	1,1	-0,3	-2,4	0,7	2,1	-3,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	-4,2	0,1	-1,1	-0,5	0,7	1,3	1,9	3,8	4,2
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-1,6	-2,4	-4,0	-3,0	-1,5	-1,3	2,0	1,2	1,1
Rørtransport	8,1	2,2	0,5	2,6	3,1	2,5	4,6	4,0	8,4
Utenriks sjøfart	4,9	-2,1	-2,6	-2,8	-1,7	-1,4	-2,1	-2,2	-3,0
Transport ellers	-0,6	0,1	0,3	-0,1	-0,2	0,6	1,2	1,9	2,0
Post og distribusjonsvirksomhet	-2,2	-4,1	-6,0	-5,1	-3,5	-1,7	-3,2	-5,8	-8,4
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-3,4	-1,3	-1,2	-1,7	-0,9	-1,4	-0,9	1,3	1,0
Informasjon og kommunikasjon	1,4	0,0	-0,4	-1,0	0,0	1,6	1,8	3,1	0,1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	5,6	1,2	1,0	0,8	0,8	2,1	2,1	-0,8	-0,3
Omsetning og drift av fast eiendom	-3,6	6,2	7,9	6,8	5,9	4,5	1,2	3,3	1,9
Bolitjenester
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1,3	1,1	0,8	0,9	1,6	1,2	1,7	2,3	2,7
Forretningsmessig tjenesteyting	-6,4	-7,4	-11,2	-8,4	-4,2	-5,5	2,0	4,3	2,8
Offentlig administrasjon og forsvar	2,8	0,7	4,9	3,8	-2,3	-3,3	-4,9	-2,6	2,9
Undervisning	2,2	2,3	2,6	3,9	2,1	0,6	0,2	0,7	2,8
Helse- og sosialtjenester	2,3	2,8	1,5	3,7	3,1	2,7	2,1	2,6	2,4
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	3,5	0,6	2,3	0,7	0,3	-0,8	1,8	2,4	2,2
Fastlands-Norge	-0,7	-0,1	-0,6	0,1	0,1	-0,1	0,6	1,4	1,9

Offentlig forvaltning	2,0	2,0	2,0	3,7	1,5	1,1	0,2	1,1	2,9
Statsforvaltningen	1,1	2,1	1,3	2,9	2,6	1,6	-0,2	1,0	2,7
Sivil forvaltning	0,9	2,4	1,1	3,1	3,4	2,0	0,1	1,0	2,3
Forsvar	2,3	-0,6	3,1	0,6	-4,3	-1,8	-2,5	0,7	6,5
Kommuneforvaltningen	2,5	2,0	2,4	4,1	0,9	0,8	0,4	1,2	3,0

Tabell 24. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
I alt	3 672,4	3 701,6	951,6	906,9	857,4	985,7	966,0	907,4	877,9
Jordbruk og skogbruk	100,1	101,0	24,4	25,2	26,4	25,0	23,3	24,8	26,3
Fiske, fangst og akvakultur	25,6	27,3	6,8	6,5	6,4	7,6	7,4	6,9	7,1
Bergverksdrift	7,7	7,8	1,9	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	2,1
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	80,1	84,4	21,2	20,4	19,6	23,2	22,5	21,3	20,7
Utvinning av råolje og naturgass	38,3	40,9	10,2	10,0	9,8	10,8	10,9	10,5	10,3
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	41,8	43,5	11,0	10,4	9,8	12,3	11,6	10,8	10,4
Industri	398,1	389,4	101,1	95,2	89,4	103,8	100,1	93,0	90,6
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	77,6	77,6	20,3	18,9	17,7	20,8	19,8	17,9	17,5
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	7,3	7,0	1,8	1,7	1,6	1,8	1,8	1,7	1,6
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	30,9	30,6	7,9	7,5	7,0	8,2	7,8	7,2	6,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	11,5	11,0	2,9	2,7	2,5	2,8	2,8	2,5	2,4
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	21,9	22,2	5,7	5,4	5,2	6,0	5,9	5,5	5,2
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	25,3	24,8	6,2	6,2	5,9	6,5	6,1	6,0	5,9
Produksjon av metaller	18,9	18,5	4,7	4,6	4,4	4,9	4,7	4,4	4,3
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	107,0	104,2	27,1	25,4	23,9	27,8	27,4	25,6	25,0
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	49,9	48,5	12,8	11,7	10,9	13,0	12,3	11,4	11,4
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	17,3	16,2	4,3	4,0	3,7	4,3	4,1	3,7	3,5
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	30,3	28,8	7,5	7,1	6,6	7,6	7,5	7,0	6,8
Elektrisitet-, gass- og varmtvannsforsyning	20,1	20,6	5,2	5,0	4,8	5,6	5,5	5,0	4,9
Vannforsyning, avløp og renovasjon	22,5	22,8	5,8	5,6	5,3	6,1	6,0	5,6	5,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	305,1	309,3	78,0	75,0	71,7	84,5	80,7	76,4	75,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	484,2	482,0	123,2	118,2	113,6	127,0	127,0	118,2	116,4
Rørtransport	0,6	0,6	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Utenriks sjøfart	89,2	87,8	22,1	21,3	21,0	23,4	21,8	20,5	20,4
Transport ellers	166,3	168,2	42,9	41,4	39,3	44,7	43,9	41,6	40,3
Post og distribusjonsvirksomhet	28,7	27,7	7,1	6,7	6,7	7,3	6,9	6,2	6,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	97,1	97,8	24,7	24,2	23,9	25,1	24,7	24,4	24,3
Informasjon og kommunikasjon	137,2	138,8	35,6	33,7	31,8	37,7	36,8	34,1	31,9
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	81,7	83,4	21,3	20,4	19,1	22,6	22,0	19,9	19,1
Omsetning og drift av fast eiendom	33,5	36,2	9,3	8,8	8,3	9,8	9,6	8,9	8,5
Boligtjenester	0,0
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	185,3	189,0	48,6	46,1	43,2	51,1	50,1	46,2	44,5
Forretningsmessig tjenesteyting	162,8	152,5	39,3	36,6	35,3	41,4	40,8	37,6	36,5
Offentlig administrasjon og forsvar	270,7	270,8	72,2	67,3	60,2	71,2	69,9	64,9	61,9
Undervisning	243,4	251,7	68,8	62,2	51,7	69,0	69,2	62,3	53,3
Helse- og sosialtjenester	610,1	626,2	160,0	154,3	147,6	164,3	162,9	156,0	151,1
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	122,3	126,3	31,9	30,9	30,2	33,3	32,7	31,4	31,0
Fastlands-Norge	3 502,5	3 528,7	908,2	865,0	816,6	939,0	921,4	865,5	836,6

Offentlig forvaltning	956,5	973,9	256,3	240,5	218,2	258,8	256,9	240,2	224,5
Statsforvaltningen	404,8	410,9	106,1	101,1	95,4	108,3	107,1	101,0	97,8
Sivil forvaltning	356,2	363,0	93,4	89,3	84,6	95,7	94,7	89,1	86,4
Forsvar	48,6	47,9	12,6	11,9	10,8	12,6	12,4	11,9	11,4
Kommuneforvaltningen	551,7	563,0	150,2	139,4	122,9	150,5	149,8	139,2	126,7

Tabell 25. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2009	2010	10:1	10:2	10:3	10:4	11:1	11:2	11:3
I alt	1 113 553	1 155 377	286 064	285 043	290 512	293 758	301 678	302 511	307 592
Jordbruk og skogbruk	4 953	5 262	1 219	1 291	1 428	1 323	1 231	1 356	1 468
Fiske, fangst og akvakultur	2 888	3 236	748	787	851	850	848	899	950
Bergverksdrift	2 534	2 569	647	629	654	639	718	692	734
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	48 122	51 728	13 035	12 703	12 728	13 261	14 607	13 688	13 881
Utvinning av råolje og naturgass	24 252	25 944	6 520	6 417	6 458	6 550	7 375	6 896	6 985
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	23 870	25 784	6 516	6 287	6 271	6 711	7 232	6 792	6 896
Industri	125 827	126 195	31 620	31 420	31 328	31 828	32 695	32 305	32 913
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	22 106	22 901	5 724	5 569	5 627	5 980	5 768	5 560	5 789
Tekstil-, bekleddings- og lærvareindustri	1 609	1 595	412	411	380	391	398	415	384
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	8 447	8 591	2 114	2 161	2 157	2 159	2 148	2 167	2 179
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3 353	3 228	817	800	814	798	809	809	812
Oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri	8 985	9 409	2 340	2 334	2 362	2 373	2 538	2 546	2 525
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	7 804	7 831	1 978	1 931	1 978	1 943	1 948	1 937	1 985
Produksjon av metaller	6 498	6 528	1 553	1 617	1 684	1 674	1 800	1 638	1 795
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	36 224	35 925	9 040	8 886	8 904	9 096	9 429	9 594	9 682
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	16 754	16 549	4 159	4 277	4 069	4 043	4 214	4 153	4 264
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4 388	4 230	1 130	1 023	1 043	1 034	1 135	1 039	1 040
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	9 659	9 409	2 353	2 410	2 310	2 336	2 509	2 447	2 457
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	7 957	8 347	2 005	2 091	2 098	2 153	2 202	2 340	2 300
Vannforsyning, avløp og renovasjon	6 574	6 867	1 665	1 696	1 751	1 756	1 816	1 833	1 796
Bygge- og anleggsvirksomhet	80 135	82 880	20 375	20 398	20 803	21 304	21 045	21 886	22 259
Varehandel og reparasjon av motorvogner	132 289	134 624	33 711	33 472	33 799	33 643	34 892	34 865	35 194
Rørtransport	243	254	61	63	66	65	67	67	74
Utenriks sjøfart	17 739	17 841	4 293	4 340	4 619	4 590	4 425	4 405	4 668
Transport ellers	49 485	50 946	12 442	12 557	12 965	12 982	13 234	13 263	13 773
Post og distribusjonsvirksomhet	7 927	7 817	1 903	1 894	2 068	1 952	1 934	1 853	1 973
Overnattings- og serveringsvirksomhet	21 333	22 209	5 449	5 529	5 564	5 668	5 544	5 794	5 803
Informasjon og kommunikasjon	55 571	57 722	14 346	14 089	14 620	14 666	15 365	15 261	15 313
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	39 146	42 320	10 384	10 366	10 817	10 753	11 358	10 953	11 461
Omsetning og drift av fast eiendom	10 582	11 997	2 886	2 920	3 077	3 114	3 092	3 177	3 324
Boligtjenester	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	66 285	69 184	17 081	17 021	17 143	17 939	18 014	18 065	18 335
Forretningsmessig tjenesteyting	41 649	40 021	9 913	9 606	10 309	10 193	10 862	10 683	11 280
Offentlig administrasjon og forsvar	92 574	96 039	24 309	24 148	23 691	23 891	25 172	25 551	25 452
Undervisning	88 626	94 063	23 226	23 196	23 687	23 954	24 548	24 631	25 147
Helse- og sosialtjenester	184 201	194 863	47 893	47 803	49 182	49 985	50 755	51 473	51 871
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	26 913	28 391	6 853	7 025	7 266	7 247	7 255	7 469	7 623
Fastlands-Norge	1 047 449	1 085 553	268 675	267 937	273 099	275 841	282 579	284 350	288 969

Offentlig forvaltning	330 278	347 214	86 144	85 769	86 978	88 322	90 741	91 818	92 482
Statsforvaltningen	144 367	151 856	37 572	37 656	38 193	38 435	39 649	40 211	40 523
Sivil forvaltning	130 019	137 275	33 927	34 011	34 621	34 717	35 798	36 329	36 625
Forsvar	14 348	14 581	3 645	3 645	3 572	3 718	3 851	3 882	3 898
Kommuneforvaltningen	185 911	195 358	48 572	48 113	48 785	49 887	51 092	51 607	51 959

Tabell 26. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	47 605	53 440	58 701	65 289	73 748	86 271	99 241	114 622	121 875	133 808
Konsum i husholdninger	45 214	50 699	55 561	61 817	69 863	81 823	94 142	108 889	115 489	126 766
Varekonsum	29 709	33 216	36 060	39 706	44 451	52 280	60 612	70 154	72 029	79 178
Tjenestekonsum	15 993	17 958	19 956	22 535	25 644	29 601	33 506	38 371	42 441	46 437
Husholdningenes kjøp i utlandet	749	858	1 010	1 157	1 377	1 987	2 358	3 059	4 131	4 540
Utlendingers kjøp i Norge	-1 237	-1 333	-1 465	-1 581	-1 609	-2 045	-2 334	-2 695	-3 112	-3 389
Konsum i ideelle organisasjoner	2 391	2 741	3 140	3 472	3 885	4 448	5 099	5 733	6 386	7 042
Konsum i offentlig forvaltning	14 886	17 454	19 684	22 512	26 329	31 751	37 627	42 885	48 366	52 199
Konsum i statsforvaltningen	7 502	8 535	9 411	10 502	12 246	14 541	16 887	18 717	20 577	21 837
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	4 701	5 535	6 204	7 009	8 231	9 734	11 467	12 833	14 050	14 909
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	2 801	3 000	3 207	3 493	4 015	4 807	5 420	5 884	6 527	6 928
Konsum i kommuneforvaltningen	7 384	8 919	10 273	12 010	14 083	17 210	20 740	24 168	27 789	30 362
Bruttoinvestering i fast realkapital	24 508	30 194	31 579	37 445	45 772	57 527	70 120	79 284	74 601	78 910
Utvinning og rørtransport	313	704	1 274	2 457	5 313	7 227	10 421	12 621	6 912	10 792
Tjenester tilknyttet utvinning	-	-	-	782	901	932	1 650	1 552	913	196
Utenriks sjøfart	2 811	4 720	3 030	4 203	3 263	6 287	8 691	6 856	2 701	3 361
Fastlands-Norge	21 384	24 770	27 275	30 003	36 295	43 081	49 358	58 255	64 075	64 561
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	17 452	20 155	21 831	24 252	29 778	35 274	40 451	48 105	52 346	53 275
Næringer	12 110	13 956	14 763	16 531	20 715	24 359	27 938	33 945	36 207	36 490
Industri og bergverk	3 106	3 643	3 361	3 650	5 708	6 506	6 686	8 614	7 895	6 922
Annen vareproduksjon	3 631	4 048	4 371	4 734	5 610	6 935	8 358	10 219	11 691	11 482
Tjenester	5 373	6 265	7 031	8 147	9 397	10 918	12 894	15 112	16 621	18 086
Boliger (husholdninger)	5 342	6 199	7 068	7 721	9 063	10 915	12 513	14 160	16 139	16 785
Offentlig forvaltning	3 932	4 615	5 444	5 751	6 517	7 807	8 907	10 150	11 729	11 286
Lagerendring og statistiske avvik	4 498	3 672	2 619	4 072	7 068	4 608	3 522	1 954	-4 498	-5 078
Bruttoinvestering i alt	29 006	33 866	34 198	41 517	52 840	62 135	73 642	81 238	70 103	73 832
Innenlandsk sluttanvendelse	91 497	104 760	112 583	129 318	152 917	180 157	210 510	238 745	240 344	259 839
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	83 875	95 664	105 660	117 804	136 372	161 103	186 226	215 762	234 316	250 568
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	18 818	22 069	25 128	28 263	32 846	39 558	46 534	53 035	60 095	63 485
Eksport i alt	33 387	35 780	39 971	48 603	59 937	62 041	70 545	75 760	87 758	105 617
Tradisjonelle varer	14 976	15 910	17 546	21 107	27 215	26 059	29 435	30 041	32 674	39 802
Råolje og naturgass	121	75	314	504	1 089	3 889	7 062	8 363	13 876	22 816
Skip, plattform og fly	2 360	2 075	3 781	5 562	6 506	7 924	7 538	9 615	10 964	6 485
Tjenester	15 930	17 720	18 330	21 430	25 127	24 169	26 510	27 741	30 244	36 514
Samlet sluttanvendelse	124 884	140 540	152 554	177 921	212 854	242 198	281 055	314 505	328 102	365 456
Import i alt	33 957	38 394	39 106	49 102	63 970	71 979	86 936	95 870	86 876	99 349
Tradisjonelle varer	22 884	24 699	25 075	28 898	38 802	41 965	46 994	54 196	52 325	61 409
Råolje og naturgass	976	960	983	1 264	3 131	2 843	4 410	4 856	4 906	6 302
Skip, plattform og fly	3 469	4 240	4 265	8 117	8 513	10 663	14 437	13 951	5 542	5 248
Tjenester	6 628	8 495	8 783	10 823	13 524	16 508	21 095	22 867	24 103	26 390
Bruttonasjonalprodukt ¹	90 927	102 143	113 447	128 819	148 884	170 219	194 119	218 635	241 226	266 107
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	84 084	95 055	105 955	119 601	137 808	158 198	179 661	202 688	218 514	233 690
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	6 843	7 088	7 492	9 218	11 076	12 021	14 458	15 947	22 712	32 417
Fastlands-Norge(basisverdi)	72 438	80 953	90 557	102 418	119 579	137 644	156 207	175 899	190 660	203 384
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	61 764	68 362	76 096	85 684	100 304	114 239	128 017	143 632	154 445	164 602
Industri og bergverk	16 576	18 057	20 215	23 425	27 964	31 168	33 063	35 818	36 543	42 588
Annen vareproduksjon	12 224	13 519	14 285	15 631	18 010	20 365	23 621	26 788	30 490	30 368
Tjenester inkl. boligjenester	32 964	36 786	41 596	46 628	54 330	62 706	71 333	81 026	87 412	91 646
Offentlig forvaltning	10 674	12 591	14 461	16 734	19 275	23 405	28 190	32 267	36 215	38 782
Produktavgifter og -subsidiar	11 646	14 102	15 398	17 183	18 229	20 554	23 454	26 789	27 854	30 306

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 26. (forts.) Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	149 580	169 515	190 773	210 806	230 672	266 491	299 531	322 145	333 846	348 008
Konsum i husholdninger	141 666	160 518	180 476	199 534	218 517	253 392	284 777	305 760	316 300	329 433
Varekonsum	89 347	100 385	109 734	118 571	129 566	154 161	172 269	179 515	179 509	182 225
Tjenestekonsum	51 390	59 342	68 896	78 431	85 843	95 504	107 960	120 339	132 092	142 066
Husholdningenes kjøp i utlandet	4 730	5 317	6 724	7 690	8 777	10 564	12 715	14 845	14 636	15 028
Utlendingers kjøp i Norge	-3 801	-4 526	-4 878	-5 158	-5 669	-6 837	-8 167	-8 939	-9 937	-9 886
Konsum i ideelle organisasjoner	7 914	8 997	10 297	11 272	12 155	13 099	14 754	16 385	17 546	18 575
Konsum i offentlig forvaltning	60 298	69 885	78 636	87 229	93 818	102 131	112 123	128 917	136 090	144 314
Konsum i statsforvaltningen	25 067	29 715	32 686	35 969	37 509	39 653	43 062	49 441	51 961	56 356
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	16 787	19 434	21 596	23 680	24 767	26 164	28 503	32 281	35 747	37 683
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	8 280	10 281	11 090	12 289	12 742	13 489	14 559	17 160	16 214	18 673
Konsum i kommuneforvaltningen	35 231	40 170	45 950	51 260	56 309	62 478	69 061	79 476	84 129	87 958
Bruttoinvestering i fast realkapital	84 411	96 620	107 619	121 815	129 962	134 922	155 389	170 915	181 428	175 057
Utvinning og rørtransport	11 000	12 262	16 148	28 883	34 029	32 730	33 302	34 247	29 522	31 777
Tjenester tilknyttet utvinning	25	-86	1 425	1 573	899	1 175	1 950	676	-245	-408
Utenriks sjøfart	2 074	5 798	7 873	5 512	2 983	-2 374	-6 115	-2 840	12 496	22 873
Fastlands-Norge	71 312	78 646	82 173	85 847	92 051	103 391	126 252	138 832	139 655	120 815
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	58 998	65 992	69 413	71 967	77 687	87 884	107 328	115 659	113 514	93 664
Næringer	40 037	45 794	46 419	47 724	52 286	61 290	76 452	80 563	77 764	62 466
Industri og bergverk	8 608	10 554	8 551	7 537	8 437	10 964	15 205	18 425	16 774	12 071
Annen vareproduksjon	12 469	13 465	13 724	13 556	13 994	15 236	18 058	19 823	20 142	15 739
Tjenester	18 960	21 775	24 144	26 631	29 855	35 090	43 189	42 315	40 848	34 656
Boliger (husholdninger)	18 961	20 198	22 994	24 243	25 401	26 594	30 876	35 096	35 750	31 198
Offentlig forvaltning	12 314	12 654	12 760	13 880	14 364	15 507	18 924	23 173	26 141	27 151
Lagerendring og statistiske avvik	1 234	-1 486	1 708	-11 383	-84	8 284	23 545	14 916	4 586	3 744
Bruttoinvestering i alt	85 645	95 134	109 327	110 432	129 878	143 206	178 934	185 831	186 014	178 801
Innenlandsk sluttanvendelse	295 523	334 534	378 736	408 467	454 368	511 828	590 588	636 893	655 950	671 123
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	281 190	318 046	351 582	383 882	416 541	472 013	537 906	589 894	609 591	613 137
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	72 612	82 539	91 396	101 109	108 182	117 638	131 047	152 090	162 231	171 465
Eksport i alt	136 078	156 159	165 594	185 560	214 042	236 099	195 448	201 650	215 574	264 470
Tradisjonelle varer	44 969	49 470	50 519	57 892	67 359	71 747	67 549	75 790	91 513	103 998
Råolje og naturgass	42 153	49 380	54 602	65 199	79 659	86 899	54 422	55 268	50 092	75 288
Skip, plattformer og fly	5 252	6 088	8 343	9 280	7 725	12 641	12 265	11 826	8 301	8 006
Tjenester	43 704	51 221	52 130	53 189	59 299	64 812	61 212	58 766	65 668	77 178
Samlet sluttanvendelse	431 601	490 693	544 330	594 027	668 410	747 927	786 036	838 543	871 524	935 593
Import i alt	116 903	129 866	145 146	150 552	169 754	195 495	215 144	215 676	219 452	239 823
Tradisjonelle varer	75 776	79 992	87 252	87 728	104 336	125 813	141 398	138 704	134 843	134 007
Råolje og naturgass	8 458	6 856	5 977	4 223	4 991	4 296	3 090	3 442	1 598	1 604
Skip, plattformer og fly	4 100	8 102	11 945	13 203	10 693	9 067	10 578	10 981	19 148	34 324
Tjenester	28 569	34 916	39 972	45 398	49 734	56 319	60 078	62 549	63 863	69 888
Bruttonasjonalprodukt ¹	314 698	360 827	399 184	443 475	498 656	552 432	570 892	622 867	652 072	695 770
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	259 614	294 256	327 739	360 682	398 012	445 487	502 106	557 571	592 895	605 148
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	55 084	66 571	71 445	82 793	100 644	106 945	68 786	65 296	59 177	90 622
Fastlands-Norge(basisverdi)	225 903	253 625	283 552	310 434	342 559	378 013	421 398	473 394	510 316	524 272
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	181 840	202 526	225 675	246 536	272 729	301 485	336 557	376 878	406 413	414 239
Industri og bergverk	43 046	45 411	48 115	52 035	58 923	62 668	66 298	72 856	78 188	77 924
Annen vareproduksjon	33 129	37 060	41 905	44 478	49 782	54 327	60 848	68 705	74 513	72 635
Tjenester inkl. bolig tjenester	105 665	120 055	135 655	150 023	164 024	184 490	209 411	235 317	253 712	263 680
Offentlig forvaltning	44 063	51 099	57 877	63 898	69 830	76 528	84 841	96 516	103 903	110 033
Produktavgifter og -subsidiar	33 711	40 631	44 187	50 248	55 453	67 474	80 708	84 177	82 579	80 876

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 26. (forts.) Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	366 541	387 866	405 989	425 427	444 158	470 908	506 994
Konsum i husholdninger	346 927	367 995	385 397	404 590	422 722	449 580	485 201
Varekonsum	192 275	206 379	214 221	224 414	235 258	249 542	271 844
Tjenestekonsum	150 917	159 492	168 402	178 010	185 492	197 056	209 015
Husholdningenes kjøp i utlandet	13 936	13 483	15 424	15 923	17 713	18 004	19 906
Utlendingers kjøp i Norge	-10 201	-11 359	-12 650	-13 757	-15 741	-15 022	-15 564
Konsum i ideelle organisasjoner	19 614	19 871	20 592	20 837	21 436	21 328	21 793
Konsum i offentlig forvaltning	155 856	169 259	181 345	189 025	195 299	203 720	216 280
Konsum i statsforvaltningen	63 227	69 631	75 138	79 000	80 661	82 547	87 724
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	42 668	48 273	52 489	57 663	58 908	61 783	65 705
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	20 559	21 358	22 649	21 337	21 753	20 764	22 019
Konsum i kommuneforvaltningen	92 629	99 628	106 207	110 025	114 638	121 173	128 556
Bruttoinvestering i fast realkapital	154 010	154 177	151 226	164 099	174 378	186 743	208 706
Utvinning og rørtransport	31 976	42 634	49 196	57 168	54 189	47 890	47 158
Tjenester tilknyttet utvinning	3 747	1 294	183	636	-544	49	4 144
Utenriks sjøfart	9 084	5 439	910	6 309	5 227	3 733	5 982
Fastlands-Norge	109 203	104 810	100 937	99 986	115 506	135 071	151 422
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	83 462	75 935	70 938	72 611	87 680	105 185	120 030
Næringer	58 132	54 334	51 349	52 930	62 250	75 256	88 147
Industri og bergverk	13 057	12 094	11 941	9 459	10 634	15 410	17 549
Annen vareproduksjon	13 224	11 291	11 298	11 903	13 128	15 069	17 005
Tjenester	31 851	30 949	28 110	31 568	38 488	44 777	53 593
Boliger (husholdninger)	25 330	21 601	19 589	19 681	25 430	29 929	31 883
Offentlig forvaltning	25 741	28 875	29 999	27 375	27 826	29 886	31 392
Lagerendring og statistiske avvik	13 019	3 249	5 045	6 136	11 621	23 895	8 575
Bruttoinvestering i alt	167 029	157 426	156 271	170 235	185 999	210 638	217 281
Innenlandsk sluttanvendelse	689 426	714 551	743 605	784 687	825 456	885 266	940 555
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	631 600	661 935	688 271	714 438	754 963	809 699	874 696
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	181 597	198 134	211 344	216 400	223 125	233 606	247 672
Eksport i alt	295 591	309 838	301 955	317 851	335 006	358 120	421 261
Tradisjonelle varer	107 660	105 654	103 658	106 800	122 249	135 960	146 618
Råolje og naturgass	91 098	99 394	99 679	106 803	110 966	118 924	164 071
Skip, plattformer og fly	13 909	15 635	15 794	13 818	11 295	11 231	9 670
Tjenester	82 924	89 155	82 824	90 430	90 496	92 005	100 902
Samlet sluttanvendelse	985 017	1 024 389	1 045 560	1 102 538	1 160 462	1 243 386	1 361 816
Import i alt	248 729	248 664	248 246	264 240	281 655	299 949	328 827
Tradisjonelle varer	144 195	144 965	148 563	153 860	178 244	196 720	216 485
Råolje og naturgass	2 557	2 345	1 752	1 845	1 529	1 807	2 019
Skip, plattformer og fly	30 346	23 718	15 668	21 004	14 248	14 412	19 587
Tjenester	71 631	77 636	82 263	87 531	87 634	87 010	90 736
Bruttonasjonalprodukt ¹	736 289	775 727	797 314	838 298	878 807	943 437	1 032 989
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	624 884	653 840	679 521	712 302	749 613	806 858	851 647
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	111 405	121 887	117 793	125 996	129 194	136 579	181 342
Fastlands-Norge(basisverdi)	541 444	564 726	584 834	608 462	634 810	678 937	712 004
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	423 944	436 476	448 883	467 415	488 052	524 589	547 415
Industri og bergverk	76 091	77 442	79 818	85 283	90 857	101 712	103 532
Annen vareproduksjon	72 301	70 542	69 004	67 227	72 178	81 455	82 055
Tjenester inkl. boligjenester	275 552	288 492	300 061	314 905	325 017	341 422	361 828
Offentlig forvaltning	117 500	128 250	135 951	141 047	146 758	154 348	164 589
Produktavgifter og -subsidiar	83 440	89 114	94 687	103 840	114 803	127 921	139 643

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 26. (forts.) Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	535 352	564 443	597 037	640 005	667 564	698 026	740 769
Konsum i husholdninger	513 098	541 193	572 219	613 899	640 826	669 722	709 860
Varekonsum	287 503	300 807	314 172	334 233	346 412	359 713	377 365
Tjenestekonsum	219 898	232 750	250 620	270 883	285 775	300 400	318 480
Husholdningenes kjøp i utlandet	21 930	24 586	26 203	27 823	27 258	27 882	32 790
Utlendingers kjøp i Norge	-16 233	-16 950	-18 776	-19 040	-18 619	-18 273	-18 775
Konsum i ideelle organisasjoner	22 254	23 250	24 818	26 106	26 738	28 304	30 909
Konsum i offentlig forvaltning	230 497	250 988	267 776	286 104	316 972	339 379	357 541
Konsum i statsforvaltningen	93 617	100 103	106 281	113 796	123 269	179 879	187 283
Konsum i statsforvaltningen, sivil	69 534	74 710	79 614	86 107	94 716	149 651	157 331
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	24 083	25 393	26 667	27 689	28 553	30 228	29 952
Konsum i kommuneforvaltningen	136 880	150 885	161 495	172 308	193 703	159 500	170 258
Bruttoinvestering i fast realkapital	245 784	284 924	272 114	272 857	278 849	273 940	276 727
Utvinning og rørtransport	61 774	78 683	70 041	55 406	56 548	53 398	63 597
Tjenester tilknyttet utvinning	475	1 578	-1 834	4 287	3 292	5 919	383
Utenriks sjøfart	13 461	15 753	13 162	19 057	12 368	4 736	9 398
Fastlands-Norge	170 074	188 910	190 745	194 107	206 641	209 887	203 349
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	132 820	147 319	148 448	155 163	165 347	167 385	155 128
Næringer	95 812	106 618	105 341	107 435	111 126	112 053	97 503
Industri og bergverk	17 919	21 910	19 544	18 070	18 870	21 964	17 249
Annen vareproduksjon	19 143	18 217	18 842	19 585	20 846	21 818	22 479
Tjenester	58 750	66 491	66 955	69 780	71 410	68 271	57 775
Boliger (husholdninger)	37 008	40 701	43 107	47 728	54 221	55 332	57 625
Offentlig forvaltning	37 254	41 591	42 297	38 944	41 294	42 502	48 221
Lagerendring og statistiske avvik	15 642	19 144	12 360	28 854	13 121	15 908	11 256
Bruttoinvestering i alt	261 426	304 068	284 474	301 711	291 970	289 848	287 983
Innenlandsk sluttanvendelse	1 027 275	1 119 499	1 149 287	1 227 820	1 276 506	1 327 253	1 386 293
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	935 923	1 004 341	1 055 558	1 120 216	1 191 177	1 247 292	1 301 659
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	267 751	292 579	310 073	325 048	358 266	381 881	405 762
Eksport i alt	462 896	429 307	488 615	689 316	703 348	630 235	642 153
Tradisjonelle varer	157 011	168 629	171 555	198 446	198 271	181 392	186 333
Råolje og naturgass	174 117	124 164	167 806	319 806	313 977	273 915	279 889
Skip, plattform og fly	14 221	12 050	18 224	11 220	18 926	13 428	15 557
Tjenester	117 547	124 464	131 030	159 844	172 174	161 500	160 374
Samlet sluttanvendelse	1 490 171	1 548 806	1 637 902	1 917 136	1 979 854	1 957 488	2 028 446
Import i alt	370 996	408 446	397 476	435 895	442 967	425 181	436 245
Tradisjonelle varer	231 624	255 184	242 880	264 805	272 622	260 752	275 271
Råolje og naturgass	2 245	1 692	2 692	3 129	2 295	1 634	1 821
Skip, plattform og fly	28 657	32 973	26 688	29 307	19 659	16 555	11 543
Tjenester	108 470	118 597	125 216	138 654	148 391	146 240	147 610
Bruttonasjonalprodukt ¹	1 119 175	1 140 360	1 240 426	1 481 242	1 536 887	1 532 307	1 592 201
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	919 034	992 596	1 045 340	1 113 894	1 179 586	1 224 643	1 273 204
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	200 141	147 764	195 086	367 348	357 301	307 664	318 997
Fastlands-Norge(basisverdi)	767 815	834 668	877 946	935 420	996 881	1 040 981	1 088 693
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	593 588	645 004	675 275	720 612	764 526	796 384	832 028
Industri og bergverk	111 907	120 118	125 714	130 702	136 900	136 193	140 279
Annen vareproduksjon	90 202	98 520	97 698	103 804	109 415	117 172	121 843
Tjenester inkl. boligjenester	391 479	426 366	451 863	486 106	518 211	543 019	569 906
Offentlig forvaltning	174 227	189 664	202 671	214 808	232 355	244 597	256 665
Produktavgifter og -subsidiar	151 219	157 928	167 394	178 474	182 705	183 662	184 511

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 26. (forts.) Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	790 393	834 624	892 014	952 056	1 002 647	1 027 714	1 088 124
Konsum i husholdninger	757 368	798 211	853 328	911 319	958 086	979 235	1 037 532
Varekonsum	396 373	413 968	441 177	470 993	490 451	495 674	527 692
Tjenestekonsum	340 858	360 504	384 172	412 519	436 420	452 357	475 744
Husholdningenes kjøp i utlandet	41 275	46 255	52 185	54 059	58 123	57 328	62 545
Utlendingers kjøp i Norge	-21 138	-22 516	-24 206	-26 252	-26 908	-26 124	-28 449
Konsum i ideelle organisasjoner	33 025	36 413	38 686	40 737	44 561	48 479	50 593
Konsum i offentlig forvaltning	371 573	385 695	411 782	444 304	488 441	530 682	556 292
Konsum i statsforvaltningen	195 847	202 204	215 253	232 871	253 776	275 487	281 993
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	165 586	174 026	186 379	201 399	220 383	239 948	246 707
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	30 261	28 178	28 874	31 472	33 393	35 539	35 287
Konsum i kommuneforvaltningen	175 726	183 491	196 529	211 433	234 665	255 195	274 299
Bruttoinvestering i fast realkapital	319 520	376 107	433 103	513 771	542 277	515 580	499 060
Utvinning og rørtransport	71 285	88 256	95 477	108 253	122 237	134 400	124 168
Tjenester tilknyttet utvinning	2 813	1 916	3 520	7 877	9 747	9 716	1 223
Utenriks sjøfart	9 964	12 528	16 586	14 825	14 234	22 230	24 842
Fastlands-Norge	235 458	273 407	317 520	382 816	396 059	349 234	348 827
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	183 420	218 573	254 649	311 160	317 130	263 475	267 136
Næringer	110 810	132 032	158 822	203 712	215 820	168 164	170 104
Industri og bergverk	20 113	21 278	23 309	29 990	38 955	25 577	20 195
Annen vareproduksjon	24 025	30 370	34 018	38 013	43 233	37 320	40 341
Tjenester	66 672	80 384	101 495	135 709	133 632	105 267	109 568
Boliger (husholdninger)	72 610	86 541	95 827	107 448	101 310	95 311	97 032
Offentlig forvaltning	52 038	54 834	62 871	71 656	78 929	85 759	81 691
Lagerendring og statistiske avvik	36 448	44 252	68 607	81 092	84 802	13 915	67 160
Bruttoinvestering i alt	355 968	420 359	501 710	594 863	627 079	529 495	566 220
Innenlandsk sluttanvendelse	1 517 934	1 640 678	1 805 506	1 991 223	2 118 167	2 087 891	2 210 636
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.) ¹	397 424	449 726	621 316	1 779 176	1 887 147	1 907 630	1 993 244
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	423 611	440 529	474 653	515 960	567 370	616 441	637 983
Eksport i alt	732 659	863 705	989 465	1 017 589	1 197 090	929 116	1 038 171
Tradisjonelle varer	209 389	229 935	271 843	304 037	322 955	278 869	301 781
Råolje og naturgass	336 038	426 150	495 871	477 025	619 509	414 366	468 619
Skip, plattform og fly	9 714	10 666	12 594	11 586	13 177	11 878	8 578
Tjenester	177 518	196 954	209 157	224 941	241 449	224 003	259 193
Samlet sluttanvendelse	2 250 593	2 504 383	2 794 971	3 008 812	3 315 257	3 017 007	3 248 807
Import i alt	497 781	545 476	614 170	702 367	755 343	660 408	725 581
Tradisjonelle varer	318 905	345 877	401 650	451 248	471 204	407 841	434 408
Råolje og naturgass	1 904	3 867	2 192	5 752	4 230	4 553	6 967
Skip, plattform og fly	14 142	14 795	17 002	22 533	39 169	31 649	29 432
Tjenester	162 830	180 937	193 326	222 834	240 740	216 365	254 774
Bruttonasjonalprodukt ¹	1 752 812	1 958 907	2 180 801	2 306 445	2 559 914	2 356 599	2 523 226
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1 365 568	1 464 974	1 602 802	1 757 226	1 862 873	1 875 850	1 985 014
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	387 244	493 933	577 999	549 219	697 041	480 749	538 212
Fastlands-Norge(basisverdi)	1 165 861	1 250 465	1 363 885	1 492 414	1 602 239	1 614 567	1 702 632
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	898 564	970 380	1 065 584	1 167 672	1 246 840	1 234 453	1 302 866
Industri og bergverk	149 873	160 395	181 798	191 853	199 954	175 062	179 214
Annen vareproduksjon	133 853	153 838	176 129	184 792	207 194	200 781	230 027
Tjenester inkl. boligjenester	614 838	656 147	707 657	791 027	839 692	858 610	893 626
Offentlig forvaltning	267 297	280 085	298 301	324 742	355 399	380 114	399 767
Produktavgifter og -subsidiar	199 707	214 509	238 917	264 812	260 634	261 283	282 382

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 27. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumendring i prosent

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	5,5	2,7	3,6	3,0	5,3	6,0	6,3	-1,6	4,2	2,1
Konsum i husholdninger	5,6	2,6	3,7	3,2	5,5	6,1	6,5	-1,8	4,1	2,0
Varekonsum	6,0	1,8	3,4	2,5	5,1	7,0	6,9	-4,7	4,2	2,5
Tjenestekonsum	4,3	3,4	3,6	3,3	5,2	3,9	4,6	2,5	4,5	1,7
Husholdningenes kjøp i utlandet	8,1	13,4	4,6	11,8	31,1	12,1	19,6	18,4	-2,5	-4,5
Utlendingers kjøp i Norge	1,5	2,6	-3,4	-7,0	13,7	4,6	5,7	6,8	3,9	1,0
Konsum i ideelle organisasjoner	4,9	5,5	1,8	-0,5	2,3	3,6	2,9	2,6	6,9	3,8
Konsum i offentlig forvaltning	6,4	4,2	4,7	3,4	7,3	5,9	4,0	3,9	4,9	5,4
Konsum i statsforvaltningen	4,9	3,6	2,2	2,8	6,1	4,5	1,5	1,7	3,6	4,2
Konsum i statsforvaltningen, sivil	7,7	5,3	3,0	4,1	5,1	7,6	2,9	1,7	3,7	1,9
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	0,2	0,5	0,6	0,1	8,0	-1,6	-1,6	1,8	3,5	9,1
Konsum i kommuneforvaltningen	8,0	4,8	6,9	3,9	8,4	7,2	6,0	5,6	5,8	6,4
Bruttoinvestering i fast realkapital	16,8	-2,9	12,0	6,2	10,3	10,0	3,0	-11,1	1,9	-2,3
Utvinning og rørtransport	110,2	70,2	75,1	86,3	21,1	35,4	11,1	-49,4	53,0	-9,3
Tjenester tilknyttet utvinning	0,5	-7,5	60,3	-16,9	-47,8	-78,8	-87,8
Utenriks sjøfart	59,8	-56,4	40,6	-42,4	31,6	13,9	-37,1	-65,0	27,5	-30,7
Fastlands-Norge	9,8	5,2	3,3	6,5	7,2	4,1	9,0	4,6	-3,5	0,6
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	9,6	3,5	4,5	8,3	7,0	3,8	9,8	3,5	-2,4	0,7
Næringer	9,4	0,7	6,3	11,0	6,0	3,1	12,1	1,3	-3,2	-0,1
Industri og bergverk	12,4	-13,1	5,2	38,3	2,6	-9,1	20,7	-12,4	-15,6	13,1
Annen vareproduksjon	6,0	2,6	2,0	2,5	11,8	8,1	12,1	10,0	-6,2	-3,0
Tjenester	10,0	7,5	9,4	3,7	4,5	7,1	7,6	3,3	4,7	-3,4
Boliger (husholdninger)	9,9	9,9	0,7	2,4	9,4	5,5	4,6	8,8	-0,7	2,4
Offentlig forvaltning	11,0	12,5	-1,3	-0,7	8,1	5,2	5,5	9,5	-8,3	0,5
Lagerendring og statistiske avvik	-6,9	..
Bruttoinvestering i alt	11,4	-5,9	14,4	9,6	3,9	7,4	0,5	-17,4	2,5	5,6
Innenlandsk sluttanvendelse	7,5	0,2	7,0	5,2	5,2	6,4	3,8	-6,0	3,8	3,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	6,8	3,6	3,7	4,0	6,2	5,4	6,5	1,2	2,2	2,4
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	7,4	6,0	3,4	2,5	7,4	5,8	4,3	5,0	2,3	4,6
Eksport i alt	1,6	13,6	7,7	0,8	3,8	12,2	2,5	10,0	2,4	4,6
Tradisjonelle varer	2,5	11,8	10,7	-0,9	-10,6	9,7	-4,5	7,0	6,8	0,1
Råolje og naturgass	-23,1	422,7	15,3	-12,7	259,5	69,0	9,0	63,5	24,7	21,3
Skip, plattformer og fly	-16,9	99,1	14,2	5,4	47,1	-7,9	24,0	4,4	-43,1	-22,9
Tjenester	3,6	3,4	3,5	1,6	-3,0	12,4	2,5	-1,0	3,8	4,0
Samlet sluttanvendelse	5,9	3,6	7,2	4,0	4,8	7,9	3,5	-2,1	3,4	4,0
Import i alt	6,8	-0,8	15,2	4,4	4,1	13,0	2,1	-15,8	0,9	2,7
Tradisjonelle varer	2,0	0,6	8,0	8,0	0,7	6,1	7,5	-9,3	4,9	10,2
Råolje og naturgass	-12,6	13,3	10,2	-4,6	-13,7	38,0	6,5	0,6	-5,1	-16,3
Skip, plattformer og fly	16,1	-8,9	68,5	-10,0	23,7	21,0	-15,0	-61,6	-5,5	-24,0
Tjenester	21,4	-2,5	10,3	6,6	5,7	20,9	0,9	-6,8	-5,1	-4,9
Bruttonasjonalprodukt ¹	5,6	5,3	4,5	3,8	5,0	5,8	4,1	3,9	4,4	4,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	6,2	4,6	4,1	3,4	3,2	3,8	3,6	1,2	3,5	2,2
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-2,1	13,8	9,1	8,7	28,1	32,4	11,4	37,9	12,9	21,3
Fastlands-Norge(basisverdi)	5,0	4,0	2,9	5,1	3,6	4,2	2,8	1,5	3,1	2,7
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	5,1	4,1	2,5	5,7	2,9	3,6	2,6	1,1	2,8	2,3
Industri og bergverk	2,3	4,9	5,5	3,6	-2,4	-0,5	-0,0	-1,8	4,2	-1,7
Annen vareproduksjon	6,7	1,9	-0,3	6,9	4,5	3,2	1,0	7,2	-5,7	4,3
Tjenester inkl. boligjenester	5,8	4,4	2,1	6,3	5,2	5,8	4,3	0,3	5,2	3,5
Offentlig forvaltning	4,9	3,6	4,7	2,4	7,0	6,8	3,6	3,1	4,1	4,4
Produktavgifter og -subsidier	13,8	8,4	11,7	-6,7	0,4	1,1	8,8	-0,7	6,1	-1,4

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 27. (forts.) Makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumendring i prosent

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,3	1,1	2,0	3,2	9,2	5,0	-0,6	-2,1	-0,6	0,7
Konsum i husholdninger	0,1	0,9	2,0	3,3	9,7	5,0	-0,8	-2,3	-0,8	0,6
Varekonsum	-1,0	-1,1	0,1	2,7	12,8	4,1	-3,8	-5,2	-2,3	1,4
Tjenestekonsum	1,7	2,0	4,1	4,2	5,2	5,9	2,9	3,0	1,2	0,9
Husholdningenes kjøp i utlandet	5,4	18,2	8,1	4,8	11,6	13,4	9,9	-5,8	-2,8	-12,7
Utlendingers kjøp i Norge	4,8	-7,6	-3,9	3,7	14,4	9,9	0,5	4,3	-5,3	-0,9
Konsum i ideelle organisasjoner	4,3	5,5	1,8	1,0	0,5	5,4	2,1	1,2	2,3	2,4
Konsum i offentlig forvaltning	5,1	1,9	3,0	1,0	2,3	2,1	4,6	0,2	2,0	5,3
Konsum i statsforvaltningen	8,1	0,3	2,0	-2,2	-0,9	1,9	5,8	0,2	4,6	9,6
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	5,6	1,3	1,9	-2,2	-0,8	1,6	3,7	5,6	1,6	9,8
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	13,2	-1,5	2,3	-2,2	-0,9	2,4	9,9	-10,0	11,3	9,3
Konsum i kommuneforvaltningen	3,0	3,0	3,7	3,3	4,4	2,2	3,9	0,2	0,4	2,5
Bruttoinvestering i fast realkapital	3,8	0,8	5,4	1,0	-4,0	7,6	0,3	-1,8	-6,9	-12,1
Utvinning og rørtransport	-9,4	15,2	72,6	14,2	-10,1	-3,6	-6,4	-18,7	3,3	-2,5
Tjenester tilknyttet utvinning	-16,6	-52,3	18,8	55,3	-68,9
Utenriks sjøfart	138,1	-2,4	-58,2	-68,8	50,8	-59,9
Fastlands-Norge	2,1	-3,0	-1,4	1,9	6,2	13,8	0,1	-6,4	-14,1	-8,8
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	3,6	-2,2	-2,4	2,5	7,1	13,7	-2,0	-8,7	-18,3	-10,0
Næringer	6,7	-5,4	-3,6	4,2	10,9	16,3	-4,1	-9,5	-20,9	-6,1
Industri og bergverk	14,6	-25,0	-17,4	6,1	23,5	29,4	10,4	-14,7	-28,9	8,7
Annen vareproduksjon	-0,7	-6,1	-8,0	-2,2	3,7	10,7	-0,1	-5,1	-24,1	-15,6
Tjenester	7,9	4,6	3,8	6,9	10,8	14,7	-10,8	-9,3	-16,0	-7,0
Boliger (husholdninger)	-3,0	5,2	0,0	-0,7	-0,9	7,8	3,2	-6,9	-12,5	-17,8
Offentlig forvaltning	-5,0	-7,1	4,3	-1,1	1,7	14,1	12,1	5,3	4,1	-4,7
Lagerendring og statistiske avvik	168,6	-41,0	-62,0	-12,8	212,5
Bruttoinvestering i alt	0,9	3,9	-6,1	11,4	2,2	17,0	-5,1	-6,6	-7,0	-7,4
Innenlandsk sluttanvendelse	1,4	2,1	-0,2	5,0	5,8	7,8	-1,0	-3,0	-1,9	-0,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1,8	0,3	1,4	2,4	7,0	6,3	0,7	-2,6	-3,1	-0,1
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,4	0,5	3,2	0,7	2,2	3,7	5,7	1,0	2,4	3,7
Eksport i alt	1,7	0,1	7,1	7,9	7,2	2,3	1,1	6,3	10,9	8,6
Tradisjonelle varer	3,4	-1,2	9,1	5,1	2,7	-3,1	6,2	8,7	6,8	8,8
Råolje og naturgass	-7,0	-0,8	14,5	13,2	5,0	9,7	13,8	13,1	25,0	3,4
Skip, plattform og fly	4,3	52,9	18,3	-11,7	88,2	-9,0	-16,0	-40,2	-16,3	69,9
Tjenester	8,2	-4,0	-4,5	7,6	4,8	0,4	-12,3	6,0	9,2	6,9
Samlet sluttanvendelse	1,5	1,5	2,0	5,9	6,2	6,0	-0,5	-0,7	1,3	2,1
Import i alt	1,5	5,1	-3,0	5,8	8,8	11,7	-6,4	-2,4	2,1	2,5
Tradisjonelle varer	-1,2	4,6	-5,1	11,0	14,9	12,9	-6,5	-5,8	-5,4	7,5
Råolje og naturgass	-34,5	-17,4	-30,5	12,8	-18,9	22,3	-4,2	-44,8	-17,8	35,8
Skip, plattform og fly	68,3	33,1	-0,8	-23,7	-18,9	10,9	-6,0	42,3	49,3	-13,6
Tjenester	9,8	4,3	5,2	3,5	4,9	8,5	-6,3	-0,3	4,4	-0,0
Bruttonasjonalprodukt ¹	1,5	0,1	3,9	5,9	5,4	4,0	1,8	-0,2	1,0	1,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,7	0,3	1,9	3,6	5,8	3,5	1,4	-1,1	-1,5	0,9
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	1,0	-0,6	12,9	15,8	3,7	6,2	4,6	7,3	26,1	8,5
Fastlands-Norge(basisverdi)	1,2	0,6	1,5	4,3	4,8	2,7	2,5	0,2	-0,8	0,7
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	0,2	0,3	1,1	4,8	5,3	2,9	2,3	-0,2	-1,4	-0,2
Industri og bergverk	-2,0	-0,2	-2,2	5,1	3,3	-0,4	2,1	-4,6	-3,8	-1,2
Annen vareproduksjon	3,0	1,0	2,2	3,9	-1,2	0,0	3,5	1,5	1,1	0,6
Tjenester inkl. boligjenester	0,3	0,3	2,0	5,0	8,0	4,8	2,0	0,6	-1,4	-0,1
Offentlig forvaltning	5,3	1,8	2,9	2,3	3,0	1,9	3,2	2,0	1,9	4,0
Produktavgifter og -subsidiar	4,7	-1,6	4,7	-0,5	11,6	8,3	-4,2	-8,1	-6,1	2,5

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 27. (forts.) Makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumendring i prosent

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	2,4	2,3	3,4	3,6	6,3	3,1	2,8	3,7	4,2
Konsum i husholdninger	2,3	2,4	2,4	3,5	4,0	6,7	3,3	2,9	3,7	4,3
Varekonsum	3,6	1,3	2,3	3,3	3,4	8,7	3,1	2,9	2,6	4,3
Tjenestekonsum	2,1	3,4	2,9	4,0	4,1	3,7	2,8	2,6	5,1	3,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	-10,3	11,3	2,0	8,5	0,7	6,9	10,5	6,1	6,0	3,8
Utlendingers kjøp i Norge	6,5	7,6	6,7	13,4	-6,6	1,7	1,5	1,1	6,9	-2,7
Konsum i ideelle organisasjoner	-2,3	2,2	-0,2	1,4	-3,5	-1,5	-1,3	0,3	3,6	1,3
Konsum i offentlig forvaltning	5,3	5,6	2,6	1,5	0,6	2,7	3,3	3,4	3,1	1,9
Konsum i statsforvaltningen	6,4	6,4	2,9	0,6	-1,2	2,8	3,8	1,7	2,6	2,5
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	9,7	7,7	8,0	0,6	0,8	3,3	2,9	2,0	3,3	4,1
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-0,5	3,4	-8,8	0,6	-6,4	1,3	6,5	0,6	0,6	-2,3
Konsum i kommuneforvaltningen	4,6	5,1	2,3	2,2	1,9	2,6	2,9	4,6	3,4	1,5
Bruttoinvestering i fast realkapital	-0,3	-2,3	6,3	5,3	3,9	10,2	15,8	13,6	-5,4	-3,5
Utvinning og rørtransport	30,9	12,2	11,9	-5,0	-14,3	-5,7	24,8	22,2	-13,0	-22,9
Tjenester tilknyttet utvinning	-65,8	-86,1	241,0	-87,9	233,5
Utenriks sjøfart	-42,8	-83,7	556,9	-13,0	-26,8	67,0	108,0	20,2	-13,1	24,7
Fastlands-Norge	-3,7	-2,9	-1,7	13,5	13,3	11,3	12,2	9,4	0,2	-1,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-8,9	-5,8	1,3	18,6	16,0	13,1	10,6	9,6	0,1	1,3
Næringer	-6,2	-4,5	2,1	16,4	18,2	17,1	10,1	10,4	-1,0	-0,4
Industri og bergverk	-9,7	-2,0	-23,6	12,1	40,4	12,9	4,0	19,8	-10,1	-8,8
Annen vareproduksjon	-14,4	-0,1	4,3	8,1	10,6	11,8	11,0	-6,8	2,0	-0,2
Tjenester	-1,3	-7,1	12,2	20,8	14,6	20,4	11,8	13,1	1,1	2,0
Boliger (husholdninger)	-15,2	-9,2	-0,8	24,5	10,5	2,8	12,1	7,7	3,0	5,6
Offentlig forvaltning	13,2	4,8	-9,0	0,1	5,0	5,0	18,0	8,5	0,4	-11,2
Lagerendring og statistiske avvik	-73,1	47,4	24,2	79,6	106,5	-65,6	94,1	18,6	-46,3	100,2
Bruttoinvestering i alt	-6,0	-1,2	6,9	8,0	10,3	1,6	18,9	13,9	-8,0	1,0
Innenlandsk sluttanvendelse	0,9	2,3	3,3	3,9	4,4	4,4	6,8	5,8	0,4	2,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1,9	2,4	1,8	4,3	4,3	6,2	4,7	4,2	2,9	2,6
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	6,4	5,5	0,9	1,3	1,2	3,0	5,2	4,1	2,7	0,1
Eksport i alt	6,1	4,8	3,1	8,4	5,0	10,0	7,8	0,7	2,8	3,2
Tradisjonelle varer	-0,9	5,4	3,8	11,8	3,6	10,4	7,6	5,5	2,3	3,4
Råolje og naturgass	16,5	11,2	6,1	13,7	10,0	13,4	4,1	-5,8	0,4	3,8
Skip, plattformer og fly	13,3	-1,5	-16,8	-17,3	-1,1	-13,0	40,5	-17,1	46,7	-43,6
Tjenester	2,4	-2,0	2,7	2,2	1,5	7,9	10,8	6,0	1,8	8,7
Samlet sluttanvendelse	2,4	3,1	3,3	5,2	4,6	6,0	7,1	4,2	1,1	3,0
Import i alt	0,4	1,7	4,8	5,8	5,8	8,8	12,5	8,8	-1,6	2,0
Tradisjonelle varer	2,2	6,0	2,8	14,7	9,7	10,7	8,5	9,3	-2,0	2,4
Råolje og naturgass	-0,2	-15,9	6,2	-10,5	22,4	-10,4	18,6	-1,5	16,8	-32,4
Skip, plattformer og fly	-21,4	-35,4	27,4	-29,4	3,8	34,2	33,6	16,9	-18,0	-4,3
Tjenester	6,1	5,5	4,2	-1,0	-1,9	0,7	17,2	5,7	3,6	3,3
Bruttonasjonalprodukt ¹	3,1	3,5	2,8	5,1	4,2	5,1	5,4	2,7	2,0	3,3
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	1,5	2,6	2,8	3,6	3,3	4,1	5,2	4,1	2,6	2,9
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	12,3	8,4	2,5	13,5	9,0	11,1	6,4	-3,9	-1,7	5,1
Fastlands-Norge(basisverdi)	1,6	2,5	2,5	3,6	2,9	3,4	5,1	4,0	2,6	2,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	0,7	2,2	2,6	4,2	3,8	3,7	6,0	4,4	2,7	3,6
Industri og bergverk	-2,3	0,9	1,2	2,8	0,3	4,8	5,1	-0,8	0,8	-0,7
Annen vareproduksjon	-1,1	1,0	1,7	5,4	7,9	-3,0	5,4	3,8	-3,5	2,1
Tjenester inkl. bolig tjenester	2,0	2,8	3,2	4,3	3,8	4,9	6,4	6,0	4,6	5,1
Offentlig forvaltning	4,6	3,7	2,2	1,7	-0,1	2,5	2,0	2,6	2,3	0,8
Produktavgifter og -subsidiar	0,8	3,2	4,7	3,3	5,9	7,7	5,6	4,8	2,4	2,9

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell 27. (forts.) Makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumendring i prosent

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	3,1	3,2	5,4	4,4	5,0	5,4	1,8	0,0	3,7
Konsum i husholdninger	2,2	3,1	3,1	5,4	4,3	5,1	5,7	1,8	-0,2	3,8
Varekonsum	2,9	4,1	3,7	5,3	4,0	4,8	7,2	1,1	-0,4	4,2
Tjenestekonsum	1,3	1,2	1,7	4,7	3,6	4,9	4,1	2,0	0,4	2,3
Husholdningenes kjøp i utlandet	-0,8	7,6	8,6	17,4	13,3	9,9	4,5	3,9	-5,2	12,3
Utlendingers kjøp i Norge	-3,8	-2,8	1,0	10,7	3,9	4,5	5,4	-1,9	-5,4	6,2
Konsum i ideelle organisasjoner	-1,7	3,0	5,7	5,5	5,8	1,5	-1,3	3,1	4,3	1,5
Konsum i offentlig forvaltning	4,6	3,1	1,3	1,2	1,4	1,9	2,7	2,7	4,3	1,7
Konsum i statsforvaltningen	3,9	41,7	1,2	1,9	1,4	1,3	3,0	2,4	4,6	-0,4
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	5,7	53,5	2,1	2,5	3,7	2,2	2,8	2,6	4,6	0,0
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-1,8	2,7	-3,4	-1,1	-10,9	-4,3	4,5	1,1	4,4	-3,1
Konsum i kommuneforvaltningen	5,1	-21,4	1,4	0,4	1,3	2,6	2,4	3,0	3,9	4,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	-1,1	-1,1	0,8	11,1	13,5	9,8	11,4	0,2	-7,5	-5,2
Utvinning og rørtransport	-4,6	-5,4	15,9	10,4	19,2	4,0	6,1	5,2	3,4	-9,0
Tjenester tilknyttet utvinning	-24,5	81,0	-92,1	627,9	-52,7	68,3	113,2	16,8	-4,2	-87,2
Utenriks sjøfart	-37,3	-61,2	111,1	2,7	23,0	26,8	-17,1	-8,7	53,7	11,7
Fastlands-Norge	3,9	2,3	-2,9	10,6	12,2	10,5	13,3	-1,3	-13,2	-2,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,3	2,5	-6,9	12,7	15,1	10,7	14,7	-2,6	-18,3	-0,9
Næringer	2,5	4,0	-11,2	10,6	18,6	15,2	21,9	0,8	-23,1	-0,2
Industri og bergverk	3,4	19,1	-18,5	14,2	6,6	5,2	22,8	20,5	-35,4	-21,6
Annen vareproduksjon	3,8	6,5	3,6	2,0	23,5	6,8	5,4	7,9	-15,7	7,0
Tjenester	1,9	-0,7	-13,5	12,8	20,4	20,9	27,1	-5,5	-21,9	2,5
Boliger (husholdninger)	8,1	-0,7	1,8	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,2	-2,2
Offentlig forvaltning	2,7	1,7	12,5	3,9	2,0	9,7	8,0	4,5	7,4	-7,5
Lagerendring og statistiske avvik	-56,3	12,9	-49,0	209,4	-4,6	42,2	-4,0	-4,3	-78,5	320,7
Bruttoinvestering i alt	-6,4	-0,5	-2,0	18,9	11,7	13,2	9,3	-0,4	-17,1	3,4
Innenlandsk sluttanvendelse	0,6	2,3	1,6	7,1	5,4	6,4	5,9	1,3	-4,1	3,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	3,0	3,0	1,6	5,1	4,9	5,2	6,3	1,4	-1,6	2,0
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	4,4	3,0	2,5	1,5	1,5	2,9	3,4	2,9	4,7	0,5
Eksport i alt	4,3	-0,3	-0,1	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,2	1,8
Tradisjonelle varer	1,8	0,8	3,6	3,5	5,3	6,2	9,2	3,2	-8,0	2,6
Råolje og naturgass	6,6	2,4	-0,8	-0,7	-5,0	-6,6	-2,5	-1,0	-2,0	-4,8
Skip, plattform og fly	63,8	-28,1	13,6	-37,4	16,0	16,7	-14,0	2,6	-25,1	-14,4
Tjenester	-1,1	-3,3	-4,3	4,9	4,2	2,8	1,2	-1,6	-3,9	13,8
Samlet sluttanvendelse	1,9	1,4	1,0	5,2	3,8	3,9	4,3	0,9	-4,1	2,7
Import i alt	1,7	1,0	1,2	9,7	7,9	9,1	10,0	3,9	-12,5	9,9
Tradisjonelle varer	4,6	3,0	5,6	12,9	8,0	11,6	8,3	0,2	-11,8	7,1
Råolje og naturgass	-15,4	-20,7	4,7	-13,6	55,1	-51,0	146,2	-36,0	31,1	25,8
Skip, plattform og fly	-36,0	-12,5	-26,5	20,7	1,8	9,7	21,9	62,3	-23,2	-2,9
Tjenester	4,6	-0,5	-3,4	3,3	7,7	5,5	11,0	6,3	-12,8	16,8
Bruttonasjonalprodukt ¹	2,0	1,5	1,0	4,0	2,6	2,5	2,7	0,0	-1,7	0,7
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,0	1,4	1,3	4,5	4,4	5,0	5,3	1,5	-1,6	1,9
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	1,8	1,9	-0,2	1,9	-3,9	-5,2	-4,7	-4,7	-1,8	-3,9
Fastlands-Norge(basisverdi)	1,7	0,9	1,2	4,4	4,5	4,8	5,0	2,0	-1,6	1,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,2	1,2	1,4	5,5	5,1	5,8	5,3	1,9	-2,5	1,5
Industri og bergverk	-1,0	-0,7	2,9	5,1	3,9	2,6	3,5	3,7	-7,4	2,4
Annen vareproduksjon	-0,3	2,0	-4,2	7,5	7,0	-0,3	6,5	-0,3	-6,0	0,6
Tjenester inkl. boligjenester	3,5	1,6	2,3	5,1	5,0	8,0	5,5	1,9	-0,4	1,6
Offentlig forvaltning	0,2	-0,0	0,5	0,8	2,5	1,3	3,8	2,4	1,4	1,5
Produktavgifter og -subsidiar	3,8	3,9	1,5	5,1	3,9	6,3	7,0	-1,2	-1,7	3,9

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2001-2014

Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	Prognoser			
											2011	2012	2013	2014
Realøkonomi														
Konsum i husholdninger mv.	2,1	3,1	3,2	5,4	4,4	5,0	5,4	1,8	0,0	3,7	2,3	3,4	4,2	4,4
Konsum i offentlig forvaltning	4,6	3,1	1,3	1,2	1,4	1,9	2,7	2,7	4,3	1,7	1,4	2,0	2,9	3,2
Bruttoinvestering i fast realkapital	-1,1	-1,1	0,8	11,1	13,5	9,8	11,4	0,2	-7,5	-5,2	7,4	5,3	3,0	3,9
Utvinning og rørtransport	-4,6	-5,4	15,9	10,4	19,2	4,0	6,1	5,2	3,4	-9,0	15,0	10,4	2,3	2,3
Fastlands-Norge	3,9	2,3	-2,9	10,6	12,2	10,5	13,3	-1,3	-13,2	-2,5	8,1	3,6	3,2	4,5
Næringer	2,5	4,0	-11,2	10,6	18,6	15,2	21,9	0,8	-23,1	-0,2	4,7	2,8	1,3	2,5
Bolig	8,1	-0,7	1,8	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,2	-2,2	21,6	6,7	4,0	4,3
Offentlig forvaltning	2,7	1,7	12,5	3,9	2,0	9,7	8,0	4,5	7,4	-7,5	-0,7	0,9	6,5	9,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	3,0	3,0	1,6	5,1	4,9	5,2	6,3	1,4	-1,6	2,0	3,1	3,1	3,7	4,1
Lagerendring ²	-1,8	0,2	-0,8	1,6	-0,1	0,9	-0,1	-0,1	-2,1	1,9	-0,2	-0,4	0,0	0,0
Eksport	4,3	-0,3	-0,1	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,2	1,8	-0,6	0,4	0,5	1,2
Råolje og naturgass	6,6	2,4	-0,8	-0,7	-5,0	-6,6	-2,5	-1,0	-2,0	-4,8	-4,1	-0,5	-1,1	-1,1
Tradisjonelle varer	1,8	0,8	3,6	3,5	5,3	6,2	9,2	3,2	-8,0	2,6	1,7	0,4	0,1	1,3
Import	1,7	1,0	1,2	9,7	7,9	9,1	10,0	3,9	-12,5	9,9	2,8	3,1	4,8	5,2
Tradisjonelle varer	4,6	3,0	5,6	12,9	8,0	11,6	8,3	0,2	-11,8	7,1	6,3	4,4	4,7	5,6
Bruttonasjonalprodukt	2,0	1,5	1,0	4,0	2,6	2,5	2,7	0,0	-1,7	0,7	1,6	2,0	1,9	2,5
Fastlands-Norge	2,0	1,4	1,3	4,5	4,4	5,0	5,3	1,5	-1,6	1,9	2,6	2,5	2,7	3,3
Industri og bergverk	-1,0	-0,7	2,9	5,1	3,9	2,6	3,5	3,7	-7,4	2,4	1,6	-0,8	-0,5	0,4
Arbeidsmarked														
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	-1,6	-0,9	-2,1	1,9	1,5	3,3	4,3	3,5	-2,0	0,8	1,5	0,9	0,8	1,5
Sysselsatte personer	0,3	0,4	-1,2	0,5	1,3	3,5	4,1	3,2	-0,4	-0,1	1,4	1,2	1,2	1,3
Arbeidstilbud ³	0,5	0,7	-0,1	0,3	0,8	1,9	2,5	3,4	0,0	0,5	1,0	1,4	1,3	1,5
Yrkesandel (nivå) ³	73,5	73,5	72,9	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	71,5	71,3	71,2	71,2
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	3,5	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,6	3,7	3,7
Priser og lønninger														
Årslønn	4,8	5,7	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,7	4,2	3,4	3,7	4,2
Konsumprisindeksen (KPI)	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,3	1,4	1,6	1,9
KPI-JAE ⁴	2,6	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	1,0	1,5	1,6	1,9
Eksportpris tradisjonelle varer	-1,8	-9,2	-0,9	8,5	4,3	11,4	2,5	3,0	-6,2	5,5	8,1	-2,4	0,5	2,6
Importpris tradisjonelle varer	-1,5	-7,1	0,0	2,7	0,4	4,1	3,7	4,2	-1,8	-0,5	4,6	0,2	0,4	1,5
Boligpris ⁵	7,1	5,0	1,7	10,1	8,2	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	8,3	6,5	5,5	5,6
Inntekter, renter og valuta														
Husholdningenes disponible realinntekt	0,0	8,9	4,6	3,3	7,8	-6,4	6,3	3,9	3,9	3,5	5,1	3,6	4,0	3,7
Husholdningenes sparerate (nivå)	3,1	8,4	9,0	7,0	9,8	-0,5	0,9	3,5	6,8	6,3	8,6	8,6	8,5	7,9
Pengemarkedsrente (nivå)	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,9	2,8	3,1	3,8
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	8,8	8,5	6,5	4,2	3,9	4,3	5,7	7,3	4,9	4,5	4,8	4,8	5,0	5,6
Realrente etter skatt (nivå)	3,3	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7	3,3	1,5	1,4	0,9	2,1	2,0	2,0	2,1
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	-3,1	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,7	-2,6	-0,6	-1,1	-0,6
NOK per euro (nivå)	8,1	7,5	8,0	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,7	8,0	7,8	7,7	7,6	7,6
Utenriksøkonomi														
Driftsbalansen, mrd. kroner	247,5	192,3	195,2	220,6	314,5	357,7	287,4	408,3	254,5	342,4	425,8	402,8	359,6	350,3
Driftsbalansen i prosent av BNP ⁹	16,1	12,6	12,3	12,6	16,1	16,4	12,5	15,9	10,8	13,6	15,7	14,3	12,3	11,4
Utlandet														
Eksportmarkedsindikator	1,4	2,1	2,7	7,8	7,3	9,5	5,5	1,2	-10,7	10,9	5,2	1,5	3,1	4,2
Konsumpris euro-området	2,3	2,2	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,6	1,6	1,3	1,5
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	4,3	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,8	1,4	1,1	1,2	2,1
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	223	198	201	255	356	423	422	536	388	484	623	555	565	595

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP. ³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Blant annet ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ⁵ Brudd i serien i 2004. ⁶ Gjennomsnitt for året.

⁷ Positivt fortegn innebærer depresiering. ⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend. ⁹ Rettet 9. desember 2011.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 6. desember er benyttet.